

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN BÜLLETENİ

2021
№ 4

Baş redaktor:
R.Y.Rzayev

Baş redaktorun
müavinləri:
Ç.İ.Əsgərov
Ş.Y.Yusifov

Redaksiya heyəti:
H.Q.Nəşibov
S.F.Hacıyev
X.S.Məmmədov
K.N.Abiyeva
Z.M.Quliyev
E.R.Vəliyeva
B.M.Məmmədli
E.E.Hətənzadə

Məsul katib:
A.M.Məmmədli

Redaksiyanın ünvanı:

Az 1025, Bakı şəhəri,
Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç.26
1193-cü məhəllə
Tel: 493-18-37
Faks: 493-18-37

www.supremecourt.gov.az

MÜNDƏRİCAT

Ulu Öndərin xatirəsi Ali Məhkəmədə yad edilmişdir.....	2
Ali Məhkəmədə Zəfər Günü qeyd edilib.....	3
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun iclası keçirilmişdir.....	5
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarları.....	8

MÜLKİ, İNZİBATI VƏ KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Bələdiyyələr vergi öhdəliyini müəyyən edən qərarı yalnız müvafiq qaydada inzibati icraat apardıqdan sonra qəbul edə bilərlər.....	57
Əvvəllər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmuş, sonradan vətəndaşlığını itirmiş şəxslərin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüququ 1 (bir) il müddətində məcburi şəkildə özgəninkiləşdirilməsi şərtilə, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatına alınma bilər.....	61

CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Məhkəmələrin gəldikləri nəticə həm işin faktiki (obyektiv) hallarına, həm də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət işlərinə baxılması üzrə formalaşdırılmış vahid məhkəmə təcrübəsinə uyğun olmadığından apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilmişdir.....	66
İş üzrə araşdırılmış sübutlara əsasən müəyyən edilmiş faktiki hallar təqsirkarın müxtəlif vaxtlarda və şəraitdə törətdiyi əməllərin başa çatmış və başa çatmamış cinayətlər kimi qiymətləndirilməsini, hər bir əməlin müstəqil olaraq təsvif edilməsini və bu əməllərə görə əvvəl ayrı-ayrılıqda, sonra isə cinayətlərin məcmusu üzrə cəzaların təyin edilməsini tələb etmişdir.....	72
Təqsirləndirilən şəxsə cəza təyini zamanı Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 60.1-ci maddəsində göstərilən qaydanın tətbiqinə əsas yarıdan Cinayət Məcəlləsinin istər 59.1.12-ci maddəsində, istərsə də 59.1.13-cü maddəsində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halların müəyyən edilməsi üçün təqsirkarın zərərçəkmiş şəxslərin hamısı ilə barışığın əldə olunması və ya onların hamısına ziyanın könüllü olaraq tamamilə ödənilməsi tələb olunur.....	80
Kassasiya protestində "açıq-aydın yüngül cəza" və "səmimi peşmanlıq" anlayışlarına düzgün təfsir verilmədiyindən, ilk dəfə az ağır cinayət törətmiş şəxsə isə onun təqsirli bilindiği maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəza təyin olunduğundan, kassasiya protesti təmin edilməyərək apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.....	83
Yol hərəkəti qaydalarının pozulması cinayətini törətmiş şəxs hadisədən sonra hadisə yerindən qaçdıqda və ya hər hansı başqa səbəbə görə onun müayinəsi aparılmadıqda həmin şəxsin cinayət törədərək sərəxoş olub-olmaması Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan sübut növləri ilə müəyyən oluna bilər. Bu zaman sərəxoşluğun dərəcəsi əməlin həmin maddə ilə təsvifi üçün əhəmiyyət kəsb etmir.....	86
Baş vermiş münəqişədə əvvəldən axıradək iştirak etmiş, həmin münəqişə zamanı sağlamlığına ağır zərər yetirilmiş zərər çəkmiş şəxs xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yerinə yetirmiş şəxs hesab edilə bilmədiyindən, təqsirkarın isə öz davranışı ilə ictimai qaydalara və hamılıqla qəbul olunmuş əxlaq normalarına açıq etinasızlıq göstərməsi, özünü ətrafdakılara qarşı qoymaqla cinayət törətməsi isə sübuta yetirilmədiyindən onun əməlinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələri ilə təsvif olunması düzgün hesab edilməmişdir.....	92

MƏQALƏ

Müzəffər Ağazadə: Ehtiyatsızlıqdan törədilən ağır nəticəli əməllər təsnifatına görə ağır cinayətlər sırasına aid edilə bilərmi?.....	96
Beynəlxalq əlaqələr, görüşlər və qəbullar.....	99

Ulu Öndərin xatirəsi Ali Məhkəmədə yad edilmişdir.

2021-ci il dekabrın 10-da Ali Məhkəmədə Ulu öndər Heydər Əliyevin Xatirə gününə həsr olunmuş tədbir keçirilmişdir.

Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayev çıxış edərək tarixə böyük şəxsiyyət, nadir istedadla malik dövlət xadimi və dahi siyasətçi kimi daxil olmuş Ulu öndər Heydər Əliyevin həyatından danışmış, Azərbaycan tarixinin taleyüklü hadisələrlə dolu otuz ildən artıq bir dövrünün bu böyük şəxsiyyətin adı ilə bağlı olduğunu nəzərə çatdırmışdır.

Ali Məhkəmənin sədri bildirmişdir ki, Heydər Əliyev Azərbaycan tarixində fenomen şəxsiyyət olaraq Sovet İttifaqı kimi dövlətin siyasi rəhbərliyində təmsil olunmuş, dünyanın tanınmış dövlət və siyasi xadimləri sırasında ən görkəmli və böyük təsirə malik lider olduğunu əməli fəaliyyəti ilə göstərmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinə müstəqilliyimizin memarı, dövlətçiliyimizin xilaskarı kimi düşmüşdür. Ulu öndər Azərbaycançılıq ideyasının müasir dövrümüzdə yaradıcısı olmuş, Vətənin müstəqilliyi, inkişafı, xalqın milli-mənəvi tərəqqisi üçün möhtəşəm işlər həyata keçirmişdir.

Bu gün Azərbaycanın neft strategiyasında qazandığı uğurların əsasını Ulu öndər Heydər Əliyev qoymuşdur. Ölkəmizdə iqtisadiyyatın, elmin, mədəniyyətin, incəsənətin, ədəbiyyatın, idmanın inkişafının təməli onun adı ilə bağlıdır. Ümumiyyətlə, Ulu öndər Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti Azərbaycançılıq məktəbidir. Hər yeni gələn nəsil bu böyük məktəbdən Vətənin, xalqın inkişafı naminə faydalanır və daim faydalanacaqdır.

Ali Məhkəmənin sədri ulu öndər Heydər Əliyevin müxtəlif sahələrdə, o cümlədən məhkəmə-hüquq sistemində başladığı islahatların-yenilənmənin onun siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən bu gün uğurla davam etdirildiyini vurğulamışdır.

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində Qarabağın erməni işğalçılarından azad edilməsi də məhz Heydər Əliyev strategiyasının qələbəsidir.

Ali Məhkəmədə Zəfər Günü qeyd edilib.

5 noyabr 2021-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsində 8 Noyabr – Zəfər Günüə həsr olunmuş tədbir keçirilib.

Öncə Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə aparan şəhidlərin əziz xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Sonra Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayev çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi, rəşadətli Azərbaycan Ordusunun şücaəti, Azərbaycan xalqının birliyi nəticəsində 30 il işğal altında olan əzəli Azərbaycan torpaqlarının azad olunaraq ərazi bütövlüyümüzün bərpa olunduğunu vurğulayıb.

Ali Məhkəmənin sədri qeyd edib ki, XX əsrin 80-ci illərinin sonu - 90-cı illərinin əvvəlində Ermənistan Azərbaycanın tarixi torpaqlarına açıq formada ərazi iddiaları ilə çıxış edib və ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzə başlayıb. Həmin dövrdə Azərbaycanda hökm sürən hərə-mərclikdən istifadə edən Ermənistan Silahlı Qüvvələri Dağlıq Qarabağı və ətraf yeddi rayonu işğal edib, həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlıni öz doğma yurd-yuvasından didərgin salıb.

Ermənistan 30 ilə yaxın bir müddət ərzində BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsinə və digər aparıcı beynəlxalq

təşkilatların qərarlarına məhəl qoymayaraq işğal altında saxladığı torpaqlarımızı viran qoyub. 1994-cü ildə atəşkəs rejimi əldə edildikdən sonra münaqişənin sülh yolu ilə həlli istiqamətində vasitəçilik missiyası – ATƏT-in Minsk Qrupuna həvalə edilib. Lakin sülh danışıqları zamanı Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqe sərgiləyərək münaqişənin sülh yolu ilə həllini uzadaraq ona sərf edən status-kvonu davam etdirib. Nəticədə ötən illərdə ATƏT-in Minsk Qrupu münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail ola bilməyib.

Ermənistan - Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin pik həddi isə, 2020-ci ilin sentyabr ayının 27-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi mövqələrimizi, yaşayış məntəqələrimizi və mülki əhalini qəsdən və məqsədyönlü şəkildə atəşə tutaraq təmas xətti boyunca Azərbaycana qarşı geniş miqyaslı hərbi kampaniyaya başlaması olub.

Azərbaycan BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrinin tələblərini təkbəşinə yerinə yetirmək məcburiyyətində qalıb. Ədaləti bərpa etmək, uzun illər düşmən tapdağında olan torpaqlarımızı azad etmək uğrunda Vətən müharibəsinə başlayıb.

44 gün sürən hərbi əməliyyatlar nəticəsində müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı şəhərlərini, Azərbaycan xalqının tarixində, mədəniyyətində və qəlbində xüsusi yeri olan, Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhərini, Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsini və bir çox kəndlərini, Tərtər rayonunun Suqovuşan kəndi, Xocalı və Laçın rayonlarının bir neçə kəndi daxil olmaqla, ümumilikdə, 300-dən çox yaşayış məntəqəsini, həmçinin Ağdərə, Murovdağ və Zəngilan istiqamətlərində mühüm strateji yüksəklikləri işğaldan azad edib.

Azərbaycanın hərbi sahədə qazandığı qələbələr, xüsusilə Şuşanın düşmən əsarətindən qurtarılması müharibənin taleyində həlledici rol oynayıb, Ermənistanın öz məğlubiyyətini etiraf etməsi və

kapitulyasiyası ilə nəticələnib. Ermənistan Kəlbəcər, Ağdam və Laçın rayonlarını hərbi-siyasi yolla Azərbaycana qaytarmağa məcbur edilib.

Müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ulu öndər Heydər Əliyevin müdrik və uzaqgörən ideyaları, müzəffər ordunun Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin strateji düşüncəsi və sərkərdə qətiyyəti, Azərbaycan xalqının əzmi və iradəsi, iqtisadi gücü, müasir ordu quruculuğu və xalq-iqtidar birliyi ölkəmizin qələbəsini təmin edən mühüm amillər oldu. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə güclü Azərbaycan Ordusu dünya hərbi tarixində şanlı qəhrəmanlıq salnaməsi yazaraq, qalib xalq olduğunu sübut etdi və düşmən üzərində tarixi zəfər çaldı.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun iclası keçirilmişdir.

8 oktyabr 2021-ci ildə Ramiz Rzayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun növbəti iclası keçirilmişdir.

Plenumda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının yeni strukturu müzakirə olunmuş və müvafiq qərar qəbul edilmişdir.

Plenumda həmçinin konkret işə baxılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu haqqında məlumat.

2021-ci il noyabrın 19-da Ramiz Rzayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin növbəti Plenum iclası keçirilmişdir.

Plenumda “İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərar layihəsi geniş müzakirə olunmuş və təhlillər aparılmışdır.

Qeyd olunmuşdur ki, inzibati məhkəmələr vasitəsilə hüquqların real təmin edilməsinə nail ola bilmək üçün həmin məhkəmələr tərəfindən çıxarılmış qərarların icrasının təmin olunması həlledici əhəmiyyət daşıyır. Ölkəmizdə bu sahədə məhkəmə qərarlarının icrasında mövcud problemləri aradan qaldırmaq, hüquqi müdafiə mexanizmlərinin daha səmərəli və işlək olmasına nail olmaq, eləcə də sözügedən məsələlərə dair hüquq tətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək prioritet məsələlərdəndir.

Plenumda müzakirə olunan məsələ ilə bağlı qərar qəbul edilmişdir.

Plenumda “İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 19 noyabr 2021-ci il tarixli Qərarının tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin aparılmasına dair Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərar layihəsi də müzakirəyə çıxarılmış və müvafiq qərar qəbul olunmuşdur.

Plenumda həmçinin konkret işlərə baxılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu.

24 dekabr 2021-ci ildə Ramiz Rzayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin növbəti Plenum iclası keçirilmişdir.

Ali Məhkəmənin sədri Plenum iclasını açaraq bildirmişdir ki, bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyevin 60 illik yubileyidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi və bacarıqlı sərkərdəliyi ilə qazanılan böyük Qələbənin bir illiyini Azərbaycan xalqı böyük qürurla qeyd edir. Xalqımız bu möhtəşəm Zəfərin təsiri altındadır. 30 il həsrətinə olduğumuz Qarabağ 44 günlük Vətən müharibəsində Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin işğalından azad olundu. “Dəmir yumruq” əməliyyatı nəticəsində tarixi Qələbə qazanılıldı.

Qələbəni Cənab Prezidentin yaratdığı mükəmməl birlik - dövlətimizin gücü, ordumuzun qüdrəti, xalqımızın ruhu təmin etdi.

Respublikamızda bütün sahələr üzrə islahatlar aparılır. Ölkəmizdə beynəlxalq əhəmiyyətli enerji, nəqliyyat və telekommunikasiya sistemi formalaşır, müasir informasiya texnologiyalarına çıxış imkanları genişlənir, bütün infrastruktur müasir səviyyədə qurulur və inkişaf edir. Müstəqil Azərbaycanın inkişafının 18 ili cənab Prezidentin adı ilə bağlıdır.

Möhtərəm cənab Prezidenti yubileyi münasibəti ilə Sizin adınızdan, Ali Məhkəmənin Plenum üzvləri adından böyük səmimiyyət və ən xoş arzularla təbrik edirəm.

Plenumda “Məhkəmə hökmü haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərar layihəsi geniş müzakirə olunmuşdur.

Bildirilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsinə əsasən, qanuni qüvvəsini almış məhkəmə hökmü olmadan heç kəs cinayət etməkdə təqsirli sayıla bilməz. Bu baxımdan məhkəmə hökmünün qanuniliyinin, əsaslılığının və ədalətliliyinin təmin edilməsi demokratik, hüquqi dövlətə xas olan mühüm məsələdir. Məhkəmə hökmünün çıxarılması üzrə məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarına əsasən bu sahədə təcrübənin ümumiləşdirilməsi həyata keçirilərək bəzi hallarda cinayət-prosessual normaların tətbiqində müəyyən məsələlərlə bağlı fərqli yanaşmaların olması müəyyən edilmişdir.

Məhkəmələr tərəfindən məhkəmə hökmü ilə bağlı məsələləri tənzimləyən cinayət-prosessual normaların eyni cür tətbiqini, bu sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasını təmin etmək

məqsədlə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu “Məhkəmə hökmü haqqında” müvafiq qərar qəbul etmişdir.

Plenum iclasında Azərbaycan Respublikasının rayon (şəhər) məhkəmələrində 2017, 2018-ci illərdə və 2019-cu ilin birinci yarımilində uşaqların ölkədən getməsinə icazə verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında mübahisələrlə bağlı işlərə baxılarkən qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi təcrübəsi ilə bağlı keçirilmiş ümumiləşdirmənin nəticələri geniş müzakirə olunmuş və təhlillər aparılmışdır.

Qeyd edilmişdir ki, aparılmış ümumiləşdirmənin nəticələri həmin illərdə uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə məhkəmələr tərəfindən qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi üzrə bir-birindən fərqlənən yanaşmaların sərgiləndiyi müəyyən edilmiş, bu kateqoriya işlər üzrə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması zərurətini üzə çıxarmışdır.

Bu baxımdan, məhkəmələr tərəfindən uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələrin həlli zamanı qanunvericiliyin düzgün tətbiq edilməsi, habelə bu kateqoriya işlər üzrə hüquqi yanaşmanın sabitliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərar layihəsi geniş müzakirə edilərək müvafiq qərar qəbul edilmişdir.

Plenum iclasında “Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi qərarlarının qüvvədən düşmüş hesab edilməsi və bəzi qərarlarında dəyişikliklər edilməsi haqqında”, “Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi qərarlarında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərar layihələri müzakirə olunmuş və müvafiq qərarlar qəbul olunmuşdur.

*ALİ MƏHKƏMƏNİN QƏRARLARI***“İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında”****Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin
Plenumunun qərarı****19 noyabr 2021-ci il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosessual Məcəlləsinin və “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2011-ci il 01 yanvar tarixdən etibarən eyni anda qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycanda inzibati orqanların qərar və hərəkətlərinə (hərəkətsizliyinə) qarşı hüquqi müdafiənin yeni təkmil mexanizmlərinin tətbiqinə başlanılmışdır. Ötən 10 il ərzində həyata keçirilən köklü məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində ölkəmizdə inzibati məhkəmə icraatı sahəsində normativ bazanın formalaşdırılması prosesi daim təkmilləşdirilmiş, məhkəmə sistemində mərhələli şəkildə keçidlə tam ixtisaslaşmanın yaradılması təmin edilərək inzibati münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə inzibati məhkəmələrdə baxılması qaydası təsbit olunmuşdur.

Qanunun aliliyi prinsipinə əsaslanan yaxşı dövlət idarəçiliyi konsepsiyası inzibati orqanların fəaliyyətinə məhkəmə nəzarətini qaçılmaz edir. Məhz inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti nəticəsində hakimiyyət səlahiyyətlərini həyata keçirən inzibati orqanların fəaliyyəti hüquqi normalar vasitəsi ilə müəyyən çərçivəyə salınır, qanunsuz inzibati aktlar və faktiki xarakterli hərəkətlər maraqlı şəxslərin iddiası əsasında məhkəmə qaydasında ləğv olunur. İnzibati orqanların fəaliyyəti üzərində məhkəmə nəzarətinin təmin edilməsi son nəticədə dövlətin Konstitusiyaya ilə üzərinə götürdüyü qanunun aliliyini təmin edən hüquqi dövlət qurmaq, demokratik quruluşa təminat vermək, eləcə də insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına əməl etməyə və onları qorumağa dair öhdəliklərin reallaşdırılmasını təmin edir.

İnzibati məhkəmələr vasitəsilə hüquqların real təmin edilməsinə nail ola bilmək üçün həmin məhkəmələr tərəfindən çıxarılmış qərarların vaxtında və düzgün icrasının təmin olunması həlledici əhəmiyyət daşıyır. Ölkəmizdə bu sahədə məhkəmə qərarlarının icrasında mövcud problemləri aradan qaldırmaq, hüquqi müdafiə mexanizmlərinin daha səmərəli və işlək olmasına nail olmaq, eləcə də sözügedən məsələlərə dair hüquq tətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsini və “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq

Q Ə R A R A L I R:**I. ÜMUMİ MƏSƏLƏLƏR**

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 129-cu maddəsinin I və II hissələrinə əsasən məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlar dövlətin adından çıxarılır və onların icrası məcburidir. Məhkəmə qərarının icra olunmaması qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur. Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə - İPM) 79.1-ci maddəsində də təsbit edilmişdir ki, məhkəmə qərarı qanuni qüvvəyə mindikdən sonra icra olunur. Nəzərə alınmalıdır ki, inzibati işlər üzrə çıxarılmış məhkəmə qərarlarının vaxtında, tam və düzgün icrasının təmin olunması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı və İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın 6-cı maddəsində təsbit olunmuş məhkəmə müdafiəsi hüququnun ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

2. İPM-in 79.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmə qərarının borclu tərəfindən könüllü şəkildə icra olunmadığı hallarda, həmin qərarın icrası bu Məcəllənin müvafiq fəslində və “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir. Həmin Məcəllənin 116.1-ci maddəsinə görə isə bu Məcəllə ilə başqa qayda nəzərdə tutulmadığı hallarda, məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinin və “İcra haqqında” Azərbaycan

Respublikasının Qanununun müvafiq müddəaları tətbiq olunur. Sözügedən normaların mənasına görə inzibati işlər üzrə çıxarılmış məhkəmə qərarlarının icrası ilk növbədə İPM-də təsbit edilmiş müddəalar rəhbər tutulmaqla həyata keçirilməlidir. Bununla yanaşı, bir sıra hallarda məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə - MPM), eləcə də “İnzibati icraat haqqında” və “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunlarının müvafiq müddələrinin tətbiqi də mümkündür və zəruridir.

3. İcranın dövlətin, bələdiyyənin və ya ümumi hüququn başqa subyektlərinin xeyrinə həyata keçirilməli olduğu hallarda məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun VIII fəslində nəzərdə tutulmuş qaydalar tətbiq olunmalıdır. Bunun əksinə olaraq, İPM-də belə bir göndəriş olmadığından dövlətə, bələdiyyələrə və ümumi hüququn başqa subyektlərinə qarşı pul tələblərinin icra edilməli olduğu hallarda və inzibati orqanların üzərinə qoyulmuş öhdəliklərin (vəzifələrin) icra edilməsi ilə bağlı olaraq isə İPM-lə yanaşı, yalnız MPM-in və “İcra haqqında” Qanunun müddələrinin tətbiqi mümkündür, “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun normalarının bu iki hala münasibətdə tətbiqi istisna olunur.

4. İnzibati işlər üzrə icra edilməli olan məhkəmə aktları həm mübahisəni mahiyyəti üzrə həll edən məhkəmə qərarlarından, həm də bəzi məsələlər üzrə çıxarılmış məhkəmə qərarlarından ibarət ola bilər. Belə qərardadlara İPM-in 117-ci maddəsində sadalanmış müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirlərinin tətbiqinə dair, barışıq sazişini təsdiq edən və prosessual xərclərin müəyyən edilməsi haqqında məhkəmə qərardadları aiddir.

5. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, yalnız icra edilməli olan nəticələr yaradan, başqa sözlə, icra edilmək keyfiyyətinə malik olan məhkəmə aktları üzrə icra hərəkətləri etmək vəzifələri yaranır. Odur ki, məhkəmələrin icraya dair vəzifələrinin yaranıb-yaranmadığına məhkəmə aktının nəticə hissəsində icra ilə bağlı öhdəliklərin təsbit edilib-edilməməsindən asılı olaraq qiymət verilməlidir. Bununla yanaşı, İPM-in 2.2.1 və 2.2.5-ci maddələrində təsbit edilmiş mübahisələndirmə haqqında, müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddialar üzrə, eləcə də İPM-in XVIII-I fəslində təsbit edilmiş icraat üzrə qəbul edilmiş iddianın tam və ya qismən təmin edilməsinə dair məhkəmə qərarları mübahisəni mahiyyəti üzrə həll etsələr də, həmin qərarlar qanuni qüvvəyə mindikdən sonra onların əsasında əlavə icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsinə ehtiyac qalmır (İPM-in 70.3 və 71-ci maddəsində təsbit olunmuş hallar istisna olmaqla). Çünki sözügedən növ iddialar üzrə mübahisə predmetləri ilə bağlı hüquqi vəziyyətlərdə dəyişiklik yaratmaq və ya hüquqi vəziyyəti müəyyən etmək üçün həmin məhkəmə qərarlarının özlərinin çıxarılması kifayət edir. İPM-in 2.2.6-cı maddəsində təsbit olunmuş qanunauyğunluq haqqında iddialar üzrə isə məhkəmənin yerinə yetirməli olduğu icra hərəkətlərinin nədən ibarət olduğu İPM-in 123.3-cü maddəsində müəyyən olunmuşdur.

6. İPM-in 3.1 və 3.2-ci maddələrinə görə inzibati mübahisələrə birinci instansiya məhkəməsi qismində inzibati məhkəmələr tərəfindən baxılır. Bu Məcəllənin XV, XVI, XVII, XVIII, XVIII-I, XIX fəsilələrində nəzərdə tutulmuş mübahisələrə (ərizələrə) dair iddialara birinci instansiya məhkəməsi qismində Azərbaycan Respublikası apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin inzibati kollegiyaları tərəfindən baxılır. Həmin Məcəllənin 116.2 və 118.2-ci maddələrində isə təsbit edilmişdir ki, məhkəmə qərarının icrası birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən təmin edilir. İcranın “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirildiyi hallarda, birinci instansiya məhkəməsində mübahisə ilə bağlı işə baxan hakim və ya məhkəmə tərkibinə sədrlik edən hakim icra orqanı sayılır. Sözügedən normaların mənasına əsasən məhkəmə qərarlarının icrası məhz birinci instansiya məhkəməsi qismində işə baxmış məhkəmələr tərəfindən təmin edilməlidir. Odur ki, apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin inzibati kollegiyaları tərəfindən birinci instansiya məhkəməsi qismində baxılmış işlər üzrə məhkəmə qərarının icrası həmin məhkəmələr tərəfindən təmin olunmalıdır. İnzibati məhkəmələrdə birinci instansiya məhkəməsi qismində baxılmış işlər üzrə isə inzibati məhkəmənin hakimi icra orqanı sayılır və məhkəmə qərarının icrasını təmin etməyə dair hərəkətlər də onun tərəfindən yerinə yetirilməlidir.

Birinci instansiya məhkəməsi qismində işə baxmış məhkəmənin qərarının daha sonra yuxarı instansiya (apellyasiya və ya kassasiya) məhkəmələri tərəfindən dəyişdirilməsinə və ya ləğv edilərək yeni qərar çıxarılmasına baxmayaraq, hər bir halda məhkəmənin yekun aktının icrası ilə bağlı hərəkətlər birinci instansiya məhkəməsi qismində işə baxmış məhkəmə tərəfindən həyata keçirilməlidir. Müvafiq olaraq məhkəmə aktının qanuni qüvvəyə mindiyi və ya icraat materiallarının (apellyasiya və kassasiya şikayəti

verilmiş işlər üzrə) məhkəməyə daxil olduğu gündən sonra birinci instansiya məhkəməsi qismində işə baxmış məhkəmələr təxirə salınmadan məhkəmə qərarının icrasını təmin etməyə yönəlmiş vəzifələrini həyata keçirməlidirlər. Bu, həmin məhkəmələrin xidməti vəzifəsinə görə (*ex officio*) yerinə yetirməli olduğu borcunu təşkil edir.

7. Qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş ümumi prinsipə görə məhkəmə aktları qanuni qüvvəyə mindikdən sonra icra edilməlidir. Ona görə də, məhkəmələr icranı təmin etməyə yönəlmiş hərəkətlərə başlamadan əvvəl məhkəmə aktının formal-hüquqi baxımdan qanuni qüvvəyə mindiyini dəqiq müəyyən etməlidir. Qanuni qüvvəyə minməmiş məhkəmə aktlarının icrasına yalnız qanunda məhkəmə aktının dərhal (təxirə salınmadan) icrasının nəzərdə tutulduğu hallarda yol verilir.

8. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, icra ilə bağlı məhkəmənin həyata keçirməli olduğu hərəkətlər icranın dövlətin, bələdiyyənin və ya ümumi hüququn başqa subyektlərinin xeyrinə, yaxud ziyanına həyata keçirilib-keçirilməməsindən asılı olaraq dəyişir.

II. DÖVLƏTİN, BƏLƏDİYYƏNİN VƏ YA ÜMUMİ HÜQUQUN BAŞQA SUBYEKTLƏRİNİN XEYRİNƏ İCRA

9. İnzibati orqanlar suverenlik daşıyıcıları olaraq hakimiyyət səlahiyyətlərini həyata keçirdikləri üçün əksər hallarda funksional vəzifələrinin icrası ilə bağlı konkret məsələni nizama salmaq məqsədilə müstəqil qaydada inzibati akt qəbul etmək və həmin aktları bir qayda olaraq qanunvericilikdə təsbit edilmiş məcburetə vasitələri ilə özləri icra etmək imkanlarına malikdirlər. Belə inzibati aktlar iki kateqoriyaya aid edirlər - pul tələblərinin ödənilməsinə dair və ya borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktlar.

10. Ayrı-ayrı müstəsna hallarda dövlət, bələdiyyə və ya ümumi hüququn başqa subyektləri publik hüquq sahəsinə aid müəyyən (konkret) məsələni nizama salmaq və ya həll etmək üçün məhkəmə qərarının qəbul edilməsini tələb edə bilərlər. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, dövlət, bələdiyyə və ya ümumi hüququn başqa subyektləri tərəfindən belə bir tələblə məhkəməyə müraciət olunması yalnız qanunvericilikdə birbaşa təsbit olunmuş müstəsna hallarda yolveriləndir. Məhkəmələrin dövlətin, bələdiyyənin və ya ümumi hüququn başqa subyektin xeyrinə baxacağı işlər həm pul tələblərinin ödənilməsinə dair, həm də borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə dair iddialar ola bilər. Məsələn, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 39.1-ci maddəsinə əsasən qaldırılmış iddiada məhkəmə cavabdehdən dövlətin xeyrinə artıq ödənilmiş pensiya ilə əlaqədar müəyyən pul məbləğinin tutulmasına dair qərar çıxara bilər. Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinin 95.3-cü maddəsinə istinadla qaldırılmış iddia üzrə isə məhkəmə cavabdehə məxsus tikinti obyektinin sökülməsinə dair qərar verə bilər.

11. Beləliklə, İPM-in 118-ci maddəsində təsbit edilmiş dövlətin, bələdiyyənin və ya ümumi hüququn başqa subyektlərinin xeyrinə icra sözügedən subyektlərin xeyrinə çıxarılmış həm pul tələblərinin icra edilməsi ilə bağlı olan, həm də borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən məhkəmə qərarlarının icrasına dair məsələlərin tənzimlənməsinə yönəlmişdir.

12. Dövlətin, bələdiyyənin və ya ümumi hüququn başqa subyektlərinin xeyrinə icra həyata keçirilməli olduğu hallarda İPM-in 118.2-ci maddəsinə əsasən birinci instansiya məhkəməsi qismində işə baxan hakim və ya məhkəmə icra orqanı sayılır. İPM-in 118.3-118.5-ci maddələrinə görə hakim icranın və ya ayrı-ayrı icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi məqsədilə, icra orqanı qismində müvafiq inzibati orqanı və ya məhkəmə icraçısını cəlb edə bilər. İcra ilə bağlı borcluya tətbiq edilməli olan mümkün məcburi icra tədbirləri yalnız hakim tərəfindən müəyyən edilir. Hakim icranın məcburi qaydada həyata keçirilməsinə nəzarət etməlidir.

13. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, hakimin və ya məhkəmənin icra orqanı kimi malik olduğu səlahiyyətlər və həyata keçirməli olduğu vəzifələr icra edilməli olan məhkəmə qərarının pul tələblərinin icrası ilə, yaxud borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur etməklə bağlı olmasından asılı olaraq dəyişir.

14. Pul tələblərinin icra edilməli olduğu hallarda icra orqanı qismində çıxış edən hakim İPM-in 79.2 və 118-ci, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 82-ci və “İcra haqqında” Qanunun 8-ci maddələrinə əsasən əvvəlcə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarını borcluya göndərərək xəbərdarlığın alındığı (elan olunduğu) gündən sonrakı 10 (on) gün müddətində könüllü icranı təmin etmək barədə xəbərdarlıq etməlidir. Xəbərdarlıq müddəti ərzində borclu könüllü olaraq ödəməni həyata keçirmədikdə məhkəmə

tərəfindən icra sənədi qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada icraya yönəldilməklə müvafiq İcra qurumuna göndərməlidir. İcra sənədi qanunvericiliyin tələblərinə uyğun verilmişdirsə, icra məmuru icra sənədini məhkəmədən qəbul etməli, icraata başlamalı və pul tələblərinin ödənilməsinə təmin etməklə bağlı “İcra haqqında” Qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada icra hərəkətlərini həyata keçirməlidir. Bundan sonra isə icra məmuru həyata keçirdiyi icra hərəkətləri və icranın vəziyyəti barədə icra sənədini vermiş məhkəməyə məlumat təqdim etməlidir. İcra məmurunun belə məlumat vermək borcu, o cümlədən məhkəmənin icranın lazımı qaydada həyata keçirilməsinə nəzarət etmək vəzifəsi “İcra haqqında” Qanunun 26-cı və İPM-in 118.5-ci maddələrinin müddəələrindən irəli gəlir. Həmin normalara görə icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə nəzarət icra qurumunun rəhbəri və məhkəmə tərəfindən öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirilir. Hakim icranın məcburi qaydada həyata keçirilməsinə nəzarət etməlidir.

15. Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur etməklə bağlı məhkəmə qərarının icrası zamanı isə icra orqanı qismində çıxış edən hakim və ya məhkəmə əvvəlcə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarını borcluya göndərərək kifayət qədər müddət təyin etməklə könüllü icranı təmin etmək barədə xəbərdarlıq etməlidir. Bu müddət ən azı 10 (on) gün olmalıdır, lakin məhkəmə icra ilə bağlı həyata keçirilməli olan hərəkətlərin xüsusiyyətlərini, eləcə də tərəflərin diqqətəlayiq maraqlarını nəzərə almaqla və ağılabatan müddətləri keçməməklə daha uzun müddət də müəyyən edə bilər. Xəbərdarlıq yazılı formada olmalı, orada könüllü icra təmin edilmədikdə məcburi icra tədbirlərinin tətbiq olunacağı barədə məlumatlandırma və tətbiqi əsasları göstərməli, eyni zamanda, qanunla müəyyən edilmiş qaydada borcluya təqdim olunmalıdır.

16. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur etməklə bağlı məhkəmə qərarı könüllü qaydada icra olunmadıqda tətbiq edilməsi mümkün olan məcburi icra tədbirlərinin dəqiq siyahısı “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 83.3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir. Onlar üç növ tədbirdən – məhkəmə qərarı ilə nəzərdə tutulmuş hərəkətin borclunun (maraqlı şəxsin) hesabına başqa şəxs və ya inzibati orqan tərəfindən icra edilməsi, cərimə və bilavasitə məcburetmədən ibarətdir. Odur ki, məhkəmə qaydasında icra ilə bağlı tətbiq edilməli olan mümkün məcburi icra tədbirləri də yalnız sözügedən üç növdən biri ola bilər. Məhkəmələr həmin tədbirləri tətbiq edərkən “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 84, 85 və 86-cı maddələrinin tələblərini nəzərə almalıdır.

17. İPM-in 118.4-cü maddəsi icra ilə bağlı tətbiq edilməli olan mümkün məcburi icra tədbirlərinin yalnız hakim tərəfindən müəyyən edilə biləcəyini təsbit edir. İcra orqanı qismində çıxış edən hakim və ya məhkəmə belə tədbirləri müvafiq qərardad çıxarmaqla tətbiq etməlidir. Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur etməklə bağlı məhkəmə qərarının icrasını təmin etmək üçün qərarı çıxarmış məhkəmə tərəfindən icra vəərəqəsi verilməsi qanunvericilikdə nəzərdə tutulmayıb. Buna görə də, məhkəmələr bu kateqoriya işlərin icrası ilə bağlı icra vəərəqəsini icraya yönəltməklə müvafiq İcra qurumuna göndərməyə dair hərəkətlər etməməlidir. Bu qəbildən olan işlərin icrası ilə bağlı məhkəmə tərəfindən məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinə dair müvafiq qərardad çıxarılmalı, ehtiyac yarandıqda isə ayrı-ayrı icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi üçün müvafiq inzibati orqan və ya icra məmuru icraata cəlb edilməli, onların malik olduğu qanuni imkanlardan icranın təmin edilməsi üçün istifadə olunmalıdır. Bu zaman məhkəmə öz qərardadında belə cəlb etmənin zərurliyini əsaslandırılmalı, eləcə də hər hansı inzibati orqanın və ya icra məmurunun icra ilə bağlı yerinə yetirməli olduğu hərəkətləri konkret müəyyən etməlidir. Öz növbəsində həmin orqanlar da daha sonra icranın lazımı qaydada baş tutması məsələsinə aydınlıq gətirilməsi üçün onların üzərinə qoyulmuş vəzifələrin icrası ilə bağlı məhkəməyə görülmüş işlər barədə məlumat təqdim etməlidir. Belə məlumatın verilməsi İPM-in 118.5-ci maddəsinin müddəələrindən irəli gəlir. Həmin normaya görə hakim icranın məcburi qaydada həyata keçirilməsinə nəzarət etməlidir.

18. İPM-in 118.3, 118.4, 121-ci və “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 83-cü maddələrinə əsasən hakim və ya məhkəmə məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi ilə bağlı məsələni tərəfləri lazımı qaydada məlumatlandırmaqla məhkəmə iclasında həll etməli və məcburi icra tədbirlərinin müəyyən olunması haqqında qərardad çıxarmalıdır. Məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi ilə bağlı məsələni həll etmək üçün təyin edilmiş məhkəmə iclası ilə bağlı tərəflərə göndərilmiş bildirişdə tətbiq olunması nəzərdə tutulan məcburi icra tədbirinin müvafiq növü konkret göstərməli və yalnız iclasda həmin növün tətbiqinin mümkünlüyü ilə bağlı məsələ həll olunmalıdır. Buna görə, məhkəmə əvvəlcədən tərəflərə ünvanlandığı bildirişdə göstərmədiyi məcburi icra tədbirinin növünü tətbiq edə bilməz. Məhkəmələr həmçinin nəzərə almalıdırlar

ki, əvvəl seçilmiş məcburi icra tədbiri heç bir nəticə vermədiyi halda, daha ciddi və ya başqa məcburi icra tədbiri tətbiq edilə bilər. Odur ki, yeni icra tədbirinin tətbiqi məsələsinə yalnız əvvəlki icra tədbiri nəticə vermədikdə baxıla bilər. Məcburi icra tədbirləri məhkəmə qərarı icra olunana qədər təkrarlana, sərtləşdirilə və ya dəyişdirilə bilər. Borclu tərəfindən məhkəmə qərarı icra edildiyi halda isə məcburi icra tədbirləri dərhal dayandırılmalıdır.

19. Məhkəmələr məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi zamanı mütənasiblik prinsipinin tələblərinə əməl etməyə borcludurlar. Mütənasibliyə əməl etmək üçün məhkəmələr üç meyar üzrə qiymətləndirmə aparmalıdırlar – yararlılıq, zərurilik və uyğunluq. Yararlılıq onu tələb edir ki, məhz seçilmiş məcburi icra tədbiri icranı təmin etməyə qadir, yəni nəticəni təmin etmək xüsusiyyətinə malik olmalıdır. Zərurilik meyarına əsasən əgər özünün təbiətinə və şəxs barəsində doğuracağı nəticələrə görə daha az sərt olan məcburi icra tədbirinin tətbiqi ilə məqsədə çatmaq mümkündürsə, onda məhkəmə daha sərt olan tədbiri tətbiq etməkdə haqlı deyildir. Uyğunluq elementi baxımından isə nəzərə alınmalıdır ki, tətbiq edilmiş məcburi icra tədbiri şəxsi həddindən artıq yükə məruz qoymamalıdır. Buna görə, borcluya münasibətdə əgər bir neçə məcburi icra tədbirinin tətbiqi mümkündürsə, yəni onlardan hər biri zərurilik və yararlılıq meyarlarına cavab verirsə, bu zaman borclunu ən az yükləyən tədbirin tətbiqi lehinə seçim edilməlidir.

20. Məhkəmələr məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi ilə bağlı məsələni həll edərkən “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 81.4-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq borclunun məhkəmə qərarını onun üçün əlverişli olan qanuni üsul və vasitələrlə icra etmək hüququna malik olduğunu da nəzərə almalıdır. Buna görə, məhkəmə məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinə dair qərardad çıxarmadan əvvəl borclunun bu məsələyə dair vəsatətinin olub-olmadığını dəqiqləşdirməlidir. Əgər borclu onun üçün daha əlverişli olan qanuni üsul və vasitələrdən istifadə etməklə icranı təmin etməyə dair vəsatətlə çıxış edərsə, məhkəmə mütləq çəkişmə prinsipinə riayət etməklə həmin məsələni müzakirə etməli, çıxaracağı qərardadda vəsatətlə bağlı münasibətini əsaslandırılmış şəkildə göstərməlidir.

III. DÖVLƏTƏ, BƏLƏDİYYƏYƏ VƏ YA ÜMUMİ HÜQUQUUN BAŞQA SUBYEKTLƏRİNƏ QARŞI PUL TƏLƏBLƏRİNİN İCRA EDİLMƏSİ

21. Dövlətə, bələdiyyəyə və ya ümumi hüququn başqa subyektlərinə qarşı pul tələblərinin icrasını təmin etmək üçün məhkəmə əvvəlcə İPM-in 119.2-ci maddəsinə uyğun olaraq sözügedən subyektlərə yazılı şəkildə icra haqqında xəbərdarlıq ünvanlamalıdır. Sözügedən xəbərdarlıqda borcluya icranın həyata keçirilməsi üçün 15 (on beş) gündən çox olmamaqla müddət müəyyən olunmalı, eləcə də könüllü icra təmin edilmədikdə məcburi icra tədbirlərinin tətbiq olunacağı barədə məlumatlandırma öz əksini tapmalıdır.

22. Xəbərdarlıqda göstərilən müddətdə məhkəmə qərarının icrası təmin edilmədikdə hakim İPM-in 119.1-ci maddəsinə uyğun olaraq tələbkərin ərizəsinə əsasən və ya xidməti vəzifəsinə görə icra haqqında qərardad çıxarmalıdır. Məhkəmə müdafiəsi hüququnun konstitusion əhəmiyyət daşıdığı, eləcə də məhkəmə qərarları icrasız qaldıqda məhkəmə müdafiəsi hüququnun xəyali xarakter qazanacağı nəzərə alınmaqla, tələbkərin ərizə vermədikdə belə (tələbkərin tələbdən imtina etdikdə və s. bu kimi xüsusi hallar istisna olmaqla), hakim mütləq əqləbatan müddətlərdə xidməti vəzifəsinə görə icra haqqında qərardad çıxarılması məsələsini həll etməlidir. Belə qərardad proses iştirakçılarının dinlənilmə hüququ təmin edilməklə məhkəmə iclasında qəbul olunur.

23. İPM-in 119.1-ci maddəsində həmçinin təsbit edilmişdir ki, məhkəmə qərardadda icra tədbirlərini müəyyən edir və həmin tədbirlərin həyata keçirilməsini səlahiyyətli orqana tapşırır. Səlahiyyətli orqan həmin tapşırığı (icra tədbirlərini) məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq yerinə yetirməyə borcludur.

Qanunun qeyd olunan normalarının tətbiqi ilə bağlı olaraq isə nəzərə alınmalıdır ki, bu müddəalar pul tələblərinin icrasını tənzimləməyə yönəldiyindən, könüllü icra üçün müəyyən olunmuş müddətdə icra təmin edilmədikdə, borcluya münasibətdə tətbiq edilə biləcək məcburi icra tədbirləri “İcra haqqında” Qanunda nəzərdə tutulan pul tələblərinin ödənilməsinə təmin etməyə yönəlmiş məcburi icra tədbirləri olmalıdır. “İcra haqqında” Qanunun 2.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında məhkəmə və digər orqanların qərarlarının məcburi icrası icra məmurları tərəfindən həyata keçirilir. Beləliklə, İPM-in 116.1-ci maddəsində inzibati mübahisələr üzrə çıxarılmış məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı “İcra haqqında” Qanunun müvafiq müddələrinin tətbiqinin yol verilən olduğunun təsbit edildiyi də nəzərə alındıqda, İPM-in 119.1-ci maddəsində göstərilmiş səlahiyyətli orqan qismində məhkəmə qərarlarının icrasını təmin edən icra qurumları çıxış etməlidir. Ona görə də, könüllü icra üçün müəyyən olunmuş

müddətdə icra təmin edilmədikdə, məhkəmənin qəbul edəcəyi icra haqqında qərardad sonrakı icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi üçün müvafiq icra vərəqəsi verilməsi məsələsini həll etməlidir. Həmin qərardadda məhkəmə könüllü icranın baş tutmaması ilə bağlı halları və səbəbləri təsvir etməli, “İcra haqqında” Qanunda nəzərdə tutulan məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinin zəruriliyini əsaslandırılmalı və icra vərəqəsini icraya yönəltməklə sonrakı icra hərəkətlərini həyata keçirəcək konkret icra qurumunu göstərməlidir. Öz növbəsində icra vərəqəsini icraatına qəbul etmiş icra qurumu icranı təmin etmək üçün “İcra haqqında” Qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirlər görməli və bununla bağlı məhkəməni mütəmadi olaraq məlumatlandırmalıdır.

24. “İcra haqqında” Qanunun 26-cı maddəsində icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə məhkəmə tərəfindən öz səlahiyyətləri daxilində nəzarətin həyata keçirilməli olduğu təsbit edilmişdir. Bu normaya uyğun olaraq məhkəmə qərarlarının vaxtında, tam və düzgün icrasına nail olmaq üçün icra orqanı qismində çıxış edən hakim icra vərəqəsi verməklə işini bitmiş hesab etməməli, icra məmuru tərəfindən başlanmış icra icraatının gedişini də nəzarətdə saxlamalıdır. Bunun üçün icra məmurundan görülmüş işlər barədə mütəmadi məlumatlar almalı, işin xüsusiyyətlərindən çıxış etməklə icranın təmin edilməsinə yönəlmiş qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər tədbirlər görməlidir.

IV. İNZİBATİ ORQANLARIN ÜZƏRİNƏ QOYULMUŞ ÖHDƏLİKLƏRİN (VƏZİFƏLƏRİN) İCRA EDİLMƏSİ

25. İnzibati orqanların üzərinə qoyulmuş öhdəliklərin (vəzifələrin) icrasına dair çıxarılmış məhkəmə aktı qanuni qüvvəyə mindikdən sonra hakim, əvvəlcə həmin məhkəmə aktını icranı həyata keçirməli olan inzibati orqana göndərməklə icra üçün müddət müəyyən etməli və icra olunmamaya görə cərimə tətbiq olunacağı barədə xəbərdarlıq etməlidir. İPM-in 120.1-ci maddəsində icra üçün müəyyən edilməli olan konkret müddətin göstərilməməsinin səbəbi inzibati orqan tərəfindən icra edilməli olan öhdəliyin (vəzifənin) hər bir konkret mübahisənin xarakterindən, icra üçün yerinə yetirilməsi tələb olunan hərəkətlərin həcmindən və buna görə tələb olunan vaxtdan asılı olaraq dəyişkən olması ilə bağlıdır. Odur ki, icra üçün müddətlər hər bir iş üzrə müxtəlif ola bilər. Lakin məhkəmə, mübahisənin xarakterini, icra təmin etmək üçün yerinə yetirilməsi tələb olunan hərəkətlərin həcmi və sərf ediləcək ehtimal olunan vaxtı, eləcə də tərəflərin bütün diqqətəlayiq digər maraqlarını nəzərə almaqla inzibati orqan üçün ağılabatan müddətlər müəyyən etməlidir. İcra üçün müəyyən edilmiş ilkin müddət bitdikdən sonra proses iştirakçısının ərizəsinə əsasən və ya xidməti vəzifəsinə görə, işin hallarını və tərəflərin təqdim etdiyi dəlilləri nəzərə almaqla müvafiq əsasların mövcudluğu qənaətinə gəldikdə, məhkəmə icra üçün yeni müddət də müəyyən edə bilər. Lakin hər bir halda, bu müddətlər “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 52.5-ci maddəsində inzibati icraatın müddəti üçün müəyyən edilmiş maksimal müddət olan 90 (doxsan) günü keçməməlidir.

26. İPM-in 120.1-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş müddətdə inzibati orqan tərəfindən onun üzərinə qoyulmuş öhdəliklər icra olunmadıqda, məhkəmə cərimənin məbləğini müəyyən edə və inzibati orqanı həmin məbləğdə cərimə edə bilər.

27. İPM-in 120.3 və 120.4-cü maddələrinə görə cərimə 50.000 manatadək məbləğdə müəyyən oluna bilər. Cərimə təkrar təyin oluna və məcburi qaydada tutula bilər. Bu normaların mənasına əsasən təkrar cərimə əvvəlki məcburi icra tədbirinin davamı kimi deyil, yeni müstəqil məcburi icra tədbiri kimi qiymətləndirilməlidir. İnzibati prosessual qanunvericilikdə isə borclu inzibati orqanın məhkəmə aktının icra edilməməsinə yönəlik hərəkətsizliyinin davam etdirilməsi və onun tələbkar qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməkdən yayınması ilə müşayiət olunan hüquq pozuntusuna görə tətbiq edilən məcburi icra tədbirlərinin nə ümumi sayına, nə də təyin edilən cərimələrin ümumi məbləğinə hər hansı məhdudiyət qoyulmamış, əksinə, əvvəl seçilmiş məcburi icra tədbiri heç bir nəticə vermədiyi halda, daha ciddi və ya başqa məcburi icra tədbirinin tətbiqi imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Bu mənada, məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, qanunvericilikdə təyin edilmiş cərimə və təkrar cərimələrin birlikdə toplam ümumi məbləğinin 50.000 manatı aşmayacağına dair məhdudiyət yoxdur. Yeganə məhdudiyət bir dəfə tətbiq ediləcək cərimənin (və ya təkrar cərimənin) maksimal məbləğinin 50.000 manatdan çox ola bilməyəcəyi ilə bağlıdır. Məhkəmələr cərimənin məbləğini müəyyən edərkən ilk növbədə hər bir işin xüsusi hallarını, tərəflərin bütün diqqətəlayiq maraqlarını, icranın baş tutmamasının səbəblərini və mütənəsblik prinsipinin tələblərini nəzərə almalıdır. Məhkəmələrə həmçinin tövsiyə olunur ki, məcburi icra tədbiri qismində cərimə ilkin olaraq tətbiq edilərkən bir qayda olaraq, maksimal həddə cərimə seçilməməli, ilkin tədbir müsbət nəticə vermədiyi halda, getdikcə maksimal həddə yaxınlaşan daha yüksək məbləğdə təkrar

cərimələrin tətbiq edilməsi və bununla da, məcburi icra tədbirlərinin ardıcıl sərtləşdirilməsi vasitəsilə məhkəmə qərarının icrasına nail olunmalıdır. Təyin edilmiş cərimə və təkrar cərimə məbləğlərinin məcburi qaydada tutulması isə İPM-in 119-cu maddəsi ilə müəyyən olunmuş qaydada icra olunmalıdır.

28. Cərimənin və ya təkrar cərimənin tətbiqi məcburi icra tədbiri hesab olunur və məhkəmə bu barədə məsələyə proses iştirakçılarının dinlənilmə hüquqlarını təmin etməklə məhkəmə iclasında baxaraq müvafiq qərardad çıxarmalıdır. İnzibati orqan üçün müəyyən edilmiş müddət bitdikdən sonra icra yenə də təmin edilməmiş qalarsa, məhkəmənin məcburi icra tədbiri kimi cərimənin tətbiqi ilə bağlı məsələni müzakirə etmək borcu yaranır. Məhkəmə bu məsələyə həm xidməti vəzifəsinə görə, həm də tərəflərin vəsatəti əsasında baxmalıdır. Məhkəmənin cərimənin təyin edilməsi, cərimənin təkrar təyin edilməsi və ya cərimənin (təkrar cərimənin) təyin edilməsindən imtina barədə qərardadlarından maraqlarına toxunan şəxslər şikayət verə bilərlər.

29. Məhkəmə cərimənin və ya təkrar cərimənin təyin edilməsinə baxmayaraq inzibati orqan tərəfindən yenə də icranın təmin olunmasına yönəlik real hərəkətlər edilmədiyi qənaətinə gəldikdə, bu barədə müvafiq qərardad çıxarmaqla "İcra haqqında" Qanunda nəzərdə tutulan məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi üçün icra vərəqəsi verməklə onu icraya yönəltməlidir. Öz növbəsində icra vərəqəsini icraatına qəbul etmiş icra qurumu icranı təmin etmək üçün "İcra haqqında" Qanunun müəyyən etdiyi hərəkətləri etməli, xüsusən həmin Qanunun 70 və 82-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tədbirləri görməli və məhkəməni görülmüş işlər barədə məlumatlandırmalıdır.

30. İPM-in 1.2 və 116.1-ci, eləcə də MPM-in 160.1-ci maddələrinə əsasən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirlərinin tətbiqinə dair qərardadlar dərhal icra edilməlidir. Buna görə, təminat tədbirinin tətbiqi barədə qərardad qəbul etmiş birinci instansiya qisminə işə baxan məhkəmə, eləcə də apellyasiya və kassasiya şikayətləri əsasında işə baxan yuxarı instansiya məhkəmələri əgər təminat tədbirlərinin tətbiqinə dair məhkəmə aktı çıxarırlarsa, dərhal icranı təmin etmək üçün yubanmadan məhkəmə aktını icranı həyata keçirməli olan aidiyyəti şəxslərə və ya orqanlara göndərməlidirlər. Bununla bağlı məhkəmə tərəfindən göndərilən bildirişdə dərhal icranın təmin olunmamasına görə məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinə dair xəbərdarlıq əks olunmalıdır. Müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirlərinin tətbiqinə dair qərardadların aidiyyəti şəxslərə və ya orqanlara təqdim edilməsinə baxmayaraq, onların icrası təmin edilmədikdə, birinci instansiya məhkəməsi qisminə işə baxan məhkəmə, proses iştirakçılarının ərizəsinə əsasən və ya xidməti vəzifəsinə görə İPM-in 120-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tədbirləri görməlidir. Müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirlərinin tətbiqinə dair qərardadların icrası ilə bağlı icra üçün müddət təyin olunmasına ehtiyac yaranarsa, bu zaman, mümkün olan ən qısa müddətlər nəzərdə tutulmalıdır. Məhkəmə, təminat tədbirinin tətbiqi barədə qərardadın icrasını təmin etmək üçün cərimə və ya təkrar cərimə tətbiq edə bilər, ancaq buna baxmayaraq yenə də icranın təmin olunmasına yönəlik real hərəkətlər edilmədiyi qənaətinə gəldikdə, bu Qərarın 29-cu bəndində nəzərdə tutulmuş hərəkətləri etməlidir.

V. İCRANIN MÜBAHİSƏLƏNDİRİLMƏSİ

31. İPM-in 121.1-ci maddəsinə əsasən barəsində icranın həyata keçirildiyi şəxs, mübahisə ilə bağlı iş üzrə məhkəmə qərarı qanuni qüvvəyə mindikdən sonra da icra ilə əlaqədar ona qarşı məcburi icra tədbirlərinin müəyyən olunması haqqında məhkəmə qərardadını mübahisələndirilə bilər. Bu normada nəzərdə tutulan barəsində icranın həyata keçirildiyi şəxs dedikdə, qərarı bilavasitə icra etməli olan şəxs və ya orqan nəzərdə tutulur. Həmin şəxslər məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş icra ilə bağlı istənilən qərardaddan deyil, yalnız onlara qarşı məcburi icra tədbirlərinin müəyyən olunması haqqında məhkəmə qərardadından şikayət verə bilərlər. Məsələn, İPM-in 119.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada qəbul edilən qərardaddan şikayət verilə bilməz. Çünki həmin qərardad şəxsin barəsində konkret məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi haqqında məsələni həll etmir. Sözügedən qərardad məhkəmənin qanundan irəli gələn vəzifələrinin həyata keçirilməsini təmin etməyə, könüllü icra üçün müəyyən olunmuş müddətdə icra təmin edilmədikdə, sonrakı icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi üçün müvafiq icra sənədi verilməsi məsələsini həll etməyə yönəlmişdir.

32. İcra orqanı kimi hakim və ya məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş icra haqqında qərardadların mübahisələndirilməsinin mümkünlüyü ilə bağlı məsələyə münasibətdə nəzərə alınmalıdır ki, İPM-in 121.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq apellyasiya və kassasiya şikayəti vermək hüququna, həmin şikayətlərə dair tələblərə, şikayətlərin geri götürülməsinə və onlara apellyasiya və kassasiya icraatı qaydasında baxılmasına dair İPM-in 81, 85, 87, 88, 90, 94, 96, 97 və 99-cu maddələrinin müddəaları müvafiq olaraq tətbiq edilməlidir. Buna görə, qanunda birbaşa nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla,

inzibati məhkəmə icraatının iştirakçıları yalnız onların tələblərinin təmin olunmadığı və hüquqi müdafiə maraqlarının mövcudluğu müəyyən olunduğu hallarda icra haqqında qərardadlardan şikayət verə bilərlər.

33. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, İPM-in 1.2 və 116.1-ci maddələrinə uyğun olaraq inzibati işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı MPM-in və “İcra haqqında” Qanunun müvafiq normalarına istinadla və inzibati mübahisələrin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla məhkəmə aktının izah edilməsi, icrada dönüş, məhkəmə qərarının icrasına möhlət verilməsi və ya onun hissə-hissə icra edilməsi, qərarın icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi, icra hərəkətlərinin təxirə salınması və icra üzrə icraatın dayandırılması məsələlərinə də baxıla bilər.

“İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 2021-ci il 19 noyabr tarixli, 10 sayılı Qərarının tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin aparılması üzrə Planın təsdiq edilməsinə dair

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun

QƏRARI

19 noyabr 2021-ci il

Bakı şəhəri

“İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Qərarın qəbul edildiyini nəzərə alaraq sözügedən sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsini və “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79-1 və 80-ci maddələrini, “Məhkəmələr tərəfindən maddi və prosessual hüquq normalarının tətbiqində sistemli xarakter daşıyan nöqsanların müəyyən edildiyi sahədə məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin aparılması Qaydası”nın 2.1-ci bəndini rəhbər tutaraq

Q Ə R A R A L I R:

1. “İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Qərarın (bundan sonra – Plenum qərarı) tətbiqi ilə bağlı “Monitorinqin aparılması üzrə plan” (bundan sonra - plan) təsdiq edilsin.

2. Monitorinq inzibati mübahisələrə dair çıxarılmış məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi ilə bağlı qanunvericilikdə təsbit edilmiş normaların məhkəmələr tərəfindən Plenum qərarında verilmiş izahlar nəzərə alınmaqla tətbiqi vəziyyətinə dair məlumatların toplanılması, təhlili, ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilir.

3. Monitorinq ölkənin bütün inzibati məhkəmələrini və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin inzibati kollegiyalarını əhatə etməklə, 2022-ci il yanvar ayının 01-dən başlamaqla 2023-cü il yanvar ayının 01-dək olan dövr ərzində 1 (bir) il müddətində həyata keçirilsin.

4. Monitorinq məhkəmələrdən anket (cavablandırılması nəzərdə tutulan suallar toplusuna dair sorğu) məlumatlarının toplanması və “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin tətbiq olunduğu məhkəmələrdə həmin sistemin imkanlarından istifadə edilməsi üsulları vasitəsilə keçirilsin.

5. Ali Məhkəmənin Aparatı planın icrası ilə bağlı olaraq Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyası ilə razılaşdırmaqla “Məhkəmələr tərəfindən maddi və prosessual hüquq normalarının tətbiqində sistemli xarakter daşıyan nöqsanların müəyyən edildiyi sahədə məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin aparılması” Qaydasında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etsin.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyaları

İcra icraatı çərçivəsində borclunun əmlakının
hərracdan satılması qaydası ilə bağlı qanunvericiliyin tətbiqi üzrə

Q Ə R A R D A D

№ 02/2021

24 noyabr 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyaları,

Mülki kollegiyanın sədri Hacıyev Sənan Firudin oğlunun sədrliyi və hakimləri Əliyev Ələsgər Əliabbas oğlu, Hüseynov Abiddin Qabil oğlu, Əliyev Zaur Əli oğlu, Xəlilov İsmayıl Kamil oğlu, Əhmədova Mehparə Tofiq qızı, Vəliyeva Elşanə Rafiq qızı, Əhmədov Əhməd Abbas oğlu, Nurməmmədov Əhməd Güləhməd oğlu, Xələfov İlqar Rəhim oğlu, Həsənov Vüqar Təvəkgül oğlu, Şamayev Elşad Yaquboviç, Abbasov Aqil Əzizağa oğlu, Şəfiyev İspəndiyar Əsəd oğlu,

Kommersiya kollegiyasının sədri Abiyeva Kəmalə Nəbi qızı və hakimləri Dadaşov İlqar Ağababaş oğlu, Qəribov Bəhman Fərhad oğlundan ibarət tərkibdə,

Əkbərli Əkbər Eldar oğlunun katibliyi ilə,

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (*bundan sonra - MPM*) 418-1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq qaydada verdiyi 2021-ci il 24 may tarixli təqdimatı əsasında mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə baxaraq aşağıdakıları müəyyən etdi.

Mübahisəli hüquqi məsələnin məzmunu

1. Hazırda Ali Məhkəmənin icraatında əvvəllər müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiqini zəruri edən “hərracın yekunlarına dair protokolun etibarsız hesab edilməsi tələbinə dair” mülki iş vardır.

2. Mülki işin hallarından görüldüyü kimi, icra məmuru tərəfindən notariusun icra qeydinin icra edilməsi məqsədi ilə borclunun icra qaydasında üzərinə həbs qoyulmuş əmlakının hərracda satılmasına dair hərrac təşkilatına sifariş məktubu göndərilmişdir. Hərrac təşkilatı qeyd edilən sifariş əsasında hərracı “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda (*bundan sonra “İpoteka haqqında” Qanun*) müəyyən edilmiş qaydada keçirmişdir. Belə ki, ilkin hərrac baş tutmadığından əmlak ilkin satış qiymətindən müəyyən faizlə aşağı qiymətə təkrar hərraca çıxarılmışdır. Təkrar hərrac da baş tutmadığından ilkin satış qiymətinə əlavə faiz endirimi tətbiq edilməklə tələbkara təklif edilmiş və tələbkar tərəfindən əmlak həmin qiymətə əldə edilmişdir.

3. İddiaçı tərəf kassasiya şikayəti verərək, icra sənədi üzrə borca görə tutmanın ipoteka predmeti olmayan əmlaka yönəldilməsi zamanı hərracın “İpoteka haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş qaydada keçirilməsinin qanunsuz olduğuna istinad etmişdir.

4. İşə kassasiya qaydasında baxılarkən kassasiya şikayətinin dəlilini təşkil edən məsələyə münasibətdə Ali Məhkəmənin ayrı-ayrı məhkəmə tərkibləri arasında fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğu müəyyən olunmuşdur.

5. Belə ki, Ali Məhkəmənin Mülki kollegiyasının bir sıra məhkəmə tərkibinin əvvəllər oxşar mübahisələr üzrə qəbul etdiyi qərarlarında işə baxan məhkəmə tərkibindən fərqli hüquqi mövqe ilə çıxış edilərək, hazırki işdə olduğu kimi ipoteka predmeti olmayan, icra icraatı çərçivəsində tutmanın yönəldildiyi borclunun əmlakının qanunun analogiyası üzrə “İpoteka haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş qaydaya uyğun keçirilmiş hərracdan satılması qanuni hesab edilmişdir.

6. Digər hüquqi mövqe isə ondan ibarətdir ki, icra sənədinin icrası qaydasında borclunun mülkiyyətində olan ipoteka predmeti olmayan əmlakının analogiya üzrə “İpoteka haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş hərrac qaydalarına uyğun olaraq satılması qanunvericiliyə ziddir. Belə ki, ipoteka predmeti olmayan əmlaka icra sənədi üzrə tutmanın yönəldilməsi və hərracdən satılması qaydası “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (*bundan sonra “İcra haqqında” Qanun*) və Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin (*bundan sonra Mülki Məcəllə*) müvafiq müddəaları ilə tənzimlənir.

7. Göründüyü kimi, məhkəmə tərkibləri arasında fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğundan qeyd edilən hüquqi məsələyə dair qanunvericiliyin tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi zərurəti yaranmışdır.

8. MPM-in 418-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi işə kassasiya qaydasında baxarkən Ali Məhkəmənin digər məhkəmə tərkibinin əvvəllər qəbul etdiyi qərarla müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiq edilməsini zəruri hesab etdikdə, həmin mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Ali Məhkəmənin mülki və kommərsiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət tərkibdə baxılır.

9. Bu məqsədlə Ali Məhkəmənin sədri tərəfindən hazırda işə baxan Mülki kollegiyanın məhkəmə tərkibinin təqdimatı təmin edilərək, hüququn tətbiqi üzrə qeyd edilən mübahisəli hüquqi məsələ Mülki və Kommərsiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərin müzakirəsinə çıxarılmışdır.

10. Mübahisəli hüquqi məsələ hüquq ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmış, yazılı formada əsaslandırılmış rəylər (*amicus curiae* rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim edilmişdir.

Məhkəmə tərkibinin mövqeyi

11. Məhkəmə tərkibi hesab edir ki, icra sənədi üzrə tutmanın borclunun mülkiyyətindəki ipoteka predmeti olmayan əmlakına yönəldilməsi zamanı hərracın qanunun analogiyası üzrə “İpoteka haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparılmasının mümkünlüyünə qiymət vermək üçün, ilk növbədə hərracla bağlı qanunvericiliyin müəyyən etdiyi bütün mümkün qaydalar nəzərdən keçirilməlidir.

12. Qanunvericiliyin təhlili onu göstərir ki, qüvvədə olan qanunvericilik hərracın keçirilməsinin müxtəlif qaydalarını müəyyən etmişdir və bu qaydalar biri-birindən əsasən əmlakın ilkin satış qiyməti, keçirilməsi mümkün olan hərracların sayı, hərracın baş tutmaması səbəbi ilə keçirilən növbəti hərracda qiymət endiriminin tətbiqinin mümkünlüyü və digər xüsusiyyətləri ilə fərqlənir.

13. Belə ki, “İpoteka haqqında” Qanunun 42, 43-cü maddələrinə əsasən ipoteka predmeti olan əmlakın likvid qiymətlə satışa çıxarılması, ümumilikdə 2 hərracın keçirilməsi imkanı, üstəlik birinci və təkrar hərrac baş tutmadığı halda ilkin satış qiymətinin ardıcıl olaraq 15 və 25 faiz azaldılması və ən nəhayət təkrar hərracın baş tutmadığı halda ipoteka saxlayanın əmlakı 30 gün müddətində əldə etməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

14. Girov predmeti olan qiymətli kağızlara münasibətdə isə hərracın keçirilməsi qaydaları Mülki Məcəllənin 1078-23-cü maddəsi və maliyyə bazarlarına nəzarət orqanının “Qiymətli kağızların girovunun qeydiyyatı, ona xitam verilməsi və girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi Qaydası”na əsasən tənzimlənməklə, fond birjası vasitəsilə girov müqaviləsində göstərilən qiymətlə, müqavilədə qiymət müəyyən edilmədikdə isə qiymətli kağızların nominal dəyər ilə satışa çıxarılması, satılmadıqda girov saxlayana təklif olunması nəzərdə tutulmuşdur.

15. Vergi borcu üzrə tutmanın vergi ödəyicisinin siyahıya alınmış əmlakına yönəldilməsi üzrə hərracın keçirilməsi isə Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin (*bundan sonra Vergi Məcəlləsi*) 90-cı maddəsi ilə tənzimlənməklə, həmin əmlakın bazar qiyməti ilə satışa çıxarılmasını, 3 dəfə hərracın keçirilməsi imkanını, habelə hərracların baş tutmadığı hər növbəti halda qiymətin müvafiq olaraq 20 və 40 faiz azaldılması imkanını nəzərdə tutmuşdur.

16. Ən nəhayət Mülki Məcəllənin 415-ci maddəsi ilə, habelə “İcra haqqında” Qanunun 53, 61, 62-ci maddələri ilə icra sənədi üzrə tələbin yönəldiyi əmlakın satışı üzrə hərracın keçirilməsi qaydaları müəyyən edilir ki, bu qaydalara əsasən də əmlakın bazar qiyməti ilə hərraca çıxarılması, hərracların keçirilməsi

müddətləri, hərracın keçirilməsindən əvvəl, həm də hərracın baş tutmamasından sonra əmlakın tələbkara təklif edilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

17. Göründüyü kimi, istinad edilən mümkün hərrac qaydalarının fərqliliyinin əsasını məhz satışa çıxarılan əmlakın hüquqi statusu təşkil edir.

18. Bu baxımdan icra sənədi üzrə tutmanın borclunun mülkiyyətindəki ipoteka predmeti olmayan əmlakına yönəldilməsi zamanı hərracın qanunun analogiyası üzrə “İpoteka haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparılmasının mümkünüyü qənaətinə gəlinməsi üçün girov predmeti olan əmlakların bu statusa malik olmayan əmlaklara münasibətdə fərqləndirici xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilməlidir.

19. Mülki Məcəlləyə əsasən girov və ipoteka hüququ girov qoyanın əşyası barəsində girov saxlayanın əşya hüququdur və eyni zamanda borclunun girov saxlayan qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsuludur. Girov və ya ipoteka qoyan müqavilə əsasında kreditorun şəxsi borcluya qarşı tələb hüququna öz əmlakı ilə təminat verməklə həmin əmlak üzərindəki mülkiyyət hüququnu məhdudlaşdırır. Belə ki, şəxsi borclu öz öhdəliyini yerinə yetirmədiyi halda kreditor girov qoyulmuş və ya ipoteka ilə yüklü edilmiş əmlakın satılmasını və dəyərindən alacağıın qarşılmasını təmin etmək imkanına malik olur. Bu baxımdan girov (*ipoteka*), kreditorun (*girov saxlayanın*) əsas tələb hüququna bağlı olan əlavə (aksesor) əşya hüququ sayılır.

20. Girov (*ipoteka*) olmadıqda isə, icra sənədi üzrə borclunun əmlakı barəsində tələbkarın məhdud əşya hüququ da olmur. Həmin tələbkarın öz alacağını borclunun əmlakının satılması hesabına əldə etmək hüququ “İcra haqqında” Qanundan irəli gəlir. Belə ki, icra icraatı çərçivəsində tələbin borclunun əmlakına yönəldilməsi məcburi icra tədbiridir. Bu qaydada yönəlmə əmlakın üzərinə həbs qoyulmasından, götürülməsindən və satılmasından ibarətdir. Tələbkarın tələblərinin təmin edilməsi üçün borclunun yetərli pul vəsaitləri olmadıqda, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq tələbin yönəldilə bilmədiyi əmlak istisna olmaqla, tələb borcluya məxsus olan digər əmlaka yönəldilir.

21. Göründüyü kimi, hüququn ümumi prinsiplərinə əsasən statusları yüklülük baxımından eyni olmayan əmlaklarla bağlı münasibətlərə qanunverici ayrı-ayrı qaydalar tətbiq edir. Belə ki, ilk növbədə “İpoteka haqqında” Qanun xüsusi olaraq mülki hüquqi müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi ilə bağlı ipotekanın yaranması əsaslarını, onun dövlət qeydiyyatını, təmin olunmuş borcun və digər mülki hüquqi öhdəliyin ipoteka hesabına ödənilməsi qaydalarını, tərəflərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir, habelə bu sahədə digər münasibətləri tənzimləyir. Bu baxımdan, “İpoteka haqqında” Qanunun 42, 43-cü maddələri, hərracın Mülki Məcəllənin 415-ci maddəsindən fərqlənən xüsusiyyətlərini özündə əks etdirməklə, yalnız ipoteka predmeti olan əmlakın hərracda satılmasının xüsusi qaydasını müəyyən edir.

22. İpoteka predmeti olmayan əmlaka icra sənədi üzrə tutmanın yönəldilməsi və hərracdan satılması proseduru isə Mülki Məcəllənin 415-ci və “İcra haqqında” Qanunun müvafiq müddəaları ilə tənzimlənir. Mülki Məcəllənin 415-ci maddəsi hərracın keçirilməsinin ümumi qaydasını müəyyən edir. “İcra haqqında” Qanunun 45.6-cı maddəsinə əsasən icra qanunvericiliyinə əsasən tələbkarın tələblərinin təmin edilməsi üçün borclunun yetərli pul vəsaitləri olmadıqda tələb borcluya məxsus olan digər əmlaka yönəldilir. Həmin Qanunun 53-cü maddəsinə əsasən üzərinə həbs qoyulmuş həmin əmlak tələbkara təklif olunur, o, bundan imtina etdikdə həmin əmlak imtina günündən üç ay müddətində hərrac yolu ilə satılır. Əmlak satılmadıqda, həmin əmlak yenidən tələbkara təklif olunur. Tələbkar əmlakdan imtina etdikdə, əmlak borcluya, icra sənədi isə icra sənədini vermiş məhkəmə və ya digər orqana qaytarılır.

23. Yuxarıda göstərilənləri birlikdə təhlil edərək məhkəmə tərkibi mübahisəli hüquqi məsələyə münasibətdə qeyd edir ki, qanunverici kreditorların yönəlmə hüquqlarının mahiyyətini nəzərə alaraq, icra sənədi üzrə borclunun əmlakına yönəlmə ilə bağlı hərracın keçirilməsi qaydalarını (*Mülki Məcəllənin 415-ci maddəsi, habelə “İcra haqqında” Qanunun 45.6, 53, 61, 62-ci maddələri*) ipoteka predmeti olan əmlakın hərracda satışı qaydalarından (*“İpoteka haqqında” Qanunun 42, 43-cü maddələri*) fərqli şəkildə tənzimləmişdir.

24. İpoteka predmeti olmayan əmlakın hərracının “İpoteka haqqında” Qanunun tələblərinə uyğun keçirilməsi həmin tələbkarın ipoteka saxlayanla eyniləşdirilməsi anlamına gəlir. Eyni yanaşma borclunun

vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlakına və girov predmeti olan qiymətli kağızlarına aid olmayan əmlaklarına da aiddir. Belə ki, istinad edilən kateqoriyaya aid olmayan əmlaklara digər qanunlarda nəzərdə tutulmuş xüsusi normaların tətbiqi borclu şəxslərin qanunda xüsusi bir göstəriş olmadığı halda müəyyən məhrumiyyətlərə məruz qalmasına səbəb olur. Halbuki, hər kəsin hüquq və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında (*bundan sonra Konstitusiya*) və qanunlarında müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır. Hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənasib olmalıdır (*Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsi*).

25. Mülki Məcəllənin 11.1-ci maddəsinə görə mülki hüquq münasibətləri mülki qanunvericiliklə və ya tərəflərin razılaşması ilə birbaşa tənzimlənmədikdə və onlara tətbiq edilə bilən işgüzar adət olmadıqda həmin münasibətlərə, əgər bu, onların mahiyyətinə zidd deyildirsə, yalnız o zaman oxşar münasibətləri tənzimləyən mülki qanunvericilik normaları tətbiq edilir (*qanunun analogiyası*).

26. Beləliklə, məhkəmə tərkibi belə qənaətə gəlir ki, icra icraatı çərçivəsində borclunun ipoteka predmetinə, vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlakla və girov predmeti olan qiymətli kağızlara aid olmayan əmlaklarına tələbin yönəldilməsi və hərracdan satılması qaydaları Mülki Məcəllənin 415-ci və “İcra haqqında” Qanunun 45.6, 45.7, 51, 53, 61, 62-ci maddələri ilə tənzimlənir və bu münasibətlərə qanunun analogiyası üzrə digər qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmuş hərrac qaydaları tətbiq edilməməlidir.

27. Bununla yanaşı qeyd edilməlidir ki, icra sənədi üzrə tələbin borclunun əmlakına yönəldilməsi icra məmuru tərəfindən bu məqsədlə keçirilməli olan qiymətləndirmənin qanunvericiliyə uyğun təşkil edilməklə, həmin əmlakın hərraca qanunla nəzərdə tutulmuş satış qiyməti ilə çıxarılmasını tələb edir. İpoteka predmetinə və girov predmeti olan qiymətli kağızlara aid olmayan əmlakın ipoteka haqqında qanunvericiliyə və ya digər qanunvericilik aktlarına analoji qaydada hərracdan bazar dəyərindən fərqlənən likvid qiymətlə satılması borclunun əmlak vəziyyətinin əsassız olaraq pisləşməsinə səbəb olur. Belə ki, həyata keçirilən məcburi icra tədbirləri borclunun mülkiyyət hüquqlarına ədalətsiz, qeyri-mütənasib müdaxiləyə rəvac verməməli, tələbkarın qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ ilə borclunun mülkiyyət hüquqlarının tarazlığı gözlənilməlidir.

28. “İcra haqqında” Qanunun 61.1 və 61.2-ci maddələrinə əsasən borclunun əmlakının satılması üzrə hərraclər, bu Qanunun 53.2-ci maddəsində göstərilən ixtisaslaşdırılmış müəssisələr tərəfindən müvafiq müqavilə əsasında təşkil edilir və keçirilir. İxtisaslaşdırılmış müəssisələr hərracı icra məmurunun sifarişi əsasında keçirirlər. Həmin sifarişdə hərraca qoyulan əmlakın ilkin qiyməti göstərilir. Lakin “İpoteka haqqında” Qanundan fərqli olaraq, “İcra haqqında” Qanunda hərraca qoyulan əmlakın ilkin satış qiymətinin hansı meyarla müəyyən olunması qeyd olunmamışdır. Yalnız Qanunun 51.1-ci maddəsinin birinci cümləsində təsbit olunmuşdur ki, borclunun əmlakının “İpoteka haqqında” Qanuna əsasən tərəflərin razılığı, yaxud məhkəmənin qərarı ilə qiymətləndirildiyi, habelə tənzimlənən qiymətlərin tətbiq olunduğu hallar istisna olmaqla, borclunun əmlakının qiymətləndirilməsinin “Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa (*bundan sonra “Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında” Qanun*) uyğun olaraq qiymətləndirici tərəfindən həyata keçirildiyi qeyd edilir. Eyni zamanda, istinad edilən qanunda qiymətləndirmənin nəticələri haqqında hesabatda əmlakın bazar və ya digər dəyərlərinin müəyyən olunmasından bəhs edilir.

29. Qeyd olunanları ümumiləşdirilərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, əmlakın hərracdan ilkin satış qiymətinin onun likvid dəyəri ilə müəyyən olunması “İpoteka haqqında” Qanunla ipoteka predmetlərinə münasibətdə təsbit edildiyindən, icra icraatı çərçivəsində borclunun ipoteka predmeti olmayan əmlakı hərracdan satılarkən onun ilkin satış qiyməti likvid deyil, bazar dəyəri ilə müəyyən olunmalıdır. Girov predmeti olan qiymətli kağızlara münasibətdə də Mülki Məcəllənin 1078-23-cü maddəsi və maliyyə bazarlarına nəzarət orqanının qəbul etdiyi “Qiymətli kağızların girovununun qeydiyyatı, ona xitam verilməsi və girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi Qaydası”nda əmlakın girov müqaviləsində göstərilən qiymətlə, müqavilədə qiymət müəyyən edilmədikdə isə qiymətli kağızların nominal dəyər ilə satışa çıxarılması nəzərdə tutulduğu nəzərə alınmalıdır.

30. Prosedura gəldikdə isə, ipoteka predmeti olmayan əmlak hərracdan Mülki Məcəllənin 415-ci və “İcra haqqında” Qanunun 51, 53, 61, 62-ci maddələri ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilməlidir.

Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 51-ci maddəsinə əsasən əmlakın üzərinə həbsin qoyulmasından sonra icra məmuru əmlakın qiymətləndirilməsini həyata keçirərək, həmin Qanunun 53-cü maddəsinə əsasən tələbkara təklif etməlidir. Tələbkar əmlakı qəbul etməkdən imtina etdikdə isə, həmin əmlak tələbkarın imtina etdiyi gündən üç ay müddətində (*icra məmuru*ndan müvafiq sifarişin alındığı gündən ən gec iki ay müddətində) Mülki Məcəllənin 415-ci maddəsində müəyyən edilən qaydada hərrac yolu ilə satılmalıdır. Göründüyü kimi, qanunvericilik ipoteka predmetinə, vergi ödəyicisinin siyahıya alınmış əmlakına və girov predmeti olan qiymətli kağızlara aid olmayan əmlakın icra icraatı çərçivəsində açıq hərracdən satılması üçün 3 aylıq müddət müəyyən etsə də, “İpoteka haqqında” Qanunda, “Vergi Məcəlləsində” və “Qiymətli kağızların girovunun qeydiyyatı, ona xitam verilməsi və girov predmetinə tutmanın yönəldilməsi Qaydası”nda olduğu kimi digər xüsusiyyətlərini müəyyən etməmişdir. Bu baxımdan, məhkəmə tərkibi belə qənaətə gəlir ki, icra icraatı çərçivəsində ipoteka predmetinə, vergi ödəyicisinin siyahıya alınmış əmlakına və girov predmeti olan qiymətli kağızlara aid olmayan əmlaka münasibətdə hərrac 3 aylıq müddət çərçivəsində hərracın keçirilməsi qaydasını pozmadan keçirməyə imkan verən sayda keçirilməlidir.

31. Qiymətin mübahisələndirilməsi qaydası ilə bağlı isə qeyd edilməlidir ki, “İcra haqqında” Qanunun 51-ci maddəsindən, habelə yuxarıda qeyd edilən digər müddəələrindən belə qənaət hasil olur ki, icra icraatı çərçivəsində borclunun ipoteka predmeti olmayan əmlakının, notariusun icra qeydi əsasında tutma yönəldilmiş ipoteka predmeti olan əmlakının, habelə vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlakının ilkin (*başlanğıc*) satış qiyməti qiymətləndiricilərdən alınan rəylər əsasında icra məmuru tərəfindən müəyyənləşdirilir.

32. Bu baxımdan, məhkəmə tərkibi hesab edir ki, borclunun ipoteka predmeti olmayan əmlakının, notariusun icra qeydi əsasında tutma yönəldilmiş ipoteka predmeti olan əmlakının, habelə vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlakının ilkin (*başlanğıc*) satış qiyməti hərracın keçirilməsində olan dövr ərzində iddia icraatı qaydasında deyil, icra icraatı çərçivəsində hərracı bu qiymət əsasında sifariş etmiş icra məmurunun hərəkətlərindən verilmiş şikayət qaydasında mübahisələndirilməlidir. Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 51-ci maddəsində icra məmurunun müvafiq qiymətləndiricini dəvət etmək səlahiyyəti nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan dəvət edilmiş qiymətləndiricinin rəyindəki müvafiq (*başlanğıc*) qiymətlə əmlakın hərraca çıxarılmasına dair sifariş vermək hüququ da icra məmuruna aiddir. Belə olan halda, hərrac keçirilənədək həmin qiymət, onu öz sifarişində əsas götürən icra məmurunun hərəkətindən verilən şikayət qaydasında mübahisələndirilə bilər. Hərrac keçirildikdən sonra isə qiymət “Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında” Qanunun 8-ci maddəsinə uyğun olaraq iddia icraatı qaydasında mübahisələndirilməlidir.

33. Beləliklə, Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının hakimlərindən ibarət məhkəmə tərkibi MPM-in 418-1.1-ci maddəsinə rəhbər tutub kassasiya instansiyası məhkəməsində icraat zamanı aşkar edilmiş mübahisəli hüquqi məsələyə baxaraq

QƏRARA ALDI:

İcra icraatı çərçivəsində borclunun ipoteka predmetinə, vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlaka və girov predmeti olan qiymətli kağızlara aid olmayan əmlaklarına tələbin yönəldilməsi və hərracdən satılması qaydaları Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 415-ci və “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 45.6, 45.7, 51, 53, 61, 62-ci maddələri ilə tənzimlənir və bu münasibətlərə qanunun analogiyası üzrə digər qanunvericilik aktlarında nəzərdə tutulmuş hərrac qaydaları tətbiq edilməməlidir.

İcra icraatı çərçivəsində borclunun ipoteka predmetinə və girov predmeti olan qiymətli kağızlarına aid olmayan əmlaklarına tutmanın yönəldilməsi zamanı əmlakın hərraca çıxarılan ilkin (*başlanğıc*) satış qiyməti onun bazar dəyəri ilə müəyyən olunur.

Borclunun ipoteka predmeti olmayan əmlakının, notariusun icra qeydi əsasında tutma yönəldilmiş ipoteka predmeti olan əmlakının, habelə vergi ödəyicisi kimi siyahıya alınmış əmlakının ilkin (*başlanğıc*) satış qiyməti hərracın keçirilməsində olan dövr ərzində icra icraatı çərçivəsində hərracı bu qiymət əsasında sifariş etmiş icra məmurunun hərəkətlərindən verilmiş şikayət qaydasında aidiyyəti məhkəmədə mübahisələndirilir. Hərrac keçirildikdən sonra isə qiymət “Qiymətləndirmə fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsinə uyğun olaraq iddia icraatı qaydasında mübahisələndirilir.

Qərardad Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin rəsmi internet sahifəsində və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Bülletenində dərc edilsin.

Azərbaycan Respublikası adından
“Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi
qərarlarında dəyişikliklər edilməsi haqqında”
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun
Q Ə R A R I

№ 12

“ 24 ” dekabr 2021-ci il

Bakı şəhəri

“Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 3 aprel tarixli 604 nömrəli Fərmanı və “Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 9 iyul tarixli 363-VIQD nömrəli Qanunu mülki işlər üzrə məhkəmə icraatının effektivliyinin artırılmasında mühüm rol oynamışdır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il 9 iyul tarixli 363-VIQD nömrəli Qanununun 2021-ci il 1 oktyabr tarixdən qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi Qərarlarına əlavə və dəyişikliklərin edilməsinə ehtiyac yaranmışdır.

Qeyd olunanlara əsasən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 131-ci maddəsini, habelə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. “Hüquqi əhəmiyyəti olan faktların müəyyən edilməsinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsinin bəzi məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2019-cu il 12 aprel tarixli 3 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1. 1.1-ci bənddə “30-40-6-cı fəsillərində” sözləri “ikinci bölməsinin üçüncü yarımbölməsində” sözləri ilə əvəz edilsin;

1.2. 1.6-cı bəndin birinci cümləsində “310-cu” sözləri “310.1-ci” sözləri ilə əvəz edilsin;

1.3. 2.2-ci bəndin üçüncü cümləsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“Vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatı orqanları edilmiş qeydə düzəlişlər etməkdən imtina etdikdə, həmin orqanlara qarşı inzibati icraat qaydasında iddia qaldırıla bilər.”;

1.4. Aşağıdakı redaksiyada 12.1-ci və 12.2-ci bəndlər əlavə edilsin:

“12.1. Bu faktın müəyyən edilməsi haqqında ərizədə şəxsin Azərbaycan Respublikasına gəlməsi tarixi və səbəbləri göstərməli, həmin ərizəyə müvafiq faktları təsdiq edən sənədlər (*olduğu halda*), həmçinin Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına mənsubiyyətinin tanınmaması barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının arayışı və doğrulduğu (əvvəllər daimi yaşadığı) ölkənin vətəndaşı hesab edilməməsinə təsdiq edən sənəd əlavə edilməlidir. Belə sənədlər əlavə edilmədikdə isə, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 310.2-ci maddəsinə əməl edilmədiyinə görə ərizə və ona əlavə edilmiş sənədlər Azərbaycan Respublikası MPM-nin 152.1.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən geri qaytarılmalı, məhkəmə baxışı mərhələsində olduqda isə həmin Məcəllənin 259.0.12-ci maddəsinin tələbinə əsasən ərizə baxılmamış saxlanılmalıdır.

12.2. Həmin ərizəyə baxılmasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (*Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin*) nümayəndəsinin iştirakı məcburidir.”.

2. “Hakimə (məhkəmə tərkibinə) etiraz etmə barədə qanunvericiliyin tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2005-ci il 24 noyabr tarixli 3 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

2.1. 2.4-cü bəndin redaksiyasında “cinayət məhkəmə icraatında” sözlərindən sonra “isə” sözü çıxarılsın.

2.2. 2.4-cü, 3.1-ci və 9.1-ci bəndlərdə “mülki” sözündən sonra “işlər və kommərasiya mübahisələri üzrə” sözləri əlavə edilsin;

2.3. 5.3-cü bənddə “Bütün məhkəmə tərkibinə” sözləri “Məhkəmənin bütün hakimlərinə və ya məhkəmə tərkiblərinə ayrı-ayrılıqda” sözləri ilə əvəz edilsin;

2.4. 5.4-cü bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“5.4. Etirazda konkret əsaslar göstərilmədikdə və etirazın əsaslarına dair sübut təqdim edilmədikdə, həmin etiraz işə baxan hakim (*məhkəmə tərkibi*) tərəfindən baxılmamış saxlanılır. Hakim (*məhkəmə tərkibi*) bu barədə qərardadı Azərbaycan Respublikası MPM-nin 263.3-cü maddəsinə uyğun olaraq müşavirə otağında müstəqil akt şəklində və ya Məcəllənin 263.4-cü maddəsinə uyğun olaraq yerində müşavirə edərək, ayrıca akt şəklində tərtib olunmadan çıxara bilər.”;

2.5. Aşağıdakı redaksiyada 5.5-ci bənd əlavə edilsin:

“5.5. Azərbaycan Respublikası MPM-nin 19.1.7-ci maddəsinə əsasən etiraz verildikdə və ya özü-özünə etiraz edildikdə hakimin, məhkəmə tərkibinə daxil olan bir və ya bir neçə hakimin, habelə məhkəmə tərkibinin işin nəticəsində maraqlı olmasının, onun obyektivliyinə və qərəzsizliyinə dair şübhələrin konkret nədə ifadə olunması göstərməli, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 21.2-ci və 21.3-cü maddələrinə uyğun olaraq əsaslandırılmalı və buna dair sübutlar təqdim olunmalıdır.”;

2.6. 7-ci bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“7.1. Nəzərə alınsın ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsi ilə birinci instansiya məhkəməsinin bütün tərkibinə, həmçinin apellyasiya instansiyası məhkəməsi bütün məhkəmə tərkiblərinə eyni vaxtda etiraz edilməsinə yol verilmir. Birinci instansiya məhkəməsinin bütün hakimlərinə ayrı-ayrılıqda və ya tək-tərkibli məhkəmənin hakiminə edilmiş etiraz və ya özü-özünə etiraz təmin edildiyi halda, iş apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən başqa birinci instansiya məhkəməsinə verilir. Bu halda birinci instansiya məhkəməsinin iş icraatında olan sonuncu hakiminə, habelə tək-tərkibli məhkəmənin hakiminə edilən etiraz da Azərbaycan Respublikası MPM-nin 22.5-ci maddəsinə əsasən apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

7.2. Eyni ilə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bütün məhkəmə tərkiblərinə ayrı-ayrılıqda edilmiş etiraz təmin edilmişsə və iş icraatında olan sonuncu məhkəmə tərkibinin hakimlərinə etiraz verilmişsə (*özləri-özlərinə etiraz etmişlərsə*) etiraza baxılması, təmin edildiyi halda işə başqa apellyasiya instansiyası məhkəməsinə verilməsi kassasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilir.”;

2.7. 8-ci bəndin ikinci cümləsində “mülki” sözündən sonra “və ya kommərasiya mübahisəsi üzrə” sözləri əlavə edilsin;

2.8. Aşağıdakı redaksiyada 9.1-1-ci bənd əlavə edilsin:

“9.1-1. Nəzərə alınsın ki, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 21.2-ci maddəsinə əsasən etiraz etmə və öz-özünə etiraz etmə yazılı formada əsaslandırılmalıdır. Mülki işlər və kommərasiya mübahisələri üzrə məhkəmə icraatı Azərbaycan Respublikası MPM-nin 10-2-ci maddəsinin tələblərinə əsasən videokonfrans əlaqə sistemindən istifadə edilməklə həyata keçirildiyi halda, işdə iştirak edən şəxslər etiraz etmə hüquqlarını “Elektron məhkəmə” informasiya sistemində yaradılan elektron kabinet vasitəsi ilə həyata keçirə bilərlər.”;

2.9. Aşağıdakı redaksiyada 9.3-cü bənd əlavə edilsin:

“9.3. İzah edilsin ki, işə başqa cavabdeh cəlb edildikdə, əsl olmayan tərəf əvəz olunduqda, mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürən üçüncü şəxs və mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürməyən üçüncü şəxslər işə qoşulduqda, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 182.1-ci maddəsinə əsasən onlara məhkəmə tərkibi, kimin ekspert, mütəxəssis, tərcüməçi və məhkəmə iclası katibi kimi iştirak etmələri bildirilməli və etiraz etmək hüquqları izah olunmalıdır.”;

2.10. Aşağıdakı redaksiyada 13-cü və 14-cü bəndlər əlavə edilsin:

“13. İzah edilsin ki, müvəqqəti təminat tədbiri haqqında ərizəyə baxan hakim həmin işə baxmağının yol verilmədiyini müəyyən etdiyi halda, özü-özünə etiraz etməlidir. Belə əsasların mövcudluğuna baxmayaraq, hakim ərizəyə baxılması nəticəsi barədə qərardad çıxartdıqda, müvəqqəti təminat tədbiri haqqında qərardaddan verilən şikayətdə etirazın əsasları göstərilə və buna dair sübutlar təqdim edilə bilər.

14. İşə kiçik iddialara dair işlər üzrə sadələşdirilmiş icraat qaydasında birinci instansiya məhkəməsində, qərardaddan verilən şikayətə və kiçik iddialara dair işlər üzrə sadələşdirilmiş icraat qaydasında qəbul edilmiş qətnamədən verilən apellyasiya şikayətinə apellyasiya instansiyası

məhkəməsində, habelə qətnamə və qəraraddan verilən kassasiya şikayətinə kassasiya instansiyası məhkəməsində yazılı icraat qaydasında baxıldıqda, bu barədə işdə iştirak edən şəxslər, nümayəndələri və vəkilləri xəbərdar edilərkən, onlara həmçinin işə baxan hakim və ya məhkəmə tərkibinə daxil olan hakimlər barədə məlumat verilməlidir. Bu hallarda işə təkbaşına baxan hakimə, məhkəmə tərkibinə daxil olan bir və ya bir neçə hakimə, habelə məhkəmə tərkibinə daxil olan bütün hakimlərə etiraz verildikdə, etiraz yazılı icraat qaydasında Azərbaycan Respublikası MPM-nin 22-ci maddəsinə uyğun olaraq həll edilməli və nəticəsi barədə tərəflərə məlumat verilməlidir. Etiraz təmin edilmədiyi halda, məhkəmə işə mahiyyəti üzrə baxıb qərar qəbul etməyə haqlıdır.”.

3. “Məhkəmə qətnaməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2005-ci il 24 noyabr tarixli 4 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

3.1. 2.4-cü bənddə “iş üzrə müəyyən edilən faktlardan irəli gələn qəti nəticəsi onda” sözləri “həmin faktlara tətbiq edilən hüquqdan irəli gələn qəti nəticəsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

3.2. 3.1-ci bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“3.1. Məhkəmələrə izah edilsin ki, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 217.4-cü və 217.5-ci maddələrində təsbit edilmiş bilavasitəlik prinsipi nəzərə alınmaqla, qətnamə yalnız məhkəmə iclasında tədqiq edilmiş sübutlara, bu Məcəllənin 10-1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məhkəmə icraatında işə baxıldıqda işə yalnız elektron məhkəmə icraatı materiallarına əlavə edilmiş və məhkəmə iclasında tədqiq olunmuş sübutlara əsaslanmalıdır.”;

3.3. 6.2-ci və 6.5-ci bəndlərdə “normativ” sözü “hüquqi” sözü ilə əvəz edilsin;

3.4. 8.1-ci bəndin birinci cümləsində ikinci halda “qarşılıqlı iddia” sözlərindən sonra “üzrə məhkəmənin mövqeyi” sözləri əlavə edilsin;

3.5. 9.3-cü bənddə “ziyan” sözü “faiz borcu, zərər” sözləri ilə əvəz edilsin;

3.6. 11.3-cü bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“11.3. İcra edilmiş qətnamə ləğv edildikdə və işə yenidən baxıldıqdan sonra iddianın tamamilə və ya onun bir hissəsinin rədd edilməsi haqqında qətnamə çıxarıldıqda bu qətnaməni qəbul etmiş məhkəmə Azərbaycan Respublikası MPM-nin 236-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq icrada dönüş edilməsi barədə tədbirlər görməli, o cümlədən ləğv edilmiş qətnamə üzrə bir tərəfin xeyrinə alınanları digər tərəfə qaytarmalı, əmlakı qaytarmaq mümkün olmadıqda işə, həmin əmlakın dəyərini tutmalıdır.”.

4. “İşlərin ümumi və yaxud kommərsiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2020-ci il 18 sentyabr tarixli 10 sayılı Qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

4.1. 3-cü bənd çıxarılsın;

4.2. 4-cü bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“4. İddia ərizəsinin Azərbaycan Respublikası MPM-in 152.1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məhkəmə aidiyyəti üzrə həmin məhkəmədə baxılmalı olmaması səbəbindən geri qaytarılması əsası işin inzibati deyil, yalnız mülki və kommərsiya aidiyyətini ehtiva edir. Bu əsasla iddia ərizəsinin geri qaytarılmasına dair birinci instansiya məhkəməsinin qərarından verilmiş şikayətə apellyasiya instansiyası məhkəməsində baxılması məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı məsələlər üzrə yekun qərarın faktiki olaraq apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən verilməsi ilə nəticələnəcəyindən bu şikayətlər baxılması üçün kassasiya instansiyası məhkəməsinə göndərilməlidir.”;

4.3. 8-ci bənd çıxarılsın;

4.4. 9-cü bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“9. Birinci instansiya məhkəmələri nəzərə almalıdırlar ki, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 403-1-ci maddəsinə əsasən işin məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi və ya məhkəmə aidiyyəti haqqında ərizənin rədd edilməsi barədə qəraradlardan işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən şikayətin verilməsi zamanı bir sıra zəruri prosessual hərəkətlərin yerinə yetirilməsini tələb edir. Belə ki, ilk növbədə qeyd edilməlidir ki, bu qəraradlardan verilən şikayətlərin birinci instansiya məhkəməsinə verilməsinə baxmayaraq, şikayətlər kassasiya şikayəti ilə bağlı Azərbaycan Respublikası MPM-nin 407.1-407.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş tələblərə cavab verməlidir. Məhkəmə aidiyyətinə dair mübahisələr üzrə şikayətlər istinad edilən tələblərə cavab vermədikdə birinci instansiya və ya kassasiya instansiyası

məhkəməsi tərəfindən Azərbaycan Respublikası MPM-nin 403-1.4-cü maddəsinə əsasən geri qaytarılmalıdır. Şikayətin birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən qaytarılmasına dair qərardaddan kassasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilər. Bununla yanaşı, digər qərardaddan fərqli olaraq Azərbaycan Respublikası MPM-nin 403-1.5-ci maddəsinə əsasən birinci instansiya məhkəməsi Azərbaycan Respublikası MPM-nin 269-cu maddəsi əsasında şikayətə baxarkən öz qərarının ləğv edilməməsi barədə qənaətə gəldikdən sonrakı 7 gün ərzində şikayəti xəbərnəməli bildirişlə işdə iştirak edən şəxslərə göndərməli, habelə hər birinə şikayəti aldıqdan sonra 5 gün müddətində kassasiya instansiyası məhkəməsinə etiraz və yaxud izahatlarını göndərmək hüquqlarını izah etməlidir. “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin tətbiq olunduğu məhkəmələrdə müvafiq izah elektron qaydada işdə iştirak edən şəxslərə təqdim olunmalıdır. Yalnız bundan sonra iş kassasiya instansiyası məhkəməsinə göndərilə bilər ki, sonuncunun işə məhkəmə iclası keçirmədən qısaldılmış 10 günlük müddətdə baxma imkanı olsun.”;

4.5. 24-cü bəndə aşağıdakı redaksiyada yeni abzas əlavə edilsin:

“Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, təbii inhisar subyektləri olan “Azəriqaz” İB, “Azərişiq” ASC, “Azərsu” ASC-yə qarşı sahibkarlıq subyektlərinin, dövlət, bələdiyyə orqanlarının, eləcə də kommərsiya məhkəmələrinə aid olduğu halda qeyri-hökumət təşkilatları və publik hüquqi şəxslərin iddialarına, sonuncunun yerləşdiyi yer üzrə müvafiq kommərsiya məhkəmələrində baxılması Azərbaycan Respublikası MPM-nin 36.11-ci maddəsinin tələblərindən irəli gəlir. Həmin maddənin tələbinə görə icra yeri göstərilən müqavilələrdən əmələ gələn iddialar müqavilənin icra yerinə görə də verilə bilər.”.

5. “Ərizənin baxılmamış saxlanması barədə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilməsi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 31 mart tarixli 3 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

5.1. 2-ci bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“Məhkəmələrə izah edilsin ki, Azərbaycan Respublikası MPM-nin 259.0.1 - 259.0.10, 259.0.12 və 259.0.13-cü maddələrində göstərilən əsaslar olduqda məhkəmənin hazırlıq iclasında ərizə baxılmamış saxlanıla bilər. Hazırlıq iclasında ərizənin qaytarılması barədə vəsatətin verilməsi ərizənin Azərbaycan Respublikası MPM-in 259.0.11-ci maddəsinə əsasən baxılmamış saxlanması üçün deyil, həmin Məcəllənin 170-ci maddəsinə əsasən geri qaytarılması üçün əsasdır və bu zaman cavabdeh tərəfin buna razılığının alınması tələb olunmur.”;

5.2. 13-cü bəndin dördüncü cümləsində “zəruri sənədin” sözləri “Azərbaycan Respublikası MPM-nin 150.1.2-ci və ya 150.1.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş sənədlərin” sözləri ilə əvəz edilsin;

5.3. Aşağıdakı redaksiyada 13.1-ci bənd əlavə edilsin:

“13-1. Məhkəmələr izah edilsin ki, “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 21.9-cu maddəsində nəzərdə tutulan əsaslarla ərizə o zaman baxılmamış saxlanıla bilər ki, həmin Qanunun 28-ci və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda tərəf, həmin Qanunun 29.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq arayışı və ya protokolu, həmin Qanunun 32.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş protokolu, 21.8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş arayışı əlavə etməsin, o cümlədən mediasiyaya dair qeyd-şərt olduğu halda həmin Qanunun 21.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş təklifin göndərilməsi ilə əlaqədar başlanmış mediasiya prosesinə həmin Qanunun 21.7-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada xitam verilməsin.”;

5.4. 19-cu və 20-ci bəndlər çıxarılsın;

5.5. 21-ci bənd müvafiq olaraq 22-ci bənd hesab edilsin və aşağıdakı redaksiyada 21-ci bənd əlavə edilsin:

“21. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası MPM-in 260.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan vəsatət Azərbaycan Respublikası MPM-in 259.0.6 və 259.0.7-ci maddələrində göstərilən əsaslarla ərizənin baxılmamış saxlanmasına dair qərardadın ləğvi barədə tərəfin xahişidir. Odur ki, həmin vəsatət qərardadı mübahisələndirən şikayət sayılmır. Ərizənin baxılmamış saxlanması haqqında (o cümlədən Azərbaycan Respublikası MPM-in 259.0.6 və 259.0.7-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslarla çıxarılmış) qərardadın qanuni və əsaslı olması yalnız şikayət verilməklə mübahisələndirilə bilər. Şikayətə Azərbaycan Respublikası MPM-in 269-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada baxılır.”.

6. “İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2015-ci il 10 aprel tarixli 04 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

6.1. 8-ci bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“8. Aparılmış notariat hərəkətlərindən və ya notariat hərəkətlərini aparmaqdan imtina edilməsindən şikayət verilməsi zamanı mübahisəyə mülki, yoxsa inzibati məhkəmə icraatı qaydasında baxılması ilə bağlı məsələ qanunvericilikdə dəqiq tənzimlənməmişdir. Əksinə, bu məsələ ilə bağlı qanunvericilikdə bir-biri ilə uyğunsuzluq halı yaradan bir sıra normalar vardır və onların məcmusunun qiymətləndirilməsi əsasında hazırkı vəziyyətdə qanunvericinin iradəsini dəqiq aydınlaşdırmaq mümkün olmur. Mülki Prosessual Məcəllənin 445.0.6-cı, İnzibati Prosessual Məcəllənin 8.1.3-1-ci, “Notariat haqqında” Qanunun 41-ci maddəsində və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 28 avqust tarixli 136 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “İnzibati orqanların Təsnifatı”nda mövcud olan müddəalar aparılmış notariat hərəkətlərindən və ya notariat hərəkətlərini aparmaqdan imtina edilməsindən verilmiş şikayətlərin məhkəmə aidiyyətinin dəqiq müəyyənləşdirilməsinə imkan vermir. Odur ki, müvafiq təkmilləşdirilmələr aparılmaqla mümkün olan qısa müddət ərzində aidiyyətlə bağlı məsələnin qanunvericilik səviyyəsində həll olunması üçün qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə olunmalı, eyni zamanda, məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini təmin etmək üçün mövcud mübahisələrə müvəqqəti baxılması qaydası ilə bağlı məhkəmələrə izah verilməlidir. Bu baxımdan, qanunvericilikdə müvafiq tənzimləmələr ediləndək notariat hərəkətlərindən və ya notariat hərəkətlərini aparmaqdan imtinaya dair şikayətlərə mülki məhkəmə icraatı qaydasında ümumi məhkəmələrdə baxılması davam etdirilsin.”;

6.2. 9.1-ci bəndin redaksiyasından “(vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı kitablarında (*akt kitablarında*) qeydlərin düzgün olmamasının müəyyən edilməsi haqqında ərizələr istisna edilməklə (*MPM-in XXXVII fəsl*))” sözləri çıxarılsın və ikinci halda “imtina olunması” sözlərindən sonra“, yaxud vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı kitablarında (*akt kitablarında*) qeydlərin düzgün olmamasının müəyyən edilməsi” sözləri əlavə edilsin.

**Uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar
valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr
tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında**

**Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun
QƏRARI**

№ 13

24 dekabr 2021-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi tərəfindən 2017-ci, 2018-ci illərdə və 2019-cu ilin I yarımilində uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında mübahisələr ilə bağlı işlərə baxılarkən qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi aparılmışdır.

Aparılmış ümumiləşdirmənin nəticələri uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə bir sıra hallarda məhkəmələr tərəfindən qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi üzrə bir-birindən fərqlənən yanaşmaların sərgiləndiyi müəyyən edilərək, bu kateqoriya işlər üzrə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması zərurətini üzə çıxarmışdır.

Bu baxımdan, məhkəmələr tərəfindən uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələrin həlli zamanı qanunvericiliyin düzgün tətbiq edilməsi, habelə bu kateqoriya işlər üzrə hüquqi yanaşmanın sabitliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsinin 1-ci hissəsini, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79, 79-1 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq,

QƏRARA ALIR:

1. Uşaqların üstün mənafeələrinin nəzərə alınması

1.1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına (*bundan sonra Konstitusiyası*) əsasən, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir (*maddə 17, hissə I, II*). Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur (*maddə 34, hissə IV*). Qanuni surətdə Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan hər kəs sərbəst hərəkət edə bilər, özünə yaşayış yeri seçə bilər və Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənara gedə bilər (*maddə 28 hissə III*), Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hər zaman maneəsiz öz ölkəsinə qayıtmaq hüququ vardır (*Maddə 28 hissə IV*).

1.2. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (*bundan sonra Ailə Məcəlləsi*) vəzifələrindən biri kimi uşaqların mənafeəsinin hərtərəfli müdafiəsi və hər bir uşağın xoşbəxt həyatının təmin edilməsi müəyyən edilmişdir (*maddə 3.0.4.*). Uşağın hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin müdafiəsi valideynlər (onları əvəz edən şəxslər), bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda isə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı və məhkəmə tərəfindən həyata keçirilir (*maddə 51.2*). Dövlət valideynlərin bu hüquq və vəzifələrinə qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada yalnız uşağın mənafeəyi tələb etdiyi hallarda müdaxilə edə bilər (*maddə 58.6*). Valideynlər ayrı yaşadıqda uşaqların yaşayış yeri onların razılığı ilə həll edilir. Valideynlər arasında razılıq olmadıqda, məhkəmə mübahisəni uşaqların hüquq və mənafeələrini, onların rəyini və sair halları (*uşaqların qardaş və bacılarına, valideynlərdən hər birinə olan bağlılığı, valideynlərin əxlaqi və digər şəxsi keyfiyyətləri, uşağın yaşı, onun inkişafı və tərbiyəsi üçün şərait yaradılması*) nəzərə almaqla həll edir (*maddə 60.4*).

1.3. “Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən, Konstitusiyaya uyğun olaraq uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir. Azərbaycan Respublikasında uşaq hüquqlarının müdafiəsini müvafiq icra hakimiyyəti, məhkəmə və prokurorluq orqanları, bələdiyyələr, habelə ictimai birliklər, həmkarlar ittifaqı təşkilatları təmin etməlidirlər. Bu orqanlar, birliklər və təşkilatlar fəaliyyətlərində uşaq hüquqlarının üstün mühafizəsi prinsipini əsas tutmalıdırlar (*maddə 4*). Dövlət orqanları, bütün fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətində uşaqların mənafeələrini üstün tutmalı, onların hüquqlarının təmin olunmasına şərait yaratmalıdırlar. Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları və müvafiq orqanların qərarları uşaq mənafeələrinə zidd olmamalı və onların icrası uşaqların

həyatına, inkişafına və tərbiyəsinə zərər gətirməməlidir. Uşağın hüquq və mənafelərini məhdudlaşdıran hər hansı əqd etibarsızdır (*maddə 5*). Valideynlərin uşağın tərbiyəsində bərabər hüquq və vəzifələri vardır. Onlar uşağı sağlam böyütməli, ümumbəşəri və milli dəyərlər əsasında tərbiyə etməli, müstəqil həyata hazırlamalılardır. Uşağın qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, onun maddi və mənəvi tələbatlarının təmin edilməsi, hüquq və mənafelərinin mühafizəsi valideynlərin əsas vəzifələridir. Valideynlərin uşaqlar barəsində hüquq və vəzifələrinin həyata keçirilməsinə dövlət orqanlarının qarışmasına yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda və uşağın maraqları naminə yol verilə bilər (*maddə 19*).

1.4. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyasının 3-cü maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, uşaqlar barəsində bütün tədbirlərdə əsas diqqət uşaq mənafelərinin daha yaxşı təmin edilməsinə yönəldilir, istər bu tədbirlər sosial təminat məsələləri ilə məşğul olan dövlət idarələri və ya özəl idarələr tərəfindən görülsün, istərsə də məhkəmələr, inzibati və ya qanunvericilik orqanları tərəfindən. Həmin Konvensiyanın 18-ci maddəsinin 1-ci bəndinə görə, iştirakçı dövlətlər uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün hər iki valideynin ümumi və eyni məsuliyyət daşımaları prinsipinin tanınmasını təmin etməkdən ötrü mümkün olan bütün səyləri göstərirlər. Uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün əsas məsuliyyəti valideynlər və ya müvafiq hallarda qanuni qəyyumlar daşıyırlar. Uşağın ən yaxşı mənafeyi onların əsas qayğı obyektidir. Bu Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, valideyn(lər) və ya uşağı tərbiyə edən digər şəxslər uşağın inkişafı üçün lazım olan həyat şəraitini öz qabiliyyətləri və maliyyə imkanları daxilində təmin etməyə görə əsas məsuliyyəti daşıyırlar. Həmin Konvensiyanın 4-cü bəndinə əsasən isə iştirakçı dövlətlər istər iştirakçı dövlətin daxilində, istərsə də xaricdə valideynlər və ya uşaq üçün maliyyə məsuliyyəti daşıyan digər şəxslər tərəfindən uşağın saxlanması bərpa olunmasını təmin etmək üçün bütün lazımı tədbirləri görürlər.

1.5. Avropa Şurasının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyasının 3-cü maddəsində təsbit edilmişdir ki, uşaq barəsində bütün tədbirlərdə onun mənafeləri tam həcmdə nəzərə alınmalıdır. Bu Konvensiyasının 9-cu maddəsinə görə, uşaq valideynlərindən ayrılmaq hüququna malikdir, bunun uşağın ən yaxşı mənafeləri naminə labüd olması və məhkəmə prosesi ilə baş verməsi istisna təşkil edir.

1.6. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (*bundan sonra – Avropa Məhkəməsi*) pesedent hüququna əsasən, uşaqlarla bağlı bütün qərarlar qəbul edilərkən ilk növbədə onların üstün maraqlarının nəzərə alınması ideyasının dəstəklənməsi istiqamətində geniş konsensus (*o cümlədən beynəlxalq miqyasda*) mövcuddur (*Noylinger və Şuruk İsveçrəyə qarşı [BP], § 135; X Latviyaya qarşı [BP], § 96*). Uşağın üstün maraqları, xarakterindən və ciddilik dərəcəsiindən asılı olaraq, valideynlərin maraqlarından üstün tutulur. Bununla belə, valideynlərin maraqları, xüsusən onların uşaqla mütəmadi təmasda olmaq hüququ işdəki müxtəlif maraqlar balanslaşdırılarkən nəzərə alınmalı olan amildir (*Şahin Almaniyaya qarşı [BP], § 66, Noylinger və Şuruk İsveçrəyə qarşı [BP], § 134*). Uşağın ailəsi ilə əlaqələrinin onun üçün münasib hesab edilmədiyi hallar istisna olmaqla, uşağın maraqları onun ailəsi ilə əlaqələrinin qorunub saxlanmasını tələb edir.

1.7. Beləliklə, məhkəmələr tərəfindən uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında mübahisələrə baxılarkən, uşağın təhsil, peşə hazırlığı, tibbi xidmət, sağlamlığının bərpası, əmək fəaliyyətinə hazırlıq sahəsində xidmətlərdən səmərəli istifadə etməsini və istirahət vasitələrindən bəhrələnməsini təmin etmək məqsədi ilə bütövlükdə uşağın sosial həyata mümkün qədər daha yaxşı cəlb edilməsi, uşağın mədəni və mənəvi inkişafı da daxil olmaqla, şəxsiyyətinin formalaşması naminə hər bir halda üstün mənafeyi nəzərə alınmalıdır.

2. İddia tələbinin qanuni əsası

2.1. İstinad edilən mübahisələr üzrə tətbiq edilməli maddi hüquq norması ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, “Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının 02 iyul 2013-cü il tarixli Qanununun 4-cü maddəsinə əsasən, 2013-cü il avqustun 1-dən qüvvəyə minmiş “Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsində (*bundan sonra – Miqrasiya Məcəlləsi*) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, o cümlədən, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşların ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək hüququ, onun həyata keçirilməsinə dair qaydalar da nəzərdə tutulmuşdur. Miqrasiya Məcəlləsinin qüvvəyə minməsindən əvvəl göstərilən hüquqların həyata keçirilməsi ilə bağlı qaydalar 07 noyabr 2014-cü ilədək qüvvədə olmuş ”Ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək və pasportlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə tənzimlənirdi. Göstərilən tarixdən sonra edilmiş dəyişikliklərə əsasən ölkədən getmək və

ölkəyə gəlmək hüququnun reallaşdırılmasına dair qaydalar çıxarılaqla, bu normativ hüquqi akt "Pasportlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu adlandırılmışdır.

2.2. Vətəndaşların ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək qaydaları Miqrasiya Məcəlləsinin aşağıdakı müddəaları ilə tənzimlənir. Belə ki, Miqrasiya Məcəlləsinin 9.1 və 9.2-ci maddələrinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı dövlət sərhədinin buraxılış məntəqələrindən keçərək, sərbəst surətdə ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək hüququna malikdir. Vətəndaş ölkədən getmək və ölkəyə gəlmək hüququndan məhrum edilə bilməz. Vətəndaşın ölkədən getmək hüququnun məhdudlaşdırılmasının mümkünlüyü isə dəqiq dairəsi göstərilən Məcəllənin 9.3-9.5-ci maddələrində əks olunan halların mövcudluğu ilə əlaqələndirilmişdir.

2.3. Yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşlar isə Miqrasiya Məcəlləsində xüsusi subyekt kimi tanınmaqla, onların ölkədən getməsinin həmin Məcəllənin 11-ci maddəsi ilə tənzimlənən ayrıca qaydası nəzərdə tutulmuşdur. Məcəllənin 11.1-ci maddəsinə əsasən, 11.2-ci maddədə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən valideynləri, övladlığa götürəni, himayəçisi və ya qəyyumu ilə gedə bilirlər. 11.2-ci maddədə isə göstərilir ki, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən valideynlərinin biri ilə getdikdə digər valideynin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı tələb olunur. Yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaş ölkədən tək getdikdə isə valideynlərinin, valideyn himayəsindən məhrum olduqda isə onu övladlığa götürən şəxs, himayəçisinin və ya qəyyumunun notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı tələb olunur.

2.4. Göründüyü kimi, qanunverici Miqrasiya Məcəlləsinin 11.2-ci maddəsində yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın ölkədən valideynlərinin biri ilə və ya tək getməsi qaydasının nizamlayarkən onların valideynləri ilə birlikdə və ya ayrı yaşaması faktını nəzərə almadan, universal şərt kimi notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığın olmasını müəyyənləşdirmişdir. Həmin şəxslərdən birinin razılığının olmadığı halda isə, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın ölkədən getməsi yalnız məhkəmənin qərarı əsasında mümkün hesab edilir. Odur ki, məhkəmələr bu kateqoriya iddialara baxarkən tələbin qanuni əsasını Miqrasiya Məcəlləsinin 11-ci maddəsinin təşkil etməsini nəzərə almalıdırlar.

3. Mübahisənin ərazi aidiyyəti

3.1. Uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında yaranan mübahisələr üzrə ərazi aidiyyətin müəyyənləşdirilməsi zamanı bir sıra məqamlara diqqət yetirilməlidir. Belə ki, bəzi hallarda iddia ərizələrində formal olaraq dövlət orqanının (*Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sərhəd Xidməti və ya Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Xidməti*) və ya digər şəxsləri ikinci cavabdeh kimi göstərilməsi yolu ilə iddia tələbi yönəlməli olmayan cavabdehə görə ərazi aidiyyətinin MPM-in müəyyən etdiyi qaydalara zidd şəkildə dəyişdirilməsinə cəhd edilir. Halbuki, Miqrasiya Məcəlləsinin 11.2-ci maddəsinin mənasına görə, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın ölkədən valideynlərinin biri ilə getməsi ilə əlaqədar yaranan mübahisələrdə prosessual tərəf qismində cavabdeh kimi yalnız buna razılıq verməyən, razılığın rəsmiləşdirilməsindən yayınan, yaxud da olduğu yerin müəyyənləşdirilməsi mümkün olmayan digər valideyn çıxış edir.

3.2. Məhkəmələr bu kateqoriya işlər üzrə cavabdeh qismində dövlət orqanlarını və ya qanunla mübahisə tərəfi hesab edilməyən şəxsləri qoyduqları və onlara qarşı mülki məhkəmə icraatı qaydasında yol verilən konkret tələblər irəli sürmədikləri hallarda iddia ərizəsi Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (*bundan sonra MPM*) 149.2.3-cü maddəsinin şərtlərinə cavab verməməsi əsası ilə həmin Məcəllənin 152.1.1-ci maddəsinə uyğun olaraq geri qaytarılmalıdır.

3.3. Beləliklə, bu kateqoriya işlər üzrə iddiaların ərazi aidiyyəti razılıq verməyən və yaxud razılığın rəsmiləşdirilməsindən yayınan digər valideynin rəsmi qeydə alındığı yer üzrə, yaşayış yeri məlum olmayan, yaxud Azərbaycan Respublikasında yaşayış yeri olmayan valideynə münasibətdə isə onun əmlakının olduğu yerə görə və ya məlum olan axırıncı yaşayış yerinə görə müəyyənləşdirməlidirlər. Cavabdeh olan valideyn məhkəmə qərarı (*hökmü*) əsasında psixiatriya stasionarına, narokoloji-tibb müəssisələrinə məcburi yerləşdirilmiş, eləcə də azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən şəxslərə aid olduqda, onların müvəqqəti yaşadıkları yer həmin müəssisələr hesab edildiyindən, onlara qarşı tələblər həmin müəssisələrin yerləşdiyi yer üzrə məhkəmələrə verilməlidir.

4. İddia tələbinin məzmunu

4.1. Bu kateqoriya işlər üzrə iddiaçılar bir çox hallarda iddia tələblərini qanunvericiliyin tələblərinə zidd olaraq, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın (*uşağın*) digər valideynin razılığı olmadan ölkədən çıxarılmasına-gətirilməsinə, getməsinə-gəlməsinə hüququn tanınması və s. bu kimi məzmununda ifadə

edirlər. Halbuki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının öz ölkəsinə qayıtmaq hüququ Konstitusiyanın 28-ci maddəsinin IV hissəsində nəzərdə tutulmuş konstitusion hüquq olmaqla, hər hansı formada məhdudlaşdırıla bilmədiyindən, ölkəyə gətirilməsinə icazənin verilməsi ilə bağlı tələblərə məhkəmə qaydasında baxıla bilməz. Digər tərəfdən, tələbin hüququn tanınması şəklində ifadə edilməsi də, bir valideynin digər valideynə münasibətdə üstünlüyü baxımından doğru hesab edilə bilməz. Belə ki, ailə qanunvericiliyinin tələblərinə görə, uşağın yanında qalması müəyyən edilmiş valideyn digər valideynə münasibətdə hər hansı üstün hüquqlar əldə etmir, əksinə Ailə Məcəlləsinin 61-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, uşaqlardan ayrı yaşayan valideyn onlarla ünsiyyət hüququna, uşaqların tərbiyə və təhsili ilə bağlı məsələlərin həll edilməsində iştirak etmək hüququna malikdir.

4.2. Qeyd edilənlərdən belə nəticə hasil olur ki, Miqrasiya Məcəlləsinin 9.1-ci, 9.2-ci, 11.1-ci və 11.2-ci maddələrinə əsasən, bu kateqoriya işlər üzrə tələb “yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın (*uşağın*) digər valideynin razılığı olmadan ölkədən getməsinə icazənin verilməsi” məzmununda qoyulmalıdır. Bu baxımdan məhkəmələrə izah edilir ki, iddia tələbinin məzmunu bu şəkildə qoyulmadıqda, məhkəmələr MPM-in 14 və 53-cü maddələrinə əsasən iddiaçıya tələbin dəqiləşdirilməsini təklif edə bilər, təklifin qəbul edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, qətnamənin nəticə hissəsi tələbin məzmunu ilə bağlı qanunvericiliyin göstərişlərinə uyğun olmalıdır.

5. Mübahisələrin məhkəməyə qədər nizama salınma qaydası

5.1. Uşaqların ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar valideynlər arasında mübahisələr ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrə aid olduğundan “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 3.2-ci maddəsinə əsasən, həmin Qanunun 28-ci və 29-cu maddələrinə uyğun olaraq məhkəməyə müraciət etməmişdən əvvəl tərəflərin ilkin mediasiya sessiyasında iştirakları tələb olunur.

5.2. Məhkəmələr nəzərə almalıdırlar ki, iddia ərizəsinə ilkin mediasiya sessiyasında iştirakı təsdiq edən sənədlərin əlavə edilməməsi, onun MPM-in müvafiq olaraq 152.1.6-1-ci maddəsinə əsasən geri qaytarılması, iddia ərizəsi icraata qəbul edildiyi halda isə həmin Məcəllənin 259.0.13-cü maddəsinə əsasən baxılmamış saxlanması üçün əsasdır.

6. İddiyanın yolverilməzliyi

6.1. Məhkəmələr iddia ərizəsinin icraata qəbul edilməsi zamanı iddiyanın yolverilməzliyi hallarına da diqqət yetirməlidirlər. Belə ki, Miqrasiya Məcəlləsinin 11-ci maddəsinə əsasən uşaqların digər valideynin razılığı olmadan ölkədən getməsinə icazənin verilməsi ilə əlaqədar tələblər üzrə iddia qaldırmaq hüququna malik olan şəxslərin dairəsinə yalnız valideynlər və valideynlərə bərabər tutulan övladlığa götürənlər (*əgər uşaq ər-arvad tərəfindən övladlığa götürülüb*) daxildirlər. Miqrasiya Məcəlləsinin 11.1 və 11.2-ci maddələrinə əsasən, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşağın nənə, baba və ya digər qohumu və ya orqanın himayəsinə və yaxud qəyyumluğuna, o cümlədən bir nəfərin övladlığına verildiyi hallarda həmin şəxslərin özü ilə uşağı ölkədən çıxarması üçün hər hansı icazənin alınması tələb olunmur. Qanunvericiliyin sonuncular tərəfindən icazənin verilməsi ilə bağlı tələbi yalnız uşağın təkbaşına getdiyi hallara aiddir.

6.2. Digər tərəfdən, Miqrasiya Məcəlləsinin 11.3-cü maddəsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın valideynlərindən birinin ölüm haqqında şəhadətnaməsi, ölmüş və ya itkin düşmüş elan edilməsi, valideynlik hüququndan məhrum edilməsi barədə qanuni qüvvəsinə almış məhkəmə aktı və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilmiş doğum haqqında akt qeydində ata barədə məlumatın ananın göstərişi üzrə yazılması halı olduqda yetkinlik yaşına çatmayan vətəndaşın ölkədən valideynlərinin biri ilə getməsi üçün digər şəxsin razılığı tələb olunmur. Yəni, qeyd olunan halları təsdiq edən sənədlərin olması uşağın bir valideynlə, həmin valideynin notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığının təqdim edildiyi halda isə tək gedə bilməsi üçün yetərlidir.

6.3. Odur ki, məhkəmələr yuxarıda qeyd edilən halların mövcudluğu zamanı MPM-in 153.2.1-ci maddəsinə rəhbər tutmaqla iddia ərizəsinin iddiyanın yolverilməzliyinə görə icraata qəbul etməkdən imtina etməli, icraata qəbul etdiyi halda isə MPM-in 261.0.1-ci maddəsinə əsasən işin icraatına xitam verməlidirlər.

7. Mübahisələrə baxılması xüsusiyyətləri

7.1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyasının 12-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, iştirakçı dövlətlər öz baxışlarını formalaşdırmağa qadir olan uşağı özünə aid bütün məsələlər barəsində həmin baxışları sərbəst ifadə etmək hüququ ilə təmin edirlər, həm də uşağın

baxışlarına onun yaşına və yetkinliyinə uyğun lazımı diqqət yetirilir. Konvensiyanın 12-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, bu məqsədlə uşağa onun mənafeyinə toxunan hər hansı məhkəmə araşdırmasının və ya inzibati araşdırmanın gedişində ya bilavasitə, ya da nümayəndə və ya müvafiq orqan vasitəsilə, milli qanunvericiliyin prosessual normalarında nəzərdə tutulan qaydada dinlənilmək imkanı verilir.

7.2. Ailə Məcəlləsinin 52-ci maddəsinə əsasən, uşaq ailədə onun maraqlarına toxunan istənilən məsələnin həlli zamanı öz fikrini bildirmək, habelə məhkəmə istintaqı və inzibati araşdırmaların gedişində dinlənilmək hüququna malikdir. Onun maraqlarına zidd olan hallar istisna olunmaqla, 10 yaşına çatmış uşağın fikri mütləq nəzərə alınmalıdır. Bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda məhkəmə və ya qəyyumluq və himayə orqanı yalnız 10 yaşına çatmış uşağın razılığı ilə qərar qəbul edə, habelə qərar qəbul edərkən 7 yaşına çatmış uşağın fikrini öyrənə və nəzərə ala bilər.

7.3. “Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən, valideynlər, digər şəxslər və dövlət orqanları uşağın vicdan, fikir və söz azadlığına hörmətlə yanaşmalıdırlar (*maddə 14*).

7.4. Beləliklə, məhkəmələr tərəfindən bu qəbildən olan işlərə baxılarkən, qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmış uşağın fiziki və psixoloji vəziyyəti nəzərə alınmaqla dinlənilməsi təmin edilməlidir. Nəzərə alınmalıdır ki, bu dinlənilmə uşağın yaşayış yerində, təhsil aldığı müəssisədə, o cümlədən sosial həyata uyğunlaşdığı şəraitdən ölkəni bir valideyni ilə çıxması səbəbi ilə daimi və ya müvəqqəti məhrum olmasının onun əqli, fiziki və mənəvi inkişafına yaratdığı təsirlərlə əlaqədar uşağın fikirlərinin öyrənilməsi baxımından həyata keçirilməlidir.

7.5. Ailə qanunvericiliyinin müəyyən yaş həddinə çatmış uşağın fikrinin nəzərə alınması ilə bağlı göstərişləri hər bir işin konkret hallarından və uşağın üstün mənafeyindən çıxış edilərək, onların fikri ilə üst-üstə düşməyən qərarın qəbul olunmasını istisna etmir. Lakin bu çür hallarda uşağın fikrini həlledici hesab etməyən məhkəmə öz mövqeyini işin hallarına və işdə olan sübutlara istinadla əsaslandırmalıdır.

7.6. İddianın qaldırılmasınadək razılıq verməməsi, razılığın rəsmiləşdirilməsindən yayınması, yaxud da olduğu yeri müəyyənləşdirilməyən mümkünsüzlüyü sübuta yetirilən valideynin sonradan işə məhkəmədə baxılarkən notarial qaydada təsdiq edilmiş razılığını təqdim etməsi iş üzrə icraata xitam verilməsi, iddia ərizəsinin baxılmamış saxlanması və yaxud da iddianın rədd edilməsi üçün əsas ola bilməz. Belə ki, həmin valideynin təqdim etdiyi notarial qaydada təsdiq edilmiş ərizəsini hüququndan sui-istifadə etməklə sonradan ləğv etmə imkanının olması qarşı tərəfi müdafiəsiz qoymaqla, hüquqlarının pozulması ilə nəticələnə bilər. Bu baxımdan, mübahisəyə məhkəmə icraatında baxıldığı vaxt müvafiq razılığı əks etdirən ərizənin təqdim edilməsi mahiyyət etibarını ilə iddianın tam və yaxud qismən etiraf edilməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

7.7. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, ölkədən çıxarılmasına icazənin verilməsi tələb olunan uşağın iddianın qaldırılması zamanı xaricdə olması mübahisənin olmaması anlamına gəlmir. Çünki, valideynlərdən birinin xaricdə olan uşağın ölkəyə gətirilməsindən sonra onun ölkədən çıxışına icazə verməməsi, həmin uşağın ölkədən çıxışının qarşısını aldığından bu, iddianı qaldıran tərəfin ehtimal edilən deyil, həqiqi hüququnun müdafiəsi baxımından əhəmiyyətli hal kimi qiymətləndirməklə, iddia ərizəsinin ümumi əsaslarla baxılaraq mahiyyəti üzrə qərarın qəbul edilməsini tələb edir.

7.8. Valideynlərdən biri əcnəbi olduğu hallarda bu kateqoriya mübahisələrə baxılması zamanı bir sıra xüsusiyyətlərin məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınması diqqətdən kənar qalmamalıdır. Belə ki, Ailə Məcəlləsinin yeddinci bölməsində əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin iştirak etdikləri ailə münasibətlərinə tətbiq edilməli olan qanunvericiliyə dair qaydalar göstərilmiş, bu Məcəllənin 153-cü maddəsində isə onların birgə və ya ayrı yaşaması faktından irəli gəlməklə valideynlərin və uşaqların hüquq və vəzifələri məsələləri ilə bağlı hansı ölkənin ailə qanunvericiliyinin tətbiqinə dair iki imperativ qayda nəzərdə tutulmuşdur. Başqa bir qayda isə məhkəmənin mülahizəsinə buraxılmışdır. Belə ki, həmin maddənin məzmununa əsasən, valideynlərin və uşaqların hüquq və vəzifələri, o cümlədən valideynlərin uşağı saxlamaq vəzifəsi onların birgə yaşadıqları ölkənin qanunvericiliyinə uyğun, uşaqlarla ata-ananın birgə yaşayış yeri yoxdursa, uşaqların və ata-ananın hüquq və vəzifələri uşağın vətəndaşı olduğu ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilir. Bununla belə, qanunverici aliment öhdəliklərinə və valideynlərlə uşaqlar arasında digər münasibətlərə, iddiaçının tələbi ilə ərazisində uşaq daimi yaşayan ölkənin qanunvericiliyinin tətbiq olunması imkanını nəzərdə tutmaqla onun tətbiqi mümkünliyünü məhkəmənin (*məhkəmənin öz mülahizəsinə üstünlük verilməklə*) mülahizəsinə buraxılmışdır. Odur ki, valideynlərdən birinin əcnəbi olduğu hallarda qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı istinad edilən tələblərə riayət edilməli olduğu nəzərə alınmalıdır.

7.9. Qanunvericilikdə bu kateqoriya işlər üzrə yerli icra hakimiyyətlərinin qəyyumluq və himayə orqanlarının cəlb edilməsini və yaxud müvafiq rəyinin alınmasını tələb edən hər hansı imperativ norma mövcud deyildir. Belə ki, Ailə Məcəlləsinin 73.1-ci maddəsinə əsasən, uşaqların yalnız tərbiyəsi ilə əlaqədar mübahisələrə məhkəmədə baxılarkən, uşağın müdafiəsi üçün iddianın kim tərəfindən qaldırılmasından asılı olmayaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı işə cəlb edilir. Qanunvericilikdə buna dair hər hansı tələbin olmadığı halda, iş yerli icra hakimiyyətlərinin qəyyumluq və himayə orqanlarının cəlb edilməsi və yaxud onların müvafiq rəyinin alınması, xüsusiyyətinə görə əslində daha çevik yanaşmanı tələb edən bu kateqoriya işlərin baxılması müddətlərinin lüzumsuz olaraq uzadılması ilə nəticələnir.

7.10. Nəzərə almaq lazımdır ki, cavabdeh valideynin uşaqla ünsiyyətdə olması ilə bağlı qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsinin mövcudluğu uşaqların həmin valideynin icazəsi olmadan ölkə hüdüdlərindən kənara çıxarılmasına dair iddia tələblərinin rədd edilməsi üçün müstəqil əsas ola bilməz. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyası (10-cu maddəsinin 2-ci bəndi) valideynləri müxtəlif dövlətlərdə yaşayan uşağın, xüsusi hallar istisna olmaqla, hər iki valideynlə müntəzəm şəxsi münasibətlər və birbaşa əlaqələr saxlamaq hüququnu tanıyır. Digər tərəfdən, uşaqlardan ayrı yaşayan valideynin onlarla ünsiyyət hüququ ilk növbədə uşaqların tərbiyə və təhsili, onların fiziki, psixi sağlamlığı, əxlaqi inkişafına xidmət etməklə, uşağın mənafeyinə zidd olmamalıdır.

7.11. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin mövqeyinə görə, uşaqla onun valideynləri arasında elə bir bağlılıq əlaqəsi mövcuddur ki, hətta onun valideynləri daha birgə yaşamasalar belə və ya münasibətlərinə son qoysalar belə, həmin əlaqə "ailə həyatı" təşkil edir (*Berrehab Niderlanda qarşı*, § 21). Valideynlə uşağın birlikdə olmaq hüququndan istifadə etmələri “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (*bundan sonra – Avropa Konvensiyası*) 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "ailə həyatı"nın fundamental elementini təşkil edir (valideynlər arasında əlaqələr qırılmış olsa belə) və daxili qanunvericilikdə bu hüquqdan istifadəyə maneə yaradan tədbirlərin nəzərdə tutulması Avropa Konvensiyasının 8-ci maddəsi ilə qorunan hüquqa müdaxiləyə bərabərdir (*Monori Rumıniya və Macarıstan qarşı*, § 70; *Kutsner Almaniyaya qarşı*, § 58; *Elsholts Almaniyaya qarşı [BP]*, § 43; *K. və T. Finlandiyaya qarşı [BP]*, § 151). Bununla yanaşı, Avropa Məhkəməsi bildirir ki, Avropa Konvensiyasının 8-ci maddəsinə əsasən, valideyn uşağın sağlamlığına və inkişafına zərər verə biləcək addımlar atmaq hüququna malik deyil (*Elsholts Almaniyaya qarşı [BP]*, § 50). Bu sahədə həlledici məsələ dövlətin ona verilən qiymətləndirmə sərbəstliyinin hüdüdləri çərçivəsində əks maraqlar (*uşağın və iki valideynin maraqları ilə ictimai asayişin qorunması maraqları*) arasında ədalətli balansı riayət edib-etmədiyini müəyyənləşdirməkdir (Momusso və Vaşinqton Fransaya qarşı, § 62), lakin onu da yadda saxlamaq lazımdır ki, uşağın üstün maraqları birinci növbədə nəzərə alınmalıdır. Bununla belə, valideynlərin maraqları da, xüsusən onların uşaqla mütəmadi təmasda olmaq hüququ işdəki müxtəlif maraqlar balanslaşdırılarkən nəzərə alınmalı olan amildir (*X. Latviyaya qarşı [BP]*, § 95; *Kutsner Almaniyaya qarşı*, § 58).

7.12. Beləliklə, ünsiyyətlə bağlı qanuni qüvvəsini almış qətnamənin mövcudluğu halında məhkəmələr bu kateqoriya iddialara ümumi əsaslarla baxmalı və qərarın qəbulu zamanı ilk növbədə uşaqların maraqlarını nəzərə almalı, valideyni ilə ünsiyyətdən müəyyən müddətdə məhrum olacaqlarına səbəb olan səfərin onların tərbiyə və təhsili, fiziki, psixi sağlamlığı, əxlaqi inkişafına təsiri baxımından qiymətləndirməli, habelə ünsiyyət hüququ olan valideynin maraqları ilə uşağın mənafehləri arasındakı ədalətli balansı gözləməlidirlər.

7.13. Cavabdeh valideynin uşaqla ünsiyyətdə olması ilə bağlı qanuni qüvvəsini almış qətnamənin olduğu halda, məhkəmələr uşaqların həmin valideynin icazəsi olmadan ölkə hüdüdlərindən kənara çıxarılmasına dair iddianın təmin edilməsi qənaətinə gəldikdə, qətnamədə iddiaçı tərəfin üzərinə səfərdən öncə, səfər edilən ölkə və səfərin tarixləri barədə icraatında uşaqla ünsiyyətə dair icra sənədi olan icra məmuruna məlumat vermək vəzifəsini qoymalıdırlar. Belə ki, həmin məlumatın verilməsi icra məmuru tərəfindən “İcra haqqında” Qanunun 18.1.2-ci maddəsinə əsasən ünsiyyət hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı olan icra sənədi üzrə icraatın borclunun üzürlü səbəblərdən icra hərəkətlərinin həyata keçirildiyi yerin hüdüdlərindən kənarda olduğu müddətdə, yəni səfər müddətində dayandırılması üçün əsas təşkil edəcəkdir.

7.14. Analoji işlərə baxılarkən mübahisənin keçmiş ər-arvad arasında barışmaz şəxsi münasibətlərdən irəli gələrək bir-birinə qarşı təsir vasitəsi kimi istifadə olunmasının qarşısı alınmalıdır. Bunun üçün hər bir tərəfin uşağın mənafeyindən çıxış etməsi ilə bağlı diqqətəlayiq hallar aydınlaşdırılmalıdır. Uşağın ölkə hüdudlarından kənara getməsi hüququndan istifadə etməsinə razılıq verməyən valideynin uşaqla ailə əlaqələrinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, tərəflərin nikaha daxil olmamaları və ya aralarındakı nikahın pozulmaması səbəbindən uşağın hansı valideynin yanında saxlanması ilə bağlı məhkəmə qərarının olmaması bu cür iddiaların rədd edilməsi üçün müstəqil əsas ola bilməz.

7.15. Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən, Konvensiyanın 8-ci maddəsində nəzərdə tutulan "ailə həyatının" mövcud olması və ya olmaması faktlara aid məsələdir və sıx şəxsi bağlılıq əlaqələrinin praktikada real olaraq mövcud olub-olmamasından, məsələn, uşaq doğulana qədər və doğulduqdan sonra atanın ona münasibətdə maraq və bağlılıq nümayiş etdirməsindən asılıdır (*L.Niderlanda qarşı*, § 36). Sadəcə bioloji qohumluq əlaqəsinin olması, amma sıx şəxsi bağlılıq münasibətlərinin olduğunu göstərən hər hansı əlavə hüquqi və ya faktiki elementlərin mövcud olmaması Konvensiyanın 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müdafiənin bu əlaqəyə şamil olunması üçün yetərli deyil (*L.Niderlanda qarşı*, §§ 37-40).

7.16. Odur ki, məhkəmələr tərəfindən nikahda olan və ya nikahda olmayan şəxslərin analoji iddialarına baxılarkən, işdə olan sübutlara ölkəni tərk etmək üçün icazəni verməyən valideyn ilə uşaq arasında həqiqi münasibətlər, ünsiyyət, uşağın ictimai-sosial həyatında onun rolu, valideynlik vəzifələrinin yerinə yetirilib-yetirilməməsi, yaxud aliment ödəməklə kifayətlənməsi kimi halların mövcudluğu baxımından qiymət verilməli, uşağın həyatında faktiki heç bir rol oynamayan valideynin səfərin uşağın mənafeyinə zidd olması ilə bağlı konkret sübutlara əsaslanmayan etirazı əsassız hesab edilməlidir.

7.17. Uşağın digər valideynin razılığı olmadan ölkədən çıxarılmasına dair iddia tələbi ilə məhkəməyə müraciət edən valideyn iddia ərizəsində uşağın ölkə hüdudlarından kənara çıxarılmasının məqsədi ilə bağlı (*uşaqların xarici ölkələrdə daha etibarlı və düzgün müalicə almaları, eləcə də onların dünya görüşlərinin artırılması, xarici dövlətlərdə yaşayan qohumları ilə əlaqələrin bərpa və inkişaf etdirilməsi, təhsil alması, istirahətinin təşkili və.s*) aydın mövqə sərgiləməlidir. Belə ki, bu qaydaya riayət edilməklə verilən iddia tələbi uşağın xarici ölkəyə aparılmasının onun mənafeyinə uyğunluğunu yoxlamağa imkan verir.

7.18. Bu iddialar üzrə sübut etmə yükü ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, uşağın himayəsinə verildiyi iddiaçı valideyn, ölkədən kənara getməsinin uşağın mənafeyinə uyğunluğunu sübut etmək vəzifəsi daşıyır. Çünki, əksi sübut edilənədək qanuni qüvvəsini almış məhkəmə qərarı ilə uşağın himayəsinə verilmiş (*və yaxud mübahisəsiz qaydada faktiki himayədə olduğu hallarda*) valideynin yanında olmasının onun mənafeyinə uyğunluğu prezumpsiyası qəbul olunur. Digər tərəfdən uşağın həmin valideynlə müxtəlif məqsədlər üçün (*istirahətinin təşkili, dünya görüşünün artırılması, keyfiyyətli tibbi xidmətdən istifadə etməsi, təhsil alması və digər*) ölkə ərazisindən kənara getməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş azadlıq hüquqununun (*maddə 28, III hissə*) həyata keçirilməsidir. Bu hüquq uşağın üstün mənafeyini qorumaq məqsədilə, özü də mütənasib şəkildə məhdudlaşdırıla bilər. Ona görə də, uşağın xarici ölkəyə aparılmasına etiraz edən valideyn səfərin uşağın mənafeyinə, o cümlədən tərbiyə və təhsilinə, psixi sağlamlığına, əxlaqi inkişafına uyğun olmadığını sübuta yetirməlidir.

7.19. Bu baxımdan, uşağın himayəsində olduğu valideynlə xarici ölkəyə çıxarılmasına etiraz edən tərəf belə səfərin uşağın mənafeyinə, o cümlədən tərbiyə və təhsilinə, fiziki və psixi sağlamlığına, əxlaqi inkişafına uyğun olmadığını sübut etdiyi təqdirdə iddianın təmin olunmasından imtina edilə bilər.

7.20. Qeyd edilməlidir ki, iddiaçı uşağın ölkədən çıxarılmasına icazənin verilməsini özünün daimi əsaslarla başqa ölkəyə köçməsi məqsədi ilə də əsaslandırma bilər. Belə əsas iddianın özü-özlüyündə rədd edilməsinə səbəb ola bilməz.

7.21. Məhkəmə bu halda yuxarıda qeyd edilənlərdən fərqli olaraq, ölkədən daimi əsaslarla çıxarılmanın uşağın mənafeyinə uyğunluğu ilə bağlı sübut etmə yükünü iddiaçının üzərinə qoymalıdır, həmçinin uşağın mənafeyi ilə bağlı bütün məsələlər daha ciddi yoxlamadan keçirilməlidir. Belə ki uşaq himayəyə verilərkən məhkəmə, yanında saxlanıldığı valideynin şəxsi keyfiyyətləri ilə yanaşı, uşağın yaşayış yeri, həyat şəraiti, təhsil aldığı mühit, daxil olduğu sosial qrupun onun mənafeyinə uyğunluğunu nəzərə alır. Faktiki himayədə olduğu hallarda isə bu məsələlər digər valideyn tərəfindən

mübahisələndirilmir. Odur ki, uşağın valideyni ilə birlikdə daimi əsaslarla başqa ölkəyə getməsi onun həyat şəraitinin köklü surətdə dəyişilməsinə səbəb olacağından, bu dəyişikliyin uşağın mənafeyinə uyğun olacağına dair sübut etmə yükü də, məhz iddiaçının üzərinə düşür.

7.22. Bu yanaşma iddiaçının belə əsaslarla çıxış etməməsinə baxmayaraq, cavabdeh tərəfin iddiaçının uşağı daimi əsaslarla ölkədən çıxaracağını sübuta yetirdiyi hallara da tətbiq edilməlidir.

7.23. Məhkəmələrə izah edilir ki, qətnamənin nəticə hissəsində iddia tələbində göstərilməyən, icazəni formal edən qanunla nəzərdə tutulmayan məhdudlaşdırıcı şərtlərin qeyd edilməsindən çəkinilməlidir.

7.24. Analoji işlər üzrə tələblərin xüsusiyyəti məhkəmələrə işlərə daha çevik və operativ baxılmasını zəruri edir. Xüsusilə, iddia tələbi icazənin konkret vaxt, konkret məqsədlər üçün verilməsi ilə şərtləndirildikdə məhkəmələr həmin tələbə elə ağılabatan müddətdə baxmalıdırlar ki, etiraz edən tərəfin prosessual qanunvericiliyin verdiyi imkanlardan istifadə edərək bütün məhkəmə instansiyalarını keçdiyi təqdirdə (və yaxud digər prosessual hüquqlarından istifadə etdiyi təqdirdə) irəli sürülən tələb öz aktuallığını itirməmiş olsun. Nəzərə almaq lazımdır ki, mübahisəni daha erkən yekunlaşdırmaq üçün məhkəmələrin Mülki Prosessual Məcəllənin 14.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan səlahiyyətlərindən istifadə edərək uşağın mənafeyi ilə bağlı tərəflərin razılığa gələ bilmədikləri digər məsələlər də daxil olmaqla mübahisəni barışıq sazişinin təsdiqi yolu ilə yekunlaşdırması istisna edilmir.

7.25. Uşağın sağlamlığının qorunması məqsədi ilə xarici ölkədə təxirəsalınmaz şəkildə tibbi müayinə və müdaxilənin həyata keçirilməsinin, Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyinin xətti ilə xaricdə keçirilən beynəlxalq idman yarışlarında, habelə gələcəkdə xaricdə ali təhsil alması məqsədi ilə keçirilən imtahan və müsabiqələrdə iştirakının zəruri olduğu hallarda, uşağın ölkədən gedə bilməməsi onun hüquqlarının sonradan qorunmasının mümkün olmayacağı, və ya əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşəcəyi ilə nəticələnmə ehtimalı böyük olduğundan, iddianın ümumi şəkildə icazənin verilməsi məzmununda verildiyi halda məhkəmələr müvəqqəti təminat tədbiri qismində uşağın qeyd edilən məqsədlə konkret müddətdə bir valideynin razılığı olmadan getməsinə icazə verilə bilər. Məhkəmələr mübahisənin həllinədək uşağın məhdud şəkildə minimal səfər müddətində müvəqqəti olaraq valideynlərindən biri və yaxud beynəlxalq yarışlarla bağlı komandanın tərkibində təkbəşinə getməsinə (valideynin birinin razılığının olduğu halda) icazənin verilməsindən ibarət müvəqqəti təminat tədbiri ilə bağlı vəsatətə baxılarkən, təxirəsalınmazlıqla bağlı yuxarıda qeyd edilən əsasların olmasına dair ilkin sübutların mövcudluğuna qiymət verməlidirlər.

7.26. Məhkəmələrə izah edilir ki, uşağın ölkədən çıxmasına icazənin verilməsi ilə bağlı qanuni qüvvəsini almış məhkəmə qətnaməsinin mövcudluğu, uşağın mənafeyinə zidd olan, yəni uşağın silahlı münaqişə bölgəsində, təbii fəlakət zonasında, kütləvi epidemiya zonasında yerləşən ölkəyə, habelə uşağın ölkədən çıxarılmasının onun həyat və sağlamlığına və digər mənafeələrinə açıq - aşkar təhlükə yaradacağı digər hallarda, buna etiraz edən valideyn öz seçiminə görə uşağın onun himayəsinə verilməsi və yaxud daha əvvəl məhkəmə qaydasında verilmiş icazənin yeni əsaslarla ləğv edilməsi tələbinə dair müstəqil iddia qaldırmaq hüququnu istisna etmir. O da qeyd edilməlidir ki, bu iddialara baxılarkən icazənin ləğv edilməsinə dair yuxarıda sadalanan əsaslara dair ilkin sübutların olduğu hallarda mübahisəyə baxılıb yekunlaşanadək, iddiaçının ərizəsinə əsasən müvəqqəti təminat tədbiri qismində uşağın ölkədən çıxışı qadağan edilə bilər.

**“Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi qərarlarında
dəyişikliklər edilməsi haqqında”
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun
Q Ə R A R I**

“24” dekabr 2021-ci il

№ 14

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə” 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncamı və “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” 03 aprel 2019-cu il tarixli 604 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq yeni mərhələyə keçən məhkəmə-hüquq islahatları çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinə, o cümlədən Cinayət Məcəlləsinə mühüm dəyişikliklər edilmişdir. Bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 30 aprel 2021-ci il tarixli qərarı ilə cinayət-hüquqi normaların tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinə həsr olunmuş bir sıra Plenum qərarları da yenilənmişdir.

Təcrübədə cinayət-hüquqi normaların eyni cür və düzgün tətbiq edilməsini təmin etmək vəzifəsi Ali Məhkəmənin Plenum qərarlarının təkmilləşdirilməsi üzərində işin davamlı olaraq aparılmasını, məhkəmələrdən, prokurorluqdan, cinayət təqibini həyata keçirən digər orqanlardan daxil olan müraciətlərdə Ali Məhkəmə qarşısında qaldırılan hüquqi problemlərin səmərəli şəkildə həll edilməsini tələb edir.

Qeyd olunanlara əsasən, cinayət-hüquqi normaların tətbiqində məhkəmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsini, habelə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I :

1. “Hədə-qorxu ilə tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 25 dekabr 1998-ci il tarixli, 2 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

6-cı bəndin 3-cü abzasından “(o cümlədən ehtiyatsızlıqdan ölümlə nəticələnmiş)” sözləri çıxarılsın, həmin abzasa aşağıdakı məzmununda ikinci cümlə əlavə edilsin:

“Hədə-qorxu ilə tələb etmə zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır zərər vurmaqla törədildikdə və ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümünə səbəb olduqda əməl cinayətlərin məcmusu kimi CM-in 126.3 və 182.3.3-cü maddələri ilə tövsiyə olunmalıdır.”.

2. “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 11 iyun 2015-ci il tarixli, 7 nömrəli qərarında aşağıdakı dəyişiklik edilsin:

“40-cü bəndin sonuncu abzasında “73-1.2 və ya 73-1.3-cü” sözləri “73-1.2-ci” sözləri ilə əvəz edilsin.”.

**“Məhkəmə hökmü haqqında”
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun**

Q Ə R A R I

“24” dekabr 2021-ci il

№ 15

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsinə əsasən, qanuni qüvvəsini almış məhkəmə hökmü olmadan heç kəs cinayət etməkdə təqsirli sayıla bilməz. Bu baxımdan məhkəmə hökmünün qanuniliyinin, əsaslılığının və ədalətliliyinin təmin edilməsi demokratik, hüquqi dövlətə xas olan mühüm məsələ kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Məhkəmə hökmünün çıxarılması üzrə məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarına əsasən bu sahədə təcrübənin ümumiləşdirilməsi həyata keçirilərək bəzi hallarda cinayət-prosessual normaların tətbiqində müəyyən məsələlərlə bağlı fərqli yanaşmaların olması müəyyən edilmişdir.

Məhkəmələr tərəfindən məhkəmə hökmü ilə bağlı məsələləri tənzimləyən cinayət-prosessual normaların eyni cür tətbiqini, bu sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasını təmin etmək məqsədilə, habelə məhkəmə hökmünün çıxarılması üzrə məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirməsi nəticəsində təcrübədə fərqli şəkildə həll edilməsi aşkar edilmiş məsələlərin xarakterini nəzərə alaraq Plenum

Q Ə R A R A   A L D I :

Ümumi məsələlər

1. Məhkəmə hökmü ədalətli məhkəmə araşdırması nəticəsində cinayət-prosessual normalara, o cümlədən hökmün prosessual formasına və məzmununa dair tələblərə əməl olunmaqla, cinayət-hüquqi normalar düzgün tətbiq edilməklə çıxarıldıqda və məhkəmənin gəldiyi nəticələri aydın və mötəbər şəkildə əks etdirdikdə ədalətli məhkəmə aktı kimi səciyyələndirilə bilər.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - “CPM”) 352.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin hökmü məhkəmə baxışının aparıldığı dildə, aydın, anlaşılan ifadələrlə tərtib olunmalıdır.

Odur ki, hökmdə məhkəmə baxışının aparıldığı dilin qrammatik qaydalarına əməl edilməli, qeyri-dəqiq ifadələrin, rəsmi sənədlərdə qəbul olunmayan sözlərin işlədilməsinə, baxılan iş üzrə əhəmiyyəti olmayan halların sadalanması ilə hökmün mətninin ağırlaşdırılmasına yol verilməməlidir.

Hökmdə texniki və digər xüsusi terminlər, habelə yerli ləhcəyə mənsub ifadələr işləniləndiyi halda, bunların izahı da verilməlidir. Bütün hallarda hökm açıq elan edildiyinə görə, məhkəmə narkotik vasitələrin, partlayıcı maddələrin və s. hazırlanması, habelə şəxslərin cinsi toxunulmazlığı ilə əlaqədar işlər üzrə cinayətin törədilməsi üsullarının hökmdə ətraflı surətdə şərh edilməsindən çəkinməlidir.

3. CPM-in 352.5-ci maddəsinə əsasən məhkəmə hökmünün hər səhifəsi onun lehinə səs vermiş hakimlər tərəfindən imzalanmalıdır. Bu tələbə cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materialına, xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə materiala hakim tərəfindən təkbaşına baxıldıqda da əməl olunmalıdır.

CPM-in 352.6-cı maddəsinə əsasən hökmə düzəlişlər də yalnız hökm elan olunanadək müşavirə otağında edilməli və düzəlişin lehinə səs vermiş hakimlərin imzası ilə təsdiq olunmalıdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, CPM-in 391.8.12-ci maddəsinə əsasən qeyd olunan cinayət-prosessual normaların tələblərinə əməl olunmaması cinayət-prosessual qanunun müddələrinin kobud pozuntusu hesab olunur və CPM-in 391.9-cu maddəsinə müvafiq olaraq apellyasiya müraciətlərinə ilkin baxılması üzrə məhkəmə iclasında birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün və ya digər qərarının ləğv edilməsi və cinayət işinin (materialın) birinci instansiya məhkəməsinə - hazırlıq iclasının keçirilməsi mərhələsinə və yaxud yeni məhkəmə baxışına göndərilməsi haqqında qərarın çıxarılması üçün əsasdır.

4. Hökmün çıxarılması tarixi onun lehinə səs vermiş hakimlər tərəfindən imzalandığı gün hesab olunur. Hökm imzalandıqdan sonra məhkəmə iclas zalına qayıdır və hökm sədrlik edən, həcmi böyük

olduqda isə növbə ilə məhkəmə tərkibində olan hakimlər tərəfindən elan edilir. CPM-in 356.1-ci maddəsinə əsasən hökmün həcmnin böyük olması səbəbindən yalnız onun giriş və nəticəvi hissəsi elan edilə bilər.

5. Məhkəmələr cinayət mühakimə icraatının elektron qaydada aparılması üzrə məsələləri tənzimləyən CPM-in 51-1-ci maddəsinin tələblərinə əməl etməli, o cümlədən CPM-in 51-1.11-ci maddəsinə müvafiq olaraq hökmü, digər yekun qərarı elektron sənəd formasında tərtib edib hökmün (digər yekun qərarın) elan olunduğu vaxtdan 3 gün müddətində “Elektron məhkəmə” informasiya sistemində yerləşdirməlidir.

CPM-in 51-1.12-ci maddəsi məhkəmənin yekun qərarının, yəni həm də hökmünün nəticəvi hissəsi barədə məlumatın qərarın (hökmün) elan edildiyi gün hakimin elektron imzası (məhkəmə tərkibində olan hakimlərin imzaları) ilə təsdiq olunmaqla “Elektron məhkəmə” informasiya sistemində yerləşdirilməsini tələb edir.

6. Hökmdə məhkəmə tərəfindən müəyyən edilən, irəli sürülmüş ittihamın həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən hallar təsvir edilməli, məhkəmənin həmin halların həqiqət olub-olmaması inamına gəlməsi üçün əsas verən sübutlar şərh edilməlidir.

Bir neçə təqsirləndirilən şəxs barəsində və ya təqsirləndirilən şəxsin bir neçə cinayət törətməsinə dair ittihamlar üzrə işlərə baxılarkən məhkəmə sübutların məcmusunu qiymətləndirərək hər bir ittiham üzrə və hər bir təqsirləndirilən şəxs barəsində onların təhlilini verməlidir. Həm də bu zaman nəyə görə bir sübutun mötəbər hesab edilməsi, digərinin isə rədd olunması hökmdə əsaslandırılmalıdır.

7. Hökmdə sübut kimi ifadələrinə istinad edilən zərərçəkmiş şəxslərin, şahidlərin və sair şəxslərin soyadı, adı, atasının adı göstərilməklə yanaşı, bu ifadələrin sübut etmə predmetinə aid məsələ ilə şərtləndirilən zəruri həcmdə məzmunu da açıqlanmalıdır. Bu eynilə ekspert rəylərinə, məhkəmənin fikrincə işin faktiki hallarını təsdiq edən digər materiallara da aiddir.

Hökmdə sübuta onun məzmunu açıqlanmadan məhkəmənin bu və ya digər məsələ üzrə qənaətini təsdiq edən mənbə kimi istinad olunmamalı, sübutun təsvir və təhlil edilməsindən məhkəmənin müvafiq nəticəyə məhz həmin sübutdan əldə etdiyi məlumat (məlumatlar) əsasında gəldiyi aydın görünməlidir.

8. Konstitusiyanın 63-cü maddəsinə, habelə CPM-in 33, 125-ci maddələrinə əsasən ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunsuz yolla əldə edilən sübutlardan istifadə edilə bilməz. Məhkəmə öz təşəbbüsü ilə və yaxud cinayət prosesi tərəflərinin vəsatətləri əsasında sübutun CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntularla əldə edilməsi səbəbindən istifadə edilməsinin qeyri-mümkün olması barədə nəticəyə gəlib, onu sübutların sırasından xaric edərkən qanun pozuntusunun nədən ibarət olmasını əsaslandırılmalıdır.

9. CPM-in 33.4, 338.1.2 və 349.5.1-ci maddələrinə müvafiq olaraq məhkəmənin hökmü yalnız məhkəmə iclasında bilavasitə tədqiq olunan sübutlara əsaslanıla bilər. Bu maddələrin tələbinə görə məhkəmə gəldiyi nəticələri şərh edərkən məhkəmə iclasında tədqiq edilməyən və məhkəmə iclas protokolunda əksini tapmayan sübutlara istinad edə bilməz.

10. Təqsirləndirilən şəxsin, şahidlərin, zərər çəkmiş şəxsin, məhkəməyədək icraat zamanı verdikləri ifadələrə o vaxt istinad etmək olar ki, onlar CPM-in 327, 329 və 330.1-ci maddələrinə uyğun olaraq məhkəmə iclasında elan edilməklə yanaşı, başqa sübutlarla müqayisə edilmiş olsun.

11. Nəzərə almaq lazımdır ki, CPM-in 20-ci maddəsinə əsasən heç kəs şəxsən özünün və yaxın qohumlarının əleyhinə ifadə verməyə məcbur edilə və buna görə hər hansı təqibə məruz qala bilməz.

Odur ki, təqsirləndirilən şəxsin yaxın qohumları məhkəmə iclasında ifadə verməkdən imtina etdikdə, onların məhkəməyədək icraat zamanı şahid qismində verdikləri ifadələrə o vaxt istinad etmək olar ki, məhkəməyədək icraatda dindirilərkən onlara qeyd edilən maddənin mahiyyəti izah edilmiş olsun.

12. Şəxsin təqsirli bilinməsinin məhkəmə baxışına gəlməyən şahidin ibtidai istintaqda verdiyi ifadə, ümumiyyətlə məhkəməyədək icraatda əldə olunaraq məhkəmədə elan edilmiş sübutlar vasitəsi ilə əsaslandırılmasının mümkünlüyü məsələsinin düzgün həll edilməsi üçün bu məsələlər üzrə CPM-in 327, 329-cu maddələri ilə yanaşı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – “Avropa Məhkəməsi”) qərarlarında müəyyən edilmiş hüquqi mövqelərin nəzərə alınması vacibdir.

Həmin hüquqi problemi İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiyanın (bundan sonra – “Avropa Konvensiyası”) 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin və 3-cü hissəsinin “d” bəndinin tətbiqi ilə bağlı olan məsələ kimi səciyyələndirən Avropa Məhkəməsinə görə, təqsirləndirilən şəxsin əleyhinə verilmiş şahid ifadələrinin məhkəmədə elan edilməsinin və həmin ifadələrlə məhkəmə qərarlarının əsaslandırılmasının təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun və ədalətli məhkəmə

araşdırması standartının pozuntularına səbəb olmaması üçün aşağıdakı üç meyarla ehtiva olunan tələblərə əməl olunmalıdır (“Əl-Xavaya və Taheri Birləşmiş Krallığa qarşı” [BP] (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC]*), №№ 26766/05 və 22228/06, 2011-ci il 15 dekabr tarixli; “Əfəndiyev Azərbaycanla qarşı” (*Efendiyev v. Azerbaijan*), № 27304/07, 2014-cü il 18 dekabr tarixli; “Şaçaşvili Almaniya qarşı” [BP] (*Schatschaschwili v. Germany [GC]*), № 9154/10, 2015-ci il 15 dekabr tarixli və s. qərarlar).

İlk növbədə şahidin ibtidai istintaqda verdiyi ifadəsinin elan edilməsinin zərurətdən irəli gəldiyini, qaçılmaz olduğunu göstərən, onun məhkəmə iclasına gəlməsini həqiqətən istisna edən üzrlü hal mövcud olmalı və bu halın mövcudluğu məhkəmə tərəfindən mötəbərliklə, müvafiq materiallara istinad olunmaqla müəyyən olunmalı və məhkəmə qərarında təsvir edilməklə əsaslandırılmalıdır. Şahidin məhkəməyə gəlməməsi səbəbindən asılı olmayaraq, onun məhkəmə iclasında iştirakının təmin edilməsi üçün işə baxan məhkəmə kifayət qədər səy göstərməlidir.

İkinci meyar - məhkəmənin məhkəmə iclasında dindirilməyən şahidin ifadəsindən hökmün əsaslandırılmasında nə dərəcədə istifadə etməsi, ifadənin ittihamın həll edilməsində oynadığı roldur. Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə, hətta şahidin məhkəməyə gəlməməsinin üzrlü səbəbi olduqda belə, əgər ittiham yalnız və yaxud həlledici şəkildə məhkəmədə dindirilməyən şahidin ibtidai istintaq zamanı verdiyi ifadəsinə əsaslanırsa, təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququ ədalətli məhkəmə araşdırması konsepsiyasının ehtiva etdiyi təminatlarla bir araya sığmayan dərəcədə pozula bilər.

Lakin, “həlledici sübut qaydası” adlandırılan bu meyar mütləq deyil və Avropa Məhkəməsi Böyük Palatasının “Əl Havaya və Taheri”, “Şaçaşvili” qərarlarında (bax yuxarıda) bəyan edildiyi kimi, şahidin məhkəmə iclasında dindirilməməsindən irəli gələn prosessual çətinlikləri müdafiə tərəfinə kompensasiya etmək üçün kifayət qədər tarazlaşdırıcı vasitələrin, o cümlədən ifadənin mötəbərliyi üçün ədalətli və hərtərəfli yoxlanılması üçün səmərəli prosessual təminatların təqdim olunması şərti ilə ittiham hökmünün əsaslandırılmasında məhkəmədə dindirilməyən yeganə və həlledici şahidlərin ibtidai istintaqda vermiş olduqları ifadələrindən istifadə oluna bilər.

Beləliklə, üçüncü meyar – təqsirləndirilən şəxsin şahidi dindirmək imkanından məhrum olunmasından irəli gələn müdafiə tərəfinin üzvləşdiyi çətinliklərinin kompensasiya edilməsi üçün məhkəmənin gördüyü tarazlaşdırıcı tədbirlərin səmərəliliyidir. Bu o deməkdir ki, məhkəmə iclasına gəlməyən ittiham tərəfinin şahidin ibtidai istintaqda verdiyi ifadəsini məhkəmə sübut kimi qəbul edərkən, müdafiə tərəfinin cinayət prosesində ittiham tərəfi ilə bərabər şərtlər əsasında çəkişməsinə şərait yaratmaq məqsədi ilə kifayət qədər tədbirlər görməlidir (şahidin bilavasitə dindirilməsi üçün məhkəmə iclasının başqa vaxta keçirilməsi, şahidin məhkəməyə məcburi gətirilməsi barədə qərar verildikdə həmin qərarın icra edilməməsi səbəblərinin məhkəmə tərəfindən yoxlanılması, məhkəmənin şahidin ibtidai istintaq zamanı verdiyi ifadəsinin mötəbərliyinin yoxlanılması üçün addımlar atılması, əlavə sübutlar tədqiq edilməsi, həmin ifadə vasitəsi ilə müəyyən edilən halın əlavə araşdırılması məqsədilə müdafiə tərəfinə sübutlar təqdim etmək üçün lazımı şərait yaradılması, bu barədə vəsatətlərə zəruri həssaslıqla yanaşılması, şahidin alternativ üsullarla məhkəmədən kənar dindirilməsi üçün müvafiq vasitələrdən istifadə etmək imkanlarını nəzərdən keçirilməsi, o cümlədən CPM-in 51-2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş videokonfrans əlaqə sistemi və yaxud məhkəmə tapşırığı kimi vasitələrdən istifadə etməyə cəhdlər edilməsi və s.).

Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə, məhkəmə iclasında dindirilməyən şahidin əvvəlki icraatda verdiyi ifadəsi ilə ittiham hökmünün əsaslandırılması məsələsi bu üç meyarın məcmusu əsasında təhlil edilməlidir. Lakin, təhlil olunan vəziyyət birinci meyara cavab vermədikdə, yəni şahidin məhkəmə iclasında iştirak etməməsi bunu həqiqətən istisna edən (ibtidai istintaqda verilmiş ifadənin elan edilməsinə bəraət qazandıran) üzrlü səbəbdən irəli gəlmədikdə və yaxud bu cür səbəbin mövcudluğunun araşdırıldığını və mötəbərliklə müəyyən edildiyini məhkəmə qərarlarından görmək mümkün olmadıqda, belə vəziyyət (ikinci və üçüncü meyarlara cavab verib-verməməsindən, o cümlədən ifadənin ittihamın həllində oynadığı roldan asılı olmayaraq) özü-özlüyündə təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı ifadə vermiş şahidi dindirmək hüququnu və nəticə etibarlı ilə müdafiə və ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarını pozur, bununla da məsələnin ikinci və üçüncü meyarlar əsasında araşdırılmasını lüzumsuz edir.

13. Cinayət prosesi tərəflərinin məhkəmə baxışında qaldırdıqları əlavə sübutların tədqiq edilməsi haqqında vəsatətlərə baxılması məsələsi ilə əlaqədar onu nəzərə almaq lazımdır ki, vəsatətlərə və xahişlərə baxılmasının məcburiliyi barədə CPM-in 121-ci maddəsinə əsasən cinayət-prosessual qanununda başqa

qayda nəzərdə tutulmayıbsa və vəsatətin həlli vəsatət üzrə qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli halların müəyyən edilməsindən asılı deyilsə, vəsatətə onun verilməsindən bilavasitə sonra baxılmalı və baxılmanın nəticələri üzrə müvafiq qərar qəbul edilməlidir.

Hər bir halda məhkəmə vəsatətin baxılmasını təxirə saldıqda, hansı əhəmiyyətli halın müəyyən edilməməsinin vəsatəti dərhal həll etməyə mane olduğunu konkret göstərməli və həmin hal müəyyən edildikdən sonra (bu halın vəsatət üzrə nəticəyə nə cür təsir etməsini də göstərməklə) vəsatətin həllinə dair qərar qəbul etməlidir.

14. Əlavə sübutların tədqiq edilməsi barədə vəsatətlərə baxılarkən cinayət təqibi ilə bağlı olan bütün halların lazımı hüquqi prosedur daxilində hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılmasına, cinayət prosesi iştirakçılarının və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərin pozulmuş hüquqlarının və qanuni mənafelərinin bərpa edilməsinə yönəldilmiş vəsatət və xahişlərin rədd edilməsini qadağan edən, eləcə də vəsatət və ya xahişə əsasən qəbul edilmiş qərarın əsaslandırılmasını və həmin qərarla müraciət etmiş şəxsin dəlillərinə verilmiş qiymətin əks etdirilməsini tələb edən CPM-in 121.2-ci maddəsinin müddəalarına əməl olunmalıdır.

15. Məhkəmələr əlavə sübutların tədqiq edilməsinə dair vəsatətlər üzrə nəticəyə gələrkən belə vəsatətlərin rədd edilməsi haqqında qərarlarda gəldikləri nəticələrin motivlərinin göstərilməsini vacib hesab edən Avropa Məhkəməsinin mövqeyini də nəzərdən qaçırmamalıdır.

Konkret olaraq, əlavə şahidin dindirilməsi barədə müdafiə tərəfinin vəsatətinin rədd edilməsinə dair şikayətlərlə əlaqədar olaraq, Avropa Məhkəməsi “Murtazaliyeva Rusiyaya qarşı” [BP] (*Murtazaliyeva v. Russia [GC]*, № 36658/05, 18 dekabr 2018-ci il, § 158) işi üzrə qəbul etdiyi qərarında müvafiq qaydanı müəyyən etmişdir. Həmin qaydaya görə, bu növdən şikayətlərə baxarkən, aşağıda göstərilən üçpilləli testlə müəyyən edilən məsələlər mütləq araşdırılmalıdır:

1) müdafiə tərəfinin əlavə şahidin dindirilməsi barədə vəsatətinin kifayət qədər əsaslandırılmış və ittihamın mahiyyətinə aid olub-olmaması;

2) işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin dindirilməsi təklif olunan əlavə şahidin verə biləcək ifadənin işin mahiyyətinə aid olub-olmamasını araşdırıb, vəsatətin rədd edilməsi haqqında qərarı kifayət qədər əsaslandırması;

3) əlavə şahidin dindirilməsi barədə vəsatətin rədd edilməsi haqqında qərarın məhkəmə prosesinin ədalətli nəticə ilə yekunlaşmasına mənfi təsir göstərib-göstərməməsi.

Birinci suala münasibətdə Avropa Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, vəsatətdə əlavə şahidin verəcəyi ifadənin obyektiv baxımdan həqiqətin müəyyən edilməsinə, məhkəmə baxışının nəticələrinə, müdafiənin güclənməsinə, təqsirləndirilən şəxsin alibisinin müəyyən edilməsinə, onun bəraət almasına və s. bu kimi məsələlərə necə və nə dərəcədə təsir edə biləcəyi haqda məlumat öz əksini tapmalıdır.

İkinci suala cavab verərkən ilk növbədə nəzərə alınmalıdır ki, Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 3-cü hissəsinin “d” bəndi müdafiə tərəfinin təklif etdiyi hər bir əlavə şahidin dindirilməsini tələb etmir, onun məqsədi tərəflərin bərabərliyinin təmin edilməsidir. Buna görə, müdafiə tərəfi məhkəmə qarşısında kifayət qədər əsaslandırılmış vəsatət qaldırdıqda, belə vəsatətə ətraflı münasibət bildirmək məhkəmənin vəzifəsidir. Vəsatətlə bağlı qəbul edilmiş hər bir qərarla vəsatətin məzmununun işin halları ilə müqayisədə qiymətləndirilməsi öz əksini tapmalı, qiymətləndirmənin həddi və dərəcəsi vəsatətdə göstərilən əsaslara mütənasib olmalıdır. Müvafiq olaraq, müdafiə tərəfi vəsatətdə tutarlı əsaslar göstərdikdə, onun rədd edilməsi barədə qərar qəbul edən məhkəmə ciddi və ətraflı əsaslara istinad etməlidir.

Üçüncü suala münasibətdə Avropa Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, əlavə şahidin dindirilməsinə dair vəsatətin rədd edilməsi haqqında məhkəmə qərarına qiymət verildikdən, hər bir işdə mütləq qaydada belə qərarın ədalətli yekun məhkəmə qərarının qəbul edilməsinə təsiri nəzərdən keçirilməlidir. Bu məqsədlə təqsirləndirilən şəxsin vəkillə təmsil edilib-edilməməsi, müdafiəsini səmərəli şəkildə qurmağa, əleyhinə ifadə vermiş şahidlərin dindirilməsində və əleyhinə istifadə edilən sübutların qiymətləndirməsində iştirak etməyə, əleyhinə ifadə vermiş şahidlərə suallar verməyə, öz xeyrinə sübut və baş vermiş hadisələr haqqında öz fərziyyəsini bildirməyə imkanlarının olub-olmaması, təqsirin digər, o cümlədən ittiham tərəfinin şahidlərinin yetərli ifadələri, maddi sübutlar, ekspertiza rəyləri, əməliyyat-axtarış materialları və s. sübutlarla təsdiq edilib-edilməməsi nəzərə alınmalıdır.

16. CPM-in 137-ci maddəsinə əsasən əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin gedişində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə

olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər.

Əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə olunmuş materialların cinayət prosesində sübut kimi qəbul edilənliyi ilə bağlı əlaqədar onu nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 12 fevral 2015-ci il tarixli qərarına görə, əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə qərara əsasən əldə edilmiş materiallar CPM-in 137-ci maddəsində göstərilən tələblərə uyğun şəkildə əldə edilməklə və təqdim edilməklə yanaşı, məhkəmə nəzarəti qaydasında ətraflı yoxlanıldıqda cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər.

Odur ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə olunaraq cinayət işindəki sübutlar sırasında məhkəməyə təqdim olunmuş materiallar məhkəmə baxışında tədqiq edilərkən məhkəmə müvafiq əməliyyat-axtarış tədbiri üzərində (əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsinə əsasların olub-olmaması məsələsinin yoxlanılması da daxil olmaqla) məhkəmə nəzarətinin keçirilib-keçirilmədiyini araşdırmalıdır.

Bununla belə, əməliyyat-axtarış tədbirinin məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılması onun nəticəsində əldə olunaraq cinayət işinə sübut kimi daxil edilmiş materialı məhkəmə baxışında mövcud prosedura daxilində tədqiq etmək, o cümlədən CPM-in 125, 144-146-cı maddələrinin tələblərinə əməl etməklə yoxlamaq, aidiyyəti, mümkünüyü və mötəbərliyi üzrə qiymətləndirmək zərurətini ortadan qaldırmır.

Avropa Məhkəməsinin formalaşmış hüquqi mövqeyinə görə də (*bax*, “*Kobiaşvili Gürcüstana qarşı*” (*Kobiaşvili v. Georgia*, № 36416/06, §§ 67-69, 14 mart 2019-cu il), “*İbrahimov və Məmmədov Azərbaycana qarşı*” (*Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan*, №№ 63571/16 və 5 digəri, § 121, 13 fevral 2020-ci il; “*Məqrelişvili Gürcüstana qarşı*” [*Komitə*] (*Megrelishvili v. Georgia [Committee]*, № 30364/09, § 33, 7 may 2020-ci il); “*Ayətullah Ay Türkiyəyə qarşı*” (*Ayetullah Ay v. Turkey*, №№ 29084/07 və 1191/08, § 143, 27 oktyabr 2020-ci il; “*Tlaşadze və Kakaşvili Gürcüstana qarşı*” [*Komitə*] (*Tlashadze and Kakashvili v. Georgia [Committee]*, № 41674/10, §§ 45-48; 25 mart 2021-ci il) əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi tərəfindən müvafiq qərarın əsaslı şübhənin mövcud olduğunu təsdiq edən və tədbiri məhz əvvəlcədən məhkəmə qərarı almadan təxirəsalınmaz qaydada keçirilməsini əsaslandırان mümkün qədər geniş məlumatlar göstərilmədən qəbul edilməsi, belə qərarın daha sonra məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılmaması və yaxud ətraflı təhlil edilmədən təsdiq edilməsi, ayrı-ayrılıqda və birlikdə baş verdikdə, pozuntu təşkil edir. Avropa Məhkəməsinin tövsiyəsinə görə məhkəməyədək araşdırma dövründə bu cür pozuntuya yol verilmişdirsə, onun aradan qaldırılması üçün işə mahiyyəti üzrə baxılarkən bununla bağlı irəli sürülən dəlillər məhkəmə tərəfindən araşdırılmalıdır.

17. Nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət mühakimə icraatının obyektivliyi, qərəzsizliyi və ədalətliyi (CPM, maddə 28), hakimlərin müstəqilliyi (CPM, maddə 25), cinayət mühakimə icraatının aşkarlığı (CPM, maddə 27), cinayət prosesində tərəflərin çəkişməsi (CPM, maddə 32) və təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipləri (CPM, maddə 21) ilə şərtləndirilən məhkəmə baxışının xüsusiyyətləri cinayət-prosesual qanunun müəyyən etdiyi prosedur daxilində yoxlanılmayan (yalnız əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektinə məlum olan, lakin baxılan konkret işin hallarına görə araşdırılması tələb olunan) məxfi məlumat əsasında şəxsin cinayət törətməkdə təqsirli bilinməsinə və cəzalandırılmasına yol vermir. Avropa Məhkəməsi də “*Şöler Almaniyaya qarşı*” işi üzrə (*Scholer v. Germany*, № 14212/10, § 77, 18 dekabr 2014-cü il) qərarında qeyd etmişdir ki, “Araşdırma predmeti olan cinayətin mahiyyətini nəzərə almaqla Konvensiya anonim agentlərdən ibtidai araşdırma zamanı istifadə olunmasını istisna etmir. Onların məlumatlarından məhkəmədə şəxsin təqsirliliyinin sübuta yetirilməsi zamanı istifadə olunması isə tamamilə fərqli vəziyyətdir”.

Odur ki, əməliyyat-axtarış tədbiri nəticəsində əldə olunmuş və yaxud əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsinə əsas olmuş, məxfi olmasına görə məhkəmə baxışında tədqiq edilməyən məlumatdan hökmdə ittihamın əsaslandırılması zamanı istifadə edilməməli, belə məlumat (məsələn, əməliyyat-qeydiyyat işində olan) tədqiq edildikdə isə məlumatın məxfiliyinin qorunması məhkəmə tərəfindən təmin edilməlidir.

18. CPM-in 352.3-cü maddəsi hökmün növündən asılı olmayaraq hər bir hökmün giriş, təsviri-əsaslandırıcı və nəticəvi hissələrdən ibarət olmasını tələb etdiyindən, hökm çıxarılarq bu tələbə əməl

olunmalı, hökmün hissələri onların məzmununa dair cinayət-prosessual qanunun müddəalarına əməl olunmaqla tərtib olunmalıdır.

Hökmün giriş hissəsinə aid məsələlər

19. CPM-in 353.1-ci maddəsi istər ittiham hökmü, istərsə də bəraət hökmünün giriş hissələrinin eyni məzmununda olmasını təsbit etməklə bu hissədə CPM-in 353.1.1-353.1.11-ci maddələrində göstərilənlər barədə qeydlərin tam şəkildə və bu normalarda müəyyən olunmuş ardıcılığa əməl olunmaqla əks etdirilməsini tələb edir.

Bu səbəbdən məhkəmələr məhkəmə hökmünün çıxarıldığı tarixi, yəni onun işə təkbaşına baxan hakim və yaxud məhkəmə tərkibi tərəfindən imzalandığı günü və yeri göstərməklə kifayətlənməməli, hökmün imzalandığı saati və dəqiqəni də qeyd etməli, qısaltmalara yol vermədən hər bir hakimin, habelə CPM-in 353.1.5 - 353.1.9-cu maddələrində göstərilən digər proses iştirakçılarının ardıcılıqla soyadını, adını, atasının adını, eləcə də dövlət ittihamçısının tutduğu vəzifəni, müdafiəçinin isə daxil olduğu vəkillər qurumunu qeyd etməlidir.

20. Cinayət-Prosessual Məcəllənin 102.2.1 və 102.2.2-ci maddələri zərər çəkmiş şəxs, yaxud mülki iddiaçı və ya mülki cavabdeh olan fiziki şəxslərin nümayəndələri qismində yalnız onların qanuni mənafelərini təmsil etmək üçün notariat qaydasında təsdiq edilmiş etibarnaməsi olan vəkilin və yaxud zərər çəkmiş fiziki şəxsin yaxın qohumunun (yəni, CPM-in 7.0.32-ci maddəsində göstərilən şəxsin) ola bilməsini nəzərdə tutduğundan, məhkəmə hökmünün giriş hissəsində əgər nümayəndə vəkildirsə onun daxil olduğu vəkil qurumu, yaxın qohumdursa qohumluq dərəcəsi göstərilməlidir.

Zərər çəkmiş hüquqi şəxsin, yaxud mülki iddiaçı və ya mülki cavabdeh olan hüquqi şəxsin nümayəndəsi vəkil olduqda onun barəsində məlumatlar yuxarıda göstərilən qaydada hökmün giriş hissəsində əks etdirilməli, məhkəmə baxışında hüquqi şəxsin nümayəndəsi qismində qanunlarla, digər hüquqi aktlarla və ya hüquqi şəxsin təsis sənədləri ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətli şəxs, habelə müvafiq səlahiyyət verilmiş və əsas iş yeri həmin hüquqi şəxs olan digər şəxs iştirak etdikdə isə səlahiyyətli şəxsin vəzifəsi və səlahiyyətin əsaslandığı müvafiq qanun (digər hüquqi akt, təsis sənədi), səlahiyyət verilmiş şəxsin isə əsas iş yeri və hüquqi şəxsi təmsil etmək səlahiyyətini təsdiq edən sənəd göstərilməlidir.

21. CPM-in 353.1-ci maddəsində birbaşa göstərilməsə də, zərər çəkmiş şəxsin, mülki iddiaçının, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, mülki cavabdehin qanuni nümayəndələri cinayət-prosessual qanunun 101-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesində iştirak edən şəxslər olduqlarından, məhkəmə baxışında iştirak etdikləri halda onların soyadları, adları və ata adları, habelə qohumluq dərəcələri (qanuni nümayəndə qismində cinayət prosesini aparan orqan tərəfindən təyin edilmiş qəyyumluq və himayəçilik orqanının nümayəndəsi iştirak etdikdə, həmin orqanın adı və qanuni nümayəndənin tutduğu vəzifə) hökmün giriş hissəsində qeyd edilməlidir.

Eynilə, xüsusi ittihamçının nümayəndəsi (CPM-in 103-cü maddəsi), zərər çəkmiş şəxsin hüquqi varisi (CPM-in 106-cı maddəsi) və təqsirləndirilən şəxsin hüquqi varisi (CPM-in 106-1-ci maddəsi) məhkəmə baxışında iştirak etdikləri təqdirdə, onların barəsində məlumatlar da hökmün giriş hissəsində əks etdirilməlidir.

22. CPM-in 353.1.10-cu maddəsinə əsasən hökmün giriş hissəsində təqsirləndirilən şəxsin soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu il, ay, gün və yer, ailə vəziyyəti, vətəndaşlığı, iş yeri, məşğuliyyəti, təhsili və onun şəxsiyyəti barədə digər məlumatlar göstərilməlidir. Digər məlumatlar dedikdə, elə məlumatlar nəzərdə tutulur ki, məhkəmə tərəfindən cəza təyin edilərkən, cinayətlərin residivi, cəzaçəkmə müəssisəsinin növü müəyyənləşdirilərkən, onların əhəmiyyəti olsun. Belə məlumatlar sırasına məhkumun əlilliyi, nə vaxt, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – “CM”) hansı maddəsi ilə, hansı cəzaya məhkum olunmasına, şərti məhkum olunmuşsa sınaq müddətinə dair məlumatlar da daxil olmaqla əvvəlki məhkumluğu, cəzanı çəkib qurtardığı, vaxtından əvvəl şərti azad olunmuşsa, azad olunduğu tarixlər, əvvəlki hökmlə təyin olunmuş cəzanın çəkilməmiş hissəsi, dövlət mükafatları, fəxri ad və hərbi rütbələrə malik olması kimi məlumatlar aiddir.

Məhkumluq götürülmüş və ya ödənmisə, hökmün giriş hissəsində əvvəlki məhkumluq barədə məlumat əks etdirilməməlidir.

İttham hökmünün xüsusiyyətlərindən irəli gələn məsələlər

23. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, CPM-in 351.2-ci maddəsinə əsasən ittham hökmü ehtimallara əsaslanma bilməz və yalnız məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilən şəxsin təqsiri sübuta yetirildiyi halda çıxarılır.

Təqsirin sübuta yetirilmiş hesab edilməsi haqqında nəticəni isə CPM-in 351.3-cü maddəsi məhkəmənin bu Məcəllənin 346.1.1-346.1.6-cı maddələrində göstərilən (cinayət hadisəsinin sübuta yetirilib-yetirilməməsi, təqsirləndirilən şəxsin törətdiyi əməldə cinayət tərkibinin olmasının sübuta yetirilib-yetirilməməsi, təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsinə aidiyyətinin sübuta yetirilib-yetirilməməsi, cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyinin sübuta yetirilib-yetirilməməsi, təqsirləndirilən şəxsin əməlinin ittihamda CM-in müvafiq maddəsi əsasında ona istinad edilən cinayətin əlamətlərinə uyğun olub-olmaması kimi) məsələlərə təsdiqedic cavab verməsi, habelə CPM-in 351.3.1-351.3.4-cü maddələrində təsbit edilən tələblərin hər biri nəzərə alındığı yəni, təqsirsizlik prezumpsiyası rəhbər tutulduğu, CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydalar daxilində məhkəmə baxışında ittihama baxıldığı və bu prosessual qaydalara riayət edilməklə nəticələr əldə edildiyi, o cümlədən məhkəmənin qənaəti məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş mötəbər və mümkün sübutlara əsaslandığı, təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyinə dair aradan qaldırılma bilinməyən şübhələr onun xeyrinə şərh edildiyi vəziyyətdə şəxsin təqsirinin sübuta yetirilmiş olması haqqında nəticəyə gələ bilməsi ilə şərtləndirmişdir.

Odur ki, şəxsin təqsirinin sübuta yetirilmiş olması haqqında nəticənin əsaslandırılmış məhkəmə qənaəti kimi çıxış etməsi üçün hökmdə aparılmış təhlildən və bununla əlaqədar məhkəmənin gətirdiyi dəlillərdən onun CPM-in 346.1.1-346.1.6-cı maddələrində göstərilən məsələlərə əsaslandırılmış şəkildə təsdiqedic cavab verdiyi və məhz CPM-in 351.3.1-351.3.4-cü maddələrində təsbit edilən tələblərə əməl olunduğu şəraitdə şəxsin təqsirinin sübuta yetirilmiş olması haqqında nəticəyə gəldiyi aydın görünməlidir.

24. CPM-in 126.6-cı maddəsinə əsasən təqsirləndirilən şəxsin cinayət törətməkdə öz təqsirini etiraf etməsi yalnız iş üzrə bütün sübutların məcmusu ilə təsdiq edildiyi halda ona qarşı itthamın əsası kimi qəbul edilə bildiyi üçün, irəli sürülmüş ittham üzrə təqsirləndirilən şəxs barəsində ittham hökmü də yalnız bu şərtə əməl olunmaqla çıxarıla bilər.

25. Təqsirləndirilən şəxs məhkəməyədək icraat dövründə verdiyi ifadələrini məhkəmə iclasında dəyişdirdikdə məhkəmə bunun səbəblərini araşdırmalı, o cümlədən müdafiə tərəfi ifadələrin dəyişdirilməsini məhkəməyədək icraatda ifadələrin fiziki və ya psixi zorakılığın təsiri altında alınması ilə əlaqələndirdikdə onu nəzərə almalıdır ki, Azərbaycan Respublikası CPM-in 449.1, 449.1.1, 449.1.4, 449.2.1, 449.3.3 və 449.3.4-ci maddələrinin ümumi məzmununa görə, təqsirləndirilən (şübhəli) şəxs və onun müdafiəçisi cinayət prosesini həyata keçirən orqanın, o cümlədən təhqiqatçının (onun səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxsin) və müstəntiqin prosessual hərəkətlərindən və ya qərarlarından, eləcə də işgəncə verilməsi və ya digər amansız rəftar edilməsi daxil olmaqla tutulmuş və həbs edilmiş şəxsin hüquqlarının pozulması barədə şikayətlə məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə müraciət edə bilər.

Odur ki, cinayət prosesi tərəflərinin məhkəməyədək icraatda təqsirləndirilən (şübhəli) şəxsin ifadəsinin fiziki və ya psixi zorakılığın təsiri ilə alınmasına dair məhkəmədə irəli sürükləri dəlillərinə qiymət verilmədən bu məsələnin təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi, digər şəxslər tərəfindən məhkəməyədək icraatı aparan orqan qarşısında qaldırılıb-qaldırılmaması, qaldırıldığı halda səlahiyyətli orqan tərəfindən yoxlanılıb-yoxlanılmaması, belə iddialar üzrə araşdırma aparılaraq fiziki və psixi zorakılığın tətbiq edilməsini inkar edən, məsələn, bəraətverici əsaslarla cinayət işinin başlanılmasının rədd edilməsinə dair qərar qəbul edilmişdirsə, təqsirləndirilən şəxsin və yaxud onun müdafiəçisinin həmin qərardan məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət verib-verməməsi, məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən baxılan məsələ üzrə hansı qərarın qəbul edildiyi nəzərə alınmalıdır.

26. CPM-in 125.8-ci maddəsinin Konvensiyanın 3-cü maddəsinin tətbiqi məsələləri üzrə Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi ilə qarşılıqlı əlaqələndirilməsindən görünür ki, məhkəməyədək icraatda qaldırılmadığı halda məhkəmə baxışında irəli sürülən, heç bir dəlillə möhkəmləndirilməyən, sadəcə ifadənin fiziki və ya psixi zorakılığın tətbiq edilməsi ilə alınmasına dair iddia özü-özlüyündə zorakılığın tətbiq olunduğuna dair əsaslı şübhə yaradan və bu səbəbdən müdafiə tərəfini öz iddiasını sübut etmək, o cümlədən müvafiq sübutun yolverilməzliyini əsaslandırmaq vəzifəsindən azad edən, ittham tərəfinin üzərinə isə zorakılığın mövcud olmamasını və sübutun yolverilənliyini sübut etmək vəzifəsini qoyan hal kimi nəzərdən keçirilə bilməz.

Avropa Məhkəməsinin “Cənnətov Azərbaycana qarşı” işi (*Jannatov v. Azerbaijan*, № 32132/07, 31 iyul 2014-cü il, § 58) üzrə qərarında qeyd olunmuşdur ki, “...pis rəftar iddiaları müvafiq dəlillərlə dəstəklənməlidir. Dəlilləri qiymətləndirərkən Məhkəmə “əsaslı şübhədən kənar” sübut standartı tətbiq edir. Belə sübut kifayət qədər güclü, aydın və uyğun gələn nəticələrin və ya təkzib olunmayan oxşar fakt prezumpsiyalarının birgə mövcudluğundan irəli gələ bilər.”. Avropa Məhkəməsinin “Məmmədov və digərləri Azərbaycana qarşı” işi (*Mammadov and Others v. Azerbaijan*, № 35423/07, 21 fevral 2019-cu il, § 112) üzrə qərarında verilən təfsirə görə, bu qəbildən olan iddiaların əsas sübut etmə vasitəsinə zorakılığın görünən nəticəsini əks edən tibbi sənədlər təşkil edir. Bununla belə, müstəsna hallarda iddia olunanların həqiqətə uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək üçün şikayət edənin hadisə ilə bağlı təfərrüatlı ifadələrinin əsas götürülməsi mümkündür.

27. Şəxsin fiziki və ya psixi zorakılığa məruz qalmasına əsaslı şübhə yaradan dəlillər təqdim edildikdə, həmin dəlillər cinayət işinin digər materialları və yaxud məhkəmə istintaqı dövründə əldə edilmiş digər sübutlarla (məsələn, müvafiq ekspertiza rəyi) təsdiqləndikdə, məhkəmə CPM-in 207.6-cı maddəsinə əsasən müvafiq materialları da əlavə etməklə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğuna müraciət göndərə və aparılmış araşdırmanın nəticələrindən asılı olmayaraq mübahisə edilən ifadənin və yaxud digər sübutun CPM-in 125-ci maddəsinin tələbləri baxımından yolverilən olub-olmaması məsələsini həll edə bilər.

28. Məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəməyədək icraatda ifadələrin zorakılıq, hədə-qorxu, aldatma, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan hərəkətlərin tətbiq edilməsi, müdafiə hüququnun pozulması ilə və yaxud CPM-in 125.2-ci maddəsində göstərilən digər pozuntularla əldə edilməsi müəyyənləşdirilərsə, ittiham hökmü çıxarılarəkən onlardan sübut kimi istifadə edilə bilməz.

Bütün səylərə baxmayaraq, məhkəməyədək icraatda ifadənin, digər sübutun fiziki və yaxud psixi zorakılığın tətbiqi ilə əldə edilməsi haqqında əsaslı şübhə yaradan iddia üzrə qəti qənaətə gəlmək mümkün olmadıqda, məhkəmə həmin ifadənin, digər materialın sübut kimi qəbul edilməsi məsələsini CPM-in 125.1-ci maddəsi, eləcə də aradan qaldırılmalı bilməyən şübhələrin təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə təfsir edilməsini tələb edən təqsirsizlik prezumpsiyası (CPM, maddə 21.2) əsasında həll etməlidir.

29. CPM-in 353.2-ci maddəsinə əsasən ittiham hökmünün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində cinayətin törədilməsi yeri, vaxtı, onun törədilmə üsulu, təqsirin xarakteri, törədilmə motivləri və nəticələri göstərilməklə məhkəmə tərəfindən sübuta yetirilmiş hesab edilən cinayət əməlinin təsviri verilməlidir. Bu zaman təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən CM-in maddəsinin dispozisiyasında cinayət tərkibinin zəruri elementi kimi göstərilən bu və ya digər halın nəzərdən qaçırılmasına və yaxud qeyri-müəyyən ifadələrlə (“məlum olmayan” “istintaqla müəyyən edilməyən” kimi söz birləşmələrindən istifadə olunmaqla) təsvir edilməsinə yol verilməməlidir. Məsələn, CM-in 206.1-ci maddəsinin dispozisiyasında qaçaqmalçılıq cinayəti alternativ üsullarla, o cümlədən gömrük nəzarətindən kənar və ya gömrük nəzarətindən gizli, yaxud sənədlərdən və ya gömrük eyniləşdirilməsi vasitələrindən aldatma yolu istifadə etməklə, yaxud bəyan etməməklə və ya düzgün bəyan etməməklə malların gömrük sərhədindən xeyli miqdarda keçirilməsi kimi təsbit edildiyindən, cinayətin təsvirində əməlin bu üsullardan hansı biri ilə törədilməsini aşkarlayan hərəkətlər (faktiki hallar) CPM-in 353.2-ci maddəsi ilə tələb olunan qaydada aydınlığı ilə təsvir olunmalıdır.

30. CM-in müvafiq maddəsində bu və ya digər əlamət şəxsin təqsirli bilindiği cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinin zəruri əlaməti kimi nəzərdə tutulduqda, cinayət əməli təsvir edilərkən həmin əlamətin sadəcə qeyd edilməsi ilə kifayətlənməməli, cinayətin təsvirində bu əlamətin mövcud olduğunu göstərən konkret faktlar da əksini tapmalıdır. Məsələn, xuliqanlıq cinayəti təsvir edilərkən CM-in 221.1-ci maddəsinin dispozisiyasına əsasən bu cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinin zəruri əlamətləri kimi çıxış edən “ictimai qaydanı kobud surətdə pozan, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edən qərəzli hərəkətlər” ifadəsi sadəcə təsvir edilməməli, bununla yanaşı cəmiyyətə açıqca hörmətsizliyin, ictimai qaydanın pozuntusunun nədən ibarət olması, pozuntunun məhz kobud olmasına dəlalət edən, hərəkətin qərəzliliyini aşkarlayan hallar əməlin təsvirində yer almalıdır.

Eynilə, əgər şəxsin təqsirli bilindiği CM-in müvafiq maddəsinin dispozisiyasında başa çatmış cinayətin mövcudluğu konkret halların qiymətləndirilməsindən asılı olan “ağır nəticə”, “mühüm zərər”, “əhəmiyyətli zərər” kimi kriminal nəticələrin baş verməsi ilə əlaqələndirilərsə, cinayət əməlinin təsvirində həmin nəticələrlə uyğunluq təşkil edən konkret hallar da öz əksini tapmalı və hökmün təsviri-əsaslandırıcı

hissəsində məhkəmənin hansı kriteriyalara və sübutlara əsasən nəticəni “ağır” və yaxud zərəri “mühüm” və s. kimi qiymətləndirdiyi əsaslandırılmalıdır.

31. Cinayət iştirakçılıqla törədilmişə iştirakçılığın forması, hər bir iştirakçının hərəkətlərinin və yaxud hərəkətsizliyinin nədə ifadə olunması əks etdirilməklə onların rolları hökmdə təsvir edilməlidir.

32. Hökmdə məhkəmənin əsaslandığı bütün məsələlər təhlil edilməli və bu zaman təqsirləndirilən şəxsi həm ifşa edən, həm də ona bəraət qazandıran sübutlara qiymət verilməlidir. İşdə eyni məsələ barədə bir-birinə zidd bir neçə ekspert rəyi olduqda, məhkəmə işdə toplanmış digər sübutlarla müqayisəli surətdə onlara qiymət verməli, nəyə görə onlardan biri ilə razılaşdığını, digərlərini isə rədd etdiyini əsaslandırılmalıdır.

33. Hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində həmçinin təqsirləndirilən şəxsin ona verilən ittihama münasibəti öz əksini tapmalı, onun özünü müdafiə məqsədilə gətirdiyi dəlillərə qiymət verilməlidir. Təqsirləndirilən şəxs məhkəməyədək icraat dövründə verdiyi ifadəsini dəyişdikdə, məhkəmə onun bütün ifadələrini yoxlamalı, ifadəsini dəyişməsinin səbəbini aydınlaşdırmalı və onlara işdə toplanmış digər sübutlarla müqayisəli surətdə qiymət verməlidir.

Cinayət prosesinin çəkişmə xarakterinin təmin olduğu məhkəmə baxışı və təqsirləndirilən şəxsin bilavasitə dinlənməsi məhkəməyə onun verdiyi məlumatlar üzrə qənaətə gəlmək üçün daha yaxşı imkan yaratdığından, məhkəmə sübut etmə predmetinə aid olan məsələyə dair nəticəyə gələrkən ilk növbədə təqsirləndirilən şəxsin məhkəmədə verdiyi ifadəsinə əsaslanmalı, onun ibtidai istintaq zamanı verdiyi ifadəsini əsas götürdükdə isə, bunun motivlərini göstərməli və hansı səbəblərə görə ibtidai istintaqda əldə olunmuş ifadəyə üstünlük verdiyini müxtəlif məzmunlu ifadələrin digər sübutlarla əlaqəli şəkildə təhlilini apararaq əsaslandırılmalıdır.

34. Təqsirləndirilən şəxsin ifadə verməkdən imtina etməsi onun təqsirli olmasının təsdiqi kimi qəbul oluna və cəzanın növü, müddəti məsələsi müzakirə edilərkən şəxsiyyətini mənfi xarakterizə edən hal kimi nəzərə alın bilməz.

35. CPM-in 318.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə baxışı zamanı cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materialına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə yalnız təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və ya məhkəməyə verilən ittiham daxilində baxıldığından, hökmdə təqsirləndirilən şəxsin daha ağır cinayətin törədilməsində və yaxud başqa şəxsin də cinayətin törədilməsində təqsirli olduqlarının göstərilməsi yolverilməzdir.

36. Təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən cinayətin digər iştirakçıları qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslarla cinayət məsuliyyətindən azad edilmişlərsə və onların hərəkətlərinin və yaxud hərəkətsizliyinin təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsində rolu, iştirak dərəcəsi, əməlinin tövsifi və işin digər mühüm hallarının müəyyən edilməsində əhəmiyyəti varsa, o zaman həmin şəxslər haqqında işin icraatına xitam verilməsi göstərilməklə, onların cinayət hadisəsində roluna istinad edilə bilər.

Başqa şəxslər haqqında cinayət təqibi üzrə icraat ayrılmışsa, hökmdə həmin şəxslərin soyadları göstərilmədən, cinayətin haqqında icraat ayrılmış başqa şəxslərlə birlikdə törədildiyi qeyd edilməlidir.

37. CPM-in 318.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin əməlini ağır cinayətdən daha yüngül cinayət əməlinə tövsif edə və ya ona qarşı irəli sürülmüş ittihamdan ayrı-ayrı bəndləri çıxara bilər. İttihamın bu şəkildə dəyişdirilməsi hökmün nəticəvi hissəsində deyil, təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks etdirilməli və əsaslandırılmalıdır.

Lakin, nəzərə almaq lazımdır ki, cinayətin tövsifinin belə dəyişdirilməsinə yalnız o şərtlə yol verilə bilər ki, təqsirləndirilən şəxsin cinayət qanununun yeni maddəsi ilə tövsif olunan hərəkətləri və yaxud hərəkətsizliyi ona qarşı irəli sürülmüş (məhkəməyə verilən) ittihamda nəzərə alınmış olsun, daha ağır cinayətin əlamətlərinə malik olmasın və yaxud dəyişdirilmiş ittiham faktiki hallarına görə məhkəmədə baxılan ittihamdan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməsin, ittihamın dəyişdirilməsi isə təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnu pozmasın.

Daha ağır ittiham dedikdə aşağıdakılar başa düşülməlidir:

a) təqsirləndirilən şəxsə cinayət qanununun sanksiyası daha ağır cəza nəzərdə tutan norması tətbiq olunur;

b) ittihama, təqsirləndirilən şəxsə istinad edilməyən əlavə faktlar (epizodlar) daxil edilir ki, bu da cinayətin CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan maddəsinə tövsif edilməsinə səbəb olur, yaxud əməlin hüquqi tövsifini dəyişməsə də, faktiki hallar baxımından ittihamın həcmi genişləndirir. Təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun pozulmasına səbəb olduğu halda ittihamın məzmununun başqa şəkildə

dəyişdirilməsi də faktiki hallara görə məhkəmədə baxılan ittihamdan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən ittihamın təqsirləndirilən şəxsə istinad edilməsi kimi qiymətləndirilməli və belə dəyişikliyə yol verilməməlidir (məsələn, ittihamda göstərilən əməllərin əvəzinə başqa əməllərin və yaxud qəsdin yönəldiyi obyektə, təqsirin formasına və s. mühüm əlamətlərə görə fərqlənən cinayətin təqsirləndirilən şəxsə istinad edilməsi).

38. Təqsirləndirilən şəxsə qarşı cinayət qanununun müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş bir neçə cinayəti törətməsi barədə ittiham irəli sürülmüşsə və məhkəmə baxışında bu cinayətlərdən bəzilərinə görə ittiham sübuta yetirilmirsə, məhkəmə hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində təqsirləndirilən şəxsin müəyyən cinayətləri törətməkdə təqsirli hesab olunmasına, başqa cinayətlərə görə irəli sürülmüş ittiham üzrə ona bəraət verilməli olmasına dair qənaətinin motivlərini göstərir, hökmün nəticəvi hissəsində isə təqsirləndirilən şəxsin cinayət qanununun müvafiq maddələri ilə təqsirli bilinməsi, digər maddələr üzrə ona bəraət verilməsi göstərilir.

Şəxs cinayət qanununun bir maddəsi ilə tövsif olunan bir neçə cinayətin və yaxud çox epizodlu cinayətin törədilməsində təqsirləndirilsə (məsələn, bir neçə oğurluq və ya davam edən cinayətin bir neçə epizodu) və məhkəmə baxışı nəticəsində bunlardan bəziləri üzrə ittiham təsdiq edilmirsə, bu hallar cinayətin tövsifinin dəyişməsinə səbəb olmadıqda, məhkəmə ittihamın bu hissədə əsassız hesab edilməsi barədə nəticəni və gəlidiyi qənaətin motivlərini hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərir.

İrəli sürülmüş ittihamda təqsirləndirilən şəxsin cinayət əməli səhvən cinayət qanununun bir neçə maddəsi ilə tövsif olunmuşdursa, məhkəmə hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində qənaətini əsaslandırmaqda, təqsirləndirilən şəxsin əməlinə düzgün şamil edilməmiş cinayət qanununun maddəsinin ittihamdan çıxarılmasını göstərməlidir.

39. Məhkəmə hökmə təqsirləndirilən şəxsin cinayət törətməsi nəticəsinə gələrkən əməlin tövsifini qanuna müvafiq surətdə izah etməlidir. Əməlin tövsifi zamanı ümumi və xüsusi normalar rəqabət apardıqda, yəni törədilmiş əməl CM-in həm ümumi, həm də xüsusi normada nəzərdə tutulmuş cinayətin əlamətlərinə uyğun gəldikdə, CM-in 17.4-cü maddəsinə əsasən xüsusi norma tətbiq olunur (məsələn, vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə mənimsəmə və ya israf etmə cinayəti törədildikdə, bu əməli təsbit edən CM-in 179.2.3-cü maddəsi ilə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etmə cinayətini nəzərdə tutan CM-in 308-ci maddəsi arasında mövcud olan rəqabət birincinin xeyrinə həll edilməklə, təqsirkarın əməli CM-in 308-ci maddəsi ilə və yaxud cinayətlərin məcmusu kimi deyil, yalnız CM-in 179.2.3-cü maddəsi ilə tövsif olunmalıdır).

İki normalın rəqabəti zamanı, əgər bu normalardan biri məsuliyyəti ağırlaşdıran, digəri isə yüngülləşdirən halları nəzərdə tutursa, bu zaman məsuliyyəti yüngülləşdirən halı nəzərdə tutan normaya üstünlük verilməlidir (məsələn, iki və ya daha çox şəxsi fizioloji affekt vəziyyətində zərərçəkən şəxs tərəfindən edilən zorakılıq və ya ağır təhqir nəticəsində öldürmə CM-in 122.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir).

40. Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsə elan olunmuş ittihamın cinayət qanununun zərərçəkmiş şəxsin şikayəti əsasında və ya CPM-in 37.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda prokurorun təşəbbüsü ilə həyata keçirilən ictimai-xüsusi ittiham qaydasında cinayət təqibinə aid edilmiş maddələrinə (məsələn CM-in 127, 128, 129.2, 130.2, 133, 134 və s. maddələri) dəyişdirilməli olması nəticəsinə gələrsə və işdə zərərçəkmişin şikayəti varsa və ya məhkəmə iclasında o, təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması barədə bəyanat vermişsə və yaxud prokurorun təşəbbüsü ilə başlanılmış cinayət işi üzrə CPM-in 37.5-ci maddəsində göstərilən hallardan biri mövcuddursa, təqsirləndirilən şəxsin əməlini cinayət qanununun yuxarıda göstərilən maddələrlə tövsif edib ittiham hökmü çıxara bilər.

İşdə zərərçəkmişin ərizəsi olmadıqda, məhkəmə iclasında təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi barədə onun fikri soruşulur. Zərərçəkmiş təqsirləndirilən şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini istəmədikdə və əgər CPM-in 37.5-ci maddəsində göstərilən hallar yoxdursa və yaxud işdə onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması barədə ərizəsi olsa da, o, CM-in 73 və 73-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş imperativ qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilməni şərtləndirən müvafiq halların mövcudluğu vəziyyətində təqsirləndirilən şəxslə barışdığını bildirirsə, məhkəmə işin icraatına xitam verilməsi barədə qərar qəbul edir.

CPM-in 37.5-ci maddəsində göstərilən hallar olduqda dövlət ittihamçısı ittihamdan imtina etdiyi halda məhkəmə cinayət təqibinə və cinayət işi üzrə icraata xitam verməlidir.

Zərər çəkmiş şəxslə barışıqın əldə edildiyi qalan digər hallarda məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmənin mülahizəsinə görə cinayət təqibinə və cinayət işi üzrə icraata xitam verilə bilər.

41. Təqsirləndirilən şəxsə cinayət qanununun bir neçə maddəsi üzrə ittiham irəli sürüldükdə və məhkəmə baxışı nəticəsində məhkəmə onlardan bəziləri üzrə bəraətverici sayılmayan əsaslarla icraata xitam verilməsi haqqında qənaətə gəldikdə, bu barədə hökmə birlikdə ayrıca əsaslandırılmış qərar qəbul edilir. Belə hallarda hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərilməlidir ki, təqsirləndirilən şəxsin digər cinayətləri törətməkdə ittiham olunmasına dair hissədə cinayət işi üzrə icraata ayrıca qərarla xitam verilmişdir.

42. CPM-in 39.1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi və CPM-in 39.1.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətmiş şəxsin ölməsi kimi cinayət təqibini istisna edən hallar olduqda və müdafiə tərəfi bəraətverici sayılmayan həmin əsaslarla cinayət təqibinə xitam verilməsinə razı olmadıqda, məhkəmə cinayət-prosessual qanunun 44.2.1 və 44.2.1-1-ci maddələrinə müvafiq olaraq məhkəmə baxışı nəticəsində təqsirləndirilən şəxsə (ölmüş təqsirləndirilən şəxsə və ya təqsirləndirilən şəxs qismində tanınanadək ölmüş şəxsə) cəza təyin etməməklə ittiham hökmü çıxarır. Bu halda hökmün nəticəvi hissəsində şəxsin CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə təqsirli bilinməsi haqqında qərardan sonra ona CPM-in 39.1.3-cü maddəsinə və yaxud 39.1.5-ci maddəsinə müvafiq olaraq cəzanın təyin edilməməsi haqqında qərar əksini tapmalıdır.

43. CPM-in 39.1.12-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal olduqda (təqsirləndirilən şəxs amnistiya aktına əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilməli olduqda) və müdafiə tərəfi həmin bəraətverici sayılmayan əsasla cinayət təqibinə xitam verilməsinə razı olmadıqda, məhkəmə CPM-in 44.2.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq məhkəmə baxışı nəticəsində təqsirləndirilən şəxsi təyin olunmuş cəzadan azad etməklə ittiham hökmü çıxarır. Bu halda hökmün nəticəvi hissəsində şəxsin CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə təqsirli bilinməsi və bu maddə ilə ona cəzanın təyin edilməsi (cinayətlərin məcmusu olduqda, cinayətlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsi) haqqında qərarlardan sonra şəxsin CPM-in 39.1.12-ci maddəsində göstərilən əsasla həmin cəzadan azad edilməsi haqqında qərar əks etdirilməlidir.

44. CPM-in 39.1.3, 39.1.5 və 39.1.12-ci maddələrində qeyd edilən hallarda müdafiə tərəfinin cinayət təqibinə xitam verilməsinə razılığı olduqda, məhkəmə CPM-in 43.3-cü və ya 43.3-1-ci maddələrinə müvafiq olaraq cinayət-prosessual qanunun müvafiq olaraq 39.1.3 və 39.1.12-ci maddələrində və ya 39.1.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslarla cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edilir.

Məhkəmə icraatı materialları məhkəmənin müdafiə tərəfinin cinayət təqibinə xitam verilməsinə razılığının olub-olmaması məsələsini araşdırdığını əks etdirməli, o cümlədən razılığın verilməsi haqqında ərizə cinayət işinə əlavə edilməli, məhkəmə iclas protokolunda isə müvafiq qeyd aparılmalıdır.

45. Məhkəmələr cəza təyini zamanı təqsirkara həm yüngüllük, həm də ağırlıq baxımından açıq-aşkar ədalətsiz cəza təyin edilməsi hallarına yol verməməlidirlər. CM-in 58.3-cü maddəsinə əsasən məhkəmə cəza təyin edərkən törədilmiş cinayətin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, təqsirkarın şəxsiyyətini, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları, habelə cəzanın onun islah olunmasına və ailəsinin həyat şəraitinə təsirini nəzərə almalıdır.

Bu zaman hökmdə cinayətin xarakteri və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, habelə təqsirkarın şəxsiyyətini göstərən hansı konkret halların nəzərə alındığı göstərilməli, seçilən cəzanın və ya digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirin təqsirləndirilən şəxsin islah olunması, ailəsinin həyat şəraitinə təsiri baxımından məqsədəuyğun olması izah edilməlidir.

46. CM-in 61-ci maddəsində sadalanan cəzanı ağırlaşdıran halların siyahısı qətidir və məhkəmə cəzanın təyin edilməsini və yaxud digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirin tətbiq edilməsini əsaslandırarkən məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi həmin maddədə göstərilməyən hallara istinad etməyə haqlı deyildir.

CM-in 61-ci maddəsinə görə cəzanı ağırlaşdıran hal hesab edilən bu və ya digər hal (məsələn, cinayətin ağır nəticəyə səbəb olması) təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində cinayət tərkibinin əlaməti kimi göstərilmişsə (məsələn, qəsdən adam öldürmə cinayətlərində zərərçəkmişin həyatdan məhrum edilməsi), hökmdə cəzanın təyin edilməsi əsaslandırılarkən, təkrar cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alın bilməz.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 1, 5, 18, 61 və 65-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi və “Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında” Minsk Konvensiyası baxımından şərh edilməsinə dair” 2019-cu il 7 iyun tarixli qərarında ifadə olunmuş hüquqi mövqeyinə görə məhkəmənin cinayətin tövsifini dəyişdirmədən ittiham aktında göstərilməyən halın (cinayətlərin residivinin) cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alması və buna görə cəzaçəkmə müəssisəsinin növünü müəyyənləşdirməsi cinayət təqibi orqanı tərəfindən irəli sürülmüş ittihamdan kənara çıxma kimi qiymətləndirilə bilməz.

Odur ki, məhkəmələr cəza təyini məsələsinin həlli ilə əlaqədar təqsirləndirilən şəxsin istər cəzasını yüngülləşdirən, istərsə də cəzasını ağırlaşdıran halları müəyyən edərkən, onların ittiham aktında bu qismində göstərilib-göstərilməməsindən asılı deyillər.

47. Məhkəmələr CPM-in 346.1.11 - 346.1.14-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cəzanın təyini üzrə məsələlərin həlli zamanı hökmdə məhkəmənin gəldiyi nəticələrin motivlərinin göstərilməsini tələb edən CPM-in 353.2.7-ci maddəsinə ciddi əməl etməlidirlər.

48. Cinayət qanununun sanksiyası müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə yanaşı, başqa daha yüngül cəza növünü nəzərdə tutursa və təqsirkara məhz azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edilirsə, hökmdə daha yüngül cəza növünün və ya həddinin təyin edilməməsinin səbəbləri göstərilməlidir.

Eləcə də təqsirkarın şərti məhkum olunması, ona təqsirli bilindiği cinayətə görə CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində müəyyən edilmiş cəzadan daha yüngül cəzanın təyin edilməsi, cəzadan azad edilməsi hökmdə əsaslandırılmalıdır.

49. Ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının tətbiqi məsələsini həll edərkən məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, qanunda göstərilən hallarda belə cəza yalnız o vaxt tətbiq oluna bilər ki, həmin cəzanın təyini cəzanı ağırlaşdıran xüsusi hallarla və cinayəti törətmiş şəxsin cəmiyyət üçün son dərəcə təhlükəli olması ilə şərtlənmiş olsun. Bütün hallarda ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyini üçün əsas verən hallar hökmdə göstərilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxsin ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilməsinə dair hökmün elan edilməsindən sonra ona əfv haqqında vəsatət qaldırmaq hüququ izah edilməlidir.

50. Məhkəmə residivin müəyyən olunması zamanı CM-in 18-ci maddəsinin tələblərinə əməl etməli və bu zaman CM-in 83.6-cı maddəsinə əsasən məhkumluğun ödənilməsi və ya götürülməsi məhkumluqla bağlı bütün hüquqi nəticələri ləğv etdiyindən, belə məhkumluqlar istər residivin müəyyən edilməsi, istərsə də başqa şəkildə, o cümlədən təqsirləndirilənin şəxsiyyətini xarakterizə edən hal qismində nəzərə alınmamalıdır.

Cinayət qanunu ilə şəxsin əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə cəzasına şərti məhkum edilməsi və yaxud ona təyin olunmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının çəkilməsinin təxirə salınması residivin müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır.

CM-in 65-ci maddəsi residivə görə təyin edilən cəzanın müddətini residivin növündən asılı etdiyindən, hökmdə residivin hansı növünün müəyyən edildiyi, yəni residivin sadə, təhlükəli və ya xüsusilə təhlükəli olması müvafiq əsaslar gətirilməklə aydın şəkildə göstərilməlidir.

Əgər residivin müəyyən edilməsi şəxsin əvvəllər hökmlərin məcmusu qaydasında məhkum edilməsi ilə əlaqədardırsa, yalnız həmin (hökmlərin məcmusu qaydasında cəzanın təyin olunmasına dair) hökm deyil, həm də hökmlərin məcmusunu təşkil etmiş daha əvvəl çıxarılmış digər hökmlər də ayrı-ayrılıqda nəzərə alınmalıdır.

51. Hökmdə cəza elə şəkildə göstərilməlidir ki, icra zamanı məhkəmənin təyin etdiyi cəzanın növü, müddəti və ya miqdarı ilə bağlı heç bir anlaşılmazlıq meydana çıxmasın. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, CPM-in 353.2.7 və 353.2.8-ci maddələrinə əsasən ittiham hökmünün nəticəvi hissəsində sübut olunmuş hesab edilən cinayət üzrə təqsirləndirilən şəxsə təyin olunan əsas və əlavə cəzanın növü, müddəti (miqdarı), müvafiq hallarda cinayətlərin və ya hökmlərin məcmusu üzrə çəkilməli olan əsas və əlavə cəzalar göstərilməlidir.

52. Cinayətlərin və ya hökmlərin məcmusu üzrə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının çəkilməsi yeri (həbsxana və ya müəyyən növ cəzaçəkmə müəssisəsi) yalnız qəti cəza təyin edildikdən sonra göstərilir.

53. Təqsirləndirilən şəxsə təqsirli bilindiği cinayətə görə CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində müəyyən edilmiş aşağı həddən də az və ya həmin maddədə müəyyən ediləndən daha yüngül növdə cəza təyin edilirsə və yaxud təyin edilməsi məcburi olan əlavə cəza təyin edilmirsə hökmün nəticəvi

hissəsində bu cəzanın CM-in 62-cı maddəsi tətbiq olunmaqla CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə təyin edildiyi göstərilir.

54. Şəxs cinayətlərin məcmusuna görə təqsirli bilindiği hallarda cəzanın CM-in 70-ci maddəsi tətbiq olunmaqla şərti tətbiq edilməsi və yaxud CM-in 79-cu maddəsi tətbiq olunmaqla çəkilməsinin təxirə salınması yalnız qəti cəza təyin edildikdən sonra göstərilməlidir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 70-ci maddəsi yalnız əsas cəzaya (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma, islah işləri), CM-in 79-cu maddəsi isə həm əsas, həm də əlavə cəzaya şamil edilə bilər.

55. Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilən şəxslərin himayəsində yetkinlik yaşına çatmayan baxımsız uşaqlar olduqda, hökmün nəticəvi hissəsində belə uşaqların qohumların razılığı ilə onların və yaxud qəyyumluq və himayəçilik orqanlarının himayəsinə verilmələri göstərilməlidir.

56. Təqsirləndirilən şəxsə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edilərkən hökmün nəticəvi hissəsində cəza çəkmə müddətinin hansı qaydada hesablandığı heç bir şübhə doğurmamalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, hökmə təyin olunan cəza müddətinə ibtidai həbs müddətindən başqa təqsirləndirilən şəxsin azadlığı faktiki məhdudlaşdırıldığı zaman da daxil olmaqla şübhəli şəxs qismində tutulduğu müddət, ev dustaqlığında saxlanıldığı müddət, məhkəmənin qərarına əsasən prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqi qaydasında tibb müəssisəsində stasionar ekspertizanın keçirilməsi və ya müvəqqəti xəstəliyi ilə əlaqədar saxlanıldığı müddət, Azərbaycan Respublikasının hududlarından kənarında tutulduğu andan Azərbaycan Respublikasının ərazisində cinayət prosesini həyata keçirən orqana təhvil verilənədək davam edən müddət də daxildir.

Bəraət hökmünün xüsusiyyətlərindən irəli gələn məsələlər:

57. CPM-in 42.1-ci maddəsində bəraət hökmünün hansı əsaslarla çıxarılmalı olmasının qəti siyahısı verilmişdir: cinayət hadisəsi olmadıqda; təqsirləndirilən şəxsin əməlinə cinayət tərkibi olmadıqda; təqsirləndirilən şəxsin cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmadıqda, onun təqsirliliyi sübuta yetirilmədikdə. Bu əsaslardan hər hansı biri üzrə bəraət verilən şəxs təqsirsiz hesab olunur.

Bəraət hökmünün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində ittihamın məzmununu göstərildikdən sonra işin faktiki halları, onların məhkəmə tərəfindən necə müəyyən edilməsi şərh edilir, təqsirləndirilən şəxsin təqsirsiz olması barədə məhkəmənin gəldiyi nəticəni əsaslandıran sübutlar təhlil edilir, ittihamın əsasını təşkil edən sübutların rədd edilməsinin motivləri göstərilir.

Bəraət hökmünə təqsirləndirilən şəxsin təqsirsizliyini şübhə altına alan ifadələrin daxil edilməsinə yol verilmir.

58. Bir neçə cinayət törətməkdə ittiham olunan və əməli cinayət qanununun bir və ya bir neçə maddəsi ilə təsvif edilən şəxs haqqında bəraət hökmü çıxarılanda məhkəmə hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində hər bir maddə üzrə təqsirləndirilən şəxsin təqsirsiz olması barədə gəldiyi nəticəni əsaslandırılmalı, nəticəvi hissəsində isə ona cinayət qanununun hansı maddəsi ilə və cinayət-prosessual qanunda nəzərdə tutulmuş hansı əsasla bəraət verildiyini göstərməlidir.

CPM-in 42.1.1-ci maddəsində bəraətin əsaslarından biri kimi nəzərdə tutulmuş "cinayət hadisəsinin olmaması" təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) məzmunundan asılı olmayaraq müəyyən edilən bəraətin əsasıdır və cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş hər hansı bir cinayətin mövcud olmamasını ehtiva edir.

Əməldə cinayət tərkibinin olmaması (CPM-in 42.1.2-ci maddəsi) hadisənin olmasını ehtiva edir, lakin təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) məzmunu, yəni hərəkət və ya hərəkətsizlikdə şəxsin cinayət məsuliyyəti daşmasını şərtləndirən cinayət tərkibinin obyektiv və subyektiv əlamətlərinin olmaması onun əməlinin cinayət kimi səciyyələndirilməsinin qarşısını alır.

Cinayətin törədilməsinə təqsirləndirilən şəxsin aidiyyətinin olmaması (CPM-in 42.1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hal) cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş hadisənin mövcudluğunu və cinayət tərkibinin olmasını inkar etmir, lakin əməlin törədilməsində təqsirləndirilən şəxsin iştirak etməməsini, əməlin başqa şəxs (şəxslər) tərəfindən törədilə bilməsini ehtiva edir.

CPM-in 42.1.4-cü maddəsində bəraətin əsası kimi təsbit edilmiş təqsirliliyinin sübuta yetirilməməsi dedikdə, irəli sürülmüş ittiham üzrə şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün sübut edilməsinə zərurət olan əməlin təqsirin müvafiq (qəsd və ya ehtiyatsızlıq) formasında törədilməsinin sübuta yetirilməməsi, yəni məhkəmədə cinayət-prosessual qanunun tələblərinə müvafiq surətdə baxılmış ittiham

tərəfinin sübutlarının şəxsin təqsirliliyinin təsdiq olunması haqqında yekun nəticəyə gəlmək üçün kifayət etməməsi və yaxud toplanmış sübutlarla şəxsin təqsirsizliyinin təsdiq edilməsi başa düşülməlidir.

59. Bəraət hökmünün nəticəvi hissəsində cinayət qanununun hər bir maddəsi üzrə təqsirləndirilən şəxsə cinayət-prosessual qanunla nəzərdə tutulan hansı əsaslarla bəraət verildiyi göstərilməlidir.

Şəxsə cinayət qanununun bir maddəsi ilə bir əmələ görə irəli sürülmüş ittiham üzrə bəraət yalnız cinayət-prosessual qanunda göstərilən bəraətin əsaslarından biri ilə verilə bilər.

Bir neçə cinayət törətməkdə ittiham olunan təqsirləndirilən şəxsə müxtəlif maddələr üzrə bəraət verilməsi üçün fərqli əsaslar müəyyən edildikdə, ona cinayət-prosessual qanunda göstərilən bir neçə əsasla istinad olunmaqla bəraət verilə bilər. Bu halda hökmün nəticəvi hissəsində təqsirləndirilən şəxsə hansı cinayətə görə, qanunda göstərilən hansı əsasla bəraət verilməsi dəqiq göstərilməlidir.

60. Bəraət hökmünün nəticəvi hissəsində həmçinin təqsirləndirilən şəxs barəsində seçilmiş qətimkan tədbirinin dərhal ləğv edilməsi, məhkəmə hökmü çıxarılanadək mülki iddianın və ya mümkün ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi üzrə tədbirlər görüldükdə, görülmüş tədbirlərin ləğv edilməsi, habelə cinayət-prosessual qanunda müəyyən edilən digər məsələlər öz əksini tapmalıdır.

61. Bəraət alan şəxsə onun qanunsuz tutulması, təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi, qətimkan tədbirinin tətbiqi, qanunsuz məhkəməyə verilməsi nəticəsində vurulmuş zərərin ödənilməsi hüququ və həmin hüququn həyata keçirilməsi qaydası izah olunmaqla, bu barədə məhkəmə iclas protokolunda müvafiq qeydiyyat aparılmalıdır.

62. Məhkəmə baxışı nəticəsində CM-in 14-cü maddəsində göstərilən hal (təqsirləndirilən şəxsə istinad edilən hərəkət və ya hərəkətsizlikdə cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş əməlin əlamətləri formal cəhətdən mövcud olsa da, lakin az əhəmiyyətli olduğuna görə əməlin ictimai təhlükəli olmadığı, yəni şəxsiyyətə, cəmiyyətə və ya dövlətə zərər yetirmək təhlükəsi yaratmadığı) və yaxud CM-in 36-40-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş müvafiq olaraq zəruri müdafiə, cinayət törətmiş şəxs tutularkən ona zərər vurulması, son zərurət, əsaslı risk, əmrin və ya sərəncamın yerinə yetirilməməsi kimi hallar müəyyən edildikdə, bunlar əməldə cinayət tərkibinin olmaması kimi qiymətləndirilməli, müvafiq olaraq da şəxsə bəraət verilməsini (dövlət ittihamçısı ittihamdan imtina etdikdə həmin əsasla cinayət təqibinə xitam verilməsini) şərtləndirən əsas kimi nəzərdən keçirilməlidir.

63. Dövlət ittihamçısının ittihamdan imtina etməsi təqsirləndirilən şəxs barəsində bəraət hökmünün çıxarılmasını istisna etməklə onun haqqında cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında qərarın çıxarılmasını şərtləndirir. Lakin, nəzərə alınmalıdır ki, cinayət-prosessual qanun cinayət təqibinə xitam verilməsinə səbəb olan əsasları (cinayət təqibini istisna edən və cinayət təqibinin həyata keçirilməməsinə imkan verən halları) dəqiq müəyyən edib onları bəraətverici olan və ya olmayan iki qrupa ayırdığından, dövlət ittihamçısının cinayət təqibindən imtina etməsi də həmin əsasların mövcud olmasına dair konkret və aydın qənaətdən irəli gəlməli və onun ittihamdan imtina etməsi ilə əlaqədar çıxarılan cinayət təqibinə xitam verilməsi haqqında məhkəmə qərarında da cinayət təqibinə CPM-in 39-cü maddəsində və yaxud 40-cü maddəsində göstərilən hansı, o cümlədən bəraətverici olan və ya olmayan əsasla xitam verilməsi aydın şəkildə əks etdirilməlidir.

Bunlar eynilə xüsusi ittiham qaydasında şikayətlər üzrə materiallara baxılarkən xüsusi ittihamçının ittihamdan imtina etməsinə də aiddir. Xüsusi ittihamçının qanunda göstərilən əsasla istinad etmədən ittihamdan imtina etməsi cinayət təqibinə cinayət hadisəsinin olmaması kimi bəraətverici əsasla xitam verilməsi haqqında qərarın çıxarılması üçün əsas kimi nəzərdən keçirilməlidir.

64. CPM-in 318.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə baxışı zamanı cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materialına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə yalnız təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş və ya məhkəməyə verilən ittiham daxilində baxıldığı üçün məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin əməlinə ittihamda göstərilən cinayətin deyil, digər – daha ağır cinayətin əlamətlərinin olması kimi dəlildən çıxış etməklə irəli sürülmüş ittiham üzrə təqsirləndirilən şəxsə bəraət verməyə və cinayət işini, sadələşdirilmiş icraat materialını CPM-in 350.4-cü maddəsinə müvafiq olaraq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarmağa haqlı deyil.

Nəzərə almaq lazımdır ki, məhkəmənin öz mülahizələrinə görə şəxsin əməlinə irəli sürülmüş ittihamla müqayisədə daha ağır cinayətin əlamətlərinin olması kimi dəlildən çıxış edərək təqsirləndirilən şəxsə bəraət verib ona daha ağır ittihamın irəli sürülməsi üçün işi ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarması, mahiyyət etibarilə məhkəməyə xas olmayan ittiham tərəfinə aid funksiyasının üzərinə götürülməsi olmaqla cinayət prosesində məhkəmənin həyata keçirdiyi tərəfsiz arbitr

rolu, CPM-in 32-ci maddəsində təsbit edilmiş cinayət prosesində tərəflərin çəkişməsi prinsipi, 42-ci maddəsində təsbit edilmiş bəraətin əsasları, bəraət hökmünə bəraət almış şəxsin təqsirsizliyini şübhə altına alan ifadələrin daxil edilməsini qadağan edən CPM-in 350.3-cü maddəsi ilə bir araya sığmır.

Qeyd olunan normalara, eləcə də CPM-in 34, 55.2, 142, 350.1-ci maddələrinə görə şəxsin qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü ilə bəraət alması onun tam və qəti olaraq reabilitasiyası deməkdir və müstəsna olaraq şəxsin hüquqlarının bərpası üçün əsas kimi çıxış etməklə onun məhkəmədə baxılmış ittihamın əsasını təşkil edən eyni hallara görə yenidən təqib olunmasını, o cümlədən eyni hallara başqa cür hüquqi qiymət verilməsi yolu ilə məsuliyyətə cəlb olunmasını istisna edir.

Məhkəmə baxışı zamanı təqsirləndirilən şəxsin hərəkətlərində daha ağır cinayətin əlamətlərinin müəyyən edildiyi hal üçün cinayət-prosessual qanunun 318.2-ci maddəsi xüsusi prosedur müəyyən etmişdir ki, bu da məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə cinayət təqibi orqanı tərəfindən irəli sürülmüş ittiham üzrə təqsirləndirilən şəxsə bəraətin verilməsi və işin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarılmasını deyil, yalnız dövlət ittihamçısının və yaxud zərərçəkmiş şəxsin (onun qanuni nümayəndəsinin) vəsatəti ilə daha ağır ittihamın irəli sürülməsi üçün işin prokurora qaytarılmasını ehtiva edir.

Mülki iddianın verilməsi ilə bağlı hökmün xüsusiyyətləri

65. Məhkəmələr mülki iddialara baxarkən cinayət prosesində mülki iddianın verilməsi, sübut olunması və həll edilməsi üzrə məsələləri tənzimləyən CPM-in 179-188-ci, eləcə də 346.1.17, 353.2.9, 353.3.4, 353.4.10, 353.5.3, 353.5.4, 354-cü maddələrinin tələblərinə əməl etməlidir.

O cümlədən nəzərə alınmalıdır ki, CPM-in 179.2-ci maddəsinə əsasən mülki prosessual qanunvericiliyin normaları cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinə zidd olmadıqda və mülki iddia üzrə icraatda zəruri olan qaydalar cinayət-prosessual qanunda nəzərdə tutulmadıqda mülki prosessual qanunvericiliyin normalarının cinayət prosesində tətbiq edilməsinə yol verilir.

66. Cinayət prosesində zərər çəkmiş qismində tanınmış şəxsə cinayət nəticəsində birbaşa vurulmuş ziyanın ödənilməsi məsələsi ilə əlaqədar onu nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 68-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən “Cinayət, habelə hakimiyyətdən sui-istifadə nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin hüquqları qanunla qorunur. Zərər çəkmiş şəxsin ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak etmək və ona vurulmuş zərərin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır”.

Həmçinin, CPM-in 87.6.20-ci maddəsi zərərçəkmiş şəxsin cinayət törətmiş şəxsdən ona məxsus əmlakı geri almaq imkanını hər hansı şərtlə əlaqələndirilməyən hüquq kimi təsbit etmiş, buna müvafiq olaraq da qanunverici cinayət prosesini həyata keçirən orqanların zərərçəkmiş şəxsin həmin hüququndan irəli gələn vəzifələrini müəyyən etmişdir.

Belə ki, CPM-in 38.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş hərəkətlər nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi məqsədilə tədbirlər görməlidir. CPM-in 132.1.5-ci maddəsinə görə isə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsi nəticəsində qanuni sahiblikdən çıxarılmış (maddi sübut kimi qiymətləndirilmiş) pul və qiymətli əşyalar məhkəmənin yekun qərarı çıxarılmış sahiblərinə, mülkiyyətçilərinə və ya hüquqi varislərinə qaytarılmalıdır.

Cinayət Məcəlləsinin 99-3-cü maddəsində də xüsusi müsadirə məsələsi həll olunarkən müsadirə edilmiş əmlak hesabına ilk növbədə cinayət nəticəsində əmlakın qanuni sahibinə vurulmuş ziyanın ödənilməsi imperativ qaydada təsbit edilmişdir.

Odur ki, cinayət prosesində zərərçəkmiş qismində tanınmış şəxslərin maddi ziyanın vurulması ilə müşayiət olunan (məsələn, oğurluq, dələduzluq, mənimsəmə və ya israf etmə, quldurluq, əmlakı qəsdən və yaxud ehtiyatsızlıqdan məhv etmə və ya zədələmə və s. bu kimi) cinayət nəticəsində məhrum olunduqları (sübut yetirilmiş cinayətin təsvirində qeyd olunan) pul vəsaitləri və digər əmlakı mülki iddianın verilməsi ilə şərtləndirilmədən cinayət-prosessual restitusiya qaydasında onlara qaytarılmalı, hər hansı səbəbdən həmin əmlakı qaytarmaq mümkün olmadıqda və xüsusi müsadirə tətbiq olunduqda isə, təqsirkarın bu əmlaka bərabər digər əmlakının müsadirə olunması hesabına onlara vurulmuş maddi ziyan ödənilməlidir.

67. Məhkəmə hökm çıxararkən verilmiş hər bir mülki iddia üzrə onun təmin edilib-edilməməsi, kimin xeyrinə və hansı hissədə təmin edilməsi məsələlərini həll etməlidir.

68. Cinayət-prosessual qanuna əsasən məhkəmə hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində mülki iddianın tam və ya qismən təmin edilməsi və yaxud rədd edilməsi üzrə motivlərini, müvafiq maddi və prosesual hüquqi normaları və zəruri hallarda təmin edilmiş tələblərə aid olan hesablamaları göstərməklə gəldiyi nəticəni əsaslandırır.

Belə əsaslandırma aparılarkən cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməllə və yaxud əməlin törədilməsi ilə əlaqədar vurulmuş ziyanın xarakteri və təmin edilməli olan tələblər üzrə ödənişlərin məbləği (o cümlədən, mülki cavabdeh mülki iddianı qəbul etdiyi hallarda) məhkəmə baxışında tədqiq edilmiş sübutlar göstərilməklə onların məcmusu ilə əsaslandırılmalıdır.

69. İştirakçılıqla törədilmiş cinayətlər nəticəsində vurulmuş maddi ziyan cinayətin iştirakçılarından Mülki Məcəllənin 1113-cü maddəsinə əsasən müştərək qaydada və yaxud mülki iddiaçının vəsatəti ilə və onun mənafeyi üçün hər bir iştirakçıdan məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş hissələr (paylar) üzrə tutula bilər.

Bir neçə təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş mülki iddia (mülki iddialar) təmin edildiyi halda ittiham hökmünün nəticəvi hissəsində hansı hissənin (konkret məbləğin) müştərək, hansı məbləğlərin isə hər bir təqsirləndirilən şəxsdən paylar üzrə, eləcə də hansı mülki iddiaçının xeyrinə tutulması göstərilməlidir.

70. Birgə maddi ziyanın vurulması ilə əlaqədar olan cinayət işlərində iştirakçılarından biri (bir neçəsi) haqqında cinayət təqibi üzrə icraat ayrılmışsa və yaxud bəzi iştirakçılar haqqında cinayət təqibinə bəraətverici sayılmayan əsaslarla xitam verilmişsə, məhkəmə mülki iddia üzrə maddi ziyanın ödənilməsi vəzifəsini tamamilə barəsində cinayət işinə baxılan təqsirləndirilən şəxsin üzərinə qoyur və eyni zamanda təqsirkara barəsində cinayət təqibinə xitam verilmiş şəxsə qarşı mülki mühakimə icraatı qaydasında maddi ziyanın müştərək qaydada ödənilməsi haqqında iddia qaldırmaq hüququnu izah edir.

Ayrılmış icraat üzrə təqsirləndirilən şəxsin (şəxslərin) barəsində cinayət işinə baxıldıqda məhkəmə verilmiş mülki iddia ilə əlaqədar onun (onların) üzərinə vurulmuş maddi ziyanı əvvəlki hökmə əsasən məhkum edilmiş (barəsində mülki iddia həll edilmiş) şəxslə müştərək qaydada ödəmək vəzifəsini qoya bilər.

71. Məhkəmələr cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş əməllə vurulmuş mənəvi ziyanın ödənilməsinə dair iddialara baxarkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 23-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 24 aprel 2020-ci il tarixli qərarında, eləcə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 2008-ci il 3 noyabr tarixli “Mənəvi zərərin ödənilməsi barədə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” qərarında ifadə olunmuş hüquqi mövqelərdən irəli gələn yanaşmanı rəhbər tutmalı, o cümlədən mənəvi zərəre görə ödənilməli olan pulun məbləğini müəyyən edərkən zərərçəkmiş şəxsin fərdi xüsusiyyətləri ilə əlaqədar keçirdiyi fiziki, mənəvi iztirabların xarakterini, cinayət törətmiş şəxsin təqsirlilik dərəcəsini, maddi vəziyyətini, zərərçəkmiş şəxsin qanunsuz və ya əxlaqsız hərəkətlərinin cinayətin törədilməsinə təsir edib-etməməsini və verilmiş mülki iddianın həllinə təsir göstərən digər halları nəzərə almalı, hər bir halda ağlabatanlıq və ədalətlik kimi meyarlar baxımından kompensasiyanın məbləğini nəzərdən keçirməlidir.

72. Məhkəmələr verilmiş mülki iddiaların cinayət prosesi çərçivəsində mahiyyəti üzrə həll edilməsinə səy göstərməli, əsassız olaraq mülki iddiaların baxılmamış saxlanılmasına yol verməməlidir. Əgər verilmiş mülki iddia üzrə tələb olunan məbləğ irəli sürülmüş ittihamda göstərilən cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın miqdarına bağlıdırsa, ziyanın miqdarının dəqiqləşdirilməsi üçün əlavə araşdırmaların aparılmasına zərurətin olması, onun ittihamda göstəriləndən daha az miqdarda müəyyən edilməsi mülki iddianın baxılmamış saxlanılması üçün əsas verən hal kimi qiymətləndirilməməlidir.

Yalnız mülki iddianın tələbləri ittihamda göstərilən maddi ziyanla bilavasitə bağlı olmadıqda və yaxud ittihamda göstərilən maddi ziyanın miqdarından artıq olduqda və mülki iddia üzrə ödənilməli olan məbləğlərin dəqiqləşdirilməsi üçün zəruri olan əlavə araşdırmalar məhkəmə baxışının həddindən artıq uzanmasına səbəb ola bildikdə, məhkəmə əsaslandığı motivləri hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərməklə mülki iddiaçının həmin iddia ilə mülki mühakimə icraatı qaydasında məhkəməyə müraciət etmək hüququnu təmin etmək üçün mülki iddianın baxılmamış saxlanılmasına dair qərar qəbul edə bilər.

73. Mülki iddianı təmin etmək üçün təqsirləndirilən şəxsin və yaxud onun törətdiyi cinayətə görə üzərinə əmlak məsuliyyəti qoyula bilən şəxsin əmlakı üzərinə həbs qoyulmuşsa, məhkəmə hökmün

nəticəvi hissəsində təmin olunmuş tələblər üzrə ödənilməli olan pul məbləğinə uyğun olan dəyərdə üzərinə qoyulmuş həbsin saxlanıldığı əmlakı göstərməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət-prosessual qanununun 185, 248, 301.2.5, 354.2-ci maddələrinin mənasına görə məhkəməyədək icraatda mülki iddianın təmin edilməsi üzrə tədbirlər görülməmişsə, məhkəmə müvafiq vəsatət əsasında və yaxud öz təşəbbüsü ilə həmin tədbirləri həm hazırlıq iclasında, həm də mülki iddia təmin edildiyi halda məhkəmə baxışının nəticələrinə görə görmək hüququna malikdir. Belə tədbirlərin görülməsi ilə əlaqədar təqsirləndirilən şəxsin və yaxud onun törətdiyi cinayətə görə üzərinə əmlak məsuliyyəti qoyula bilən şəxsin əmlakı üzərinə həbs qoyulursa, müvafiq qərar hökmün nəticəvi hissəsində və yaxud hazırlıq iclasının qərarında göstərilməlidir.

74. Təqsirləndirilən şəxs barəsində CPM-in 42.1.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq - cinayət hadisəsinin olmamasına və yaxud 42.1.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq – onun cinayətin törədilməsinə aidiyyətinin olmamasına görə bəraət verildisə, məhkəmə mülki iddianı rədd edir və bəraət hökmünün nəticəvi hissəsində buna dair qərar verir.

Bəraət hökmü CPM-in 42.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsasla (əməldə cinayət tərkibinin olmamasına görə) və yaxud 42.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əsasla (təqsirliliyinin sübuta yetirilməməsinə görə) çıxarıldıqda, eləcə də cinayət təqibinə istər bəraətverici olan, istərsə də bəraətverici olmayan əsaslarla xitam verildiyi bütün hallarda məhkəmə müvafiq qərarı bəraət hökmünün və yaxud cinayət işi üzrə icraat xitam verilməsi haqqında qərarın nəticəvi hissəsində göstərməklə mülki iddianı baxılmamış saxlayır.

75. Mülki iddiaçı və ya onun nümayəndəsi məhkəməyə gəlmədiyi və iddiaya onların iştirakı olmadan baxılması barədə vəsatət vermədikləri hallarda da mülki iddia baxılmamış saxlanıla bilər. Mülki iddiaçı və ya onun nümayəndəsi onların iştirakı olmadan mülki iddiaya baxılması haqqında vəsatət qaldırıqda, habelə prokuror tərəfindən CPM-in 181.7-ci maddəsində göstərilən hallarda verilmiş mülki iddia dövlət ittihamçısı tərəfindən müdafiə olunduqda, məhkəmə CPM-in 316.3.1 və 316.3.2-ci maddələrinə uyğun olaraq mülki iddiaçının və ya onun nümayəndəsinin gəlib-gəlməməsindən asılı olmayaraq iddiaya baxmalıdır.

Xüsusi müsadirə məsələsi ilə bağlı hökmün xüsusiyyətləri

76. Nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət prosesində mülki iddianın verilməsi cinayətin törədilməsi nəticəsində və yaxud onunla əlaqədar pozulmuş mülki hüquqların bərpası üçün nəzərdə tutulmuş, təqsirləndirilən şəxsin və yaxud onun əməlinə görə cavabdehlik daşıyan digər şəxslərin mülki-hüquqi məsuliyyətinin realizə edilməsi vasitəsidirsə, xüsusi müsadirə əmlakın məhkəmənin yekun qərarı ilə məcburi qaydada və əvəzsiz olaraq dövlət nəfinə alınmasında ifadə olunan, cinayət cəzası ilə yanaşı cinayət məsuliyyətinin realizə edilməsinə xidmət edən cinayət-hüquqi xarakterli tədbirdir.

Odur ki, hökmdə mülki iddianın təmin edilməsinə təqsirləndirilən şəxs barəsində xüsusi müsadirənin tətbiq edilməsinin əsası kimi istinad edilməməli, xüsusi müsadirə mülki iddianın verilib-verilməməsindən asılı olmayaraq cinayət prosesində CM-in 99-1.1.1 - 99-1.1.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əmlak müəyyən edildiyi hər bir halda tətbiq edilməlidir.

77. CM-in 99-2-ci maddəsində təsbit edilmiş əmlakın dəyərində görə xüsusi müsadirəyə dair müddəaya da CM-in 99-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əmlak istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya sair səbəbdən dövlət nəfinə alına bilinmədiyi hər bir halda həmin əmlakın dəyərində bərabər dəyərdə təqsirləndirilən şəxsə məxsus başqa, yəni baxılan cinayətlə əlaqəsi olmayan əmlakın alınmasını tələb edən norma kimi baxılmalıdır.

Dövlət nəfinə alına bilinməyən əmlakın əvəzinə təqsirləndirilən şəxsə məxsus digər əmlak barəsində xüsusi müsadirənin tətbiq edilməsi vəzifəsi BMT-nin 2004-cü il 27 fevral tarixli “Korrupsiya əleyhinə” Konvensiyasının, “Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılmasına, axtarışına, həbsinə və müsadirəsinə dair” Avropa Şurasının 1990-cı il 8 noyabr tarixli Konvensiyasının, “Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılmasına, axtarışına, həbsinə, müsadirəsinə, və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair” Avropa Şurasının 2005-ci il 16 may tarixli Konvensiyasının (bundan sonra – 2005-ci il Varşava Konvensiyası) müddəalından da irəli gəlir.

CPM-in 38.3-cü maddəsinə əsasən cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş hərəkətlər nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi məqsədilə tədbirlər görməlidir. CPM-in 248.2 və 248.3-cü maddələrində təsbit edilmişdir ki, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak və ya cinayətin

predmeti istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya başqa səbəbdən dövlət nəfinə alına bilinmədiy halda həmin əmlakın dəyəri məbləğində təqsirləndirilən şəxsə məxsus olan pul və ya digər əmlak üzərinə (onun nədən ibarət və kimdə olmasından asılı olmayaraq) həbs qoyulur. CPM-in 289.8.3 və 289.8.4-cü maddələrinə əsasən ittiham aktına müstəntiqin xüsusi müsadirə olunması təklif edilən əmlak barədə, habelə mülki iddianın və ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi üçün görülmüş tədbirlər barədə arayışları əlavə edilir.

Odur ki, CM-in 99-1.1-ci maddəsində göstərilən yalnız cinayət prosesində müəyyən olunmuş (məsələn, maddi sübut kimi tanınmış) əmlakın deyil, həmin əmlakı (məsələn, oğurlanmış əmlakı) onun istifadə edilməsi, özgəninkiləşdirilməsi və s. səbəblərdən aşkar etmək mümkün olmadıqda ona bərabər dəyərdə təqsirləndirilən şəxsə məxsus digər əmlakın (bu əmlakın nədən ibarət olmasından və kimdə olmasından asılı olmayaraq) müsadirə edilməsini təmin etmək üçün cinayət-prosessual qanunla müəyyən edilmiş tədbirlərin görülməməsinə və bunun nəticəsi kimi şəxsin cinayət yolu ilə əldə etdiyi gəlirlərdən məhrum edilməməsinə cinayət mühakimə icraatının məqsədləri ilə bir araya sığmayan hal kimi baxılmalı, cinayət təqibi orqanının təqsirləndirilən şəxsə məxsus digər əmlakın müəyyən edilməsi və üzərinə həbs qoyulması üçün kifayət qədər səy göstərməməsi onun bu məsələdə fəaliyyətsizliyi kimi qiymətləndirilməli və məhkəmə tərəfindən belə hallara xüsusi qərar çıxarıqla münasibət bildirilməlidir.

Həmçinin, belə hallarda məhkəmə əmlakın xüsusi müsadirəsini təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər görməli, o cümlədən təqsirləndirilən şəxsə məxsus müsadirə edilməsi nəzərdə tutulmuş başqa əmlakın üzərinə həbs qoymalı, həmin əmlakın dəyəri ilə istifadə edilmiş, özgəninkiləşdirilmiş və ya sair səbəbdən dövlət nəfinə alına bilinməyən əmlakın dəyəri arasında bərabərliyi gözləmək üçün zəruri olduğu hallarda müsadirə olunmalı əmlakın dəyərinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə məhkəmə ekspertizası təyin etməlidir.

78. CPM-in 346.1.18, 346.1.19-cü maddələrinə əsasən məhkəmə baxışının nəticələrinə dair müşavirə otağında məhkəmə digər məsələlərlə yanaşı, həmçinin “cinayət nəticəsində vurulmuş maddi zərərin və ya mümkün ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi məqsədi ilə əmlak üzərinə qoyulmuş həbsin ləğv edilməli olub-olmadığını”, habelə “hansı əmlakın xüsusi müsadirə edilməli olduğunu” müzakirə etməli, CPM-in 353.4.12-ci maddəsinə görə isə ittiham hökmünün nəticəvi hissəsində xüsusi müsadirə edilən əmlakın siyahısını göstərməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il 13 iyun tarixli Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinin 99-1.1-ci maddəsinə əmlakın xüsusi müsadirəsinin “məhkəmənin yekun qərarı ilə” həyata keçirilməsini nəzərdə tutan dəyişiklik edilmiş, eyni zamanda CM-in 99-1.1.1, 99-1.1.2-ci maddələrində “məhkumun” sözü “şəxsin” sözü, 99-1.3-cü maddəsinin 1-ci və 2-ci cümləsində “məhkum” sözü “cinayət törətmiş şəxs” sözləri ilə əvəz edilmişdir. Cinayət-Prosessual Məcəlləyə isə Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 9 iyul tarixli Qanunu ilə cinayət təqibi üzrə icraata bəraətverici əsaslar olmadan xitam verilməli olduğu, lakin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin müddəalarına əsasən xüsusi müsadirənin tətbiq edilməsi üçün əsaslar müəyyən edildiyi hallarda, cinayət təqibi üzrə icraatın davam etdirilməsini və məhkəmənin yekun qərarının çıxarılması ilə başa çatdırılmasını təsbit edən 41.1-1-ci maddə əlavə edilmişdir.

Odur ki, əmlakın xüsusi müsadirəsi üzrə qərar yalnız ittiham hökmündə deyil, bəraətverici sayılmayan əsaslarla cinayət təqibinə (o cümlədən, cinayət işi üzrə icraata) xitam verilməsinə dair məhkəmənin yekun qərarında da qəbul edilə bilər. Bu halda cinayət təqibinə (o cümlədən, cinayət işi üzrə icraata) xitam verilməsi haqqında qərarın nəticəvi hissəsində xüsusi müsadirə edilən əmlakın siyahısı göstərilməlidir.

79. Xüsusi müsadirənin tətbiq edilməsini nəzərdə tutan ittiham hökmünün, eləcə də bəraətverici əsaslar olmadan cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində xüsusi müsadirənin zəruriliyi, o cümlədən əmlakın cinayətin törədilməsi zamanı alət və vasitə kimi istifadə olunması (baş çatmayan cinayətlər üzrə isə bu qisimdə istifadə olunmaq üçün nəzərdə tutulması), cinayət yolu ilə əldə edilməsi və yaxud həmin əmlak hesabına əldə edilmiş gəlir olması, cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın mülki-hüquqi əqdlərin bağlanması və yaxud hər hansı başqa üsulla tam və ya qismən çevrildiyi əmlak və yaxud terrorçuluğun, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların, mütəşəkkil dəstələrin və ya cinayət birliklərin (cinayətkar təşkilatların) maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan və ya istifadə olunan əmlak olması müvafiq, o cümlədən əmlakın ayrı-ayrılıqda və ümumi dəyərini əks etdirən sübutlar gətirilməklə əsaslandırılmalıdır.

2005-ci il Varşava Konvensiyasının 1-ci maddəsinin “c” bəndinin mənasına görə cinayətin alət və vasitələrinə cinayətin törədilməsi zamanı və yaxud ictimai təhlükəli nəticənin əldə edilməsi üçün istifadə olunmuş və yaxud istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuş predmetlər aid edilməlidir (məsələn, qaçaqmalçılıq cinayətinin törədilməsi zamanı malların gömrük sərhədindən gizli keçirilməsi üçün xüsusi düzəldilmiş saxlanc yeri ilə təchiz olunmuş avtomobil, qanunsuz balıq ovu üçün istifadə edilmiş və yaxud nəzərdə tutulmuş avadanlıq, saxta pulun hazırlanması üçün istifadə olunmuş və yaxud nəzərdə tutulmuş texniki qurğular və s.).

Nəzərə almaq lazımdır ki, terrorçuluğun, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların, mütəşəkkil dəstələrin və ya cinayət birliklərin (cinayətkar təşkilatların) maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan və ya istifadə olunan əmlak onun mənbəyinin qanuni olub-olmamasından asılı olmayaraq müsadirə edilir.

80. Xüsusi müsadirə üzrə məsələlər həll edilərkən cinayətin törədilməsində alət və vasitə kimi istifadə olunmuş, lakin qanuni sahibinə qaytarılmalı olan əmlakın, eləcə də cinayət yolu ilə əldə olunsada (həmin əmlak hesabına əldə edilmiş gəlir olsa da), qanuni sahibinə qaytarılmalı olan əmlakın müsadirəsini istisna edən müvafiq olaraq CM-in 99-1.1.1 və 99-1.1.2-ci maddələrinin müddəaları nəzərdən qaçırılmamalıdır.

81. Cinayət Məcəlləsinin 99-1.3-cü maddəsinin tələbinə görə CM-in 99-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş, özgəninkiləşdirilməklə və yaxud hər hansı başqa əsasla digər şəxsin (şəxslərin) mülkiyyətinə keçmiş əmlak, əgər bu şəxs (o cümlədən əmlakı hədiyyə kimi və yaxud öz bazar dəyəridən əhəmiyyətli dərəcədə aşağı qiymətə əldə edən) vicdanlı əldə edəndirsə, yəni əmlakı əldə edərkən onu özgəninkiləşdirənin mülkiyyətçi olmadığını bildirsə və yaxud bilməli idisə, müsadirə edilə bilməz.

Qeyd olunan müddəalar təfsir edilərkən onu nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 99-1.3-cü maddəsində həmin Məcəllənin 99-1.1-ci maddəsinə istinad olunmuş, bu maddədə isə xüsusi müsadirəyə məruz qoyula bilən əmlak sırasından, o cümlədən müsadirə edilməli olan cinayət yolu ilə edilmiş pul və əmlakın, habelə həmin pul vəsaitləri və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlirlər dairəsindən qanuni sahiblərinə qaytarılmalı olan pul vəsaitləri və digər əmlak istisna edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 182.2-ci maddəsində də təsbit edilmişdir ki, daşınar əşyanın mülkiyyətçisi bu əşyanı itirmişsə, əşya ondan oğurlanmışsa və ya iradəsinin ziddinə olaraq başqa şəkildə onun sahibliyindən çıxmışsa, yaxud əldə edən onu əvəzsiz almışsa, həmin əşyanı əldə edən vicdanlı ola bilməz. Bu məhdudiyətlər hərracda özgəninkiləşdirilmiş pula, sənədlı qiymətli kağızlara və əşyalara tətbiq olunmur.

Bu o deməkdir ki, özgəninkiləşdirilmiş əmlakın vicdanlı alıcıda qalmasını ehtiva edən CM-in 99-1.3-cü maddəsi qanuni sahiblərlərinə qaytarılmalı olan daşınar əmlakı nəzərdə tutmur.

Odur ki, zərərçəkmiş şəxsin cinayətin törədilməsi nəticəsində məhrum olunduğu daşınar əmlakı (məsələn oğurlanmış əşyalar) kimdə, o cümlədən onu əldə etmiş hər hansı şəxsə aşkarlanmasından asılı olmayaraq qanuni sahibinə qaytarılmalıdır (hərracda özgəninkiləşdirilmiş əşyalar istisna olmaqla).

82. Cinayət Məcəlləsinin 99-1.3-cü maddəsinin mənasına görə (burada CM-in 99-1.1-ci maddəsində göstərilənlərə aid olan özgəninkiləşdirilmiş və yaxud hər hansı digər səbəbdən başqasına verilmiş əmlakın müsadirəsi nəzərdə tutulduğu üçün) özgəninkiləşdirmə nəticəsində və yaxud başqa əsasla digər şəxsin sahibliyinə keçmiş, o cümlədən onun mülkiyyəti kimi rəsmiləşdirilmiş əmlak barəsində də (vicdanlılıq barədə müddələrinin tələbləri nəzərə alınmaqla) xüsusi müsadirə tətbiq edilə, müvafiq olaraq da xüsusi müsadirənin təmini tədbiri kimi CPM-in XXXII fəsilinin normalarına əməl edilməklə həmin əmlakın üzərinə həbs qoyula bilər.

Odur ki, CPM-in 248.2-ci maddəsinin “həbs əmlakın nədən ibarət və kimdə olmasından asılı olmayaraq, təqsirləndirilən şəxsin, habelə üzərinə əmlak məsuliyyəti qoyula bilən şəxslərin əmlakı üzərinə qoyulur” müddəası CM-in 99-1.3-cü maddəsi ilə yalnız təqsirləndirilən şəxsin və yaxud onun hərəkətlərinə görə üzərinə əmlak məsuliyyəti qoyula bilən şəxslərin deyil, həm də digər vicdanlı əldə edən hesab edilməyən şəxslərin də adına rəsmiləşdirilmiş əmlakın müsadirəsinə yol verildiyi nəzərə alınmaqla təfsir edilməlidir.

Belə hallarda CM-in 99-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əmlakı əldə edən şəxsin vicdanlı alıcı olub-olmaması CPM-in 139, 146-cı maddələrinin mənasına görə sübut etmə predmetinə aid olan mühüm əhəmiyyətli məsələ olduğundan, həmin şəxsin özünün cinayət prosesində dindirilməsi də daxil olmaqla baxılan məsələ kontekstində zəruri olan digər sübutlar tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılmalıdır.

83. Müsadirə məsələsi həll olunarkən məhkəmələr onu nəzərə almalıdırlar ki, CM-in 99-3-cü maddəsi müsadirə edilən əmlak hesabına ilk növbədə cinayət nəticəsində əmlakın qanuni sahibinə

vurulmuş ziyanın ödənilməsini, yalnız bundan sonra əmlakın qalan hissəsinin dövlət nəfinə alınmasını tələb edir.

Odur ki, xüsusi müsadirə tətbiq edildiyi və əmlakın qanuni sahibinə vurulmuş ziyanın ödənilməsi zəruri olduğu hallarda buna dair göstəriş aydınlığı ilə məhkəmənin yekun qərarının nəticəvi hissəsində, bunun əsaslandırılması isə yekun qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks etdirilməlidir.

84. CPM-in 132.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət işi üzrə maddi sübut qismində tanınmış mülki dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış (qanuni əsaslarla əldə etmə halları istisna olmaqla), mülki dövriyyədən çıxarılmış əmlak barəsində onların CM-in 99-1.1-ci maddəsində göstərilən əmlak növlərinə aid olub-olmamasından asılı olmayaraq xüsusi müsadirə tətbiq olunmamalı, hökmdə, digər yekun qərarla həmin predmetlərin müvafiq təşkilatlara verilməsi, dəyəri olmadıqda isə məhv edilməsi haqqında qərar qəbul edilməlidir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünün xüsusiyyətləri

85. Apellyasiya icraatının apellyasiya müraciətinin məhkəməyə daxil olduğu andan, xüsusilə apellyasiya müraciətlərinə ilkin baxılması üzrə məhkəmə iclasının cinayət-prosessual normaların tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilməsi məhkəmə baxışında apellyasiya müraciətlərinin düzgün həll edilməsi, o cümlədən apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünün qanuni və əsaslı olması üçün başlıca şərtlərdəndir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi sübutların bilavasitə tədqiq edilməsinin mümkün olduğu, faktların yenidən müəyyən edilə bildiyi sonuncu məhkəmə instansiyası olduğundan, məhkəmə tərəfindən məhkəmə baxışının məhkəmə istintaqı aparılmaqla, o cümlədən əlavə sübutlar tədqiq edilməklə keçirilməsinə zərurətin olub-olmaması məsələsi apellyasiya müraciətlərinə ilkin baxılması zamanı mütləq şəkildə araşdırılmalı, cinayət prosesi iştirakçılarının tam və ya qismən məhkəmə istintaqının keçirilməsi barədə vəsatətlərinə baxılmalı, belə vəsatətlər rədd edildikdə məhkəmə qərarı vəsatətə əsaslandırılmış cavabı əks etdirməlidir.

Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsi nöqteyi-nəzərindən də (Avropa Məhkəməsinin “Kuznetsov və digərləri Rusiyaya qarşı” işi (*Kuznetsov and Others v. Russia*), № 184/02, üzrə 2007-ci il 11 yanvar tarixli qərarının 83-cü bəndində və bir sıra başqa qərarlarında ifadə etdiyi hüquqi mövqeyinə görə) “Əsaslandırılmış qərarın funksiyalarından biri – tərəflərə onların dəlillərinin əşidildiyini nümayiş etdirməkdir... Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə ictimai nəzarət yalnız əsaslandırılmış qərarlar vasitəsilə yerinə yetirilə bilər”.

86. CPM-in 392.3-cü maddəsinə görə “birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən məhkəmənin gəldiyi nəticələrin düzgünlüyü üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən bütün faktiki halların araşdırılmadığını güman etməyə əsaslar olduqda, apellyasiya instansiyası məhkəməsi məhkəmə istintaqının tam və ya qismən aparılmasını zəruri hesab edə bilər”.

Apellyasiya baxışında yeni sübutların tədqiq edilməsini isə cinayət-prosessual qanunun 397.3-cü maddəsi aşağıdakı əsaslarla şərtləndirmişdir:

cinayət prosesinin iştirakçıları yeni sübutların birinci instansiya məhkəməsinə təqdim edilməməsini onlardan asılı olmayan səbəblərlə əsaslandırdıqda (maddə 397.3.1);

birinci instansiya məhkəməsi bu sübutların tədqiqini obyektiv səbəb olmadan rədd etdikdə (maddə 397.3.2).

Odur ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi məhkəmə baxışının məhkəmə istintaqı aparılmaqla və yaxud aparılmamaqla keçirilməsi üzrə məsələni həll edilərkən birinci instansiya məhkəməsində aparılmış araşdırmanın natamam olub-olmamasına, aparılmış araşdırma natamam olmaqla məhkəmənin gəldiyi nəticələrin qəbul edilməsi üçün kifayət etmədikdə natamamlığın aradan qaldırılması üçün yeni sübutların tədqiq edilməsinə zərurətin olub-olmamasına əhəmiyyət verməlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət-prosessual qanunla apellyasiya instansiyası məhkəməsində məhkəmə istintaqının aparılıb-aparılmaması üzrə məsələnin həllinin apellyasiya müraciətlərinə ilkin baxıldığı mərhələyə aid edilməsi, məhkəmə istintaqının keçirilməsi üçün əsaslar məhkəmə baxışında ortaya çıxdıqda, ilkin baxış iclasının qərarında məhkəmə istintaqının keçirilməsinin nəzərdə tutulmamasına baxmayaraq tam və ya qismən məhkəmə istintaqının keçirilməsi haqqında qərarın məhkəmə baxışında qəbul edilməsinin qarşısını almır.

87. Apellyasiya instansiyası məhkəməsində məhkəmə istintaqının aparılmasına və əlavə sübutların tədqiq edilməsinə zərurətin olub-olmaması məsələsi həll edilərkən bu məsələləri tənzimləyən cinayət-prosessual normalarla yanaşı Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi də nəzərdən qaçırılmamalıdır.

Avropa Məhkəməsinin apellyasiya baxışında araşdırmanın həcmi, xüsusilə də faktların və sübutların yenidən araşdırılması (Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin apellyasiya icraatına tətbiqi) barədə hüquqi mövqeyi onun “Ekbatani İsveçə qarşı” işi (*Ekbatani v. Sweden*, № 10563/83, 26 may 1988-ci il) üzrə qərarında və bir sıra başqa qərarlarda əksini tapmışdır.

Həmin qərarla Avropa Məhkəməsi Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin pozuntusunu müəyyən edərkən xüsusilə ona əsaslanmışdır ki, apellyasiya məhkəməsi həm fakt, həm də hüquq üzrə məsələlərə baxmaq vəzifəsini daşıyırdı, onun qarşısında mübahisələndirilən əsas məsələ isə ərizəçinin cinayətdə təqsirli bilinməsi idi. Bu səbəbdən həmin məsələ ərizəçinin özünün, eləcə də zərər çəkmiş şəxsin ifadələri bilavasitə tədqiq edilmədən düzgün həll edilə bilməzdi.

“Sibqatullin Rusiyaya qarşı” iş üzrə (*Sibqatullin v. Russia*, № 32165/02, 23 aprel 2009-cu il) qərarında isə Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, “İşlərə faktlar və hüquq üzrə yenidən baxıldığı apellyasiya icraatı ilə əlaqədar olaraq 6-cı maddə heç də həmişə işə açıq məhkəmə iclasında baxılması hüququnun, hətta şəxsin məhkəmə iclasında iştirak etmək hüququnun təmin olunmasını tələb etmir. ... Bu məsələnin həlli zamanı, digər hallarla bərabər, konkret baxışın xüsusiyyətlərinə, habelə apellyasiya məhkəməsində onun həll etməli olduğu məsələlərin xarakteri və ərizəçi üçün əhəmiyyəti xüsusi olaraq nəzərə alınmaqla ərizəçinin maraqlarının təmsil olunması və müdafiəsi qaydasına diqqət yetirilməlidir ... Misal üçün, apellyasiya məhkəməsi şəxsin təqsirli olub-olmaması məsələsini tam araşdırmalıdırsa, həmin məsələnin həll edilməsi təqsirləndirilən şəxsin ona istinad edilən cinayət törətmədiyini əsaslandırmaq üçün təqdim etdiyi sübutları bilavasitə qiymətləndirmədən mümkün deyil”.

Eyni mövqə Avropa Məhkəməsinin “Dondarini San Marinoya qarşı” (*Dondarini v. San Marino*, № 50545/99, 6 iyul 2004-cü il, § 27), “Sevastyanov Rusiyaya qarşı” (*Sevastyanov v. Russia*, № 37024/02, 22 aprel 2010-cu il, § 71), “Nefedov Rusiyaya qarşı” (*Nefedov v. Russia*, № 40962/04, 13 mart 2012-ci il, § 38) işləri üzrə qərarlarında müdafiə olunmuşdur.

Odur ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən müəyyən olunmuş faktların, təqsirlilik üzrə birinci instansiya məhkəməsinin gəldiyi nəticələrin mübahisələndirildiyi apellyasiya şikayətlərinə ilkin baxılması zamanı məhkəmə istintaqının keçirilməsinə zərurətin olub-olmaması məsələsi Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi də nəzərə alınmaqla xüsusilə araşdırılmalıdır.

88. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmü CPM-in 398.2-ci maddəsinə əsasən həmin Məcəllənin 353-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olmalıdır.

Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, apellyasiya icraatı birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən və digər yekun qərarından verilmiş apellyasiya müraciətlərinə baxılmasını, bu müraciətlərdə irəli sürülən dəlillərin araşdırılmasını, mahiyyət etibarını ilə həmin hökm və qərarların yoxlanılmasını ehtiva etdiyi üçün apellyasiya baxışı nəticəsində çıxarılan hökm bundan irəli gələn xüsusiyyətləri də əks etdirməlidir.

Odur ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünün giriş hissəsi hansı apellyasiya müraciəti əsasında işə (materiala) baxılmasını, təsviri-əsaslandırıcı hissəsi apellyasiya müraciətlərinin dəlillərini və həmin dəlillər üzrə məhkəmə qənaətinin əsaslandırılmasını, nəticəvi hissəsi isə birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün, digər yekun qərarının ləğv edilməsi və hansı apellyasiya müraciətinin təmin edilməsi, hansının isə rədd edilməsinə dair nəticələri də əks etdirməlidir.

89. Apellyasiya müraciətinin qismən təmin edilməsi və birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün müəyyən hissədə ləğv edilməsi və həmin hissədə yeni hökmün çıxarılması, digər hissələrdə isə hökmün dəyişdirilmədən saxlanması və yaxud dəyişdirilməsi üçün əsaslar olduqda, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmü həm hökmə, həm də apellyasiya instansiyası məhkəməsinin birinci instansiya məhkəməsinin hökmünün dəyişdirilmədən saxlanılmasına və yaxud dəyişdirilməsinə dair apellyasiya instansiyası məhkəməsinin digər yekun qərarına xas olan xüsusiyyətləri təsviri-əsaslandırıcı və nəticəvi hissələrdə nəzərdə tutmalıdır.

Məsələn, təqsirləndirilən şəxsin Cinayət Məcəlləsinin 126.1 və 221.3-cü maddələri ilə məhkum edilməsinə dair birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən əməlin əsassız olaraq ittiham aktında göstərilən Cinayət Məcəlləsinin 126.2.4-cü maddəsindən 126.1-ci maddəsinə tövsif edilməsi ilə əlaqədar dövlət ittihamçısının apellyasiya protestinə və təqsirləndirilən şəxsin əməlinə xuliqanlıq cinayətinin tərkibi olmadığı halda CM-in 221.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməsinə dair müdafiəçinin apellyasiya

şikayətinə baxılması nəticəsində apellyasiya məhkəməsi apellyasiya protestinin əsaslı, apellyasiya şikayətinin isə əsassız olması haqqında nəticəyə gələrsə, bu halda CPM-in 405.1.4-cü maddəsinin mənasına görə hökm çıxarmalı olduğu üçün qəbul edilən yekun qərar şəxsin Cinayət Məcəlləsinin 126.2.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməsinə dair hökm formasında olmalı və bununla yanaşı, apellyasiya məhkəməsinin yekun qərarı hər bir apellyasiya müraciəti üzrə apellyasiya məhkəməsinin gəldiyi nəticələri əks etdirməli olduğundan, hökmün nəticəvi hissəsində həm də müdafiəçinin apellyasiya şikayətinin təmin edilməməsinə, şəxsin CM-in 221.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməsi və cəzalandırılması hissəsində birinci instansiya məhkəməsinin hökmününün dəyişdirilmədən saxlanılmasına dair qərarlar (təsviri-əsaslandırıcı hissəsində isə bu qərarların əsaslandırılması) öz əksini tapmalıdır.

90. Həmçinin, apellyasiya icraatının xüsusiyyətləri apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bəraət hökmününün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində irəli sürülmüş ittihamın mahiyyətinin və birinci instansiya məhkəməsinin ittiham hökmündə, digər yekun qərarada müəyyən edilmiş sayılan cinayətin təsvirinin verilməsi ilə yanaşı, apellyasiya məhkəməsinin özünün müəyyən etdiyi bəraətin verilməsinə əsas olmuş halların, ittiham tərəfinin gətirdiyi və yaxud birinci instansiya məhkəməsinin ittiham hökmündə, digər yekun qərarında əsaslandığı sübutların rədd edilməsinin motivlərinin göstərilməsini tələb edir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bəraət hökmününün nəticəvi hissəsində təqsirləndirilən şəxsə bəraətin verilməsi ilə yanaşı, birinci instansiya məhkəməsinin ittiham hökmününün, digər yekun qərarının ləğv edilməsinə dair qərar verilməlidir.

91. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin ittiham hökmününün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində irəli sürülmüş ittihamın mahiyyəti və birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə, digər yekun qərarında müəyyən edilmiş şəxsin hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) təsviri, apellyasiya məhkəməsinin özünün müəyyən olunmuş saydığı cinayət əməlinin təsviri, cinayət prosesi tərəflərinin təqdim etdikləri və yaxud birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə istinad olunmuş sübutların qəbul və yaxud rədd edilməsinin motivləri, nəticəvi hissəsində birinci instansiya məhkəməsinin hökmününün, digər qərarın ləğv edilməsi haqqında qərarla yanaşı təqsirləndirilən şəxsin təqsirli bilinməsinə dair qərar, habelə bundan irəli gələn digər qərarlar verilməlidir.

92. Nəzərə almaq lazımdır ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin istər hökmü, istərsə də digər yekun qərarı olsun, məhkəmə aktının qanuniliyi və əsaslılığı meyarları ilə ehtiva olunan tələblərə cavab verməli, apellyasiya müraciətlərinə məhkəmənin adekvat cavabını əks etdirməlidir.

CPM-in 353.2.2-ci maddəsinin tələbləri ilə uzlaşan Avropa Məhkəməsinin bir sıra (məs. “Moreira Ferreira Portuqaliyaya qarşı” (*Moreira Ferreira v. Portugal*, № 19867/12, 11 iyul 2017-ci il) qərarlarında təkrarladığı yanaşmasına görə də, məhkəmə qərarlarında həmin qərarların əsasları adekvat şəkildə göstərilməlidir. Şikayətçinin hər bir arqumentinə cavab verilməsi tələb olunmasa belə, bu öhdəlik məhkəmə prosesində iştirak edən tərəflərin məhkəmə prosesinin nəticəsi üçün həlledici olan arqumentlərə konkret və aydın cavab alacağını gözlədiklərini nəzərdə tutur.

93. Bu qərarın qəbul edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Məhkəmə hökmü haqqında” 1996-cı il 27 dekabr tarixli, 4 sayılı qərarı qüvvəsini itirmiş hesab edilsin.

MÜLKİ, İNZİBATİ VƏ KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Bələdiyyələr vergi öhdəliyini müəyyən edən qərarı yalnız müvafiq qaydada inzibati icraat apardıqdan sonra qəbul edə bilirlər.

Vergilər Nazirliyi yanında Milli Gəlirlər Departamentinin 29.06.2018-ci il tarixli qərarına əsasən iddiaçı “Aztikintiyol” MMC-nin barəsində səyyar vergi yoxlaması keçirilmiş, yoxlama zamanı müəssisə tərəfindən noyabr 2017- yanvar 2018 dövr üzrə 87022.12 kub metr çınqılın hasil edildiyi müəyyən edilmişdir.

Həmin yoxlamanın nəticəsi olaraq Şəmkir rayon Şəmkir bələdiyyəsinin 07.10.2019-cu il tarixli qərarına əsasən vergi ödəyicisi “Aztikintiyol” MMC tərəfindən yerli büdcəyə cəmi 87022,12 (səksən yeddi min iyirmi iki manat on iki qəpik) manat məbləğində mədən vergisi ödənilməsi və qərarın icra olunması üçün Şəmkir rayon İcra və Probasiya şöbəsinə göndərilməsi qərara alınmışdır.

İddiaçı cavabdeh Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinin 07.10.2019-cu il tarixli qərarının ləğv edilməsi və hesablanmış 87022,12 manat məbləğində mədən vergisinin silinməsi öhdəliyinin cavabdehin üzərinə qoyulması barədə qərar çıxarılmasını xahiş etmişdir. İddia tələbi onunla əsaslandırılmışdır ki, cavabdeh tərəfindən mübahisələndirilən qərar qəbul edilərkən iddiaçının “Yerli (bələdiyyələr) vergilər və ödənişlər haqqında” Qanunun 5.2-ci maddəsinə uyğun olaraq vergi ödəyicisi olub-olmaması araşdırılmamışdır. Bundan əlavə, vergilər “Yerli (bələdiyyələr) vergilər və ödənişlər haqqında” Qanunun 7.1 və 12.1-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq bələdiyyənin vergi xidməti orqanı tərəfindən deyil, bələdiyyənin sədri tərəfindən qəbul edilmişdir.

Gəncə İnzibati Məhkəməsinin 03 fevral 2021-ci il tarixli 2-1(114)-147/2021 sayılı qərarı ilə iddia təmin edilməmişdir. Məhkəmə qeyd etmişdir ki, araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, cavabdeh Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinin 07 oktyabr 2019-cu il tarixli qərarı Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin 01 fevral 2019-cu il tarixli, 1800167026156616 nömrəli səyyar vergi yoxlaması aktı nəticəsində qəbul edilmişdir və qərarın ləğv edilməsi üçün heç bir əsas yoxdur.

Gəncə İnzibati Məhkəməsinin 03 fevral 2021-ci il tarixli 2-1(114)-147/2021 sayılı qərarından iddiaçı apellyasiya şikayəti vermiş, qərarın ləğv edilməsini və iddia tələbinin təmin olunmasını xahiş etmişdir.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 21 iyun 2021-ci il tarixli 2-1(104)-412/2021 sayılı qərarı ilə iddiaçının apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, Gəncə İnzibati Məhkəməsinin 03 fevral 2021-ci il tarixli 2-1(114)-147/2021 sayılı qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Apellyasiya instansiya məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin gəldiyi nəticə və əsaslandırma ilə razılaşaraq qeyd etmişdir ki, iddiaçı tərəfindən səyyar vergi yoxlaması aktının qanuniliyi və yoxlamanın nəticələrinin əsaslılığı mübahisələndirilməmişdir. İddia tələbinin təmin edilməsi üçün əsaslar yoxdur.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 21 iyun 2021-ci il tarixli 2-1(104)-412/2021 sayılı qərarından iddiaçı kassasiya şikayəti verərək qərarın ləğv edilməsini və iddia tələbinin təmin olunmasını xahiş etmişdir. Şikayət müəllifi bildirmişdir ki, işə baxan məhkəmə bələdiyyə qərarında qeyd edilmiş “iddiaçı tərəfindən 87022.12 kub m. həcmində tikinti qumu istehsal edilməsi” ilə bağlı mövqe ilə razılaşsa da, nəzərə almamışdır ki, bu halı təsdiq edən hər hansı mötəbər sübut iş materiallarında yoxdur. Belə ki, səyyar vergi yoxlaması aktının 26/27-ci vərəqlərində ümumiyyətlə 87022.12 kub m. həcmində tikinti qumu istehsal edilməsi ilə bağlı hər hansı məlumat əks olunmamışdır. Bundan əlavə, səyyar vergi yoxlaması aktında istinad olunan sənədlər də (Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin nümayəndələri tərəfindən tərtib edilmiş “Quba rayonu ərazisində yerləşən Talıbqışlaq qum-çınqıl yatağının “Aztikintiyol” MMC-yə məxsus qum çınqıl sahəsində faydalı qazıntıların çıxarılmasının nəticələri barədə geoloji-ekoloji rəy”) məhkəmə tərəfindən tələb edilməmiş, məhkəmə araşdırmasının predmeti olmamış və mötəbərliyi qiymətləndirilməmişdir. Göründüyü kimi, işə baxan məhkəmə iddiaçının 87022.12 kub m. həcmində qum tikinti qumu istehsal etməsi ilə bağlı bələdiyyənin qərarında

qeyd edilənləri təkrarlamaqla kifayətlənmiş, öz xidməti vəzifəsinə uyğun işin hallarını öyrənməmiş və sübutları qiymətləndirməmiş, nəticədə hansı sənədlərlə iddiaçı tərəfindən 87022.12 kub m. həcmində tikinti qumu istehsal edildiyinin təsdiqlənməsi istiqamətində hər hansı araşdırma aparmadan əsaslandırılmamış qərar qəbul etmişdir. Məhkəmə qərarında qeyd etmişdir ki, “vergi orqanı texniki səhv olaraq çınqılın istehsal edilməsi əvəzinə həmin həcmdə tikinti qumunun istehsal edildiyini qərarında göstərmişdir.” Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 63.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati orqan öz təşəbbüsü ilə və ya maraqlı şəxslərin ərizəsinə əsasən qəbul etdiyi inzibati aktda olan yazı və hesab səhvlərini düzəldə bilər. Lakin inzibati orqan əgər deyildiyi kimi, “səhvə” yol veribsə, bu halda bunu düzəltməli idi. Lakin indiyədək bunu etməmişdir. Məhkəmə isə cavabdehin şifahi dəlillərinə əsaslanaraq “texniki səhv” nəticəsinə gəlmişdir. Halbuki, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 61.1 və 61.2-ci maddələrinə əsasən, yazılı və ya yazılı formada təsbit olunmuş inzibati akt yazılı şəkildə əsaslandırılmalıdır. Əsaslandırma zamanı işin faktiki və hüquqi halları və bu halları təsdiq və ya rədd edən sübutlar, habelə inzibati akt qəbul edilərkən istinad olunan qanunlar və digər normativ hüquqi aktlar göstərilməlidir. Lakin cavabdeh mübahisələndirilən inzibati aktı qəbul edərkən yuxarıda qeyd olunan normaların tələblərini pozmuş, məhkəmə isə bu hallara qiymət verməmişdir. Bundan əlavə, işə baxan məhkəmə apellyasiya şikayətinin dəlillərinə də qiymət verməmişdir. Belə ki, apellyasiya şikayətində göstərilmişdir ki, keçirilmiş səyyar vergi yoxlamasının (yoxlamanın başlanmasının, müddətinin uzadılmasının, dayandırılmasının) “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestri”ndə qeydə alınmadığı yoxlanılmalıdır. Belə ki, “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında” Qanunun 1.1.1-ci maddəsinə əsasən, sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlama yoxlayıcı orqanların sahibkarların sahibkarlıq fəaliyyətinə dair məcburi tələbləri yerinə yetirmələrini qiymətləndirməsi üzrə tədbirlər məcbusudur. Yoxlama əldə olunan nəticələr üzrə məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi imkanını nəzərdə tutur. Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 fevral tarixli, 383 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestrinin forması və aparılması

qaydası haqqında Əsasnamə”nin 1.4-cü bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərində hər hansı yoxlama (nəzarət) funksiyalarına malik icra hakimiyyəti orqanları, habelə dövlət mülkiyyətində olan və müvafiq xidmətlərin göstərilməsində inhisarçı mövqe tutan hüquqi şəxslər (bundan sonra yoxlayıcı orqanlar) sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərində keçirdikləri bütün növ yoxlamaların (o cümlədən araşdırmaların, müayinələrin, monitorinqlərin, müşahidələrin, təftişlərin, nəzarətlərin, xronometrajların, reydlərin, baxışların və s.) bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş müddətdə və qaydada Reyestrə qeydiyyatda alınmasını təmin etməlidirlər. Əsasnamənin 1.5-ci maddəsinə əsasən, sahibkarlıq sahəsində aparılan hər bir yoxlama Reyestrə qeydiyyatda alındıqdan sonra həyata keçirilə bilər. Əsasnamənin 3.4-cü bəndinə əsasən, yoxlamanın müddəti (başlama və sona çatma tarixləri göstərilməklə) və yoxlamanın dayandırılması və ya vergi yoxlamalarının müddətinin artırılması barədə məlumat (tarix, müddət, əsas, qərarı verən şəxsin vəzifəsi, soyadı, adı, atasının adı göstərilməklə) Reyestrə daxil edilir (3.4.11 və 3.4.16-cı bəndlər). Lakin işə baxan apellyasiya məhkəməsi bu halı yoxlamamışdır. Digər tərəfdən, səyyar vergi yoxlaması 01.02.2019-cu il tarixdə yekunlaşmış, lakin mübahisələndirilən bələdiyyə qərarı 07.10.2019-cu il tarixdə (təxmini 08 ay sonra) qəbul edilmişdir. Halbuki, qanunvericilikdə 08 aydan sonra yoxlama aktına istinadla qərar qəbul edilməsinin mümkünlüyü nəzərdə tutulmamışdır. Bundan əlavə, bələdiyyə tərəfindən mübahisələndirilən inzibati akt qəbul edilərkən inzibati icraat haqqında qanunvericiliyin normaları da pozulmuşdur. Belə ki, bələdiyyə tərəfindən qərar qəbul edilərkən (inzibati icraat aparılarkən) iddiaçının iştirakı təmin edilməmiş, işin halları ilə əlaqədar ondan hər hansı izahat və ya sübut tələb edilməmiş, iddiaçı iş materialları ilə tanış edilməmişdir. Həmçinin, bələdiyyə qərarı əsaslandırılmamışdır. Belə ki, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, iddiaçının 87022.12 kub m. həcmində qum tikinti qumu istehsal etdiyi qeyd edilsə də, bu, hər hansı sübutlarla təsdiqlənmir. Belə ki, səyyar vergi yoxlamasında sözügedən məlumat əks olunmamış, başqa məlumatlar qeyd edilmişdir. Bununla da bələdiyyənin “iddiaçının 87022.12 kub m. həcmində qum tikinti qumu istehsal etdiyi” ilə bağlı mövqeyi aydın deyil. Bununla yanaşı, qəbul edilmiş qərar iddiaçıya da təqdim edilməmişdir.

Sonuncu olaraq, apellyasiya məhkəməsi öz qərarında qeyd etmişdir ki, “iddiaçı tərəfindən 01.02.2019-cu il tarixli 1801167026156616 nömrəli səyyar vergi yoxlaması aktının qanuniliyi və yoxlama nəticələrinin əsaslılığı iddiaçı tərəfindən mübahisələndirilməmişdir.” Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, səyyar vergi yoxlaması aktı öz-özlüyündə inzibati mübahisənin predmeti ola bilməz. Belə ki, səyyar vergi yoxlaması aktı inzibati akt sayılmır. Səyyar vergi yoxlaması aktı əsasında qəbul edilmiş inzibati akt (hazırkı halda Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinin 07.10.2019-cu il tarixli qərarı) yalnız inzibati qaydada mübahisələndirilə bilər. Həmin qərarın qanuniliyinə qiymət verilməsi zamanı isə həm də onun qəbul edilməsinin əsasında duran səyyar vergi yoxlamasına və onun nəticəsində qəbul edilmiş aktın da qanuniliyinə qiymət verilməlidir.

Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyası hesab etmişdir ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən işə baxılan zaman mübahisəli hüquq münasibətini tənzimləyən maddi və prosessual hüquq normaları düzgün tətbiq olunmamışdır.

Belə ki, hazırkı iş üzrə iddiaçının tələbi Şəmkir rayon Şəmkir bələdiyyəsinin 07.10.2019-cu il tarixli qərarının ləğv edilməsidir. Sözügedən qərarın məzmunundan görünür ki, iddiaçıya həmin qərarla yerli büdcəyə cəmi 87022,12 (səksən yeddi min iyirmi iki manat on iki qəpik) manat məbləğində mədən vergisi ödənilməsi qərara alınmış, hesablanmış verginin əsası kimi isə Vergilər Nazirliyinin həyata keçirdiyi səyyar vergi yoxlaması aktına istinad olunmuş və qeyd edilmişdir ki, səyyar vergi yoxlaması zamanı müəssisə tərəfindən noyabr 2017- yanvar 2018 dövr üzrə 87022.12 kub metr tikinti qumu hasil edildiyi müəyyən edilmişdir. Bu səbəbdən müəssisə 87022,12 (səksən yeddi min iyirmi iki manat on iki qəpik) manat məbləğində mədən vergisi ödəməlidir.

İşə baxan aşağı instansiya məhkəmələri hesab etmişlər ki, iddiaçı tərəfindən səyyar vergi yoxlaması aktının qanuniliyi və yoxlamanın nəticələrinin əsaslılığı mübahisələndirilməmişdir. Cavabdehin qərarı qanunauyğun olduğundan ləğv edilməsi üçün əsas yoxdur.

Məhkəmə Kollegiyası apellyasiya instansiya məhkəməsinin hazırkı iş üzrə gəldiyi nəticə və qərandakı əsaslandırması ilə razılaşmayaraq aşağıdakıları qeyd edir. İlk növbədə cavabdehin mübahisələndirilən qərarı “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 24, 25 və 61-ci maddələrinə ziddir. Belə ki, bələdiyyə qərarında mədən

vergisinin hesablanması əsası kimi “Vergilər Nazirliyinin səyyar vergi yoxlaması aktı”na istinad olunsada, qərarın məzmununda Vergilər Nazirliyinin (hazırkı Dövlət Vergi Xidməti) hansı struktur qurumu tərəfindən, hansı qərarla, hansı tarixdə keçirilən yoxlamaya istinad olunması kimi zəruri məlumatlar (*məsələn, səyyar vergi yoxlamasının keçirilməsi haqqında qərarın tarixi və nömrəsi, səyyar vergi yoxlamasının nəticələrinə dair Aktın tarixi və nömrəsi*) qeyd olunmamışdır. Yalnız cavabdehin iş üzrə izahatından aydın olur ki, qərada istinad olunan səyyar vergi yoxlaması Milli Gəlirlər Departamentinin 29.06.2018-ci il tarixli 1800167001155056 sayılı qərarı ilə başlanılmış və nəticəsi 01 fevral 2019-cu il tarixli 18001167026156616 sayılı səyyar vergi yoxlaması Aktı ilə rəsmiləşdirilmişdir. Başqa sözlə, yalnız cavabdehin dəlillərinə əsasən, mübahisələndirilən qərada istinad olunan səyyar vergi yoxlamasının Milli Gəlirlər Departamentinin 29.06.2018-ci il tarixli 180016700115506 sayılı qərarı ilə başlanılmış yoxlama olmasını *güman etmək olur*.

İşə baxan apellyasiya instansiya məhkəməsi iddiaçı tərəfindən səyyar vergi yoxlaması aktının qanuniliyi və yoxlamanın nəticələrinin əsaslılığının mübahisələndirilməməsini qeyd etsə də, məhkəmə Kollegiyası bununla bağlı iddiaçının kassasiya şikayətinin dəlillərini (səyyar vergi yoxlaması aktı öz-özlüyündə inzibati mübahisənin predmeti ola bilməz. Belə ki, səyyar vergi yoxlaması aktı inzibati akt sayılmır. Səyyar vergi yoxlaması aktı əsasında qəbul edilmiş inzibati akt (hazırkı halda Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinin 07.10.2019-cu il tarixli qərarı) yalnız inzibati qaydada mübahisələndirilə bilər. Həmin qərarın qanuniliyinə qiymət verilməsi zamanı isə həm də onun qəbul edilməsinin əsasında duran səyyar vergi yoxlamasına və onun nəticəsində qəbul edilmiş aktın da qanuniliyinə qiymət verilməlidir) əsaslı hesab edir və qeyd edir ki, həm formalaşmış məhkəmə təcrübəsinə əsasən, həm də qanunvericiliyin müddəalarına uyğun olaraq səyyar vergi yoxlamasının nəticələrinə dair Akt inzibati akt hesab olunmadığından müstəqil qaydada mübahisələndirilə bilməz. Yalnız yoxlama nəticəsində qəbul edilən və vergi ödəyicisi üçün vergi öhdəliyi müəyyən edən qərar hüquqi nəticə yaratdığından inzibati akt kimi qəbul edilir və inzibati məhkəmə icraatının predmeti ola bilər. Formalaşmış məhkəmə təcrübəsinə əsasən, səyyar vergi yoxlaması nəticəsində qəbul edilən qərarın qanuniliyinə qiymət verilməklə qərarın qəbul edilməsinə əsas olmuş yoxlamanın özünün

aparılmasının və yoxlama aktında qeyd olunanların qanuniliyinə qiymət verilir.

İş materiallarında olan 01 fevral 2019-cu il tarixli 18001167026156616 sayılı səyyar vergi yoxlaması Aktının 27-28-ci vərəqində qeyd edilmişdir ki, yoxlama zamanı müəssisə tərəfindən noyabr 2017- yanvar 2018 dövr üzrə 87022.12 kub metr çınqılın hasil edildiyi, o cümlədən 28436.15 kub metr həcmində çınqılın öz istehsalı olan asfalt istehsalına istifadə edildiyi, 50368.60 kub metr həcmində çınqılın digər şəxslərə satışının həyata keçirildiyi müəyyən edilmişdir.

Səyyar vergi yoxlaması Aktında 87022.12 kub metr çınqılın müəssisə tərəfindən istehsal edildiyi qeyd olunsada, bu halın necə müəyyən olunduğu (mütəxəssis rəyi, ekspert rəyi və s.) aydın deyildir. Bundan başqa, yoxlama aktında çınqılın istehsal edildiyi qeyd olunsada, bələdiyyə qərarında eyni həcmdə tikinti qumunun istehsal edildiyi qeyd olunmuşdur. İşə baxan məhkəmələr bu məsələ ilə bağlı cavabdehin dəlilləri ilə razılaşıaraq texniki səhv olaraq səyyar vergi yoxlaması aktında tikinti qumu əvəzində çınqıl qeyd olunduğunu bildirmişlər. Lakin, məhkəmə kollegiyası bununla razılaşmayaraq qeyd edir ki, səyyar vergi yoxlaması aktında çınqıl qeyd olunmuş, hətta çınqılın bir hissəsinin asfalt üçün istifadə edildiyinə dair dəqiqləşdirici məlumat verilmişdir. Bundan əlavə, səyyar vergi yoxlaması aktında cavabdehin bildirdiyi kimi, “texniki səhv” olmuşdursa, bu halda vergi orqanı həmin səhvi özü düzəldə bilərdi. Lakin yoxlama aktına düzəliş olunmasına dair sübut iş materiallarında yoxdur. Belə olan halda, iddiaçı tərəfindən qeyd edilən həcmdə tikinti qumunun istehsal edilməsi təsdiqlənir.

Əlavə olaraq, bələdiyyə qərar (inzibati akt) qəbul edərkən səyyar vergi yoxlamasına istinad etməklə kifayətlənmiş, bələdiyyə tərəfindən inzibati icraat aparılmamışdır. Halbuki, inzibati akt aparılmış inzibati icraatın nəticəsində qəbul edilə bilər. Belə ki, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2.0.6-cı maddəsinə əsasən, fiziki və ya hüquqi şəxslərin müraciəti əsasında və ya inzibati orqanların öz təşəbbüsü ilə inzibati aktın qəbul edilməsi, icra olunması, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə inzibati şikayətlərə baxılması üzrə müvafiq inzibati orqanlar tərəfindən bu Qanunla müəyyən olunmuş proseduralar daxilində həyata keçirilən fəaliyyətdir. Maddənin məzmunundan da görüldüyü kimi, inzibati

orqanlar öz təşəbbüsü ilə inzibati akt qəbul edərkən inzibati icraat aparırlar.

“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 28-ci maddəsi inzibati icraatın başlanması üçün əsasları müəyyən edir və onlardan biri də inzibati orqanların öz təşəbbüsü ilə inzibati icraat başlamasıdır. Hazırkı işə münasibətdə səyyar vergi yoxlamasında qeyd olunan hallar bələdiyyə tərəfindən müəssisənin mədən vergisinin yayındırılması kimi qiymətləndirilsə, bu halda səyyar vergi yoxlamasının nəticəsi (akt) bələdiyyə tərəfindən inzibati icraatın başlanması üçün əsas olmalıdır. Başqa sözlə, bələdiyyə həmin aktdakı məlumatlara əlaqəli məlumat kimi öz təşəbbüsü ilə inzibati icraatın başlamaq üçün istinad edə bilər. Lakin heç bir halda, inzibati icraatın aparılmasından imtina etməklə, inzibati icraata dair qanunvericiliyin normalarını və prinsiplərini nəzərə almamaqla şəxs barəsində əlverişsiz inzibati akt qəbul edilə bilməz.

Hazırkı iş üzrə bələdiyyə tərəfindən mübahisələndirilən inzibati akt qəbul edilərkən inzibati icraat haqqında qanunvericiliyin normaları pozularaq qərar qəbul edilmiş, inzibati icraat aparılmamış, iddiaçının səlahiyyətli nümayəndələrinin iştirakı təmin edilməmiş, işin halları ilə əlaqədar iddiaçıdan hər hansı izahat və ya sübut tələb edilməmiş, iddiaçı iş materialları ilə tanış edilməmiş, səyyar vergi yoxlamasının nəticəsinə birbaşa istinadla inzibati akt qəbul edilmişdir. Halbuki, istinad olunan akt bələdiyyənin deyil, digər inzibati orqanın - vergi orqanının apardığı inzibati icraatın nəticələrinə dair məlumatdır.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası hesab etmişdir ki, işə baxan apellyasiya instansiyaya məhkəməsi tərəfindən işin halları hərtərəfli araşdırılmadığından, iş üzrə sübutlara düzgün qiymət verilmədiyindən, iddiaçının xeyrinə olan hallar nəzərə alınmadığından yalnız cavabdehin dəlillərinə istinad etməklə və maddi hüquq normalarını sadalamaqla qərar qəbul edildiyindən Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 21 iyun 2021-ci il tarixli, 2-1(104)-412/2021 nömrəli qərarı ləğv edilməli, iddia tələbi təmin etməklə Şəmkir rayon Şəmkir Bələdiyyəsinin 07 oktyabr 2019-cu il tarixli qərarı ləğv edilməli və həmin qərarla hesablanmış 87022,12 manat məbləğində mədən vergisi silinməlidir.

Əvvəllər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmuş, sonradan vətəndaşlığını itirmiş şəxslərin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüququ 1 (bir) il müddətində məcburi şəkildə özgəninkiləşdirilməsi şərtilə, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatına alınmaqla əlaqədar olaraq.

Bakı şəhəri İcraiyyə Komitəsinin 01.04.1994-cü il tarixli 461 sərəncamı ilə Ləhiş bağlar sahəsində 113 №-li BTK nəzdində 0.12 ha torpaq sahəsi olan 6097a №-li bağ iddiaçı Mamedovi Pakhradinə (Məmmədov Fəxrəddin Bahadır oğlu) ayrılmış, Bağlar təsərrüfatının inkişafı və istismarı birliyinin Ləhiş bağlar sahəsindəki 113№-li kooperativi tərəfindən ona 17 №-li order verilmişdir.

Daşınmaz əmlakın texniki vəziyyətini əks etdirən müayinə (baxış) aktına əsasən, Ləhiş bağ massivini 6097a sayılı bağ sahəsinin hüquqmüəyyənədiçi sənəd üzrə sahəsi 1200 kv.m, faktiki sahəsi 831 kv.m. olmaqla, 369 kv.m. azdır. Sözügedən bağ sahəsi yeni çəkilmiş yolun kənarında (5.0 m aralı məsafədə) yerləşir.

İddiaçı ilə Əhədzadə Hüseyn Vüqar oğlu arasında bağlanmış ilkin alqı-satqı müqaviləsi notariat qaydasında Bakı şəhəri 23 sayılı notariat ofisinin xüsusi notariusu tərəfindən reyestrə 3M-805 nömrə ilə qeyd olunaraq 01.05.2021-ci il tarixdə təsdiqlənmişdir. Həmin müqavilənin 1.1-ci bəndinə əsasən, müqavilənin predmetini Bakı şəhəri, Sabunçu rayonu, Ləhiş bağlar sahəsindəki 6097a nömrəli bağ ünvanında yerləşən, ümumi sahəsi 0.12 ha torpaq sahəsinə dair alqı-satqı müqaviləsinin rəsmiləşdirilməsi üçün öhdəliklər təşkil edir. Müqavilənin 2.2-ci bəndinə əsasən, "Alıcı" əmlakın bu müqavilənin 2.1-ci bəndində nəzərdə tutulan qiymətini, yəni 20.000 (iyirmi min) manatı "Satıcıya" notariusun bankda açılan depozit hesabı vasitəsilə ödəyir, "Satıcı" isə həmin pulu qəbul edib torpaq sahəsinə hüquqmüəyyənədiçi sənədləri (çıxarış, texniki pasport) aldıqdan sonra əsas alqı-satqı müqaviləsini rəsmiləşdirməyi öhdəsinə götürür.

Azərbaycan Respublikasında 30 gündən artıq yaşamaq istəyən əcnəbinin qeydiyyatına alınması haqqında vəsiqəyə əsasən, əcnəbinin Azərbaycan dilində soyadı və adı qrafasında: Məmmədov Fəxrəddin; ingilis dilində surname, given name qrafasında: Mamedov Phakhradin; doğulduğu yer və tarix Gürcüstan, 09.08.1957-ci il; vətəndaşlığı Gürcüstan qeyd edilmişdir.

İddiaçı cavabdeh Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin 1 sayılı Bakı Ərazi İdarəsinə ərizə ilə müraciət edərək Bakı şəhəri, Sabunçu

rayonu, Ləhiş bağ massivində yerləşən 6097a sayılı bağ sahəsi üzərində mülkiyyət hüququnun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatına alınmasını xahiş etmişdir. Cavabdeh müraciətin təmin olunmasından imtina edərək bildirmişdir ki, icarə müqaviləsi hazırda xarici ölkənin vətəndaşı olan şəxsin adındadır və bağ sahəsinin azalmasına dair razılıq ərizəsi təqdim edilməmişdir. Bundan əlavə, bağ sahəsi Bilgəh-Kürdəxanı dairəvi yolunun mühafizə zonasında yerləşir. "Dövlət mülkiyyətində olan avtomobil yollarının qorunma (mühafizə) zolaqlarının ölçülərinin təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 298 nömrəli 11.09.2015-ci il tarixli qərarının 1.2-ci bəndinə əsasən, avtomobil yollarının qorunma (mühafizə) zolaqlarının ölçüləri yerli əhəmiyyətli avtomobil yollarında yolun hər bir hərəkət istiqaməti üzrə hərəkət hissəsinin mərkəzindən 12.5 metr enində müəyyən edilir. Bu səbəbdən ərizənin icrası mümkün olmamışdır.

İddiaçı məhkəməyə müraciət edərək, Bakı şəhər İcraiyyə Komitəsinin 01.04.1994-cü il tarixli 461 sayılı sərəncamına əsasən Bakı şəhəri, Sabunçu rayonu, Ləhiş bağ massivində yerləşən 6097a sayılı bağ sahəsi üzərində hüququnun qeydə alınması, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindən çıxarışın və texniki pasportun verilməsi vəzifəsinin cavabdehin üzərinə qoyulmasını xahiş etmişdir.

İddiaçı tələbini onunla əsaslandırılmışdır ki, Bakı şəhər İcraiyyə Komitəsinin 01.04.1994-cü il tarixli 461 sayılı sərəncamı ilə ona 0.12 ha torpaq sahəsi olan 6097 a sayılı bağ ayrılmış, Bağlar təsərrüfatının inkişafı və istismarı birliyinin Ləhiş bağlar sahəsindəki 113№-li BTK tərəfindən bu barədə 17 sayılı order verilmişdir. Həmin bağ sahəsi üzərində hüququnun qeydiyyatına alınması üçün cavabdehə müraciət etmiş, ona imtina cavabı verilmişdir. Hesab edir ki, imtina qanunsuz və əsassızdır.

Sonradan iddiaçı yazılı ərizə verərək iddia tələbinin dəyişdirilməsini xahiş etmiş, Bakı İnzibati Məhkəməsinin 2-1(112)-5422/2021 sayılı, 06 may 2021-ci il tarixli qərarı ilə iddianın dəyişdirilməsi qəbul edilmiş, iddia tələbinin "Bakı şəhəri Ləhiş bağ massivində yerləşən 6097a sayılı bağ sahəsinin faktiki ölçüsü 831 kv.m. sahəsi

üzərində xüsusi mülkiyyət hüquqlarının qeydiyyatına alınması, çıxarışın və plan və ölçünün verilməsi vəzifəsinin cavabdehin üzərinə qoyulması” kimi dəyişdirilməsi qəbul edilmişdir.

Bakı İnzibati Məhkəməsinin 2-1(112)-5422/2021 sayılı, 06 may 2021-ci il tarixli qərarı ilə iddia təmin edilmiş, iddiaçının Bakı şəhəri Ləhiş bağ massivində yerləşən 6097a sayılı bağ sahəsinin faktiki ölçüsü 831 kv.m. sahəsi üzərində xüsusi mülkiyyət hüquqlarının daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatına alınaraq çıxarışın və torpaq sahəsinin planı və ölçüsünün verilməsi vəzifəsi cavabdehə həvalə edilmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi qeyd etmişdir ki, cavabdehin imtinası (hərəkətləri) qanuna ziddir və iddiaçının hüquqlarının pozulmasına səbəb olan hal kimi qiymətləndirilməlidir. Belə ki, torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq iddiaçıya verildiyindən mülkiyyət hüquqlarının qeydiyyatına alınmasında onun qanuni gözləntisi vardır.

Cavabdeh həmin qərardan apelyasiya şikayəti verərək, həmin qərarın ləğv edilməsini və iddia tələbinin rədd edilməsinə dair yeni qərar çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının 2-1(103)-1998/2021 nömrəli iş üzrə 30 iyul 2021-ci il tarixli qərarı ilə apelyasiya şikayəti təmin edilməmiş, Bakı İnzibati Məhkəməsinin 2-1(112)-5422/2021 sayılı, 06 may 2021-ci il tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Apelyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin hüquqi mövqeyi ilə razılaşmışdır.

Cavabdeh kassasiya şikayəti verərək apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsini və iddia tələbinin təmin edilməməsi barədə yeni qərar qəbul olunmasını xahiş etmişdir. Şikayət müəllifi bildirmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi işi tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırmamış, qərar maddi və prosessual hüquq normalarının pozulması ilə qəbul edilmişdir. Belə ki, iddiaçı əcnəbi olduğundan qanunvericiliyin tələblərinə əsasən sözügedən torpaq sahəsi üzərində onun mülkiyyət hüququ dövlət reyestrində qeydiyyatına alınmayıb. Bundan əlavə, müvafiq torpaq sahəsi sənəd üzrə 1200 kv.m qeyd edilsə də, faktiki olaraq 831 kv.m təşkil edir və iddiaçı tərəfindən müvafiq bağ sahəsinin azalmasına dair razılıq ərizəsi təqdim edilməmişdir. Həmçinin, bağ sahəsi Bilgəh-Kürdəxanı dairəvi avtomobil yolunun mühafizə zonasında yerləşir. Qeyd olunan səbəblərə görə,

iddiaçının ərizəsinin icrası mümkün olmamış və ona qanunamüvafiq qaydada imtina məktubu ünvanlanmışdır.

Məhkəmə tərkibi şikayətin dəlilləri ilə əlaqədar olaraq bildirmişdir ki, Bağ sahəsinin Bilgəh-Kürdəxanı dairəvi avtomobil yolunun mühafizə zonasında yerləşməsi ilə bağlı kassasiya şikayətinin dəlilinə münasibət bildirən məhkəmə tərkibi qeyd edir ki, göstərilən bu hal, Azərbaycan Avtomobil yolları Dövlət Agentliyi tərəfindən verilmiş məktubla təkzib edilir. Belə ki, Azərbaycan Avtomobil yolları Dövlət Agentliyinin yolun qorunma (mühafizə) zolağı barədə məktubundan görüldüyü kimi, “Avtomobil yolları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-1-ci maddəsinə (Avtomobil yollarının qorunma (mühafizə) zolaqları) əsasən, yaşayış məntəqələrinin hüdudlarında yerləşən avtomobil yolları istisna olmaqla, ümumi istifadədə olan avtomobil yolları üçün qorunma (mühafizə) zolaqları müəyyən edilir. Bu səbəbdən Bilgəh-Kürdəxanı dairəvi avtomobil yolu yaşayış məntəqəsindən keçdiyi üçün (Sabunçu rayonu) sözügedən torpaq sahəsinin (6097a sayılı bağ sahəsi) yerləşdiyi ərazidə qorunma (mühafizə) zolağı nəzərə alınmır.

İddiaçı əcnəbi olduğundan qanunvericiliyin tələblərinə əsasən torpaq sahəsi üzərində onun mülkiyyət hüququnun dövlət reyestrində qeydiyyatına alınmalı olmaması ilə bağlı kassasiya şikayətinin dəlilinə gəlinə, məhkəmə tərkibi qeyd edir ki, qanunverici əcnəbinin adına torpaq sahəsinə xüsusi mülkiyyət hüquqlarının qeydiyyatını istisna etmir. Torpaq Məcəlləsinin 49-cu maddəsinə əsasən, xarici hüquqi və fiziki şəxslərə torpaq sahələri üzərində mülkiyyət hüququ və rəhbərlik, bağışlama və ipoteka əqdləri nəticəsində keçə bilər, lakin həmin şəxslər bir il müddətinə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq torpaq sahəsini özgəninkiləşdirməlidirlər.

Torpaq Məcəlləsinin 49-cu maddəsində əvvəllər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmuş, lakin sonradan digər dövlətin vətəndaşlığını qəbul etmiş şəxsin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüquqları (gözlənilən mülkiyyət hüququ) ilə bağlı norma öz əksini tapmamışdır. Lakin, “Torpaq islahatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9-cu maddəsində vətəndaşların qanuni istifadəsindəki fərdi yaşayış evlərinin, həyətyanı sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların altında olan

torpaqların qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada əvəzsiz olaraq onların mülkiyyətinə verilməsi təsbit edilmişdir. Başqa sözlə, torpaq islahatı zamanı iddiaçı Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmaqla, sözügedən torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq ona verilmiş, torpaq sahəsi əvəzsiz olaraq ona verildiyindən mülkiyyət hüquqlarının qeydə alınmasına iddiaçının qanuni gözləntisi yaranmış, lakin iddiaçı torpaq üzərində mülkiyyət hüquqlarını qeydə aldirmadan başqa dövlətin vətəndaşlığını qəbul etmişdir. Belə olan halda, məhkəmə tərəfindən qiymət verilməli olan məsələ, iddiaçının mülkiyyət hüquqlarının qeydə alınmasına qanuni gözləntisinin hazırkı halda ona sözügedən torpaq üzərində mülkiyyət hüququnu qeydə aldırmaq imkanını verib-verməməsidir. Bu hala qiymət verilməsi isə mülkiyyət hüququnun anlayışının təhlilini tələb edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin I və II bəndlərinə əsasən isə hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır və mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsində təsbit olunan mülkiyyət hüququ üzrə oxşar hüquqi mövqelər ifadə etmişdir. Belə ki, məhkəmənin presedent hüququna əsasən, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin birinci və ən mühüm tələbi ondan ibarətdir ki, mülkiyyətdən maneəsiz istifadə hüququna dövlət hakimiyyəti orqanı tərəfindən edilən istənilən müdaxilə qanuni olmalıdır. Konvensiya tərəfindən tanınan hüququn və ya azadlığın həyata keçirilməsinə hər hansı müdaxilə legitim məqsəd daşmalıdır. 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə xas olan “ədalətli balans” prinsipi özlüyündə cəmiyyətin ümumi marağının mövcudluğunu nəzərdə tutur. Mülkiyyətdən maneəsiz istifadə etmək hüququna müdaxilə zamanı cəmiyyətin ümumi maraqları ilə fərdin əsas hüquqlarının müdafiəsi tələbləri arasında “ədalətli balans” gözlənilməlidir. Konkret olaraq, dövlət istənilən tədbiri tətbiq edərkən, ... tətbiq edilən vasitələrlə qarşıya qoyulan məqsəd arasında ağılabatan mütənəsiblik əlaqəsi olmalıdır. (Broniovski Polşaya qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 2004-cü il 22 iyun tarixli Qərarı, §147-148, 150; Skordino İtaliyaya qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 2006-cı il 29 mart tarixli Qərarı, § 93).

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna əsasən məhkəmə tərəfindən dəfələrlə qeyd edilmişdir ki, “mülkiyyət” ifadəsi qanunvericinin verdiyi anlayışla məhdudlaşmır, avtonom anlayışa malikdir. “Əmlak”a “mövcud əmlak” və ya aktiv, o cümlədən ərizəçinin əmlak hüquqlarından istifadəni təmin etmək üçün ən azı “qanuni gözləntisi” olan iddialar ola bilər. (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany, and Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic); “Mülkiyyət” anlayışı “mövcud mülkiyyətlə” məhdudlaşmır və tələblər də daxil olmaqla, ərizəçinin ən azından mülkiyyət hüququndan səmərəli şəkildə istifadənin əldə olunmasına ağılabatan və “qanuni gözləntisi” olan əmlakı da əhatə edə bilər. “Gözlənti” mübahisə obyektini olan mülki maraqla bağlı hüquqi müddəaya və ya hüquqi akta əsaslandığı halda “qanunidir” (Saghinadze və başqaları Gürcüstana qarşı).

Hazırkı halda, iddiaçı ona məxsus torpaq sahəsi üzərində hüquqlarını qeydə aldirmadan vətəndaşlığını dəyişsə də, yuxarıda qeyd olunan hüquqi mövqə baxımından onun həmin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüquqlarının qeydə alınmasına dair legitim gözləntisi olmuşdur və bu gözlənti isə ona həmin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüquqlarını qeydiyyata aldırmağa hüquqi imkan verir. Belə ki, sözügedən torpaq sahəsi ona qanuni əsaslarla daimi istifadəyə verilmiş (*bu hal tərəflər arasında mübahisələndirilmir*), eyni zamanda torpaq islahatı zamanı iddiaçının həmin torpaq sahəsini özəlləşdirmək üçün qanuni imkanı olmuş, lakin iddiaçı həmin imkandan istifadə etmədən digər dövlətin vətəndaşlığını qəbul etmişdir. İddiaçının ona verilmiş hüquqlardan vaxtında istifadə etməməsi, artıq əldə edilmiş hüquqlarının itirilməsi ilə nəticələnmə bilməz.

Lakin iddiaçının hal-hazırda xarici ölkənin vətəndaşı olması nəzərə alındıqda, Topraq Məcəlləsinin 49-cu maddəsində nəzərdə tutulan I (bir) il ərzində özgəninkiləşdirmək öhdəliyi iddiaçıya da şamil olunmalıdır və bu məhdudiyyət legitim məqsəd daşıyır, o cümlədən “ədalətli balans”a xidmət edir.

Odur ki, məhkəmə tərkibi hesab etmişdir ki, mübahisələndirilən qərar dəyişdirilməli, Bakı şəhəri Ləhiş bağ massivində yerləşən 6097a sayılı bağ sahəsinin faktiki ölçüsü 831 kv.m. sahəsi üzərində xüsusi mülkiyyət hüquqlarının iddiaçı tərəfindən bir il müddətində məcburi qaydada özgəninkiləşdirilməsi şərti ilə, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyata alınaraq çıxarışın və torpaq sahəsinin plan və ölçünün verilməsi vəzifəsi cavabdehin üzərinə qoyulmalıdır.

XÜSUSİ RƏY

“Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 8.0, 8.0.7-ci maddələrinin iddiaçının hazırkı məzmununda tələbinə (dəqiqləşdirilmiş ərizəyə əsasən “xüsusi mülkiyyət hüququnun qeydiyyatına alınması”) münasibətdə tətbiqi ilə bağlı həmkarlarının qənaəti ilə razı deyiləm. Belə ki, həmin normanın iddia olunan məzmununda tələbə münasibətdə tətbiqini Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinin 48-ci maddəsinin 3-cü bəndinin tələbi istisna edir. Həmin normanın tələbinə görə, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, xarici hüquqi şəxslər, beynəlxalq birliklər və təşkilatlar, habelə xarici dövlətlər Azərbaycan Respublikasında torpaq sahələrini yalnız icarə hüququ əsasında əldə edə bilərlər.

İddia olunan bağ torpaq sahəsi 1994-cü ildə iddiaçının mülkiyyətinə verilməmişdir.

Məhkəmə kollegiyasının “Torpaq islahatı haqqında” Qanunun 9-cu maddəsinə istinadlı da vəziyyəti iddiaçının xeyrinə dəyişmişdir. Həmin normaya görə (Vətəndaşların qanuni istifadəsindəki torpaqların özəlləşdirilməsi), vətəndaşların qanuni istifadəsindəki fərdi yaşayış evlərinin, həyətəyən sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların altında olan torpaqlar qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada əvəzsiz olaraq onların mülkiyyətinə verilir. Həmin Qanunun 10-cu maddəsinin 1-3-cü hissələrinə əsasən, həyətəyən sahələr və bağlar altında olan torpaqlar vətəndaşların mülkiyyətinə onların qanuni istifadəyə və ya icarəyə götürdükləri ölçüdə verilir. Kollektiv bağlar özəlləşdirilərkən torpaq sahəsi bağçılığın hər üzvünün mülkiyyətinə verilir. Dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların torpaqları hər bir icarəçinin, kooperativ bağların torpaqları hər bir kooperativ üzvünün mülkiyyətinə verilir. Bağ sahələrinin torpaqları özəlləşdirilərkən onların üzərindəki tikililər, ağaclar və digər obyektlər əvəzsiz olaraq bağ sahiblərinin xüsusi mülkiyyətinə keçir.

Normaların məzmunundan görüldüyü kimi, qanunverici vətəndaşların qanuni istifadəsindəki fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların altında olan torpaqların əvəzsiz olaraq onların mülkiyyətinə verildiyini bəyan edir. Eyni zamanda, torpaqların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş

qaydada verilməli olduğunu təsbit edir. 9-cu maddənin adından, 10-cu maddənin isə məzmunundan da görüldüyü kimi, burada, söhbət torpaq sahəsinin özəlləşdirilməsindən, bağ torpaq sahələrinin özəlləşdirilməsi zamanı həmin torpaq sahələrinin üzərində olan tikililərin, ağacların və digər obyektlərin hüquqi taleyinin həllindən gedir. Başqa sözlə, qanunvericinin bəyan etdiyi hüquqlara sahib olmaq üçün torpaq sahəsinin özəlləşdirilməsi proseduruna (*həm də, istifadəsində torpaq sahəsi olan vətəndaşın öz arzusu ilə*) əməl olunması tələb olunur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il 10 yanvar tarixli 534 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Vətəndaşların qanuni istifadəsindəki (fərdi yaşayış evlərinin, həyətəyən sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların) torpaqların onların mülkiyyətinə verilməsi haqqında” Əsasnamənin (*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 15 fevral tarixli 786 №-li Fərmanı ilə ləğv edilmişdir*) müddəalarına görə, bu Əsasnamə «Torpaq islahatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq hazırlanmış və vətəndaşların qanuni *istifadəsindəki* (fərdi yaşayış evlərinin, həyətəyən sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların) torpaqların onların mülkiyyətinə verilməsi barədə aşağıdakı qaydaları və şərtləri müəyyən edir:

1. Vətəndaşların qanuni istifadəsində və ya icarəsində olan (fərdi yaşayış evlərinin, həyətəyən sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların) torpaqlar əvəzsiz olaraq onların mülkiyyətinə verilir. Fərdi yaşayış evlərinin, həyətəyən sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların altında olan torpaqlar vətəndaşların mülkiyyətinə onların qanuni istifadəyə və ya icarəyə götürdükləri ölçüdə verilir. Kollektiv bağlar *özəlləşdirilərkən* torpaq sahəsi bağçılığın hər bir üzvünün mülkiyyətinə verilir. Dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların torpaqları hər bir icarəçinin, kooperativ bağların torpaqları isə hər bir kooperativ üzvünün mülkiyyətinə verilir.

2. Göstərilən torpaqları *öz mülkiyyətinə keçirmək üçün* vətəndaşlar ərizə ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə

Komitəsinə müraciət edirlər. Ərizəyə vətəndaşların fərdi yaşayış evlərinin, həyətəni sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların və dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların altında olan torpaqların **onların qanuni istifadəsinə və ya icarəsinə** verilməsini təsdiq edən sənədin surəti əlavə edilməlidir.

4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi və Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Torpaq Komitəsi ərizənin daxil olduğu gündən etibarən 30 gün ərzində vətəndaşlara onların mülkiyyətinə verilən fərdi yaşayış evlərinin, həyətəni sahələrin və fərdi, kollektiv və kooperativ bağların və dövlət bağçılıq təsərrüfatının idarəçiliyindəki bağların altında olan torpaq sahəsi üzrə torpaq sahəsinin planını və ölçüsünü hazırlayıb verir.

5. Vətəndaşların torpaq üzərində mülkiyyət hüququ qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində dövlət qeydiyyatına alınır və həmin reyestrdən çıxarışla rəsmiləşdirilir.

6. Bağ sahələrinin torpaqları özəlləşdirilərkən onların üzərindəki tikililər, ağaclar və digər obyektlər də əvəzsiz olaraq bağ sahiblərinin xüsusi mülkiyyətinə keçir.

7. Həmin torpaqlar üzərində vətəndaşların **mülkiyyət hüququ** qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alındığı andan yaranır.

Qeyd olunan normaların tələbləri və hazırkı işin faktiki halları, o cümlədən, 1957-ci ildə Gürcüstanda doğulmuş, hazırda Gürcüstan vətəndaşı olan iddiaçının vaxtilə Azərbaycan

Respublikasının vətəndaşlığına mənsub olduğunu təsdiq edən sənədin, mənsub olmuşsa, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına hansı vaxtdan xitam verildiyinə dair məlumatın işdə olmadığı, lakin Gürcüstan Dövləti tərəfindən iddiaçıya 2017-ci il 28 mart tarixdə verilmiş şəxsiyyət vəsiqəsinə görə onun ən azından həmin tarixdən Gürcüstan vətəndaşı olduğu, 1994-cü ildə onun (*hüquqmüəyyənedici sənədin iddiaçıya məxsus olduğu qəbul edildikdə*) qanuni istifadəsinə verilmiş bağın altındakı torpaq sahəsini yuxarıda istinad edilən normativ aktların tələblərinə uyğun olaraq özəlləşdirmək (*torpağı öz mülkiyyətinə keçirmək*) üçün Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına mənsub olduğu vaxtda səlahiyyətli orqana ərizə ilə müraciət etmədiyi nəzərə alındıqda, iddiaçı həmin torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüququ əldə etməmişdir.

Məhkəmə tərkibi də təsdiq edir ki, torpaq islahatı zamanı iddiaçının həmin torpaq sahəsini özəlləşdirmək üçün qanuni imkan olmuş, lakin iddiaçı həmin imkandan istifadə etmədən digər dövlətin vətəndaşlığını qəbul etmişdir.

Beləliklə, iddiaçı istifadəsində olan torpaq sahəsini, bunun üçün qanuni imkan olduğu halda, özəlləşdirməmiş, torpaq sahəsi dövlət mülkiyyətində qalmış, digər dövlətin vətəndaşlığını qəbul etdikdən sonra isə, həmin torpaq sahəsini özəlləşdirmək (öz mülkiyyətinə keçirmək) imkanını itirmişdir. Belə olan halda, cavabdehin üzərinə iddia olunan məzmununda öhdəlik qoyula bilməzdi. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilməli, iddia rədd edilməli idi.

*CINAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ
MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN*

Məhkəmələrin gəldikləri nəticə həm işin faktiki (obyektiv) hallarına, həm də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət işlərinə baxılması üzrə formalaşdırılmış vahid məhkəmə təcrübəsinə uyğun olmadığından apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ləğv edilmişdir.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 10 sentyabr 2020-ci il tarixli hökmü ilə Abdullayev Namiq Nazim oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətndə CM-nin) 234.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 3 (üç) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Məhkəmənin hökmünə əsasən, Abdullayev Namiq Nazim oğlu atış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə, daşıma cinayətini törətmişdir.

Hökmdən məhkum N.N.Abdullayev tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə və dövlət ittihamçısı tərəfindən verilmiş apellyasiya protestinə əsasən işə baxan Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 05 may 2021-ci il tarixli qərarı ilə apellyasiya protesti təmin edilməmiş, apellyasiya şikayəti isə təmin edilmiş, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 10 sentyabr 2020-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmiş, Abdullayev Namiq Nazim oğluna CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə ilə təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti 02 (iki) il 6 (altı) ayadək endirilmiş, hökm qalan hissədə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 05 may 2021-ci il tarixli qərarından dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək həmin qərarın ləğv edilməsini və işin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestini onunla əsaslandırmışdır ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi N.N.Abdullayevin barəsindəki cinayət işinə baxarkən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin

(bundan sonra mətndə CPM-nin) 416-cı maddəsində nəzərdə tutulan nöqsanlara yol vermiş, sübutları CPM-nin 143-146-cı maddələrində göstərilən tələblərə uyğun tətbiq etməmiş, məhkumun əməli düzgün tövsif edilməmiş, nəticədə ona əsassız və qanunsuz olaraq yüngül cəza təyin edilmişdir. Məhkəmələr N.N.Abdullayevin törətdiyi əməlinin CM-nin 234.4.3-cü maddəsindən CM-nin 234.1-ci maddəsinə tövsif edilməli olması qənaətinə gələrkən cinayət qanunu normasını düzgün tətbiq etməmiş və əsassız olaraq məhkumun şəxsi istehlak və külli miqdardan dəfələrlə çox olan və müxtəlif çeşidlərdə olan narkotik vasitələri və psixotrop maddələri – heroini, metadonu və metamfetamini əldə etməsini satış məqsədi olmadan, şəxsi istehlakı üçün qanunsuz əldə etmə və saxlama kimi qiymətləndirmişdir. Lakin həm birinci instansiya məhkəməsinin, həm də onunla razılaşan apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qeyd olunan mövqeyi əsassız olmaqla, məhkəmələrin gəldikləri nəticə işin faktiki hallarına uyğun deyil. Dövlət ittihamçısı kassasiya müraciətində “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 04 mart 2011-ci il tarixli Qərarına istinad edərək bildirir ki, Namiq Abdullayevin məhz satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq əldə edib saxladığı narkotik vasitə heroinin 30 ədəd bükümlərdə, külli miqdarda olmaqla ümumilikdə miqdarının 2,11 qram təşkil etməsi, psixotrop maddə metamfetaminin miqdarının 0,333 qram olmaqla 10 ədəd bükümdə olması, 1 ədəd bükümdə metadon həbinin aşkar edilməsi məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınmamışdır. Həmçinin Namiq Abdullayev əvvəllər də dəfələrlə CM-nin müxtəlif maddələri ilə, həmçinin 2011, 2014-cü

illərdə Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin hökmü ilə, 2017-ci ildə isə Hacıqabul Rayon Məhkəməsinin hökmü ilə CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir. Bu hal Namiq Abdullayevin şəxsiyyətini səciyələndirən hal kimi nəzərdən keçirildikdə belə qənaətə gəlmək olur ki, onun əvvəllər də dəfələrlə narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərə görə məhkum olunması məhkumun cəmiyyət üçün təhlükə yaratmasının göstəricisidir.

Qeyd olunanlara əsaslanaraq kassasiya protestinin müəllifi Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 05 may 2021-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsini və işin yeni apellyasiya baxışına təyin olunması haqqında qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı öz kassasiya protestində sübutların qanuna müvafiq qaydada tədqiq edilməməsini, N.N.Abdullayevin əməlinin düzgün tövsif edilməməsini və nəticədə ona yüngül cəzanın təyin edilməsini iddia edərək bunlarla bağlı apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməli olması haqqında tələbini CPM-nin 416.1.2, 416.1.15 və 416.1.21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarla əlaqələndirdiyindən məhkəmə kollegiyası həmin protesti kassasiya qaydasında baxılmalı müraciət kimi görmüş və buna görə N.N.Abdullayevin barəsindəki cinayət işinin materiallarını, o cümlədən yekun məhkəmə aktlarını yoxlayıb CPM-nin 21, 28.5, 33, 139, 144-146, 249 və 351-ci maddələrinə, CM-nin 3 və 7-ci maddələrinə, habelə “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 17 mart 2011-ci il tarixli Qərarına istinad edərək qeyd etmişdir ki, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət-hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosesual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir. Cinayətin tövsifi mühüm sosial və hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Tövsif CM-də müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından, cinayət qanununu

tətbiq etməyə səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslər tərəfindən həyata keçirilən mühüm məntiqi proses olub, onun yekununda konkret sosial hadisəyə, cəmiyyət üçün təhlükəli olan insan davranışına hüquqi qiymət verilir. Bu isə ilk növbədə işin faktiki hallarının hərtərəfli öyrənilməsini, cinayət hüquq normasının seçilməsini və onun məzmununun izah edilməsini tələb edir.

Hər bir cinayət əməli araşdırılarkən onun tərkibinin düzgün müəyyən edilməsi və düzgün tövsif edilməsi cinayət əlamətlərini əks etdirən əməllərin cinayət olub-olmamasını, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsiri olub-olmamasını müəyyənləşdirməyə, habelə həmin cinayətə görə təqsirləndirilən şəxsə ədalətli cəza təyin edilməsinə yönəlmişdir. Əks hal təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə alınmasına, yaxud da cinayət törətməkdə təqsirli olan şəxsin məsuliyyətdən kənarda qalmasına, cəzanın düzgün olmayan tətbiqinə səbəb ola bilər. Bu isə öz növbəsində Cinayət Məcəlləsinin əsaslandığı qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin iş üzrə gəldikləri nəticəyə görə, N.N.Abdullayevin üzərində aşkar edilmiş külli miqdarda narkotik vasitələri və psixotrop maddəni o, satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq əldə edərək gəzdirmiş və buna görə onun əməli CM-nin 234.4.3-cü maddəsindən CM-nin 234.1-ci maddəsinə tövsif edilmişdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, CM-nin 234.1-ci maddəsində satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə və daşıma ya görə, CM-nin 234.4.3-cü maddəsində isə satış məqsədilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri əldə etmə, saxlama, hazırlama, istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərməyə, yaxud qanunsuz olaraq həmin miqdarlarda narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri satmaya görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur.

Bu normaların müqayisəli təhlili göstərir ki, şəxsin CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinməsi üçün onun həmin maddənin dispozisiyasında nəzərdə tutulmuş əməli satış

məqsədi olmadan (cinayətin subyektiv cəhətinə aid olan əlamət) törətməsi, CM-nin 234.4.3-cü maddəsi ilə məsluyyət məsələsinin həlli üçün isə, narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin külli miqdarda olması və eyni zamanda təqsirkarın eyni əməlləri (CM-nin 234.1-ci maddəsinin dispozisiyasında nəzərdə tutulmuş) satış məqsədilə törətməsi, yaxud da narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri satması müəyyən edilməlidir.

Hazırkı iş üzrə N.N.Abdullayevə CM-nin 234.4.3-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittiham üzrə müəyyən edilmiş faktiki hal ondan ibarətdir ki, polis əməkdaşları tərəfindən Sumqayıt şəhəri, Təzə Corat qəsəbəsi ərazisində keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində N.N.Abdullayev saxlanılaraq üzərinə şəxsi axtarış keçirilərkən əynindəki göy rəngli qolsuz gödəkcənin sol döş cibində satış məqsədilə saxladığı 30 ədəd bükümdə ümumi çəkisi 2,11 qram olan tiryəkdən kustar üsulla hazırlanmış narkotik vasitə heroin, 1 ədəd bükümdə çəkisi 0,04 qram olan narkotik vasitə metadon, 10 ədəd bükümdə ümumi çəkisi 0,333 qram olan psixotrop maddə metamfetamin aşkar edilərək götürülmüşdür.

İbtidai araşdırma orqanının qənaətinə, görə törədilmiş cinayətin bütün əlamətləri, o cümlədən cinayətin subyektiv cəhətinə aid olan N.N.Abdullayevin narkotik vasitələri və psixotrop maddəni satmaq məqsədində olması kimi hal toplanmış sübutlarla təsdiq edilmişdir.

Lakin, birinci instansiyası məhkəməsi və onunla razılaşan apellyasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişlər ki, ibtidai istintaq orqanı bu nəticəyə gələrkən iş materiallarında olan hər hansı təkzibolunmaz sübuta istinad etməmiş və iş üzrə toplanmış sübutlarla təqsirləndirilən şəxsin üzərində aşkar edilmiş narkotik vasitələri və psixotrop maddəni satış məqsədi ilə əldə etməsi, saxlaması və gəzdirməsini təsdiq edən heç bir hal mövcud deyildir.

Belə ki, təqsirləndirilən şəxs N.N. Abdullayev ibtidai araşdırma zamanı və birinci instansiya məhkəməsində dindirilərkən göstərmişdir ki, o, uzun müddətdir ki, narkotik vasitə heroindən istifadə edir və onun üzərində aşkar edilmiş narkotik vasitələri və psixotrop maddəni o, 26 yanvar 2020-ci il tarixdə əmisi oğlu Abdullayev Sənan Tasim oğlundan öz şəxsi

istifadəsi üçün almışdır. Eyni zamanda o göstərmişdir ki, Sənan Abdullayev narkotik vasitələrin satışı ilə məşğul olur.

Yalnız N.N.Abdullayevin bu ifadələrinə əsaslanan, lakin işin müəyyən edilmiş obyektiv hallarına və bu halları təsdiq edən sübutlara nəzər yetirməyən məhkəmələr belə nəticəyə gəmişlər ki, N.N.Abdullayevin onun üzərindən aşkar edilərək götürülmüş narkotik vasitələri və psixotrop maddəni hər-hansı bir şəxsə satmaq niyyətində olması, bu barədə əvvəlcədən kimlərlə sөvdələşməsi, yaxud faktiki olaraq buna cəhd etməsi istər ibtidai araşdırma zamanı, istərsə də iş birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən müəyyən edilməmiş və sübuta yetirilməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, birinci və apellyasiya instansiya məhkəmələrinin gəldikləri nəticə yanlışdır və bununla bağlı ilk növbədə vurğulamağı lazım bilir ki, şəxsin CM-nin 234.4.3-cü maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, həmin maddə ilə təqsirli bilinərək cəzalandırılması üçün üç şərtin eyni vaxtda mütləq sübuta yetirilməsi tələb edilir:

- şəxs CM-nin 234.1-ci maddəsinin dispozisiyasında göstərilən hərəkətləri satış məqsədilə etməlidir;
- şəxs belə hərəkətləri qanunsuz etməlidir;
- narkotik vasitə və ya psixotrop maddələr külli miqdarda olmalıdır.

Belə tələb həmçinin “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 28 iyun 2005-ci il tarixli Qanununun müddəələrindən və “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 04 mart 2011-ci il tarixli Qərarında əksini tapmış izah və tövsiyələrdən də irəli gəlir.

Belə ki, göstərilən Qanunun 1.0.11-ci maddəsinin əsasən, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz satılması dedikdə miqdarından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydaları pozmaqla narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin əvəzli və ya qazanc əldə etmək, yaxud digər şəxsi maraq

məqsədlə yayılmasına yönəldilmiş hərəkətlər başa düşülür.

“Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun 04 mart 2011-ci il tarixli Qərarının 8-ci bəndində narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz satılması anlayışına Qanunun (burada “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 28 iyun 2005-ci il tarixli Qanunu nəzərdə tutulur) 1.0.11-ci maddəsində şərh verilməsi qeyd edilərək məhkəmələrə izah edilmişdir ki, həmin Qanunda şəxsi maraq dedikdə şəxsin özünün və ya yaxınlarının maddi xarakterli müəyyən öhdəliklərdən azad olunmasına nail olunması, yaxud qeyri-əmlak xarakterli mənfəət əldə etmə başa düşülür.

Qərarın 9-cu bəndində məhkəmələrin nəzərinə çatdırılmışdır ki, CM-nin 234.2-ci maddəsinin dispozisiyasına görə (satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri əldə etmə və ya saxlama, hazırlama, istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərmə, yaxud qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri satma) narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri təkcə satma deyil, həm də bu maddələri satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq əldə etmə, və ya saxlama, hazırlama, istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərmə həmin maddə ilə cinayət məsuliyyətini yaratdığı üçün yuxarıda göstərilən hərəkətlərin həmin maddələrin satış məqsədi ilə edilməsinin müəyyən olunması bu qəbildən olan işlərin düzgün həlli üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təqsirkarın narkotik vasitələri satmaq niyyətində olması müəyyən edilərkən başqa sübutlarla və narkotik vasitələrin miqdarı ilə yanaşı, istehlakçı ilə əvvəlcədən razılıq əldə edilməsi, narkotik vasitənin çəkilib xırda bağlamalara bükülməsi, onların hazırlanması üçün avadanlığın olması və işin digər halları nəzərə alınmalıdır.

Məhkəmələrin gəldikləri nəticənin təhlili isə göstərir ki, aşağıdakı əsaslara görə həmin nəticə həm işin faktiki (obyektiv) hallarına, həm də narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin

qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət işlərinə baxılması üzrə Ali Məhkəmə tərəfindən formalaşdırılmış vahid məhkəmə təcrübəsinə uyğun olmamışdır.

Belə ki, cinayət işi üzrə qanuni üsullarla toplanmış, birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında isə araşdırılmış sübutlara əsasən, 04 fevral 2020-ci il tarixdə N.N.Abdullayevin üzərindən müxtəlif növ narkotik vasitələr və psixotrop maddə aşkar edilib götürülmüş, həmin narkotik vasitələrdən bir hissəsi – heroin külli miqdarda olmuş, bu vasitələr və maddə isə çoxlu sayda bağlamalara bükülmüşdür (cinayət işinin materiallarına görə, N.N.Abdullayevin üstündən 30 ədəd bükümdə ümumi çəkisi 2,11 qram (külli miqdar) olan tiryəkdən kustar üsulla hazırlanmış narkotik vasitə heroin, 1 ədəd bükümdə çəkisi 0,04 qram olan narkotik vasitə metadon və 10 ədəd bükümdə ümumi çəkisi 0,333 qram olan psixotrop maddə metamfetamin aşkar edilib götürülmüşdür).

Bundan başqa, N.N.Abdullayev ibtidai araşdırmanın bütün dövrü ərzində onun üzərindən aşkar edilərək götürülmüş narkotik vasitələrin və psixotrop maddənin 26 yanvar 2020-ci il tarixdə Gorat qəbəsində yaşayan və narkotik vasitələrin satışı ilə məşğul olan əmisi oğlu Sənan Abdullayevin ona verməsini, həmin vaxtdan 04 fevral 2020-ci il tarixədək əldə etdiyi narkotik vasitələri və psixotrop maddələri üstündə gəzdirməsini göstərsə də, Sənan Abdullayevin məhz 26 yanvar 2020-ci il tarixdə vəfat etməsi haqda ibtidai araşdırma orqanına və məhkəməyə məlum olmasını bildikdə məhkəmə iclasında əvvəlki ifadələrdən bir qədər fərqli ifadələr verərək göstərmişdir ki, o, yuxarıda göstərilən narkotik vasitələri və psixotrop maddəni Sənan Abdullayev vəfat etdikdən sonra 26 yanvar 2020-ci il tarixdə onun yaşadığı evdən götürmüş və həmin tarixdən 04 fevral 2020-ci il tarixədək üstündə gəzdirmişdir. İstər əvvəlki, istərsə də sonrakı ifadələrində N.N.Abdullayev narkotik vasitələri və psixotrop maddəni müxtəlif şəraitdə əldə etdiyini göstərsə də, onların hər hansı hissəsini istifadə etməsini heç vaxt bildirməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası ümumiyyətlə N.N.Abdullayevin ifadələrinin həqiqətə uyğun olmasına şübhə ilə yanaşmışdır ona görə ki, məhkəmə-narkoloji ekspertizasının rəyinə

əsasən tiryək alkaloidlərini tərkibində saxlayan maddələrdən sui-istifadə etməsi nəticəsində narkomaniya xəstəliyindən əziyyət çəkən, əvvəllər öz şəxsi istifadəsi üçün narkotik vasitələri əldə etməsinə, saxlamasına və gəzdirməsinə görə dəfələrlə məhkum olunmuş, belə vasitələrin aludəçisi olan şəxsin doqquz gün ərzində üstündə gəzdirdiyi narkotik vasitələri və psixotrop maddəni istifadə etməməsi inandırıcı görünür və hesab etmişdir ki, bu hal məhkum olunmuş şəxsin həmin vasitələri və maddəni başqa məqsədlər üçün saxlamasına və gəzdirməsinə dəlalət edir.

Bu baxımdan məhkəmə kollegiyası belə qənaətə gəlmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin VII hissəsinin tələb etdiyi kimi, iş üzrə bütün hallar üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün N.N.Abdullayevin verdiyi, biri-birindən fərqlənən ifadələr yoxlanılmalı, onlar CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq digər sübutlarla birlikdə müqayisəli şəkildə qiymətləndirilməli və yalnız bundan sonra məhkumun bu və ya digər cinayət əməlini törətməsi barədə nəticə verilməlidir.

Bundan başqa, məhkəmə kollegiyası iş üzrə təkrar araşdırmanın aparılmasını həmçinin ona görə zəruri hesab etmişdir ki, Sumqayıt Şəhər Polis İdarəsinin Cinayət-axtarış şöbəsi rəisinin ibtidai araşdırma orqanına ünvanladığı 21 aprel 2020-ci il tarixli 123-14265-2020 sayılı məktubunda N.N.Abdullayevin ətrafında zəruri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi, bu tədbirlər nəticəsində sonuncunun narkotik vasitələrin üzərində daşmasının, istifadəsinin və satışı ilə məşğul olmasının müəyyən edilməsi barədə əməliyyat məlumatının əldə edilməsi göstərilmişdir.

Lakin bu məlumatla əlaqədar da məhkəmələr heç bir araşdırma aparmamış və N.N.Abdullayevin ziddiyyətli ifadələrini əsas götürüb bununla kifayətlənərək onun əməlinin CM-nin 234.4.3-cü maddəsindən CM-nin 234.3.1-ci maddəsinə tövsif edilməsini mümkün bilməmişlər.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, bütün yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı N.N.Abdullayevin şəxsiyyətini səciyyələndirən hallar da onun törətdiyi əməlin düzgün qiymətləndirilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edir.

Belə ki, cinayət işinin materiallarında olan məlumatlara və müxtəlif məhkəmələrin hökmlərinə və qərarlarına əsasən, N.N.Abdullayev əvvəllər də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin 17 sentyabr 1999-cu il tarixli hökmü ilə 1 sentyabr 2000-ci il tarixədək qüvvədə olmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 226-cı maddəsinin 1-ci hissəsi ilə təqsirli bilinərək 02 (iki) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, 06 fevral 2001-ci il tarixdə “Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasının üzvlüyünə qəbul edilməsi münasibətilə amnistiya haqqında” Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 01 fevral 2001-ci il tarixli Qərarının 1.5-ci bəndinə əsasən cəzasının çəkilməmiş hissəindən azad olunmuş, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 05 aprel 2002-ci il tarixli hökmü ilə CM-nin 256.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək 160 (yüz altmış) saat ictimai işlər cəzasına, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 05 oktyabr 2004-cü il tarixli hökmü ilə CM-nin 127.2.3, 221.3, 263.1, 221.2.1-ci maddələri ilə təqsirli bilinərək CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən cinayətlərin məcmusu üzrə təyin olunmuş cəzaları qismən toplamaq yolu ilə qəti olaraq cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 05 (beş) il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş, 15 aprel 2009-cu il tarixdə “Novruz bayramı münasibəti ilə Amnistiya elan edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 17 mart 2009-cu il tarixli Qərarının 1.1-ci bəndinə əsasən cəzasının çəkilməmiş hissəindən azad olunmuş, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 28 sentyabr 2011-ci il tarixli hökmü ilə CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 02 (iki) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş, Bakı şəhəri Xəzər Rayon Məhkəməsinin 18 mart 2013-cü il tarixli qərarı ilə cəzasının çəkilməmiş hissəindən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmiş, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 15 may 2014-cü il tarixli hökmü ilə CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 02 (iki) il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına, Hacıqabul Rayon Məhkəməsinin 11 aprel 2017-ci il tarixli hökmü ilə CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək

cəzasını ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 02 (iki) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş, Bakı şəhəri Nizami Rayon Məhkəməsinin 16 iyul 2018-ci il tarixli qərarı ilə cəzasının çəkilməmiş 04 (dörd) ay 27 (iyirmi yeddi) gün müddətində hissəsindən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmiş, onun məhkumluğu isə ödənilməmiş və götürülməmişdir.

Bu məlumatlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, məhkum N.N.Abdullayev cinayət törətməyə meyilli şəxsdir, əvvəlki məhkumluqlarından özü üçün heç bir nəticə çıxarmamış, islah yoluna qədəm qoymamış və cəmiyyətə qovuşmaq, islah olunmaq, ictimai faydalı əməklə məşğul olmaq, ailəsinə, o cümlədən azyaşlı uşaqlarına himayəçilik etmək əvəzinə yenidən narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət törətməmişdir.

Yuxarıda sadalanan halların məcmusundan görünür ki, məhkəmələr kifayət etməyən sübutlar əsasında N.N.Abdullayevin satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və psixotrop maddəni şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etməsi, saxlaması və daşması ilə bağlı düzgün olmayan nəticəyə gəlmiş, iş materiallarında olan sübutları bir-biri ilə müqayisə etməklə təhlillər aparmamış, məhkuma elan olunmuş ittiham üzrə müəyyən edilmiş halların inkar edilməsi üçün toplanmış sübutların fərqli şəkildə qiymətləndirilməsinin şərtlərini kifayət qədər əsaslandırmamış, bununla da kifayət etməyən sübutlara əsasən N.N.Abdullayevin əməlini Azərbaycan Respublikası CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə tövsiyə etmişlər.

Həm qanunvericiliyin tələblərindən, həm də Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeyindən, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun izah və tövsiyələrindən çıxış edən məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin dəlilləri ilə razılaşaraq onları qəbul edilən hesab edir və qeyd edir ki, birinci instansiya məhkəməsinin gəldiyi nəticəni təsdiq edərək qərar qəbul etmiş apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən sübut etməyə dair prosessual qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmamış, yəni həmin məhkəmə 416-cı maddəsində göstərilən pozuntulara yol vermişdir ki, bu pozuntular da məhkəmənin qəbul etdiyi qərarın ləğv edilməsi üçün əsas kimi çıxış edir.

Məhkəmə kollegiyası CPM-nin 419-cu maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq həmçinin kassasiya protestinin dəlillərindən asılı olmayaraq apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən prosessual qanunvericiliyinin digər normalarına da əməl edilməsini yoxlayaraq həmin məhkəmə tərəfindən həm cinayət mühakimə icraatının həyata keçirilməsinə, həm də apellyasiya icraatına aid olan normaların pozulmasına yol verildiyini müəyyən etmişdir.

Belə ki, iş materiallarına əsasən Bakı Ağır Cinayət Məhkəməsinin 10 sentyabr 2020-ci il tarixli hökmündən verilmiş apellyasiya şikayətinə və apellyasiya protestinə məhkəmə baxışı hakimlər V.C.Cəfərov, N.R.Mövsümov və R.O.Əsgərovadan ibarət məhkəmə tərkibi tərəfindən 03 mart 2021-ci il tarixdə məhkum N.N.Abdullayevin, onun müdafiəçisi A.M.Əzizovun və dövlət ittihamçısı T.H.Əsədovun iştirakları ilə başlamış, həmin tarixli məhkəmə iclasında dövlət ittihamçısının, müdafiəçinin və təqsirləndirilən şəxsin dəlilləri dinlənilmiş və dövlət ittihamçısı məhkəmə çıxışlarına hazırlaşmaq üçün ona vaxt verilməsi barədə vəsatət qaldırdığından, onun vəsatəti isə təmin edildiyindən məhkəmə baxışı iclası 19 mart 2021-ci il tarixədək təxirə salınmışdır. 19 mart 2021-ci il tarixdə keçirilən iclasda müdafiəçi A.M.Əzizov gəlmədiyindən məhkəmə baxışı iclası 05 may 2021-ci il tarixədək təxirə salınmış və həmin tarixdə işə artıq başqa tərkibdə - hakimlər V.C.Cəfərov, N.R.Mövsümov və M.Ə.Rzayevdən ibarət tərkibdə, təqsirləndirilən şəxs N.N.Abdullayevin iştirakı olmadan baxılmış, həmin iclasda dövlət ittihamçısının və müdafiəçinin çıxışları dinlənilmiş, bu baxışın nəticəsində isə yekun qərar qəbul edilmişdir.

Əvvəla, CPM-nin 308.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə hakimlərin eyni tərkibində baxılır.

CPM-nin 308.2-ci maddəsinin tələblərinə görə, hakimlərdən birinin məhkəmə baxışında iştirakı davam etdirmək imkanı olmadıqda o, digər hakimlə əvəz edilir, cinayət işinə, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın materiallarına və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətə baxılması isə bu Məcəllənin 309-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar (ehtiyatda

olan hakimin iştirakı ilə bağlı normalar) istisna olmaqla, əvvəldən başlanır.

Hazıki işdən görüldüyü kimi, əvvəlki məhkəmə iclaslarında iştirak etmiş hakim R.O.Əsgərova 05 may 2021-ci il tarixli iclasda hakim M.Ə.Rzayevlə əvəz olunmuş, lakin CM-nin 308-ci maddəsinin tələblərinə zidd olaraq iş əvvəldən baxılması təmin olunmamışdır.

Bundan başqa, 05 may 2021-ci il tarixli məhkəmə iclas protokolundan görünür ki, həmin iclasda təqsirləndirilən şəxs N.N.Abdullayevin iştirakı təmin olunmamış, ona məhkəmə çıxışlarında iştirak etmək imkanı yaradılmamış, bununla da onun bu hüququ və eyni zamanda CPM-nin 392.2-ci maddəsinin tələbləri pozulmuşdur. N.N.Abdullayevin sonuncu məhkəmə iclasında iştirak etməməsinin əsası kimi isə onun işə onun iştirakı olmadan baxılması barədə ərizəsi göstərilmişdir.

Halbuki, CPM-nin 392.2-ci maddəsinin tələblərinə əsasən, apellyasiya şikayətində və ya apellyasiya protestində məhkum edilmiş və ya bəraət almış şəxsin vəziyyətinin pisləşməsi barədə məsələ qoyulduqda, yaxud məhkəmə istintaqının aparılması apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən zəruri hesab edildikdə,

məhkum edilmiş və ya bəraət almış şəxs, onların qanuni nümayəndələri apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iclasına mütləq çağırılmalıdırlar. Belə hallarda dövlət ittihamçısı və cinayət prosesində iştirakı məcburi olan müdafiəçilər də çağırılırlar. Apellyasiya şikayəti və ya apellyasiya protesti vermiş şəxsin, habelə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iclasına mütləq çağırılan digər şəxslərin məhkəmə baxışında iştirakı və onların gəlməməsinin nəticələri bu Məcəllənin 311-316-cı maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq müəyyən olunur.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin təmin edilməsi haqqında dövlət ittihamçısının, həmin protestin təmin edilməməsi barədə isə müdafiəçi A.M.Əzizovun çıxışlarını dinləyərək belə nəticəyə gəlmiş ki, yuxarıda şərh edilən əsaslara görə kassasiya protesti təmin edilməli və N.N.Abdullayevin CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməkdə təqsirli bilinib məhkum edilməsinə dair cinayət işi üzrə Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 05 may 2021-ci il tarixli qərarı ləğv edilməklə cinayət işi yeni apellyasiya baxışına təyin edilməlidir.

İş üzrə araşdırılmış sübutlara əsasən müəyyən edilmiş faktiki hallar təqsirkarın müxtəlif vaxtlarda və şəraitdə törətdiyi əməllərin başa çatmış və başa çatmamış cinayətlər kimi qiymətləndirilməsini, hər bir əməlin müstəqil olaraq tövsif edilməsini və bu əməllərə görə əvvəl ayrı-ayrılıqda, sonra isə cinayətlərin məcmusu üzrə cəzaların təyin edilməsini tələb etmişdir.

Lənkəran Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 14 sentyabr 2020-ci il tarixli hökmü ilə Dilehban Məhəmməd Jəbər oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CM-nin) 32.5, 206.3.1, 234.4.1, 234.4.3, 29, 234.4.1, 29, 234.4.2 və 29, 234.4.3-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək CM-nin 32.5, 206.3.1-ci maddəsi ilə 6 (altı) il müddətə, CM-nin 234.4.1 və 234.4.3-cü maddələri ilə 7 (yeddi) il 6 (altı) ay müddətə, CM-nin 29, 234.4.1, 29, 234.4.2 və 29, 234.4.3-cü maddələri ilə 8 (səkkiz) il 6 (altı) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən təyin olunmuş cəzaları qismən toplamaq yolu ilə cinayətlərin məcmusu üzrə qəti olaraq cəzasını ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə

12 (on iki) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Həmin hökmə həminin Hüseynov Rəsim Umudəli oğlu CM-nin 234.4.1 və 234.4.3-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək cəzasını ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 7 (yeddi) il 6 (altı) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Birinci instansiyası məhkəməsinin hökmünə əsasən, Dilehban Məhəmməd Jəbər oğlu İran İslam Respublikasının - şəxsiyyəti məlum olmayan Müslüm adlı şəxslə qabaqcadan əlbir olub bir qrup şəxs halında satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitə - heroinin əldə edilməsi, saxlanması və daşınması ilə bağlı 2020-ci ilin yanvar ayının əvvəllərində razılığa gəlməklə

yanaşı, sonuncuya bu məqsədlə İran İslam Respublikasından Azərbaycan Respublikasına qaçaqmalçılıqla, yəni Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən gömrük nəzarətindən kənar yolla keçirəcəyi, həmin maddəni onun Cəlilabad rayonuna qoyacağı yerdən götürüb müqəddəratına sərəncam verməyi qabaqcadan vəd vermiş, bundan sonra Müslüm adlı şəxs müəyyən edilməmiş vaxtda və mənbədən satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq əldə etdiyi külli miqdarda - 174,977 qram olan narkotik vasitə - heroini məlum olmayan vaxtda və şəraitdə qaçaqmalçılıqla keçirməklə köhnə Ələt - Astara avtomobil yolunun kənarında yerləşən və üzərində "88" yazılmış yol nişanı dirəyinin yanına yerləşdirib bu barədə 02 yanvar 2020-ci ildə Məhəmməd Dilehbana "WhatsApp" proqramı vasitəsi ilə məlumat verdikdən sonra, sonuncu 03 yanvar 2020-ci ildə qeyd olunan yerdə gizlədilmiş həmin maddəni əldə edib özünə məxsus çatnanın içərisində saxlamaqla müvəqqəti olaraq yaşadığı Masallı rayonunun Şıxlar kəndində yerləşən tanış olan digər təqsirləndirilən şəxs Hüseynov Rəsim Umudəli oğlunun fərdi yaşayış evinə daşımış, 05 yanvar 2020-ci ildə narkotiklə bağlı sonuncunu məlumatlandırdıqdan sonra, onunla qabaqcadan əlbir olub bir qrup şəxs qismində narkotik vasitənin satışını realizə etmək qərarına gəlmiş, bu məqsədlə içərisində təmiz çəkisi 121,707 qram heroin olan bükümünü Rəsim Hüseynova vermiş və içərisində təmiz çəkisi 53,270 qram olan heroin olan digər bükümü isə özündə saxlamış, 24 yanvar 2020-ci ildə saat 17 radələrində Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən Rəsim Hüseynovun yaşadığı fərdi yaşayış evinə baxış keçirilən zaman oradan qeyd olunan narkotik vasitə - heroin aşkar edilərək götürülmüşdür.

Bundan başqa Dilehban Məhəmməd Jəbər oğlu İİR-nın sakini - şəxsiyyəti məlum olmayan Müslüm adlı şəxslə təkrarən qabaqcadan əlbir olub bir qrup şəxs halında satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitə - heroin və psixotrop maddə - metamfetaminin əldə edilməsi, saxlanması və daşınması ilə bağlı 23 yanvar 2020-ci rəzilığa gəlməklə yanaşı, sonuncuya bu məqsədlə təkrarən İİR-dan Azərbaycan Respublikasına qaçaqmalçılıqla, yəni Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən gömrük nəzarətindən kənar yolla keçirəcəyi həmin maddəni onun Cəlilabad rayonuna qoyacağı yerdən götürüb deyəcəyi şəxsə verməyi qabaqcadan vəd vermiş, bundan sonra Müslüm adlı şəxs müəyyən edilməmiş vaxtda və mənbədən satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq əldə etdiyi külli miqdarda - üç ədəd bağlamada ayrı-

ayrılıqla təmiz çəkiləri 1700 qram, 1650 qram və 1650 qram olmaqla ümumi təmiz çəkisi 5000 qram olan narkotik vasitə - heroin və külli miqdarda - təmiz çəkisi 380 qram olan psixotrop maddə - metamfetamin məlum olmayan vaxtda və şəraitdə qaçaqmalçılıqla keçirməklə köhnə Ələt - Astara avtomobil yolunun kənarında yerləşən və üzərində "88" yazılmış yol nişanı dirəyinin yanına yerləşdirib bu barədə 23 yanvar 2020-ci ildə Məhəmməd Dilehbana "WhatsApp" proqramı vasitəsi ilə məlumat verdikdən sonra, sonuncu 24 yanvar 2020-ci il tarixdə saat 19 radələrində həmin maddələri gizlədildiyi yerdən götürməyi planlaşdırsa da, Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən Rəsim Hüseynovun yaşadığı fərdi yaşayış evində saxlanıldığına görə cinayət əməlini başa çatdırma bilməmiş, bununla da, qeyd olunan narkotik və psixotrop maddəni təkrarən satış məqsədilə qanunsuz olaraq əldə etməyə, saxlamağa və daşımağa cəhd etmiş və özünün iştirakı ilə həmin gün saat 21 radələrində Ələt - Astara avtomobil yolunun Cəlilabad rayonu Göytəpə şəhərində yerləşən 88-ci kilometrliyində olan yol nişanının yanına baxış keçirilərkən, oradan külli miqdarda - üç ədəd bağlamada ayrı-ayrılıqla təmiz çəkiləri 1700 qram, 1650 qram və 1650 qram olmaqla ümumi təmiz çəkisi 5000 qram olan narkotik vasitə - heroin və külli miqdarda - təmiz çəkisi 380 qram olan psixotrop maddə - metamfetamin aşkar edilərək götürülmüşdür.

Hökmdən dövlət ittihamçısı tərəfindən verilmiş apellyasiya protestinə və məhkum Hüseynov Rəsim Umudəli oğlunun müdafiəçisi Ağayev Anar Rəmiş oğlu tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə əsasən işə baxan Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 31 mart 2021-ci il tarixli qərarı ilə apellyasiya protesti təmin edilməmiş, R.U.Hüseynovun müdafiəçisi A.R.Ağayev tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayəti qismən təmin edilmiş, hökm məhkum R.U.Hüseynova aid hissədə dəyişdirilmiş, R.U.Hüseynova CM-nin 234.4.1, 234.4.3-cü maddəsi ilə təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti 7 (yeddi) ilədək endirilmiş, hökm qalan hissədə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 31 mart 2021-ci il tarixli qərarından dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək həmin qərarın məhkum M.J.Dilehbana aid hissədə ləğv edilməsini və cinayət işinin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestini onunla əsaslandırılmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsi Mohammad Dilehbana aid hissədə CM-nin 32.5, 206.3.1-ci maddəsi ilə yanaşı CM-nin 234.4.1, 234.4.3, 29, 234.4.1, 29, 234.4.2, 29, 234.4.3-cü maddələri ilə cinayət qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun həm bitmiş, həm də bitməmiş cinayətlərə görə vahid cəza təyin etməli, sonra isə cinayətlərin məcmusu üzrə qəti cəzanın müddətini müəyyən etməli idi. Kassasiya protesti müəllifinin mövqeyinə görə, cinayətlərin məcmusundan bəhs edən CM-nin 17-ci maddəsinə əsasən, CM-nin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə cinayətlərin məcmusunu yaradır. Cinayət işinin materiallarından görünür ki, Mohammad Dilehban CM-nin 234.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətmişdir. Mohammad Dilehbanın axırncı cinayəti başa çatdırma bilməməsi faktı sonuncu epizod üzrə onun əməli CM-nin 29, 234.4.1, 29, 234.4.2, 29, 234.4.3-cü maddələri ilə tövsif edilsə də, əvvəlki epizod ilə müqayisədə axırncı əməl heç də başqa növ cinayətin törədilməsinə dəlalət etmir və deməli, CM-nin müxtəlif maddələri ilə tövsif edilməli olan cinayət sayıla bilməz. Mahiyyət etibarlı ilə eyni cinayətin tərkibini təşkil edən cinayət əməllərindən hər hansı birinin müxtəlif səbəblərdən başa çatdırılmaması CM-nin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi kimi qiymətləndirilməməli və cəza təyini zamanı CM-in 66.2, 66.3 və 66.5-ci maddələri ilə müəyyən olunan normaların tətbiqinə səbəb olmamalıdır. Bu dəlili əsaslandırarkən dövlət ittihamçısı 2007-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Bülletenində dərc edilmiş naməlum qərarında Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının ifadə etdiyi mövqeyə istinad etmişdir. Həmin qərara görə də, mahiyyət etibarlı ilə eyni olan bir neçə cinayət hadisəsi törədildikdə və bu əməllərdən hər hansı biri başa çatmadıqda (cinayət etməyə cəhd), başa çatmamış cinayət başa çatmış cinayətə görə daha yüngül hesab olunur və cəza təyini zamanı yüngülləşdirici hal kimi nəzərə alınır. Şəxsə başa çatmış və başa çatmamış cinayət epizodları üzrə ayrı-ayrılıqda cəza təyin edilərək CM-nin 66-cı maddəsinə əsasən həmin cəzalar qismən və ya tam toplama yolu ilə birləşdirildikdə

təqsirləndirilən şəxsin vəziyyəti ağırlaşdırılmış olur. Bu isə o deməkdir ki, təqsirləndirilən şəxs üçün eyni növ bütün cinayət əməllərini başa çatdırması daha sərfəlidir, nəinki hər hansı səbəbdən yarımçıq qoyması. Konkret halda Mohammad Dilehbana eyni xarakterli başa çatmış və başa çatmamış cinayət əməllərinə görə ayrı-ayrılıqda cəza təyin edən birinci instansiya məhkəməsinin həmin cəzaları CM-nin 66.3-cü maddəsi ilə qismən toplayaraq sonuncuya qəti cəza təyin etməsi və apelyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmü dəyişdirmədən saxlaması faktiki olaraq təqsirləndirilən şəxsin vəziyyətinin pisləməsinə səbəb olmuşdur. Ona görə də, Mohammad Dilehbanın CM-nin 32.5, 206.3.1, 234.4.1, 234.4.3, 29, 234.4.1, 29, 234.4.2 və 29, 234.4.3-cü maddələri ilə məhkum olunmasına dair cinayət işi üzrə Lənkəran Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 14 sentyabr 2020-ci il tarixli hökmü Mohammad Dilehbana həm CM-nin 32.5, 206.3.1, 32.5, 206.3.2-ci maddələri, həm də CM-in 234.4.1, 234.4.3, 29, 234.4.1, 29, 234.4.2, 29, 234.4.3-cü maddələri ilə birlikdə (həm bitmiş, həm də başa çatmayan cinayətə görə) cəza təyin edilərək CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən təyin ediləcək cəzaları qismən toplamaqla ona qəti cəza təyin edib cinayət qanununun norması düzgün tətbiq edilməklə dəyişdirilməlidir.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq dövlət ittihamçısı İ.Ə.Əsədov kassasiya protestinin təmin edilməsini və apellyasiya instansiya məhkəməsinin qərarının ləğv edilərək cinayət işinin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarından verdiyi həmin protestində məhkum M.J.Dilehbana cəza təyin edilərkən CM-nin 66.3-cü maddəsinə tələblərini pozulması nəticəsində qəti cəzanın düzgün təyin edilməməsini iddia edərək bu əsasla apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməli olması haqqında tələbini CPM-nin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halla əlaqələndirdiyindən məhkəmə kollegiyası həmin protesti kassasiya qaydasında baxılmalı müraciət kimi görərək M.J.Dilehbanın barəsindəki cinayət işinin materiallarını, o cümlədən yekun məhkəmə aktlarını yoxlayıb aşağıdakıları qeyd etmişdir ki, dövlət ittihamçısı kassasiya protestinin təsvir-əsaslandırıcı hissəsində apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarına münasibət bildirməyi deyil, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökmün dəyişdirilməsini zəruri hesab etməklə

faktiki apellyasiya protestində irəli sürülmüş tələbi təkrarlamış, bununla tərtib edilmiş kassasiya protestini apellyasiya protestindən köçürməklə özünün kassasiya protesti vermək hüququnun həyata keçirilməsinə formal yanaşmışdır.

Hərçənd, ona məlum olmalı idi ki, CPM-nin 419-cu maddəsinin və kassasiya icraatına aid digər normalarının tələblərinə uyğun olaraq kassasiya şikayəti və ya kassasiya protesti vermək hüququna malik olan şəxslər belə protest və ya şikayət verməklə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən deyil, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış hökmü və ya qəbul edilmiş qərarı kassasiya qaydasında mübahisələndirə bilərlər və kassasiya instansiyası məhkəməsi də belə müraciətlərə baxaraq həmin hökmə və ya qərara münasibətini bildirir.

Ona görə də, məhkəmə kollegiyası məhkum edilmiş şəxs M.J.Dilehbanın təqsirliliyi, əməlinin hüququ tövsifi və bu kimi digər məsələlərlə əlaqədar sübutların şərh edilməsini zəruri hesab etməyərək vurğulamışdır ki, kassasiya protestinin əsas dəlilinə görə, şəxsin eyni xarakterli həm başa çatmış, həm də başa çatmamış cinayət törətməsi cinayətlərin məcmusunu yaratmır və belə olan halda həmin şəxsə törətdiyi əməllərə görə CM-nin 66.2 və ya 66.3-cü maddələrinə əsasən cinayətlərin məcmusu üzrə deyil, vahid bir cəza təyin olunmalıdır. Əks halda, yəni başa çatmış və başa çatmamış cinayət törədən şəxsə cinayətlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsi onun hüquqi vəziyyətinin pisləşməsinə səbəb olur. Öz dəlilini dövlət ittihamçısı Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Bülletenində 2007-ci ildə dərc olunmuş naməlum qərarına istinad etməklə əsaslandırılmışdır.

Kassasiya protestinin dəlillərinə cavab olaraq məhkəmə kollegiyası ilk növbədə qeyd etmişdir ki, CM-nin 41.1-ci maddəsinin müddəalarına görə, cəza məhkəmə hökmü ilə təyin edilən cinayət-hüquqi xarakterli tədbirdir. Cəza cinayət törətməkdə təqsirli hesab edilən şəxsə tətbiq olunur və həmin şəxs barəsində bu Məcəllə ilə müəyyən edilən məhrumiyyətlər yaradılmasından və ya onun hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasından ibarətdir.

CM-nin 41.2-ci maddəsinə əsasən, cəza sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə tətbiq edilir.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 53.4-cü maddəsinin və Azərbaycan

Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 112.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 17 mart 2011-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, cəza bir tərəfdən törədilən cinayətə görə dövlətin reaksiyasıdır, digər tərəfdən isə cinayət əməlini törədən şəxs üçün onun törətdiyi cinayətin cinayət-hüquqi nəticəsidir. Cəza dövlət məcburiyyətinin xüsusi tədbiridir və o, yalnız cinayət qanunu ilə cinayət qismində nəzərdə tutulmuş hərəkət və ya hərəkətsizliyə görə təyin edilə bilər.

Cinayət qanunvericiliyində cəzanın anlayışı ilə yanaşı cinayət törətmiş şəxslərə təyin edilən cəzanın növləri, cəza təyin etmənin prinsipləri də müəyyən edilmişdir.

Cinayətlərin məcmusunun anlayışı və cinayətlərin məcmusuna görə cəza təyin edilməsi qaydası isə CM-nin 17 və 66-cı maddələrində nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, 17.1-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır.

Bu normanın mənasına görə, məcmuya daxil olan hər bir cinayətin tərkibi təqsirkarın ayrı-ayrı vaxtlarda və şəraitdə törətdiyi əməli ilə yaranır, yəni təqsirkar müxtəlif hərəkətlərlə (hərəkətsizliklə) bir qayda olaraq müxtəlif vaxtlarda bir cinayət tərkibinin çərçivəsində sığmayan iki və ya daha artıq müstəqil cinayət törədir.

CM-nin 17.2-ci maddəsinin tələblərindən görünür ki, bir hərəkətlə (hərəkətsizliklə) bu Məcəllənin iki və daha çox maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş iki və daha çox cinayətin törədilməsi cinayətlərin ideal məcmusunu yaradır.

CM-nin 17.3-cü maddəsinə əsasən, şəxs bu Məcəllənin müvafiq maddələrinə uyğun olaraq cinayətlərin məcmusunu yaradan hər cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir.

Cinayətlərin çoxluğunun müstəqil növü hesab edilən cinayətlərin məcmusunun iki növü – ideal və real məcmu fərqləndirilir. Cinayətlərin məcmusunun hər iki növü yalnız o halda mövcud olur ki, şəxs törətdiyi cinayətlərin heç birinə görə məhkum olunmamış olsun və qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətinə cəlb

etmə müddəti keçməmiş olsun. Tərədilmiş hər bir cinayət əməli (məcmunun hər iki növündə) CM-nin bu əmələ görə məsuliyyət nəzərdə tutan maddəsi ilə tövsif olunmalıdır.

Cinayətlərin məcmusunun anlayışına müvafiq olaraq qanunverici məcmu qaydasında tərədilmiş cinayətlərə görə cəzanın təyin edilmə qaydasını da xüsusi norma ilə tənzimləmişdir.

Belə ki, CM-nin 66.1-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, cinayətlərin məcmusu üzrə məhkəmə hər bir cinayətə görə ayrılıqda cəza təyin edərək, az ciddi cəzanı daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə və ya təyin olunmuş cəzaları tamamilə və ya qismən toplamaq yolu ilə qəti cəza təyin edir.

CM-nin 66.2-ci maddəsinə görə, cinayətlərin məcmusuna böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayətlər daxildirsə, az ciddi cəzanı daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə və ya təyin olunmuş cəzaları tamamilə və ya qismən toplamaq yolu ilə qəti cəza təyin edilir. Bu halda az ciddi cəzanı daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə təyin olunmuş qəti cəzanın müddəti və ya həcmi məcmuya daxil olan cinayətlərə görə ayrı-ayrılıqda təyin edilmiş cəzaların daha ağırından çox ola bilməz. Cəzaların tamamilə və ya qismən toplanılması yolu ilə təyin edilmiş qəti cəzanın müddəti və ya həcmi azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya münasibətdə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlərə görə üç ildən, az ağır cinayətlərə görə on iki ildən, digər cəzalara münasibətdə isə bu Məcəllənin Ümumi hissəsində müvafiq cəza növü üçün müəyyən edilmiş yuxarı həddən artıq ola bilməz.

CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən cinayətlərin məcmusuna ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlərdən hər hansı biri daxildirsə, təyin olunmuş cəzaları tamamilə və ya qismən toplamaq yolu ilə qəti cəza təyin edilir. Bu halda azadlıqdan məhrum etmə növündə qəti cəzanın müddəti iyirmi ildən çox ola bilməz. Cinayətlərin məcmusuna daxil olan cinayətlərdən birinə görə ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza və ya iyirmi il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin edildikdə isə az ciddi cəzanı daha ciddi cəza ilə əhatə etmək yolu ilə qəti cəza təyin edilir.

Göründüyü kimi, cinayətlərin məcmusu üzrə məhkəmə cəza təyin edərkən, CM-nin 66.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hansı qaydanı tətbiq etməsindən asılı olmayaraq, hər bir cinayətə görə, ayrılıqda cəza təyin edir və məcmu üzrə qəti cəza müəyyənləşdirir. Bu normasının mənasından belə bir nəticə hasil olur ki, şəxs CM-nin Xüsusi

hissəsinin eyni maddəsi və ya maddələri ilə tövsif edilməli olan əməli tərədirdi halda (bir halda başa çatmış, digər halda isə başa çatmamış eyni xarakterli cinayətlərin tərədilməsi halları istisna olmaqla) əməl təkrarlıq əlaməti ilə CM-nin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə (maddələr) ilə tövsif ediləcək və bu vaxt həmin şəxsə cinayətlərin məcmusuna görə (CM-nin 66.2 və ya 66.3-cü maddələrinə əsasən) cəzanın təyin edilməsinə ehtiyac qalmayacaq.

Məhkəmə kollegiyası bu qənaətə gələrkən hazırkı işin faktiki hallarına da müraciət etməyi zəruri bilmişdir.

İşin müəyyən edilmiş faktiki halları isə ondan ibarətdir ki, M.J.Dilehban qabaqcadan əlbir olmuş bir qrup şəxsin tərədirdi narkotik vasitələrin qaçaqmalçılığında köməkçi qismində iştirak etmiş, habelə 03 yanvar 2020-ci il tarixdə qabaqcadan əlbir olmuş bir qrup şəxslə satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda - 174,977 qram olan narkotik vasitə olan heroini əldə edərək saxlamış və daşımışdır.

Bundan başqa o, istintaqla müəyyən edilməmiş şəxslərlə təkrarən qabaqcadan əlbir olub bir qrup şəxs halında satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda narkotik vasitə - heroin və psixotrop maddə - metamfetaminin əldə edilməsi, saxlanması və daşınması ilə bağlı 23 yanvar 2020-ci tarixdə gəlməklə yanaşı, yenə də həmin vasitə və maddələrin qaçaqmalçılığında köməkçi qismində iştirak etmiş və təkrarən satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq külli miqdarda - üç ədəd bağlamada ayrı-ayrılıqla təmiz çəkilişi 1700 qram, 1650 qram və 1650 qram olmaqla ümumi təmiz çəkisi 5000 qram olan narkotik vasitə olan heroini və külli miqdarda - təmiz çəkisi 380 qram olan psixotrop maddə olan metamfetamini 24 yanvar 2020-ci il tarixdə saat 19 radələrində gizlədildiyi yerdən götürməyi planlaşdırsa da, Cəlilabad Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən Rasim Hüseynovun yaşadığı fərdi yaşayış evində saxlanıldığına görə narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət əməlini başa çatdırma bilməmiş, yəni cinayətə cəhd etmişdir.

M.J.Dilehbanın bu əməlləri 32, 206.3.1-ci maddəsi ilə yanaşı birinci epizod üzrə - CM-nin 234.4.1 və 234.4.3-cü maddələri ilə, ikinci epizod üzrə isə - CM-nin 29, 234.4.1, 29, 234.4.2 və 29, 234.4.3-cü maddələri ilə tövsif edilmişdir. Ayrı-ayrı vaxtlarda tərədilmiş müxtəlif cinayət əməllərinin bu cür tövsifi ittiham tərəfindən mübahisələndirməmiş və bu hal da ona dəlalət edir ki, dövlət ittihamçıları da razılaşımlar ki, adı

çəkilən məhkumun narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı əməllər törətməsi cinayətlərin real məcmusunu yaratmışdır.

M.J.Dilehbaninin əməllərinin belə tövsifi və cinayətlərin real məcmusunun yaranmasına ilə bağlı məhkəmə kollegiyası xüsusilə onu vurğulamağı lazım bilmişdir ki, adı çəkilən məhkumun törətdiyi cinayətlər təkcə vaxt baxımından, habelə birinci əməlin başa çatdırılması, ikinci əməlin isə başa çatdırılmamasına görə deyil, həm də cinayətlərin predmetinə görə də fərqlənirlər. Yuxarıda şərh edilmiş hallara görə, M.J.Dilehbanin törətdiyi birinci əməlin predmetini külli miqdarda – 174,977 qram narkotik vasitə olan heroin, ikinci halda isə - həm külli miqdarda – 5000 qram çəkiddə narkotik vasitə olan heroin, həm də külli miqdarda – 380 qram çəkiddə psixotrop maddə olan metamfetamin təşkil etmişdir ki, bu hal da adı çəkilən məhkumun törətdiyi əməllərin ictimai təhlükəliliyinin müxtəlif dərəcə olmasına işarə verir.

Qeyd olunan hallar ümumilikdə isə nəinki hər iki əməlin müstəqil olaraq tövsif edilməsini, həm də onlara görə ayrı-ayrılıqda və cinayətlərin məcmusu üzrə (CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən) cəzaların təyin edilməsini tələb etmişdir ki, burada da məhkəmə kollegiyası maddi hüquq normalarının tələblərinin hər hansı şəkildə pozulmasını müəyyən etməmişdir.

Bu nəticəyə gələrkən məhkəmə kollegiyası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 yanvar 2021-ci il tarixli Qərarında ifadə etdiyi hüquqi mövqeyə, habelə başa çatmış və başa çatmamış cinayətlərə görə cəzaların təyin edilməsi qaydaları təsbit edilmiş cinayət qanunvericiliyinin normalarına və cinayətlərin məcmusu üzrə cəzaların təyin edilməsi ilə bağlı 01 sentyabr 2000-ci il tarixdən formalaşmış məhkəmə təcrübəsinə müracət etməyi məqsədə uyğun hesab edir.

Belə ki, “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 yanvar 2021-ci il tarixli Qərarında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıları qeyd etmişdir:

“Cinayətlərin çoxluğuna dair ətraflı açıqlama Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə

dair” 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarında verilərək qeyd edilmişdir ki, cinayətlərin çoxluğu dedikdə, təqsirli şəxs tərəfindən cinayət məsuliyyətinə səbəb olan ardıcıl əməllərin törədilməsi və ya əvvəllər törədilmiş hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması ilə bağlı məhdudiyət müddəti ərzində yeni cinayətlərin törədilməsi halları başa düşülür.

Cinayətlərin çoxluğunun struktur elementi kimi konkret cinayətlər çıxış edir. Çoxluq, hər biri müstəqil cinayət tərkibi yaradan iki və ya daha artıq cinayət əməlinin törədilməsini nəzərdə tutur.

Konkret cinayətlər, onların obyektiv və subyektiv tərəflərinin əlamətləri əsasında qurulur. Bu nöqteyi-nəzərdən oğurluq, xuliqanlıq, soyğunçuluq, rüşvətxorluq və s. ayrıca cinayətlər hesab olunurlar.

Çoxluğun elementi olan konkret cinayətlərin müxtəlif növləri mövcuddur və nəzəriyyədə onlar sadə və mürəkkəb növlərə bölünürlər.

Sadə konkret cinayət o halda mümkündür ki, bir əməlin müvafiq olaraq cinayət qanununda təsvir olunan bir nəticəsi olur. Məsələn, oğurluqda bir əməl - əmlakı gizli yolla talama və bir nəticə - mülkiyyətçinin əmlakına vurulmuş ziyan mövcuddur.

Sadə konkret cinayət həmçinin cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş bir neçə nəticəyə səbəb olan vahid əməldən də ibarət ola bilər. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 222-1.2 və 221-1.3-cü maddələri özbaşına tikinti işlərini aparma nəticəsində ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına ağır və ya az ağır zərərin vurulmasına, həmçinin ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda müvafiq məsuliyyəti nəzərdə tutur. Burada bir əməl və bir neçə nəticə mövcuddur.

Konkret cinayətlərə alternativ tərkibli cinayətlər də aiddir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsində göstərilən cinayət əməli alternativ tərkibli olmaqla, onun obyektiv cəhətini satış məqsədi olmadan qanunsuz olaraq narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda əldə etmə, saxlama, hazırlama, emal etmə, daşıma təşkil edir.

Beləliklə, sadə konkret cinayət bir hərəkətin (və ya hərəkətsizliyin) və bir nəticənin və ya bir hərəkətin və bir neçə nəticənin, yaxud alternativ hərəkətlərin mövcudluğu ilə səciyyələnir.

Mürəkkəb konkret cinayətlər sadə konkret cinayətlərlə müqayisədə daha qəliz struktura malikdirlər. Bu cinayətlərdə törədilmiş əməlin mürəkkəb obyektiv və subyektiv tərəfi olur.

Nəzəriyyədə mürəkkəb konkret cinayətlərin növü kimi uzanan, davam edən, mürəkkəb tərkibli cinayətlər, həmçinin, əlavə ağır nəticələrin baş verməsi ilə tövsif olunan cinayətlər (onları bir çox hallarda nəticələrinə görə tövsif olunan cinayətlər də adlandırırırlar) qəbul edirlər...

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, Cinayət Məcəlləsinin 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onların növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir.

Təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır və Cinayət Məcəlləsində dar mənada istifadə olunur.

Cinayətlərin təkrar törədilməsinin özünəməxsus əlamətlərinin araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əvvəlki cinayət qanunvericiliyindən fərqli olaraq, cinayətlərin təkrar törədilməsi Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsində müstəqil normada nəzərdə tutulmuşdur. Əvvəlki Cinayət Məcəlləsində cinayətlərin təkrar törədilməsi Məcəllənin Xüsusi hissəsinin normalarında cinayət tərkibinin əlaməti kimi və ağırlaşdırıcı halları nəzərdə tutan zəruri tərkib əlaməti kimi müəyyən edilmişdir. Hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində ümumi təkrarlıq anlayışından imtina edilmiş, xüsusi təkrarlığın isə iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

- Məcəllənin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.1-ci maddəsi);

- yalnız Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsi).

Maddənin mahiyyətindən görüldüyü kimi, təkrar cinayətlər eyni və həmcins cinayətlərə bölünür.

Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş eyni tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətin təkrar törədilməsi eyni cinayət hesab olunur (məsələn, şəxs iki oğurluq cinayəti və ya ardıcıl olaraq iki dəfə talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirmə cinayəti törədir).

Həmcins cinayətlər isə oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin qəsdən və ya

ehtiyatsızlıqdan təkrar törədilməsi kimi qəbul edilir (Cinayət Məcəlləsinin 177-185-ci maddələri).

Beləliklə, Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan təkrarlıq:

- həm ehtiyatsızlıqdan, həm də qəsdən törədilən cinayətlər zamanı;

- cinayətləri təkrar törətmiş şəxs, onlardan heç birinə görə məhkum olunmadığı halda;

- şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi zamanı;

- eyni və həmcins cinayətlərin törədilməsi zamanı yaranır.

Təkrarlıqla bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair" 2 iyun 2017-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, təkrarlıq yalnız o hallarda yaranır ki, əməllərin hər birində müstəqil cinayətin tərkib əlamətləri olsun, yəni ayrılıqda götürülmüş hər bir əməldə cinayət tərkibi olmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, təkrarlıq, cinayətlərin real məcmusu və davam edən cinayətlər anlayışları ilə müəyyən qarşılıqlı əlaqədədir.

Həm təkrarlıqda, həm cinayətlərin real məcmusunda iki və daha artıq cinayət törədilir. Bu anlayışlardan əmələ gələn cinayətlər müəyyən zaman fərqi ilə törədilir. Bundan əlavə, təkrarlığa daxil olan və ya real məcmunu yaradan bütün cinayətlər şəxs məhkum olunana qədər törədilir.

Bununla belə, təkrarlıq ilə cinayətlərin real məcmusu arasında ciddi fərqlər də var.

Belə ki, eyni cinayətlərin təkrarlığı zamanı, bu cinayətlərə aid olan cinayət əməlləri başa çatmış olduqda və ya cinayətə cəhd təşkil etdikdə, törədilənlərin hamısı Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi ilə əhatə olunur. Real məcmuda isə hər bir cinayət əməli Cinayət Məcəlləsinin fərqli maddələrinin təsiri altına düşür.

Təkrarlıq ilə davam edən cinayətləri birləşdirən odur ki, hər ikisində eyni növdən olan iki və daha çox cinayət törədilir. Bundan əlavə, bu əməllər arasında müəyyən zaman kəsiyi var.

Lakin həmin anlayışlar arasında müraciətdə qaldırılan məsələ üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən fərq ondan ibarətdir ki, davam edən cinayətdə təkrarlıq istisna olunur və şəxsin əməli vahid cinayət kimi tövsif olunur (məsələn, oğurluq yolu ilə davam edən talama). Eyni növdən olan cinayətlərin təkrarlığı zamanı isə daha sərt cəzanın təyin edilməsini nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi tətbiq olunur.

Beləliklə, davam edən cinayət vahid cinayət olaraq onunla səciyyələnir ki, onu təşkil edən

əməllər ümumi məqsədə yönələn vahid niyyətlə birləşir. Həmcins cinayətlərin təkrarlığı zamanı isə vahid, tək cinayətlər deyil, cinayətlərin çoxluğu əhəmiyyət daşıyır. Burada hər bir ayrı əməl digərləri ilə faktiki əlaqədə olmur, təkrarlıq zamanı ona daxil olan cinayətlər vahid niyyət və ümumi məqsədlə birləşmir.”

Konstitusiyaya Məhkəməsinin şərh olunan hüquqi mövqeyinin hazırkı işə tətbiqi ilə əlaqədar məhkəmə kollegiyası vurğulamışdır ki, M.J.Dilehbaninin təqsirli bilindiği əməllər nəinki zaman baxımından müxtəlif vaxtlarda törədilmiş, həmçinin həmin əmələri birləşdirən vahid niyyətin və ümumi məqsədin olması da iş üzrə toplanmış və araşdırılmış sübutlarla müəyyən edilmir. Məhz buna görə də onun törətdiyi sonuncu əməl cinayətlərin təkrarlığı əlaməti ilə CM-nin 29, 234.4.2-ci maddəsi ilə tövsif edilmişdir.

Dövlət ittihamçısı ibtidai araşdırma orqanının və məhkəmələrin bu haqda gəldikləri nəticəni mübahisələndirməmiş və yekun olaraq M.J.Dilehbanin ona itiham olunmuş əməlləri törətməsi nəticəsində cinayətlərin real məcmusunun yaranması ilə razılaşmışdır. Bu isə M.J.Dilehbaniyə törətdiyi cinayətlərə görə həm ayrı-ayrılıqda, həm də cinayətlərin məcmusu üzrə qəti cəzanın təyin edilməsi üçün əsas yaratmışdır.

Qeyd olunanlarla yanaşı məhkəmə kollegiyası başa çatmış və başa çatmamış cinayətlərə görə cəzaların təyin edilməsinin müxtəlifliyinə dair cinayət qanunvericiliyinin normalarına diqqət yetirməyi vacib saymışdır.

Belə ki, məhkəmə başa çatmış cinayətə görə cəza təyin edərəkən törədilmiş cinayətin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsini, həmin cinayətin hallarını, təqsirkarın şəxsiyyətini, onun cinayətin törədilməsində rolunu, həm cinayət törədənə qədər, həm də bundan sonrakı davranışını, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları nəzərə alır və bütün sadalanların məcmusundan çıxış edərək şəxsin təqsirli bilindiği CM-nin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin sanksiyası həddində, yaxud bundan az həddə və ya daha yüngül növdə ədalətli cəza təyin edir (CM-nin 8, 41, 58, 59, 60, 61, 62 və digər maddələri).

Baş a çatmayan cinayətə görə isə yuxarıda sadalanan bütün hallar, o cümlədən cinayətin baş a çatdırılmamasına səbəb olan hallar nəzərə alınmaqla cəzanın təyin edilməsi qaydaları CM-nin 63-cü maddəsində təsbit edilmişdir.

Belə ki, CM-nin 63.1-ci maddəsinə əsasən, baş a çatmayan cinayətə görə cəza təyin edilərkən,

cinayətin baş a çatdırılmamasına səbəb olan hallar nəzərə alınır.

CM-nin 63.2-ci maddəsində müəyyən edilmişdir ki, cinayətə hazırlığa görə cəzanın müddəti və ya həcmi bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində baş a çatmış cinayətə görə müəyyən edilmiş daha ciddi cəza növünün yuxarı həddinin yarısından çox ola bilməz.

CM-nin 63.3-cü maddəsinə görə, cinayət etməyə cəhdə görə cəzanın müddəti və ya həcmi bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində baş a çatmış cinayətə görə müəyyən edilmiş daha ciddi cəza növünün yuxarı həddinin dördü üçündən çox ola bilməz.

Məhkəmə kollegiyası yuxarıda şərh edilənlərə əsaslanaraq dövlət ittihamçısının kassasiya protestində ifadə etdiyi mövqeyi ilə razılaşmamışdır ona görə ki, həm baş a çatmış, həm də baş a çatmamış cinayətə görə şəxsə onun təqsirli bilindiği maddələrin sanksiyası həddində, yəni həmin maddənin sanksiyasının yuxarı həddinin dördü üçündən də çox vahid cəzanın təyin edilməsi CM-nin 63-cü maddəsinin pozulmasına gətirib çıxarır və beləliklə təqsirkarın vəziyyətinin ağırlaşması ilə nəticələnir.

Məhkəmə kollegiyası həmçinin qeyd edir ki, cinayətlərin tövsifi, cəza təyini ilə bağlı məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, baş a çatmış və baş a çatmamış eyni xarakterli cinayətlər törətmiş şəxslərin əməlləri nəinki ayrı-ayrılıqda CM-nin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələri ilə tövsif edilir (baş a çatmamış cinayətlər CM-nin 28 və ya 29-cu maddəsinə istinad edilməklə), həm də belə cinayətlərə görə əvvəl ayrı-ayrılıqda, sonra isə CM-nin 66.2 və ya 66.3-cü maddəsinə əsasən cinayətlərin məcmusu üzrə qəti cəzalar təyin edilir, bu haqda kifayət qədər hökmlər və qərarlar, o cümlədən Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyasının qərarları mövcuddur və hal hazırda birinci instansiyaya məhkəmələrinin belə hökmləri apellyasiya qaydasında və ya apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin qərarları (hökmləri) kassasiya qaydasında mübahisələndirilməmişdir.

Qeyd olunanlar bütövlükdə kassasiya protestinin bütün dəlillərinin əsassız və qəbul edilməz olmasını, digər tərəfdən isə apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən CPM-nin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntuya yol verilmədiyini, yəni apellyasiya instansiyaya məhkəməsinin mübahisələndirilən qərarının cəza təyin etmənin qaydalarına aid hissədə qanuni və əsaslı olduğunu, onun kassasiya

protestinə münasibətdə kassasiya qaydasında ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi üçün isə əsasların olmadığını göstərir.

Buna görə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin dəlillərini və cinayət işinin materiallarını bir daha təhlil edib kassasiya protestinin təmin edilməsi haqda dövlət ittihamçısının, həmin protestin təmin edilməməsi barədə isə müdafiəçinin çıxışlarını dinləyərək

kassasiya protestinin təmin edilməməsi və M.J.Dilehbanın CM-nin 32.5, 206.3.1, 234.4.1, 234.4.3, 29, 234.4.1, 29, 234.4.2 və 29, 234.4.3-cü maddələri ilə təqsirli bilinərək məhkum olunmasına dair cinayət işi üzrə Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 31 mart 2021-ci il tarixli qərarının kassasiya protestinə münasibətdə dəyişdirilmədən saxlanması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Təqsirləndirilən şəxsə cəza təyini zamanı Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 60.1-ci maddəsində göstərilən qaydanın tətbiqinə əsas yaradan Cinayət Məcəlləsinin istər 59.1.12-ci maddəsində, istərsə də 59.1.13-cü maddəsində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halların müəyyən edilməsi üçün təqsirkarın zərərçəkmiş şəxslərin hamısı ilə barışıqın əldə olunması və ya onların hamısına ziyanın könüllü olaraq tamamilə ödənilməsi tələb olunur.

İbrahimova Afət Səfərli qızı Bakı şəhəri Xətai Rayon Məhkəməsinin 11 aprel 2019-cu il tarixli hökmü ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CM-nin) 178.2.2 və 178.2.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək 2 (iki) il 6 (altı) ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmişdir ona görə ki, o, özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə qohumu Məmmədov İmran Məmməd oğlunun etibarından sui-istifadə edərək, oğlu Məmməd Məmmədşadəni keçmiş Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə işə düzəlməsinə köməklik edəcəyinə və bununla bağlı həkim komissiyasından keçirəcəyinə vəd verib aldadaaraq, iki dəfəyə Bakı şəhəri Yasamal rayonu Dadaş Bünyadzadə küçəsi, 22 ünvanında 2011-ci ilin aprel ayının ortalarında 5000 manat, 25 fevral 2013-cü ildə isə 3000 manat olmaqla, ümumilikdə 8000 manat pulunu vahid niyyətlə ələ keçirib zərərçəkmiş şəxs İmran Məmmədova xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

Bundan başqa, A.S.İbrahimova təkrarən özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə tanışı Hüseyinliyeva Adilə Şahmar qızının etibarından sui-istifadə edərək, nəvəsi Hüseyinliyev Taleh İlqar oğlunun dövlət hesabına Türkiyə Respublikasında müalicə almasına köməklik edəcəyinə vəd verib aldadaaraq 2013-cü ilin noyabr ayının sonlarında Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, Aşıq Alı küçəsi, ev 41, mənzil 7/19 ünvanında həmin dövrün məzənnəsi ilə 15688 manat təşkil edən 20000 ABŞ dollarını ələ keçirib zərərçəkmiş

şəxs Adilə Hüseyinliyevaya xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

Bundan başqa, A.S.İbrahimova təkrarən özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə Kərimov Arzu Həkiməğa oğlunun tanışı Qulamov Şahin Niftalı oğlunun etibarından sui-istifadə edərək onun qızı Nigar Qulamşadənin təhsil aldığı Türkiyə Respublikasının Eskişehir Universitetindən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Akademiyasına köçürülməsinə köməklik edəcəyinə vəd verib aldadaaraq 2014-cü ilin avqust ayında cinayətə aidiyyəti olmayan Məmmədbəyova Sona Arif qızının vasitəsilə Bakı şəhəri, Yasamal rayonu, H.Cavid prospekti 152 ünvanında 14000 manat pulunu ələ keçirib zərərçəkmiş şəxs Şahin Qulamova xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

Bundan başqa, A.S.İbrahimova təkrarən özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə Kərimov Arzu Həkiməğa oğlunun tanışı Muradov Malik Məlik oğlunun etibarından sui-istifadə edərək qızı Ləman Muradovanın təhsil aldığı Azərbaycan Tibb Universitetinin “Əczaçılıq” fakültəsindən həmin universitetin “Müalicə İşləri” fakültəsinə köçürülməsinə köməklik edəcəyinə vəd verib aldadaaraq iki dəfəyə cinayətə aidiyyəti olmayan Kərimov Arzu Həkiməğa oğlunun vasitəsilə Bakı şəhəri Yasamal rayonu, H.Zərdabi prospekti 59 ünvanında yerləşən “BakuMall” ticarət mərkəzində 18 dekabr 2014-cü ildə 7500 manat, 24 yanvar 2015-ci ildə 10000 manat olmaqla ümumilikdə 17500 manat pulunu vahid niyyətlə ələ keçirib zərərçəkmiş şəxs Malik

Muradova xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

Bundan başqa, A.S.İbrahimova təkrarən özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə Kərimov Arzu Həkiməğa oğlunun etibarından sui-istifadə edərək onun dostu Nağıyev Rəşad Loğman oğlunun tanışının Ağcəbədi Pedaqoji Kollecinə direktor vəzifəsinə təyin edilməsinə köməklik edəcəyinə vəd verib aldaraq 2015-ci ilin aprel ayında Bakı şəhəri, Yasamal rayonu, H.Zərdabi prospekti 59 ünvanında yerləşən “BakuMall” ticarət mərkəzində Arzu Kərimovun 30000 manat pulunu ələ keçirib zərərçəkmiş şəxs Arzu Kərimova xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

Hökmdən zərər çəkmiş şəxslər Kərimov Arzu Həkiməğa oğlu, Qulamov Şahin Niftalı oğlu, Hüseyinliyeva Adilə Şahmar qızı və Muradov Malik Məlik oğlu tərəfindən ayrı-ayrılıqda verilmiş apellyasiya şikayətlərinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 07 iyun 2019-cu il tarixli qərarı ilə apellyasiya şikayətləri təmin edilməmiş, hökm isə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 07 iyun 2019-cu il tarixli qərarından zərər çəkmiş şəxslər A.H.Kərimov, Ş.N.Qulamov, A.Ş.Hüseyinliyeva M.M.Muradov ayrı-ayrılıqda kassasiya şikayətləri verərək məhkum A.S.İbrahimovanın şəxsiyyətinin, o cümlədən onun törətdiyi cinayət nəticəsində onlara vurduğu ziyanın ödənilməsi üçün səy göstərməməsinin nəzərə alınmamasını qeyd edərək məhkumun islah olunması üçün yetərli olmayan həddindən artıq yüngül cəza təyin edilməsini bildirib A.S.İbrahimovaya azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsini təmin etmək üçün Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 07 iyun 2019-cu il tarixli qərarının ləğv edilməsini xahiş etmişlər.

Kassasiya şikayətlərinin dəllərnə cavab verən məhkəmə kollegiyası CM-nin 8, 41, 58 və 59-cu maddələrinə istinad edərək qeyd etmişdir ki, CM-nin 59.1.12-ci maddəsində cəzanı yüngülləşdirən hal olaraq “zərərçəkmiş şəxslə və ya onun yaxın qohumu olan hüquqi varisi ilə barışıqın əldə edilməsi” nəzərdə tutulmuşdur.

CM-nin 59.1.13-cü maddəsində isə “cinayət nəticəsində dəymiş ziyanın könüllü olaraq tamamilə ödənilməsi və ya aradan qaldırılması” cəzanı yüngülləşdirən hal qismində təsbit edilmişdir.

Məhkəmə kollegiyası həmçinin vurğulamışdır ki, cəzanı ağırlaşdıran halların dairəsini CM-nin 61.1-ci maddəsi müəyyən edir, CM-nin 61.2-ci maddəsinə əsasən isə cəza təyin edilərkən CM-nin 61.1.1-61.1.13-cü maddələrində göstərilməmiş hallar cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alınma bilməz.

Cinayət qanununda göstərilən xüsusi hallarda, məsələn, CM-nin 60, 65.2-ci maddələrinin nəzərdə tutduğu vəziyyətlərdə həmin maddələrdə təsbit olunmuş cəzanın təyin edilməsi qaydalarına əməl olunmasına da cəzanın ədalətliliyini təmin edən hüquqi vasitə kimi baxılmalıdır.

CM-nin 60.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, CM-nin 59.1.8, 59.1.10-59.1.13-cü maddələrinin hər hansı birində nəzərdə tutulmuş bütün hallar mövcud olduda və əgər cəzanı ağırlaşdıran hallar yoxdursa, təyin olunan cəzanın müddəti və ya həcmi CM-nin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində nəzərdə tutulmuş daha ciddi cəza növünün son həddinin dördüdə üçündən artıq ola bilməz.

Birlikdə götürülməklə CM-nin 60.1, 59.1.12, 59.1.13-cü maddələrinin məzmunundan aydın olur ki, CM-nin istər 59.1.12-ci maddəsində, istərsə də 59.1.13-cü maddəsində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halların müəyyən edilməsi üçün (təqsirkarın davranışını CM-nin 60.1-ci maddəsində göstərilən qaydanın tətbiqinə əsas yaradan CM-nin 59.1.12, 59.1.13-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi qiymətləndirmək üçün) həmin maddələrdə təsvir edilən hərəkətlərin təqsirkarın törətdiyi cinayətlərdən zərər çəkmiş bütün şəxslərə münasibətdə yerinə yetirilməsi, yəni zərərçəkmiş şəxslərin hamısı ilə barışıqın əldə olunması və yaxud onların hamısına ziyanın könüllü olaraq tam şəkildə ödənilməsi tələb olunur.

CM-nin 59.1.12 və 59.1.13-cü maddələrində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halların məhz bu cür təfsir edilməsi həm də ondan irəli gəlir ki, CM-nin 59.1.14-cü maddəsində ayrıca olaraq (yəni CM-in 59.1.12-ci maddəsində göstərilən haldan fərqlənən) “cinayət nəticəsində dəymiş ziyanın qismən ödənilməsi və ya ziyanın azaldılması ilə nəticələnmiş digər hərəkətlərin edilməsi” halları nəzərdə tutulmuşdur ki, qanunverici bu halları CM-nin 60-cı maddəsində göstərilən güzəştli qaydanın tətbiqinə əsas verən yüngülləşdirici halların sırasına aid etməmişdir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CPM-nin) 139.0.5-ci maddəsi cinayət qanunu ilə nəzərdə

tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları cinayət təqibi üzrə icraat zamanı sübutlara əsasən müəyyən edilməli olan məsələlərin sırasında göstərmişdir. Yəni, məhkəmə qərarlarında təqsirləndirilənin şəxsiyyəti, o cümlədən cəzanı ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallar barədə nəticələr də CPM-nin 143-cü maddəsinə uyğun olaraq toplanmış, 144-cü maddəsinə müvafiq qaydada yoxlanılmış və 145, 146-cı maddələrinin tələblərinə əməl olunmaqla qiymətləndirilmiş sübutlar vasitəsi ilə əsaslandırılmalı, əsası olmayan (müvafiq sübutlardan irəli gəlməyən) mülahizə xarakteri daşımamalıdır.

Təsvir edilən normaların mənasına görə, təyin edilən cəza vasitəsilə təqsirkar şəxsin islah olunacağına, sosial ədalətin bərpa ediləcəyinə dair inam CM-nin 58.3-cü maddəsində göstərilən bütün halların məcmusundan, o cümlədən cinayətin xarakterinin və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin, törədilmə hallarının, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halların, təqsirkarın şəxsiyyətinin düzgün müəyyən edilib nəzərə alınmasından irəli gəlməlidir.

Yalnız belə olduqda, təqsirləndirilən şəxsə təyin olunmuş cəza ədalətli hesab edilə, sosial ədalətin bərpasını təmin edə, təqsirkara münasibətdə - islahedici, digər şəxslərə münasibətdə isə xəbərdaredici rolunu oynaya bilər.

Baxılan işin materiallarından isə görünür ki, birinci instansiya məhkəməsi A.S.İbrahimovaya təqsirli bilindiği CM-nin 178.2.2, 178.2.4-cü maddələri ilə bu maddələrin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəzalardan (müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə müqayisədə) nisbətən yüngülünü – 2 il 6 ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasını təyin edərkən (apellyasiya instansiyası məhkəməsi həmin cəzanı dəyişdirilmədən saxlayarkən) öz nəticələrini cəzanın təyini məsələsi üzrə düzgün qənaətə gəlmək üçün təsiri ola biləcək bütün halların məcmusundan hasil etməmiş, xüsusilə təqsirkarın şəxsiyyətini kifayət qədər araşdırmamışdır.

Belə ki, təqsirkarın şəxsiyyəti barədə nəticələri digər hallarla yanaşı onun cinayətin törədilməsindən sonrakı davranışından, yəni əməlinə tənqidi münasibətin formalaşma-formalaşmamasından, cinayətin zərərli nəticələrinin aradan qaldırılması, maddi və mənəvi təsirlərinin azaldılması yönündə hərəkətlər edib-ətməməsindən hasil etmək olar.

Lakin, birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən və apellyasiya instansiyası

məhkəməsinin qərarından hazırkı işdə belə halların kifayət qədər olduğu və yaxud onların mövcudluğu barədə nəticələrin baxılmış sübutlardan hasil olduğu görünür.

Belə ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən Afət İbrahimovanın əməlini qismən etiraf edərək səmimi peşmançılıq çəkməsi cəzanı yüngülləşdirən hal kimi qiymətləndirilmişdir.

Afət İbrahimovanın hökmdə təsvir edilmiş ifadəsindən isə aydın olur ki, o, birinci instansiya məhkəməsində dindirilərək özünü ittihamın üç epizodu üzrə təqsirli bilməmiş, bir neçə zərərçəkmiş şəxsin pul vəsaitlərini ümumiyyətlə ələ keçirmədiyini, bəzilərinə münasibətdə isə ittihamda göstəriləndiyindən az miqdarda pul taladığını göstərməklə, faktiki olaraq əməllərinin əhəmiyyətli hissəsini etiraf etməmişdir.

Cinayət törətməsini qəbul etməyən şəxsin cinayətə görə peşman olmasını bildirməsini həqiqət kimi qəbul etmək – bu məhkəmə kollegiyasının fikrincə ziddiyyətli yanaşmadır.

Çünki, səmimi peşmançılıq şəxsin öz davranışına tənqidi münasibətindən, o cümlədən belə davranışın yolverilməz olmasını qəbul etməsindən, bu davranışa görə özü-özünü məzəmət etməsindən irəli gəlməlidir.

Bundan başqa, zərərçəkmiş şəxslər Kərimov Arzu Həkiməyə oğlunun, Qulamov Şahin Niftalı oğlunun, Hüseynəliyeva Adilə Şahmar qızının, Muradov Malik Məlik oğlunun ifadələrindən, onların verdikləri apellyasiya və kassasiya şikayətlərindən aydın olur ki, Afət İbrahimova cinayət nəticəsində onlara vurduğu ziyanın ödənilməsi, azaldılması istiqamətində heç bir hərəkət etməmiş, onların arasında barışıq əldə olunmamışdır.

Bu səbəblərdən qeyd olunan zərərçəkmiş şəxslər bütün icraat boyunca Afət İbrahimovadan şikayətçi olmuş, ona ağır cəzanın təyin edilməsini israrla tələb etmişlər.

Həmçinin, bir zərərçəkmiş şəxs (Məmməd Məmmədzadə) istisna olmaqla digər zərər çəkmiş şəxslərə (o cümlədən kassasiya şikayətlərinin müəlliflərinə) vurulmuş ziyan tam ödənilmədiyi, onlarla barışıq əldə olunmadığı vəziyyətdə birinci instansiya məhkəməsinin cəzanın təyin edilməsi məsələsini həll edərkən baxılan işdə CM-nin 59.1.12 və 59.1.13-cü maddələrində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halların olmasına istinad etməsi (apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmü dəyişdirilmədən saxlamaqla birinci instansiya məhkəməsi ilə razılaşması) onu göstərir ki, məhkəmələr həm də həmin normaların

təfsirində səhvə yol vermiş, göstərilən cinayət qanunu normalarını düzgün tətbiq etməmişlər.

Məhkəmələrin yuxarıda qeyd olunanları nəzərə almadan Afət İbrahimovanın 2 il 6 ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası ilə islah olunacağını mümkün saymaları onun göstərir ki, əslində məhkəmələrin bu qənaəti CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq tədqiq edilmiş sübutların məcmusundan, baxılan məsələnin həlli üçün əhəmiyyətli olan (cəzanın müəyyən edilməsinə təsir göstərən) bütün halların nəzərə alınmasından və cinayət qanunu normalarının düzgün tətbiq edilməsindən irəli gəlir.

Bu qaydada, yəni CM-nin 8, 58.3, maddələrində göstərilən cəzanın müəyyən edilməsinə təsir göstərən bütün halların nəzərə alınmaması, cəzanı yüngülləşdirən hallara dair cinayət qanunu normalarının düzgün təfsir və tətbiq edilməməsi ilə təyin edilmiş cəza nə təqsirkar şəxsin özünə münasibətdə islahedici (təbiyələndirici) funksiyasını, nə də digər şəxslərə

münasibətdə xəbərdaredici rolunu səmərəli şəkildə yerinə yetirə - CM-nin 41.2-ci maddəsində təsbit olunmuş cəzanın məqsədlərinin realizə edilməsini, o cümlədən sosial ədalətin bərpasını təmin edə bilməz.

Təsvir edilənlər zərərçəkmiş şəxslərin kassasiya şikayətlərinin əsaslı olduğunu, məhkəmələrin isə CPM-nin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulan, məhkəmə qərarının kassasiya qaydasında ləğv edilməsini tələb edən pozuntuya yol verdiklərini göstərir.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətlərin təmin edilməsinə dair zərərçəkmiş Arzu Kərimovun və dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə hesab etmişdir ki, zərər çəkmiş şəxslərin kassasiya şikayətləri təmin edilməli, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının İbrahimova Afət Səfərəli qızının barəsində olan 07 iyun 2019-cu il tarixli qərarı ləğv edilməli və cinayət işi apellyasiya instansiyası məhkəməsində yeni məhkəmə baxışına təyin edilməlidir.

Kassasiya protestində “açıq-aydın yüngül cəza” və “səmimi peşmanlıq” anlayışlarına düzgün təfsir verilmədiyindən, ilk dəfə az ağır cinayət törətmiş şəxsə isə onun təqsirli bilindiği maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəza təyin olunduğundan, kassasiya protesti təmin edilməyərək apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Gəncə Şəhəri Kəpəz Rayon Məhkəməsinin 15 avqust 2019-cu il tarixli hökmü ilə Mehtiyev Samir Nazim oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CM-nin) 228.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək 1 (bir) il 6 (altı) ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmişdir ona görə ki o, zavod üsulu ilə istehsal olunmuş, 9 mm. kalibrli, atəş üçün yararlı, nömrəsi silinmiş “Makarov” (“PM”) konstruksiyalı yivli odlu silah hesab edilən tapançanı, həmin tapançalarda istifadə etmək üçün nəzərdə tutulmuş 8 ədəd 9 mm. kalibrli patron tutumlu, funksional əhəmiyyət daşımayan komplekt hissə hesab edilən zavod istehsalı olan bir ədəd sandıqçanı və 6 ədəd 9x18 mm. kalibrli “Makarov” (“PM”), “RA63”, “R64”, “RK”59” “CESKA ZBROJOVKA” konstruksiyalı tapançalarda, “Steçkin” (“APS”) konstruksiyalı avtomat tapançalarda və sair uyğun kalibrli odlu silahlarda istifadə edilmək üçün nəzərdə tutulan zavod üsulu ilə istehsal edilmiş, atəşə yararlı, döyüş sursatı hesab edilən patronları qanunsuz olaraq əldə

edib üzərində gəzdirməklə daşıyarkən 25 aprel 2019-cu il tarixdə, saat 18 radələrində Gəncə Şəhər Baş Polis İdarəsinin Cinayət axtarış idarəsinin əməkdaşlarının keçirdikləri əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində qeyd olunanlar üzərindən aşkar edilərək götürülmüşdür.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 27 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarı ilə birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən dövlət ittihamçısı tərəfindən verilmiş apellyasiya protesti təmin edilməmiş, hökm isə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 27 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarından dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək həmin protestini onunla əsaslandırılmışdır ki, məhkəmələr tərəfindən S.N.Mehtiyevin əməlinədən səmimi peşman olması, təqsirini etiraf etməsini əsassız, o cümlədən CM-nin 72-ci maddəsində göstərilən “səmimi peşmançılıq” anlayışının ziddinə olaraq cəzanı yüngülləşdirən hal kimi qiymətləndirilmiş, ona CM-nin 228.1-ci maddəsi ilə şəxsiyyətinə, təqsirli bilindiği cinayətin

xarakterinə, ictimai təhlükəliliyinə, törədilmə hallarına uyğun olmayan həddindən artıq yüngül – azadlığın məhdudlaşdırılması növündə cəza təyin edilmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestində göstərilənləri Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halı yaradan pozuntular kimi qiymətləndirərək, həmin əsasla Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 27 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarının ləğv edilməsini, cinayət işinin apellyasiya instansiyası məhkəməsində yeni məhkəmə baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Kassasiya protestinin dəlillərinə cavab olaraq məhkəmə kollegiyası CM-nin 8, 41, 58, 59 və 61.1-c maddələrinə istinad edərək əvvəla qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətndə CPM-nin) 399.1.5-ci maddəsi təyin edilmiş cəzanın cinayətin ağırlığına və ya məhkumun şəxsiyyətinə uyğun olmamasını hökmün apellyasiya qaydasında ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi əsaslarından biri kimi göstərir.

CPM-nin 404-cü maddəsinə əsasən təyin edilmiş cəzanın cinayətin ağırlığına və məhkumun şəxsiyyətinə uyğun olmaması dedikdə, cinayət qanununun müvafiq maddəsi ilə müəyyən edilmiş hüdudlardan kənara çıxmasa da, həm sərtliyinə, həm də yüngüllüyünə görə açıq-aydın ədalətsiz olan cəza başa düşülür və məhz bu cür (“açıq-aydın” yüngül və yaxud “açıq-aydın” ağır) cəza CM-nin 41.2-ci maddəsində təsbit edilmiş cəzanın məqsədləri baxımından qeyri məqbul hesab edilə bilər.

Dövlət ittihamçısının istinad etdiyi CPM-nin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məhkəmə qərarının kassasiya qaydasında ləğv edilməsi və yaxud dəyişdirilməsi əsası (“məhkəmənin məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları nəzərə almadan cəza təyin etməsi”) məzmunca CPM-nin 399.1.5, 404-cü maddələrində göstərilən əsaslardan fərqlənsə də, kassasiya protesti və yaxud kassasiya şikayəti ilə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı cəzanın yüngül olmasına görə mübahisələndirildikdə (belə müraciətlərə kassasiya qaydasında baxıldıqda), apellyasiya instansiyası məhkəməsinin cəzanın dəyişdirilməsi üzrə səlahiyyətlərinin CPM-nin 399.1.5 və 404-cü maddələri ilə müəyyən edilmiş hüdudları nəzərdən qaçırılmamalı, yəni kassasiya instansiyası məhkəməsi də ancaq mübahisələndirilən cəza “açıq-aydın” yüngül olduqda apellyasiya

məhkəməsinin qərarını ləğv etməli, cinayət işini (məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materialını, xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə materialı) yeni apellyasiya baxışına təyin etməlidir.

Hətta kassasiya instansiyasında bu tələb apellyasiya instansiyası ilə müqayisədə daha sərt meyar kimi nəzərdən keçirilməli və cəzanın “açıq-aydın” yüngül hesab edilməsi üçün cəza ilə cəzanın təyin edilməsi zamanı nəzərə alınmalı (cəzanın növünü, həddini və yaxud həcmi müəyyənləşdirməli) olan hallar arasında uyğunsuzluq - daha böyük, pozuntu - daha kobud olmalıdır.

Çünki, kassasiya instansiyası məhkəməsi, apellyasiya instansiyası məhkəməsindən fərqli olaraq, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarlarına baxır və hüquqi müəyyənlik prinsipi ona müstəsna hallarda, fundamental pozuntuları aradan qaldırmaq üçün məhkəmə qərarlarını ləğv etmək, apellyasiya icraatının təkrarlanmasına dair qərar qəbul etmək səlahiyyəti verir.

Lakin, kassasiya protestində irəli sürülmüş dəlillərə baxdıqda, müəyyən olunur ki, bu dəlillər Samir Mehtiyevə təyin olunmuş cəzanın açıq-aydın yüngül olması haqqında nəticə çıxarmaq üçün əsas vermir.

Belə ki, kassasiya protestində qeyd olunduğu kimi, Samir Mehtiyevin CM-nin 228.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilindiği cinayət əməli – qanunsuz olaraq odlu silahı və döyüş sursatını əldə etmə, saxlama, daşıma və gəzdirmə CM-nin 15.3-cü maddəsində az ağır cinayət kimi təsbit edilmişdir.

Həmin maddənin sanksiyasında sə 2 (iki) ilədək müddətə islah işləri, 1 (bir) ildən 3 (üç) ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və 3 (üç) ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzaları nəzərdə tutulmuşdur.

Samir Mehtiyevə CM-in 228.1-ci maddəsi ilə 1 (bir) il 6 (altı) ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası, yəni sanksiya daxilində və CM-nin 42-ci maddəsində əksini tapmış sıralamaya görə islah işləri ilə müqayisədə daha ağır növdə cəza təyin edilmişdir.

Baxılan işdə cəzanı ağırlaşdıran hallar müəyyən edilməmiş, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən Samir Mehtiyevin cinayəti etiraf etməsi, əməlindən səmimi peşman olub təəssüf hissi keçirməsi cəzanı yüngülləşdirən, ilk dəfə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması və yaşadığı yer üzrə müsbət xarakterizə olunması isə şəxsiyyətini səciyyələndirən hallar kimi qiymətləndirilmiş, həmin nəticələrlə apellyasiya instansiyası məhkəməsi də razılaşmışdır.

Qeyd olunan hallardan təqsirkar şəxsin cinayəti etiraf edib əməlinə görə təəssüflənməklə peşman olduğunu bildirməsi, onun öz əməlinə tənqidi münasibətini ifadə etməklə, gerçəkdən də onu müsbət cəhətdən xarakterizə edən hallardır.

Dövlət ittihamçısı CM-nin 72-ci maddəsinin müddəalarına istinad etməklə səmimi peşmançılığın əsassız olaraq cəzanı yüngülləşdirən hal qismində nəzərə alındığını iddia etsə də, məhkəmə kollegiyası bununla razılaşmışdır.

Dövlət ittihamçısının fikrincə CM-nin 72.1-ci maddəsinə əsasən səmimi peşmançılıq ancaq cinayət törətmiş şəxsin könüllü gəlib təqsirini boynuna alması, cinayətin üstünün açılmasına fəal kömək etməsi, cinayət nəticəsində dəymiş ziyanı ödəməsi və ya vurulmuş zərəri başqa yolla aradan qaldırması kimi halların hamısı mövcud olduqda müəyyən edilmiş sayıla bilər.

Dövlət ittihamçısının istinad etdiyi “Səmimi peşmançılıqla bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə” adlanan Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsində təsbit olunmuşdur ki, “böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törətmiş şəxs könüllü gəlib təqsirini boynuna aldıqda, cinayətin üstünün açılmasına fəal kömək etdikdə, cinayət nəticəsində dəymiş ziyanı ödədikdə və ya vurulmuş zərəri başqa yolla aradan qaldırıqda cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər” (maddə 72.1).

Lakin, CM-nin 72.1-ci maddəsində səmimi peşmançılığın bütün mümkün olan formaları sadalanmır. Burada səmimi peşmançılığın yalnız şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə əsas verən təzahür formaları göstərilmişdir. Bunun əksini düşünmək, səmimi peşmançılığın yalnız böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətləri törətmiş şəxslərə xas olan və başqa heç bir insanın (o cümlədən başqa təsnifatlara aid cinayətləri törədən şəxslərin) keçirmədiyini hiss kimi qəbul edilməsi olardı. Halbuki, səmimi peşmançılıq şəxsin törətdiyi əmələ tənqidi münasibətini əks etdirən hiss olmaqla istənilən cinayəti törədən şəxs tərəfindən yaşana və bir çox, o cümlədən CM-nin 72.1-ci maddəsində göstərilməyən formalarda da ifadə oluna bilər (maraqlıdır ki, eyni instituta həsr olunmuş Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 75-ci maddəsində şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə əsas verən, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsində göstərilən eyni hallar “çistosердечное раскаяние”, yəni “səmimi peşmançılıq” deyil, “деятельное раскаяние” - “əməli peşmançılıq” adlandırılmış, yəni məzmunca

daha geniş anlayış olan səmimi peşmançılığın üstün – yalnız əməli hərəkətlərlə ifadə olunmuş forması (və bu üzdən şəxsin məhz cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə mümkün edən əsaslar) kimi səciyyələndirilmişdir).

Odur ki, birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin ardınca məhkəmə kollegiyası da o qənaətə gəlmişlər ki, əməlin etiraf edilməsi, peşmançılığın ifadə olunması, cinayətə görə təəssüflənmək şəxsi belə davranış nümayiş etdirməyərək əməllərini inkar edən, peşman olmadığını bildirən, yəni törətdiyi cinayətə tənqidi münasibət bəsləməyən şəxslərdən fərqləndirmək üçün ciddi əsasdır və baxmayaraq ki, CM-nin 59.1.1-59.1.14-cü maddələrində bu hal birbaşa göstərlməmişdir, məhkəmələr tərəfindən həmin halın cəzanı yüngülləşdirən əsas qismində nəzərə alınması cinayət qanununun pozuntusu kimi şərh edilə bilməz, çünki CM-nin 59.2-ci maddəsi CM-nin 59.1-ci maddəsində göstərilməyən halların (yəni cinayətin törədilməsindən sonrakı davranışın səmimi peşmançılığa dəlalət edən, lakin CM-nin 72-ci maddəsində əks olunmayan təzahür formalarının) da cəzanı yüngülləşdirən hallar qismində nəzərə alınmasına yol verir.

Şəxsin ilk dəfə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması, eləcə də Azərbaycan Texnologiya Universitetində ali təhsil alıb bakalavr pilləsini bitirməsi, hərbi xidmət keçib xidməti uğurla başa vurması da onu əvvəllər məhkum olunmuş, kriminal meyilli şəxslərdən fərqləndirmək üçün ağılabatan əsaslardır.

Qeyd olunan hallar müvafiq sübutlara, o cümlədən məhkumun ifadəsinə, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin arayışına, Kəpəz Rayon İcra Hakimiyyətinin Sadıllı qəsəbə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəsi tərəfindən verilmiş 14 iyun 2019-cu il trixli xasiyyətnaməyə əsaslanır.

Bu səbəblərdən məhkəmələrin sözügedən xüsusiyyətləri cəzanın müəyyən edilməsinə təsir göstərən (yüngülləşdirici) hallar qismində nəzərə alınmaları qanunsuz və əsassız nəticə kimi qiymətləndirilə bilməz.

Məhkəmələrin baxılan işdə cəzanı ağırlaşdıran halların olmamasına dair qənaətləri də işin həqiqi hallarına və qanuna əsaslanan nəticədir.

Çünki, baxılan işdə Cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsinin müddəaları ilə uyğunluq təşkil edən (bu maddədə müəyyən edilmiş cəzanı ağırlaşdıran halların dairəsinə düşən) heç bir hal müəyyən edilməmişdir.

Kassasiya protestində məhkuma daha ağır cəzanın təyin edilməsini tələb edən əsaslar kimi gətirilən hallar da CM-nin 61-ci maddəsinin müddəaları baxımından cəzanı ağırlaşdıran hallar kimi çıxış etmirlər.

Kassasiya protestində göstərilən – CM-nin 228.1-ci maddəsində təsbit edilən cinayətin obyektini, ictimai təhlükəlilik dərəcəsini xarakterizə edən əməlin ictimai təhlükəsizlik və ictimai qayda əleyhinə yönəlməsi, qəsdən törədilməsi, az ağır cinayət olması kimi hallar həmin maddənin sanksiyası müəyyən olunarkən qanunvericinin nəzərə aldığı xüsusiyyətlərdir və onun tərəfindən həmin xüsusiyyətlərlə törədilmiş əməllərə görə nəinki 1 il 6 ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası, hətta ondan da yüngül – islah işləri növündə cəzanın təyin edilməsi mümkün görünmüşdür.

Qeyd olunan halların fonunda Samir Mehtiyevə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən təyin olunmuş (apellyasiya məhkəməsi tərəfindən dəyişdirilmədən saxlanılan) cəza bu məsələnin həllində əhəmiyyət kəsb edən bütün halların (cinayətin xarakterinin və ictimai təhlükəlilik

dərəcəsinin, törədilmə hallarının, təqsirkarın şəxsiyyətinin, cəzanın onun islah olunmasına, cəzanın digər məqsədlərinin təmin edilməsinə və ailəsinin həyat şəraitinə təsirinin) tarazlaşdırılmış şəkildə nəzərə alınmasına əsaslanan tədbir kimi çıxış edir və bu səbəbdən CM-nin 8, 41.2, 58.3-cü maddələrinin tələbləri ilə uzlaşmayan, açıq-aydın yüngül cəza kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bütün bunlar kassasiya protestinə baxılması nəticəsində CPM-nin 416.1.21-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halların müəyyən edilmədiyini, yəni həmin müraciətin təmin edilməsi, mübahisələndirilən qərarın ləğv edilməsi üçün əsasların olmadığını göstərir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin təmin edilməsinə dair dövlət ittihamçısının və kassasiya protestinin təmin edilməsinə dair məhkumun çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə kassasiya protesti təmin edilməməsi, Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Mehtiyev Samir Nazim oğlunun barəsində olan 27 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarının isə dəyişdirilmədən saxlanılması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Yol hərəkəti qaydalarının pozulması cinayətini törətmiş şəxs hadisədən sonra hadisə yerindən qaçdıqda və ya hər hansı başqa səbəbə görə onun müayinəsi aparılmadıqda həmin şəxsin cinayət törədərkən sərxoş olub-olmaması Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan sübut növləri ilə müəyyən oluna bilər. Bu zaman sərxoşluğun dərəcəsi əməlin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-1-ci maddəsi ilə tövsifi üçün əhəmiyyət kəsb etmir.

Gəncə Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 25 avqust 2020-ci il tarixli hökmü ilə Rüstəmov Elmin İltizam oğlu CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək, 05 (beş) il müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməklə cəzasını ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 08 (səkkiz) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Birinci instansiyası məhkəməsinin hökmünə əsasən, Gülməmmədov Ramil Oktay oğlu 2019-cu il noyabr ayının 22-də saat 21 radələrində «Yol Hərəkəti Haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin 1-ci bəndinin tələblərini pozaraq sürücülük hüququ olmadan faktiki istifadəsində olan VAZ 2101 markalı 45-BF-979 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomobili Tərtər-Hindarx avtomobil yolunun 9-cu

km-də, Tərtər rayonunun Azadqaraqoyunlu kəndi ərazisindən keçən hissəsində Ağdam rayonu istiqamətində hərəkət etdirərəkən «Yol Hərəkəti Haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 36-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin, 3-cü bəndinin tələblərinə əsasən avtomobilin daim dəyişən yol şəraitinə uyğun və dayanıqlı hərəkətini təmin etməklə, təhlükəsiz idarə etməli olduğu halda həmin maddənin tələblərini pozaraq avtomobilin dayanıqlı idarə olunmasını təmin etməyərək idarəetməni itirməklə idarə etdiyi avtomobili hərəkəti istiqamətində yolun sağında olan beton maneəyə vurmuş, nəticədə avtomobildə olan sərnişinlər Zeynalov Rac Aydın oğlunun avtotravma, travmatik şok, bud və baldır sümüklərinin və yuxarı ətraf sümüklərinin çoxsaylı qəlpəli-qapalı sınıqları, bədəndə çoxsaylı sıyrıqlarla müşayiət edilən həyat üçün təhlükəli

olan sağlamlığına ağır zərər vuran bədən xəsarətləri, Məmmədova Məhrux Novruz qızının isə - avtotravma, travmatik şok, bud və baldır sümüklərinin və yuxarı ətraf sümüklərinin çoxsaylı qəlpəli-qapalı sınıqları, bədəndə çoxsaylı sıyrıqlarla müşayiət edilən həyat üçün təhlükəli olan sağlamlığına ağır zərər vuran bədən xəsarətləri alaraq hadisə yerində ölmələri ilə nəticələnən, ehtiyatsızlıqdan iki şəxsin ölümünə səbəb olan yol-nəqliyyat hadisəsi törətmişdir.

Hökmdən dövlət ittihamçısı tərəfindən verilmiş apellyasiya protestinə əsasən işə baxan Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 11 fevral 2021-ci il tarixli qərarı ilə apellyasiya protesti qismən təmin edilmiş, hökm dəyişdirilmiş, Gülməmmədov Ramil Oktay oğluna CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının 9 (doqquz) ilədək artırılmış, hökm qalan hissədə isə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 11 fevral 2021-ci il tarixli qərarından dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək həmin qərarın ləğv edilməsini və cinayət işinin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestini onunla əsaslandırmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsi Ramil Gülməmmədova qarşı irəli sürülmüş ittihamdan onun yol-nəqliyyat hadisəsini sərxoş halda törətməsinə dair hissəni əsassız olaraq xaric etmiş, R.Gülməmmədovun cinayət əməlini törədərkən sərxoş vəziyyətdə olmaması ilə bağlı nəticəyə gəlmək üçün yalnız sərxoşluğun müayinə aktına istinad etmiş, işdə mövcud olan digər sübutların məhkəmələr tərəfindən rədd edilməsinin motivlərini əsaslandırmamış, sübutları bir-biri ilə müqayisəli şəkildə təhlil etməmiş və bununla da, iş üzrə yanlış nəticəyə gəlmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsi də birinci instansiya məhkəməsinin həmin mövqeyi ilə razılaşıaraq, iş üzrə qəbul etdiyi qərarla onun möhkəmləndirilməsinə uyğun əsaslandırma aparmağa çalışmışdır.

Kassasiya protestində qeyd olunan dəlillərə və bu dəlilləri təsdiq edən sübutlara əsaslanaraq dövlət ittihamçısı həmin protestin təmin edilməsini və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv olunmasını, cinayət işinin isə yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası dövlət ittihamçısının kassasiya protestini kassasiya qaydasında baxılmalı müraciət kimi görərək R.O. Gülməmmədovun barəsindəki cinayət işinin

materiallarını, o cümlədən yekun məhkəmə aktlarını yoxlayıb aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin *bundan sonra mətnə CPM-nin) 139.0-cü maddəsinin tələblərinə görə, cinayət təqibi üzrə icraat zamanı aşağıdakılar yalnız sübutlara əsasən müəyyən edilir:

139.0.1. cinayət hadisəsinin baş vermə faktı və halları;

139.0.2. şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsi ilə əlaqəsi;

139.0.3. cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətləri;

139.0.4. cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində şəxsin təqsirliliyi;

139.0.5. cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar;

139.0.6. bu Məcəllə ilə başqa hal nəzərdə tutulmamışsa, cinayət prosesi iştirakçısının və ya cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsin öz tələbini əsaslandırdığı hallar.

Qanunun bu normasından çıxış edərək məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, CPM-nin 139.0.3-cü maddəsinin tələbinə və mənasına əsasən “əməldə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin əlamətləri də sübutlar əsasında müəyyən edilir” dedikdə, bu və ya digər cinayətin tərkib əlamətləri ilə (obyektiv və subyektiv cəhətlər, obyekt və subyekt) yanaşı, həmçinin həmin cinayətin tövsifedici əlamətlərinin də olub-olmamasının və əməlin düzgün tövsif edilməsi üçün onun törədilməsinin hər hansı nəticəyə səbəb olub-olmamasının da sübutlar əsasında müəyyən edilməsi tələb olunur.

CM-nin 3-cü maddəsinə əsasən, yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

CM-nin 263-1.1-ci maddəsinin dispozisiyasına görə, alkoqollu içkilərin qəbulu, narkotik vasitələrdən, psixotrop maddələrdən və digər güclü təsir edən maddələrdən istifadə edilməsi nəticəsində sərxoş halda olan və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan, avtomobil, tramvay və ya digər mexaniki nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxs tərəfindən yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır zərər vurulmasına səbəb olduqda həmin şəxsin bu maddə ilə nəzərdə tutulmuş eyni əməllərin törətməsi iki və ya daha çox şəxsin ölümünə səbəb olduqda isə - CM-nin

263-1.4-cü maddə ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə və həmin maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulmuş cəzalarla (beş ilədək müddətə nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum edilməklə yeddi ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə) cəzalandırılmasına səbəb olur.

Göründüyü kimi, şəxsin CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, həmin maddə ilə təqsirli bilinərək cəzalandırılması üçün aşağıdakı halların sübutları əsasında müəyyən edilməsi tələb olunur:

1) həmin şəxsin avtomobili, tramvayı və ya digər mexaniki nəqliyyat vasitəsini idarə etməsi və bu vaxt onun alkoqollu içkilərin qəbulu, narkotik vasitələrdən, psixotrop maddələrdən və digər güclü təsir edən maddələrdən istifadə edilməsi nəticəsində sərxoş halda olması və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququnun olmaması;

2) belə şəxsin yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozması;

3) onun göstərilən əməli törətməsinin iki və ya daha çox şəxsin ölümünə səbəb olması.

İş materiallarından göründüyü kimi, 22 noyabr 2019-cu il tarixdə saat 21 radələrində Tərtər-Hındarx avtomobil yolunun 9-cu km-də, Tərtər rayonunun Azadqaraqoyunlu kəndi ərazisindən keçən hissəsində baş vermiş yol nəqliyyat hadisəsi ilə bağlı başlanmış cinayət işinin ibtidai araşdırması zamanı göstərilən üç halın təsdiq edilib-edilməməsi istiqamətində müvafiq istintaq hərəkətləri aparılmış və həmin araşdırma zamanı toplanmış sübutlar əsasında ibtidai araşdırma orqanı belə nəticəyə gəlmişdir ki, alkoqollu içkilər qəbul etməsi nəticəsində alkoqol sərxoşluğu vəziyyətində olan R.O.Gülməmmədov 2019-cu il noyabr ayının 22-də saat 21 radələrində «Yol Hərəkəti Haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 37-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin 1-ci bəndinin tələblərini pozaraq sürücülük hüququ olmadan faktiki istifadəsində olan VAZ 2101 markalı 45-BF-979 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomobili Tərtər-Hındarx avtomobil yolunun 9-cu km-də, Tərtər rayonunun Azadqaraqoyunlu kəndi ərazisindən keçən hissəsində Ağdam rayonu istiqamətində hərəkət etdirərəkən «Yol Hərəkəti Haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 36-cı maddəsinin 1-ci hissəsinin, 3-cü bəndinin tələblərinə əsasən avtomobilin daim dəyişən yol şəraitinə uyğun və dayanıqlı hərəkətini təmin etməklə, təhlükəsiz idarə etməli olduğu halda həmin maddənin tələblərini pozaraq avtomobilin dayanıqlı idarə olunmasını təmin etməyərək

idarəetməni itirməklə idarə etdiyi avtomobili hərəkəti istiqamətində yolun sağında olan beton maneəyə vurmuş, nəticədə avtomobildə olan sərnişinlər Zeynalov Rac Aydın oğlunun avtotravma, travmatik şok, bud və baldır sümüklərinin və yuxarı ətraf sümüklərinin çoxsaylı qəlpəli-qapalı sınıqları, bədəndə çoxsaylı sıyrıqlarla müşayiət edilən həyat üçün təhlükəli olan sağlamlığına ağır zərər vuran bədən xəsarətləri, Məmmədova Mahrux Novruz qızının isə - avtotravma, travmatik şok, bud və baldır sümüklərinin və yuxarı ətraf sümüklərinin çoxsaylı qəlpəli-qapalı sınıqları, bədəndə çoxsaylı sıyrıqlarla müşayiət edilən həyat üçün təhlükəli olan sağlamlığına ağır zərər vuran bədən xəsarətləri alaraq hadisə yerində ölmələri ilə nəticələnən, ehtiyatsızlıqdan iki şəxsin ölümünə səbəb olan yol-nəqliyyat hadisəsi törətmişdir. Məhz bu əməlləri törətdiyinə görə R.O.Gülməmmədov CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxs qiismində cəlb edilmiş və göründüyü kimi, yuxarıda göstərilən üç dispoziitiv əlamətin hamısı ona qarşı irəli sürülmüş ittihamda öz əksini tapmışdır.

İbtidai araşdırma orqanının qənaətinə, görə bu əlamətlərin hamısı, o cümlədən R.O. Gülməmmədovun məhz alkoqol sərxoşluğu vəziyyətində yol hərəkəti qaydalarını pozması toplanmış sübutlarla təsdiq edilmişdir.

Lakin, birinci instansiya məhkəməsi və onunla razılaşan apellyasiya instansiyası məhkəməsi hesab etmişlər ki, R.O.Gülməmmədovun hadisən törəderəkən alkoqollu içkilərin qəbulu nəticəsində alkoqol sərxoşluğu vəziyyətində olması sübuta yetirilməmiş və buna görə də, bu halın ona elan olunmuş ittihamdan xaric edilməsini mümkün bilərək bununla əlaqədar iş materiallarında olan yeganə sənədə - 23 noyabr 2019-cu il tarixli 627 nömrəli «Sərxoşluq halların bütün növlərinin təyini məqsədi ilə aparılan tibbi müayinə» protokoluna əsaslanmışlar.

Həmin protokola əsasən, R.O. Gülməmmədovun avtonəqliyyat hadisəsi törəderəkən (22 noyabr 2019-cu il tarixdə saat 21 radələrində) sərxoş olub-olmamasının yoxlanılması məqsədilə o, 23 noyabr 2019-cu il tarixdə saat 14.55-də, yəni hadisədən təxminən on səkkiz saat sonra alkoqol test vasitəsilə müayinədən keçirilmiş və onun məhz həmin vaxt, yəni ona ittiham olunmuş cinayətin törədilməsi vaxtı yox, bundan on səkkiz saat keçdikdən sonra sərxoş vəziyyətdə olması müəyyən edilməmişdir.

Belə ziddiyyətli hal müəyyən edildiyinə görə, ibtidai araşdırma zamanı O.R.Gülməmmədovun müayinəsini aparan və protokolu tərtib edən həkim-narkoloq Rəhimli Nadir Qara oğlu ibtidai araşdırma zamanı şahid qismində dindirilmiş və o, ifadələrində göstərmişdir ki, Ramil Gülməmmədov feldşer və onun tərəfindən 23 noyabr 2019-cu il tarixdə saat 14:55-də alkoqol vasitəsi ilə sərxoşluq müayinəsindən keçirilmiş və həmin vaxt onun alkoqol sərxoşluğu vəziyyətində olması müəyyən edilməmişdir. Lakin, şahid qeyd etmişdir ki, R.O.Gülməmmədovun hadisəni törətdiyi 22 noyabr 2019-cu il tarix saat 21 radələrindən onun sərxoşluq vəziyyətində olub-olmamasının yoxlanılmasınadək keçən 17 saata qədər müddət ərzində həmin şəxsin yatıb-oyanması, su və qida qəbul etməsi, eləcə də tənəffüs yolu, tər və ifaratzatla alkoqolun bədəndən xaric edilməsi onun ayılmasına gətirib çıxara bilərdi. Həm də bu müddət ərzində müayinə edilən şəxs sərxoşluqdan ayılmaq üçün müxtəlif dərman vasitələrindən və üsullardan istifadə edə bilərdi ki, bu da, onun sərxoşluq vəziyyətinin yoxlanılmasınadək ayılmasına dəlalət edir.

Qeyd olunmalıdır ki, R.O.Gülməmmədovun vaxtında narkoloqun müayinəsinə təqdim olunmamasına görə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Tərtər rayon polis şöbəsinin istintaq qrupunun müstəntiqi barəsində xüsusi qərar qəbul edilmişdir.

Həmin qərardan və işin digər materiallarından görünür ki, Tərtər Rayon Polis Şöbəsinin Növbəçi Hissəsinin məsul növbətçisi polis mayoru Nadir Musayevin 22 noyabr 2019-cu il tarixli raportları ilə və digər sənədlərlə müəyyən edilmişdir ki, baş vermiş sözü gedən yol-nəqliyyat hadisəsi 22 noyabr 2019-cu il tarixdə baş vermiş və bununla bağlı hüquq-mühafizə orqanlarına elə həmin tarixdə məlumat daxil olmuşdur. Daxil olmuş məlumatla əlaqədar Tərtər rayon Polis Şöbəsinin istintaq qrupunun müstəntiqi polis kapitanı Sadiq Aliyev 22 noyabr 2019-cu il tarixdə iş üzrə bir neçə istintaq hərəkəti aparsa da hazırki iş üzrə ən vacib prosessual hərəkətlərdən biri hesab edilən sürücünün sərxoşluq vəziyyətinin yoxlanılması ilə bağlı onun tibbi müayinəsini aparılması üçün müvafiq tədbirləri vaxtında görməmiş və yalnız hadisədən bir gün sonra təqsirləndirilən şəxsi həkim-narkoloqun müayinəsinə göndərmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, birinci instansiya məhkəməsi müstəntiq barəsində xüsusi qərar çıxarmaqla özü də görmüşdür ki,

R.O.Gülməmmədovun sərxoşluq vəziyyətinin yoxlanılması haqqında 23 noyabr 2019-cu il tarixli 627 sayılı protokolda onun sərxoş vəziyyətdə olmaması barədə göstərilənlər həqiqəti əks etdirmir, bu hallar araşdırılmış digər sübutlara ziddir və onların müəyyən edilməməsi yalnız müstəntiq tərəfindən təqsirləndirilən şəxsin tibbi müayinəyə gec göndərilməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Bununla belə, məhkəmə yenə də göstərilən protokolu çıxardığı hökmün əsası kimi qəbul etmiş, lakin həmin sənədi özünün araşdırdığı digər sübutlarla birgə müqayisə edib qiymətləndirməkdən imtina etmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsi də bu pozuntunu təkrarlamışdır.

Halbuki, birinci instansiya məhkəməsinə araşdırılmış digər sübutlarla R.O.Gülməmmədovun 22 noyabr 2019-cu il tarixdə alkoqollu içkilər qəbul etməsi, yol-nəqliyyat hadisəsi baş verərkən onun sərxoş vəziyyətdə olması təsdiq edilir və bununla əlaqədar 23 noyabr 2019-cu il tarixli protokolda, onun əsasında çıxarılmış hökmdə və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iş üzrə qəbul etdiyi yekun qərarında göstərilənlərdən fərqli nəticəyə gəlmək üçün əsas vardır.

Belə ki, həm ibtidai araşdırma zamanı, həm də birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında təqsirləndirilən şəxs qismində dindirilmiş R.O.Gülməmmədov özünü ona CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə elan olunmuş ittiham üzrə qismən təqsirli bilərək göstərmişdir ki, 22 noyabr 2019-cu il tarixdə onun qeyri rəsmi ər-arvad kimi yaşadığı Məmmədova Mahruxun qızı Günəlin ad günü olduğu üçün axşam çağı Tərtər rayonunun Qaynaq kəndində Mahruxun fərdi yaşayış evində Günəlin ad gününü qeyd etmişlər. Həmin vaxt ad günündə Mahrux, onun qızı Günəl, Mahruxun bacısı Xəyalə, Rac Zeynalov, Rafiq, Fəqan adlı şəxslər, sintezator ifaçısı Xəyal və o, iştirak etmişlər. Orada olanların hamısı, o cümlədən də o, alkoqollu içki olan araç içmişlər, sonra qonaqların bir qismi getmiş, sonda Rafiq, Fəqan, Günəl və Xəyalə Fəqanın VAZ 2107 markalı avtomobili ilə, o, isə özünə məxsus olan VAZ-2101 markalı, 45-BF-979 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomobillə həyətdən çıxmışlar. Avtomobilini o, özü idarə etmiş, Mahrux qabaq oturacaqda, Rac isə arxa oturacaqda əyləşmişlər. Bərdə rayyonunun Qaynaq kəndindən kənd yolundan asfalta çıxaraq o, avtomobilini saxlamış və Racla birlikdə maşından düşüb siqaret çəkmişdir. Bundan sonra avtomasını Rac idarə etmiş və hərəkət zamanı saat təxminən 21

radələrində məlum yol nəqliyyat hadisəsi baş vermişdir.

R.O.Gülməmmədovun 22 noyabr 2019-cu il tarixdə saat 21 radələrində baş vermiş yol-nəqliyyat hadisəsindən bilavasitə əvvəl, Günel Məmmədlinin ad günü qeyd edilərkən alkoqollu içki qəbul edərək sərxoş vəziyyətdə olmasını həmçinin zərər çəkmiş şəxsin hüquqi varisi Məmmədli Günel Köçəri qızı, şahidlər Məmmədova Xəyalə Novruz qızı, Hüseynov Fəqan Şura oğlu, Allahverdiyev Qabil Rafiq oğlu, Əliyev Anar Məhərrəm oğlu, Kərimov Orxan Orduxan oğlu, Bayramova Samirə Oktay qızı və Əliyeva Nuranə Nurəddin qızı da ibtidai araşdırma zamanı və məhkəmə iclasında verdikləri ifadələrində təsdiq etmişlər.

Hökmə adları qeyd olunan şəxslərin ifadələri ətraflı təsvir edilsə də, birinci instansiya məhkəməsi məlum olmayan səbəblərdən təhlil edilən fakt barədə onların göstərdiklərini öz hökmünə daxil etməmiş, bununla bağlı heç bir qiymətləndirmə aparmamış və iş üzrə R.O.Gülməmmədovun nəqliyyat vasitəsini idarə edərək onun sərxoş vəziyyətdə olmaması barədə nəticəyə gələrkən yalnız sərxoşluq vəziyyətinin yoxlanılması haqqında 23 noyabr 2019-cu il tarixli 627 sayılı protokola üstünlük vermiş, bunun əsasını isə hər hansı şəkildə açıqlamamışdır.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsi də yuxarıda adları göstərilən şəxslərin ifadələrini təkzib etmədən, bu ifadələrlə razılaşmasını öz qərarında qeyd edərək heç bir əsas olmadan ona istinad etmişdir ki, istər həmin ifadələrlə, istərsə də digər sübutlarla R.O.Gülməmmədovun qəbul etdiyi alkoqollu içkilərin konsentrasiyasının neçə promilli olması, onun sərxoşluğunun avtomobili idarə etməsinə mane olması müəyyən edilmir və buna görə də 23 noyabr 2019-cu il tarixli protokolda göstərilənlər iş materiallarına daha uyğundur.

Əvvəla həmin protokolda göstərilənlərin hansı iş materiallarına uyğun olmasını apellyasiya instansiyaya məhkəməsi açıqlamamış və eyni zamanda nəzərindən qaçırmışdır ki, CM-nin 263-1.1-cü maddəsinin dispozişiyasında şəxsin alkoqollu içkiləri hansı miqdarda qəbul etməsi nəticəsində sərxoş vəziyyətdə olmasına dair heç bir qeyd-şərt nəzərdə tutulmamışdır. Bu baxımdan da törədilmiş cinayət əməlinin göstərilən əlamətlə həmin maddə ilə təsvif edilməsi üçün alkoqolun konsentrasiyasının neçə promilli olması, sürücünün alkoqollu içkilər qəbul etdikdən sonra onun

nəqliyyat vasitəsini idarə etmək iqtidarında olub-olmaması heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

Göründüyü kimi, sübut etməyə dair qanunvericiliyin tələblərinin birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən pozulmasını həm də apellyasiya instansiyası məhkəməsi də təkrarlamış və üstəlik də maddi hüquq normasına qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tələblərdən çıxış etməklə deyil, öz mülahizəsinə əsasən səhv təfsir vermişdir.

Məhkəmə kollegiyası apellyasiya instansiya məhkəməsinin ifadə etdiyi bu mövqə ilə qəti razılaşmamış və yuxarıda şərh olunanlarla yanaşı qeyd etməyi zəruri bilmişdir ki, CPM-nin 144-cü maddəsinə əsasən cinayət təqibi üzrə toplanmış sübutlar tam, hərtərəfli və obyektiv yoxlanılmalıdır. Yoxlama zamanı cinayət təqibi üzrə toplanmış sübutlar təhlil olunur və bir-biri ilə müqayisə edilir, yeni sübutlar toplanır, əldə olunmuş sübutların mənbəyinin mötəbərliyi müəyyənləşdirilir.

Bununla yanaşı məhkəmə kollegiyası CPM-nin 145 və 146-cı maddələrinin tələblərinə də əsaslanaraq vurğulamışdır ki, yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması ilə bağlı cinayət işlərinə baxılması zamanı vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 15 noyabr 2013-cü il tarixdə qəbul edilmiş “Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulmasına dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” qərarın 4-cü bəndində məhkəmələrə izah edilmişdir ki, şəxsin nəqliyyat vasitəsini alkoqollu içkilərin qəbulu, narkotik vasitələrdən, psixotrop maddələrdən və digər güclü təsir edən maddələrdən istifadə edilməsi nəticəsində sərxoş halda idarə edib-etməməsi ekspert rəyi, şəxsin sərxoşluğunun müəyyən edilməsi haqqında müayinə aktı ilə müəyyən edilir. Şəxs hadisədən sonra hadisə yerindən qaçdıqda və ya hər hansı vasitə ilə müayinədən və ya ekspertizanın keçirilməsindən imtina etdikdə onun cinayət törədərək sərxoş olub-olmaması CPM-nin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan sübut növləri ilə müəyyən oluna bilər. Bu zaman sərxoşluğun dərəcəsi əməlin həmin maddə ilə təsvifi üçün əhəmiyyət kəsb etmir.

CPM-nin 124-cü maddəsinə əsasən cinayət prosesində şübhəli, təqsirləndirilən və zərər çəkmiş şəxsin, şahidlərin ifadələri, ekspertin rəyi, maddi sübutlar, istintaq və məhkəmə hərəkətlərinin protokolları, digər sənədlər sübut kimi qəbul edilir.

Yuxarıda sadalanan halların məcmusundan görünür ki, məhkəmələr Ramil Gülməmmədovun cinayət hadisəsini törədərkən sərxoş halda olmaması ilə bağlı düzgün olmayan nəticəyə gəlmiş, iş materiallarında olan sübutları bir-biri ilə müqayisə etməklə təhlillər aparmamış, ittihamın əsaslandırılması üçün toplanmış sübutların rədd edilməsinin motivlərini göstərməmiş, bununla da əsassız olaraq məhkum R.O.Gülməmmədova qarşı irəli sürülmüş ittihamdan onun nəqliyyat vasitəsini alkoqollu içkilərin qəbulu nəticəsində sərxoş vəziyyətdə idarə etməsinə dair CM-nin 263-1.1-ci maddəsinin dispozisiyasında nəzərdə tutulmuş əsas əlamətlərdən birini xaric etmişlər.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 17 mart 2011-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət-hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir. Cinayətin tövsifi mühüm sosial və hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Tövsif Cinayət Məcəlləsində müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından, cinayət qanununu tətbiq etməyə səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslər tərəfindən həyata keçirilən mühüm məntiqi proses olub, onun yekununda konkret sosial hadisəyə, cəmiyyət üçün təhlükəli olan insan davranışına hüquqi qiymət verilir. Bu isə ilk növbədə işin faktiki hallarının hərtərəfli öyrənilməsini, cinayət hüquq normasının seçilməsini və onun məzmununun izah edilməsini tələb edir.

Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu həmçinin qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, hər bir cinayət əməli araşdırılarkən onun tərkibinin düzgün müəyyən edilməsi və düzgün tövsif

edilməsi cinayət əlamətlərini əks etdirən əməllərin cinayət olub-olmamasını, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsiri olub-olmamasını müəyyənləməyə, habelə həmin cinayətə görə təqsirləndirilən şəxsə ədalətli cəza təyin edilməsinə yönəlmişdir. Əks hal təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə alınmasına, yaxud da cinayət törətməkdə təqsirli olan şəxsin məsuliyyətdən kənar qalmasına, cəzanın düzgün olmayan tətbiqinə səbəb ola bilər. Bu isə öz növbəsində Cinayət Məcəlləsinin əsaslandığı qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

Həm qanunvericiliyin tələblərindən, həm də Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeyindən, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun izah və tövsiyələrindən çıxış edən məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin dəlilləri ilə razılaşıaraq onları qəbul edilən saymış və qeyd etmişdir ki, birinci instansiyası məhkəməsinin gəldiyi nəticəni təsdiq edərək qərar qəbul etmiş apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən sübut etməyə dair prosessual qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmamış, yəni həmin məhkəmə 416.1.21-ci maddəsində göstərilən pozuntuya yol vermişdir ki, bu pozuntu da məhkəmənin qəbul etdiyi qərarın ləğv edilməsi üçün əsas kimi çıxış edir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin təmin edilməsi haqqında dövlət ittihamçısının çıxışını dinləyərək yuxarıda şərh edilən əsaslara görə kassasiya protestinin təmin edilməsi və R.O.Gülməmmədovun CM-nin 263-1.4-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməkdə təqsirli bilinib məhkum edilməsinə dair cinayət işi üzrə Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 11 fevral 2021-ci il tarixli qərarı ləğv edilməklə cinayət işi yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Baş vermiş münaqişədə əvvəldən axıradək iştirak etmiş, həmin münaqişə zamanı sağlamlığına ağır zərər yetirilmiş zərər çəkmiş şəxs xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yerinə yetirmiş şəxs hesab edilə bilmədiyindən, təqsirkarın isə öz davranışı ilə ictimai qaydalara və hamılıqla qəbul olunmuş əxlaq normalarına açıq etinasızlıq göstərməsi, özünü ətrafdakılara qarşı qoymaqla cinayət törətməsi sübuta yetirilmədiyindən onun əməlinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələri ilə tövsif olunması düzgün hesa edilməmişdir.

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 29 noyabr 2018-ci il tarixli hökmü ilə Sərxanbəyov Müzəffər Damət oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CM-nin) 126.2.1, 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinərək 6 (altı) il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, onun 4 ay müddətində qətimkan tədbirlərinin tətbiqi ilə əlaqədar həbsdə və ev dustaqlığında olduğu müddətlər çıxılmaqla üzərində qəti olaraq 5 (beş) il 8 (səkkiz) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası saxlanılmışdır.

Birinci instansiya məhkəməsinin hökmünə əsasən Sərxanbəyov Müzəffər Damət oğlu 15 mart 2018-ci il tarixdə saat 06 radələrində Bakı şəhəri, Nəsimi rayonu, Bülbül prospekti 25 ünvanın qarşısında dilənən şəxsə xoşagəlməz sözlər deməsini Məmmədov Emin Mahir oğlunun ona irad tutub ünvanına nalayiq ifadələr işlətməklə sakitləşməsinə tələb etməsi kimi cüzi səbəbdən aralarında yaranmış mübahisə zamanı insanlar arasında təşəkkül tapmış qarşılıqlı davranış qaydalarını pozmaqla ətrafdakı şəxslərə etinasızlıq göstərməklə onlara qarşı laqeydliklə eqoizmini nümayiş etdirib üzərində gəzdirdiyi istintaqla müəyyən edilməmiş bir tərəfi kəsici və ucu deşici xassəyə malik bıçaqla xuliqanlıq niyyətilə qəflətən Emin Məmmədovun qarın nahiyəsinə qəsdən iki dəfə və ictimai borcunu yerinə yetirən zaman mübahisəyə müdaxilə edən E.Məmmədovun tanışı Kişiyev Fərid Cəlil oğlunun qarın nahiyəsinə həmin bıçaqla və sifətinə əli ilə bir dəfə vuraraq, E.Məmmədova qarının ön divarının daxilə nüfuz edən nazik bağırsaqla ilgəyinin müsaqirənin (müsariqədə 5 yerdən dəlib keçən və 3 yerdən arteriyanı zədələyən yaralar) çoxsaylı yaralanmaları ilə müşayiət olunan deşilmiş-kəsilmiş yarası və qarının sağ yan divarını boşluğa nüfuz etməyən deşilmiş-kəsilmiş yarası ilə nəticələnməklə yetirdiyi anda insan həyatı üçün təhlükəli olan ağır dərəcəli bədən xəsarəti yetirməklə və F.Kişiyevə sol göz altı nahiyəsinin

qançırını ilə nəticələnməklə sağlamlığına zərər vurmaya başladığı üçün dərəcəsi təyin edilməyən və döş qəfəsinin sol yarısının arxa səthinin boşluqlara nüfuz edən sol tərəfli hemopnevotoraks, dalağın və mədənin yaralanması, daxili və xarici qanaxma ilə müşayiət olunan, splenoektomiya ilə nəticələnməklə yetirdiyi anda insan həyatı üçün təhlükəli olan ağır dərəcəli bədən xəsarəti yetirməklə xuliqanlıq niyyətilə qəsdən iki şəxsin sağlamlığına ağır zərər vurmuşdur.

Hökmdən məhkum M.D.Sərxanbəyov və onun müdafiəçisi Salmanov Elnur Nizami oğlu tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətlərinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 25 fevral 2019-cu il tarixli qərarı ilə həmin şikayətlər təmin edilməmiş, hökm isə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 25 fevral 2019-cu il tarixli qərarından məhkum M.D.Sərxanbəyovun müdafiəçisi Həsənova İlhamə Zakir qızı kassasiya şikayəti verərək həmin şikayətini onunla əsaslandırılmışdır ki, Müzəffər Sərxanbəyov xuliqanlıq niyyəti ilə deyil, zərərçəkmiş şəxs Emin Məmmədovun nalayiq ifadələr işlətməsinə görə onun sağlamlığına bıçaqla ağır zərər verməyə aid xəsarətlər yetirdiyindən və baş vermiş münaqişədə digər zərərçəkmiş şəxs Fərid Kişiyev münaqişə tərəfi olmaqla hər hansı şəkildə ictimai borcu yerinə yetirmədiyindən, qeyd olunan əlamətləri nəzərdə tutan CM-nin 126.2.4 və 126.2.2-ci maddələri Müzəffər Sərxanbəyovun əməllərinə əsassız olaraq şamil edilmiş, eyni zamanda onun əməlindən səmimi peşman olması, zərərçəkmiş şəxslərlə barışması, himayəsində bir azyaşlı uşağının olması, cəzanı ağırlaşdıran halların isə olmaması nəzərə alınmadığından, təqsirləndirilən şəxs həddindən artıq ağır cəzaya məruz qalmışdır.

Müdafiəçi İ.Z.Həsənova kassasiya şikayətində göstərilənlərə əsasən Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 25 fevral 2019-cu il tarixli qərarının ləğv edilməsini, əməlində müvafiq cinayət tərkibləri olmadığından,

CM-nin 126.2.2, 126.2.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əlamətlər üzrə cinayət təqibinə xitam verilməsi, Müzəffər Sərxanbəyovun yalnız CM-nin 126.2.1-ci maddəsi ilə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına CM-nin 70-ci maddəsinə əsasən şərti məhkum edilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası müdafiəçinin kassasiya şikayətini Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra məndə CPM-nin) 419-cü maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciəti kimi görmüş və bu müraciətlə əlaqədar Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 25 fevral 2019-cu il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarına dair CM-nin 3-cü maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yalnız həmin Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

Bu normanın mənasına görə şəxsin əməlinə konkret cinayət tərkibinin cəhətlərini təşkil edən zəruri əlamətlərin mövcud olub-olmaması barədə nəticəyə gəlmək üçün şəxsə isnad edilən əməlin Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin dispozisiyası ilə müqayisə edilməsi tələb olunur.

Bu tələb Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 17 mart 2011-ci il tarixli qərarının müddəalarından da irəli gəlir.

Belə ki, Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun həmin qərarına görə, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir.

CPM-nin 139-cü maddəsi bu normada təsbit olunmuş digər hallarla yanaşı cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətlərinin sübutlara əsasən müəyyən edilməsini tələb edir.

CPM-nin 145.1-ci maddəsinə əsasən hər bir sübut mənsubiyyəti, mümkünlüyü, mötəbərliyi üzrə qiymətləndirilməlidir. Cinayət təqibi üzrə

toplanmış bütün sübutların məcmusuna isə ittihamın həlli üçün onların kifayət etməsinə əsasən qiymət verilməlidir.

Cinayət təqibi üzrə toplanmış sübutların kifayət etməsi dedikdə isə, müəyyən edilməli hallar üzrə mümkün sübutların elə bir həcmi nəzərdə tutulur ki, onlar sübut etmə predmetinin (o cümlədən, əməldə cinayəti ağırlaşdıran bu və ya digər tövsifedici əlamətin olub-olmamasının) müəyyən edilməsi üçün mötəbər və yekun nəticəyə gəlməyə imkan versin (CPM-nin 146.1-ci maddəsi).

Kassasiya şikayətində M.D.Sərxanbəyovun təqsirli bilindiği CM-nin 126.2.1, 126.2.2, 126.2.4-cü maddələrindən CM-nin 126.2.1-ci maddəsinin onun əməlinə şamil edilməsi, yəni iki nəfər zərərçəkmiş şəxsə qarşı qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətini törətməsi mübahisələndirilməmişdir.

Müdafiəçinin M.D.Sərxanbəyovun əməllərinə şamil edilməsini mübahisələndirdiyi CM-nin 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələri isə, onların dispozisiyalarına görə (baxılan işin kontekstində), zərərçəkmiş şəxsin ictimai borcunu yerinə yetirməsi ilə əlaqədar onun özünə qarşı, habelə xuliqanlıq niyyəti ilə törədilən qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma əməllərinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun “Xuliqanlıq işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 23 mart 2004-cü il tarixli qərarında izah olunur ki, məhkəmələr xuliqanlıq cinayətini xuliqanlıq niyyətilə törədilən qəsdən sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurma cinayətlərindən fəqləndirərkən nəzərə almalıdırlar ki, xuliqanlıq niyyəti konkret cinayətin motivi kimi özünü biruzə verdiyi halda, xuliqanlıq əməli təqsirkarın təhlükəli davranışdır (qərarın 5-ci bəndi).

Xuliqanlıq niyyətinin şərhini isə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarında vermişdir.

Plenumun həmin qərarının 6-cı bəndində deyilir ki, qəsdən adam öldürmə o vaxt CM-nin 120.2.2-ci maddəsi ilə (xuliqanlıq niyyəti ilə adam öldürmə) tövsif olunmalıdır ki, təqsirkar davranışı ilə ictimai qaydalara və hamı tərəfindən qəbul olunmuş əxlaq normalarına açıq etinasızlıq göstərməklə, özünü ətrafdakılara qarşı qoymaqla cinayət törədir (məsələn, heç bir səbəb olmadan,

yaxud hər hansı bəhanə ilə başqasını həyatdan məhrum etmək).

Müzəffər Sərxanbəyovun zərərçəkmişlər Məmmədov Emin Mahir oğlunun və Kişiyev Fərid Cəlil oğlunun sağlamlıqlarına qəsdən ağır zərər vurmaları ilə bağlı olan hərəkətlərini yuxarıda qeyd olunan CM-nin Xüsusi hissəsinin normaları və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun hüquqi mövqeyi ilə müqayisə etdikdə, kassasiya şikayəti müəllifinin məhkumun əməlinə CM-nin 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələrində göstərilən tövsifedici əlamətlərin olmaması haqqında iddiasının əsaslı olduğu, məhkəmələrin isə həmin maddələri M.D.Sərxanbəyovun əməllərinə şamil etməklə məhkəmələrdə baxılmış sübutlardan irəli gəlməyən (işin həqiqi faktiki halları ilə uzlaşmayan) nəticə çıxararaq təqsirkarın əməlinin hüquqi tövsifində səhvə yol verdikləri müəyyən edilir.

Belə ki, ilkin olaraq məhz Emin Məmmədovun M.Sərxanbəyovun ünvanına nalayiq ifadələr işlətməsi hətta ittiham aktında qeyd olunmuş və bununla birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri də razılaşmışdır.

Emin Məmmədovun nalayiq ifadələr işlətməsinə isə E.Məmmədovun özünün belə ifadəsinə görə M.Sərxanbəyovun gecə klubunun qarşısında dilənən şəxsə bir neçə dəfə “sənə nə olub” sualı ilə müraciət etməsi, yəni ümumiyyətlə, xüsusilə də nə Emin Məmmədova, nə də ki, Fərid Kişiyevə münasibətdə hüquqa, əxlaqa zidd məzmun daşımayan davranışı səbəb olmuşdur.

Gecə klubunun qarşısında bir tərəfdən Emin Məmmədov və onunla birlikdə olan qohumu Fərid Kişiyev, digər tərəfdən Müzəffər Sərxanbəyov və onunla birlikdə olan dostu Mikayıl Rəhimov arasında sözlü mübahisənin məhz bu cür başlaması və gedişatında mübahisə edənlərin gecə klubunun qarşısından kənara – kimsəsiz yerə çəkilib mübahisəni davam etdirmələri və orada Müzəffər Sərxanbəyovun bıçaq çıxartması, Emin Məmmədovun isə onun (bıçaq çıxarıb vurmayanın) ünvanına söyüş söyməsi və bundan sonra M.Sərxanbəyovun əvvəlcə E.Məmmədovu, sonra isə arxadan onu başından vuran Fərid Kişiyevi bıçaqla vurub onların sağlamlıqlarına ağır zərər vuran xəsarətlər yetirməsi onların hər birinin (M.Sərxanbəyovun, zərərçəkmiş şəxslərin, şahid M.Rəhimovun) verdikləri ifadələrlə təsdiq olunur.

Bu isə onu göstərir ki, Müzəffər Sərxanbəyov səbəbsiz hərəkət etməmiş, o cümlədən E.Məmmədovu və F.Kişiyevi özü ilə mübahisəyə təhrik edib bundan bəhanə kimi istifadə etməmiş,

zərərçəkmiş şəxslərə qarşı törətdiyi hərəkətlərin əsasında (motiv olaraq) onun subyektiv qiymətləndirməsində təhqir, düzgün olmayan hərəkətlər kimi səciyyələndirilmiş zərərçəkmiş şəxslərin davranışı çıxış etmişdir.

Qeyd olunan faktiki halları CM-nin 126.2.4-cü maddəsi və Ali Məhkəmənin Plenumunun 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarında ifadə olunmuş “xuliqanlıq niyyəti”nə dair hüquqi mövqeyi ilə müqayisə etdikdə, əslində M.Sərxanbəyovun əməlinə qeyd olunan əlamətin olmadığı və onun hərəkətlərinin həmin maddə ilə əsassız olaraq tövsif edildiyi müəyyən olunur.

Birinci instansiya məhkəməsində baxılmış sübutlardan, o cümlədən Fərid Kişiyevin özünün belə ifadəsindən görünür ki, Müzəffər Sərxanbəyovun gecə klubunun qarşısında dilənən şəxsə “sənə nə olub?” sözləri ilə bir neçə dəfə müraciət etməsindən sonra məhz o, M.Sərxanbəyova yaxınlaşıb ondan “burnunu soxmamasını” tələb etmiş və mübahisə ilk əvvəl onunla M.Sərxanbəyov arasında yaranmış, Emin Məmmədov onun təəsübkeşi kimi, Mikayıl Rəhimov isə M.Sərxanbəyov tərəfindən mübahisəyə qoşulmuş və daha sonra mübahisə yuxarıda təsvir edilən qaydada inkişaf edib ona və Emin Məmmədova ağır xəsarətlərin yetirilməsi ilə nəticələnmişdir.

Qeyd olunan hallar kassasiya şikayətində də iddia olunduğu kimi, əslində Fərid Kişiyevin hadisənin əvvəlindən tərəf qismində mübahisədə iştirak etdiyini, yəni mübahisənin kəsilməsi üçün kənardan müdaxilə edən şəxs olmayıb hadisədə ictimai borcunu yerinə yetirən şəxs rolunda çıxış etmədiyini, müvafiq olaraq da CM-nin 126.2.2-ci maddəsinin də Müzəffər Sərxanbəyovun əməllərinə əsassız olaraq şamil edildiyini göstərir.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası belə qənaətə gəlmişdir ki, şərh edilən hissədə müdafiəçinin kassasiya şikayəti təmin edilməli, məhkəmələr CPM-nin 416.1.2 və 416.1.15-ci maddələrində məhkəmə qərarının kassasiya qaydasında ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi əsasları kimi nəzərdə tutulmuş pozuntulara yol verdikləri üçün apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı və birinci instansiya məhkəməsinin hökmü dəyişdirilməli və məhkəmələrin yekun qərarlarından M.Sərxanbəyovun CM-nin 126.2.2 və 126.2.4-cü maddələri ilə təqsirli bilinməsinə və cəzalandırılmasına dair müddəlar xaric edilməlidir.

Müzəffər Sərxanbəyova təyin olunmuş cəzanın mübahisələndirilməsi üzrə kassasiya şikayətinin dəlillərinə (məsuliyyətini

yüngülləşdirən hallar nəzərə alınmadan cəzanın təyin edilməsinə dair iddiaya) gəldikdə, məhkəmə kollegiyası bu məsələdə kassasiya şikayətinin müəllifi ilə razılaşmaq üçün əsas görməmişdir.

Belə ki, məhkəmə qərarlarından CM-nin 126.2.2, 126.2.4-cü maddələrinin xaric edilməsi ilə əlaqədar Müzəffər Sərxanbəyov yalnız CM-nin 126.2.1-ci maddəsi ilə - iki nəfər şəxsin sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurmaqda təqsirli olsa da, ona birinci instansiya məhkəməsinin hökmü ilə həmin maddənin sanksiyasında alternativsiz nəzərdə tutulmuş 6 ildən 11 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının ən aşağı həddində cəza təyin edilmişdir.

Hökmlə M.Sərxanbəyovun himayəsində bir azyaşlı uşağının olması (CM-nin 59.1.4-cü maddəsi), zərər çəkmiş şəxslərin onunla barışması (CM-nin 59.1.12-ci maddəsi), ona qarşı şikayət və tələblərinin olmaması, gənc olması cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi qiymətləndirilmiş, cəzanı ağırlaşdıran hallar isə müəyyən edilməmişdir.

M.Sərxanbəyova təyin olunmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti 6 il təşkil etdiyi üçün qeyd olunan cəzanı yüngülləşdirən hallar və cəzanı ağırlaşdıran halların olmaması da kifayət qədər nəzərə alınmış, çünki həmin cəza (CM-in 59.1.12-ci maddəsində göstərilən cəzanı yüngülləşdirən halın müəyyən edilməsi ilə

əlaqədar) CM-nin 60-cı maddəsində təsbit edilmiş güzəştli qaydanın müəyyən etdiyi həddən də az olmuşdur.

Məhkəmə kollegiyası baxılan iş üzrə müəyyən edilmiş cinayətin xarakterini və ictimai təhlükəliliyini xarakterizə edən, məhkum edilmiş şəxsin şəxsiyyətini səciyyələndirən halları, cəzanın məqsədləri ilə birlikdə götürməklə nəzərdən keçirib hesab etmişdir ki, M.Sərxanbəyova hökmə təyin olunmuş 6 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası CM-nin 8, 58.3-cü maddələrinin tələblərinə cavab verən, CM-nin 41.2-ci maddəsində təsbit edilmiş cəzanın məqsədlərini kifayət qədər təmin edən ədalətli cəzadır və onun CM-nin 62-ci maddəsinə əsasən daha da yüngülləşdirilməsi və yaxud CM-nin 70-ci maddəsi tətbiq edilməklə şərti tətbiq edilməsi üçün heç bir əsas yoxdur.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair müdafiəçinin, habelə kassasiya şikayətinin təmin edilməməsinə dair dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə müdafiəçinin kassasiya şikayətinin qismən təmin edilməsi və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Sərxanbəyov Müzəffər Dəmət oğlunun barəsində olan 25 fevral 2019-cu il tarixli qərarının yuxarıda təsvir edilən qaydada dəyişdirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

*Müzəffər Ağazadə,
Azərbaycan Respublikasının
əməkdar hüquqşünası*

Ehtiyatsızlıqdan törədilən ağır nəticəli əməllər təsnifatına görə ağır cinayətlər sırasına aid edilə bilərmə?

Əminliklə demək olar ki, yazının başlığında məsələ ilə bağlı hüquqşünaslar arasında sorğu aparılacağı təqdirdə rəyi soruşulanların mütləq əksəriyyəti qoyulan suala müsbət cavab verərdilər və bu zaman cavabların həqiqiliyini Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM) 15-ci maddəsinə istinad etməklə əsaslandırardılar. CM-nin 15.4-cü maddəsində isə deyilir:

-Bu Məcəllə ilə qəsdən və **ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə** nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının yuxarı həddi on iki ildən artıq olmayan əməllər **ağır cinayətlər** hesab edilir.

Göründüyü kimi xəyali respondentlərin hazırkı vəziyyətdə verə biləcəyi cavablar qanun normasına uyğun olduğundan onlara hər hansı irad tutula bilməzdi. Məsələn, hazırda qüvvədə olan cinayət qanunu ilə ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər sırasına aid edilən yol hərəkəti və ya nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını sərxoş halda və ya nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən pozulması ağır nəticəyə səbəb olduqda bu əməl təsnifatına görə ağır cinayətlər sırasına aid edilməlidir. Çünki, həmin əməli törətməyə görə məsuliyyətdən bəhs edən CM-nin 263-1.4-cü maddəsində 7 ildən 12 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur. Aydın ki, qanunverici belə əməl üçün cəza həddi müəyyən edərkən yalnız əməlin ağır nəticəyə səbəb olmasını əsas götürmüşdür. Elə həmin əsasla da ehtiyatsızlıqdan törədilən ağır nəticəli bütün əməllər ağır cinayətlər kateqoriyasına aid edilmişdir.

Halbuki, hüquq nəzəriyyəsinə görə cinayətlərin təsnifatı müəyyənləşdirilərkən təkcə onun ağır nəticəli olması deyil, həm də əməlin subyektiv tərəfi, yəni **onun qəsdən və ya ehtiyatsızlıq üzündən törədilməsi**, cinayətin **törədilmə üsulu və ictimai təhlükəlilik dərəcəsi** kimi mühüm hallar mütləq nəzərə alınmalıdır. Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsindəki maddələrin sanksiyaları nəzərdən keçirilərkən məlum olar ki, əmələ görə cəzanın növü və həddi müəyyən edilərkən nadir istisnalarla həmin prinsiplərə əməl edilmişdir.

Məsələn, ağırlaşdırıcı hallar olmadan qəsdən adam öldürməyə görə ən çoxu 14 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulduğu halda eyni nəticəli əməlin ehtiyatsızlıqdan törədilməsi yalnız 3 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə nəticələnmə bilər (CM-nin 120.1 və 124-cü maddələri). Yaxud xüsusilə külli miqdarda əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə üstündə 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulsa da, eyni əməlin ehtiyatsızlıqdan törədilməsi ən çoxu 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə nəticələnmə bilər (CM-nin 186.3 və 187.4-cü maddələri). Eləcə də eyni miqdarda, yaxud həcmində özgə əmlakının quldurluq yolu ilə ələ keçirilməsi, onun soyğunçuluq yolu ilə ələ keçirilməsinə nisbətən daha ağır məsuliyyət yaradır (CM-nin 180 və 181-ci maddələri). Çünki hər iki halda təqsirkarın məqsədi özgə əmlakını ələ keçirmək olsa da, quldurluq hadisəsinin gedişində həm də zərər çəkmişin həyatı, yaxud sağlamlığı təhlükə altına düşə bilər.

Hər üç misaldan görünür ki, cəza müəyyən edilərkən əməlin nəinki ağır nəticə verməsi, eləcə də onun qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsi, habelə cinayətin törədilmə üsulu və ictimai təhlükəlilik dərəcəsi nəzərə alınmışdır. Bütün bunlar cinayət qanunvericiliyinin təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri ilə uzlaşır. Bunlarla yanaşı cinayətlərin təsnifatından bəhs edən CM-nin 15-ci maddəsində bu prinsiplərdən kənara çıxmaq halları da vardır. Həmin maddədə ağır cinayətlərə tərifi verilərkən yalnız əməlin ağır nəticəli olmasının əsas götürülməsi, yəni əməlin qəsdən, yaxud ehtiyatsızlıq üzündən törədilməsi halına əhəmiyyət verilməməsi xüsusi etiraz doğurur.

Əməllərin təsnifatlaşdırılmasına belə yanaşma hüquq nəzəriyyəsinə də ziddir. Belə ki, cinayət qanununa görə cinayətin qəsdən törədilməsi hallarında təqsirkar şəxs hərəkətinin ictimai təhlükəli

olduğunu dərk edir, onun ictimai təhlükəli nəticələrini qabaqcadan görür və bunu arzu edir (birbaşa qəsd), yaxud əməlin ictimai təhlükəli nəticəsini görsə də bunu arzu etmir və bununla da belə nəticənin baş verməsinə şüurlu sürətdə yol verir (dolaylı qəsd). Ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayət hallarında isə şəxs öz əməlinin ictimai təhlükəli nəticələr verə biləcəyini qabaqcadan görsə də kifayət qədər əsas olmadan onların qarşısını alacağını güman edir, yaxud əməlin ictimai təhlükəli nəticələr verə biləcəyi imkanını lazımı diqqət və ehtiyatlılıq göstərərək qabaqcadan görməli olduğu və görə biləcəyi halda görmür və bununla da cinayətkarcasına özünə güvənmə və cinayətkarcasına etinasızlıq kimi səbəblərdən cinayət hadisəsi törədir (CM-nin 25 və 26-cı maddələri).

Şübhəsiz ki, qəsdən və ehtiyatsızlıq üzündən törədilən eyni nəticəli əməllər üçün cinayət qanununda fərqli sanksiyalar nəzərdə tutulmalıdır və yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi cinayət qanunvericiliyimizdə həmin prinsipə əməl edilir. Doğrudur, nadir hallarda olsa da cinayət qanununun bəzi maddələrində bu prinsiplərdən kənara çıxma hallarına təsadüf edilir. Məsələn, CM-nin həm ağırlaşdırıcı hallar olmadan sağlamlığa **qəsdən az ağır** zərər yetirmədən bəhs edən 127.1-ci maddəsində, həm də sağlamlığa az ağır zərər vurulması ilə nəticələnən yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozmadan bəhs edən 263.1-ci maddələrində eyni həddə, yəni ən çoxu 2 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur. Məlum olduğu kimi CM-nin 263-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan əməl ehtiyatsızlıq üzündən törədilən əməllər sırasına aiddir. Belə vəziyyətdə **qəsdən və ehtiyatsızlıqdan törədilən** eyni nəticəli əməllər üçün fərqli cəza müəyyən edilməməsinin səbəbini izah etmək çətindir. (Ümid edirik ki, qanundakı belə anlaşılmaqlıq tezliklə aradan qaldırılacaqdır). Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, yol-nəqliyyat hadisəsi zamanı sağlamlığa az ağır zərər dəyməsi üstündə cinayət məsuliyyətindən bəhs edən Rusiya Federasiyası CM-nin 264-cü maddəsinin birinci hissəsi 2003-cü ildə dekriminallaşdırılmışdır. Azərbaycan Respublikası CM-nin 20 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunu ilə isə CM-nin ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurmada bəhs edən 131.1-ci maddəsi də dekriminallaşdırıldığından məntiqə görə Məcəllənin ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma üstündə məsuliyyətdən bəhs edən digər maddələri də qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir.

Yuxarıda qeyd edildi ki, Azərbaycan Respublikası CM-nin 15-ci maddəsinə görə qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsindən asılı olmayaraq 12 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulan bütün əməllər ağır cinayətlər kateqoriyasına aiddir. Bu müddəə ilə qətiyyətli razılaşmaq olmaz və belə tərif nəzəri anamlara uyğun gəlmir. Çünki qeyd edildiyi kimi 15-ci maddədə ağır cinayətlər anlamına tərif verilərkən təkcə əməlin ağırlıq dərəcəsi əsas götürülmüş, onun qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsi, eləcə də törədilmə üsulu və ictimai təhlükəlilik dərəcəsi kimi hallar arxa plana keçirilmişdir. Halbuki, CM-nin Xüsusi hissəsinin maddələrinin sanksiyalarından görünür ki, cinayət üçün cəza müəyyən edilməsi hallarında sanksiyalarda bir qayda olaraq əməlin ehtiyatsızlıqdan, yaxud qəsdən törədilməsi, habelə törədilmə üsulu kimi mühüm hallar nəzərə alınmışdır. Hesab edirik ki, cinayətlərin təsnifatına verilən tərif də əmələ görə cəzanın növü və həddi müəyyən edilərkən əsas götürülən prinsiplərə uyğunlaşdırılmalıdır. Yəni ehtiyatsızlıqdan törədilən əməllər nəticəsindən asılı olmayaraq ağır cinayətlər sırasına aid edilməməlidir.

Yazı hazırlanarkən Azərbaycan Respublikasının hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi istisna olmaqla heç bir mənbədə ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin ağır cinayətlər sırasına daxil edilməsi faktına təsadüf etmədik. Bunun üçün rus və Azərbaycan dillərində nəşr edilmiş hüquq terminləri lüğətinə, rus dilində nəşr olunan hüquq ensiklopedik lüğətlərinə, Azərbaycan Respublikasının 1960-cı il Cinayət Məcəlləsinə, Rusiya Federasiyasının 1997-ci ildən əvvəl və hazırda qüvvədə olan Məcəllələrinə, hüquq dərsliklərinə və.s baxmaq kifayətdir. Ümumiyyətlə, bütün hüquq ədəbiyyatlarında ağır nəticəli əməllər yalnız qəsdən törədildikdə onlar ağır cinayətlər sırasına aid edilir. Heç bir hüquq ədəbiyyatında ağır nəticəli ehtiyatsızlıqdan törədilən əməllərin ağır cinayətlər sırasına aid edilməsi halına təsadüf etmədik.

Qanunda yol verilən bu xəta təxirə salınmadan dəyişdirilməlidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, CM-nin 15.4-cü maddəsində dəyişiklik edilməsi sadəcə texniki məsələ deyildir. Çünki hazırda ehtiyatsızlıqdan törədilən ağır nəticəli cinayətlərin də CM-nin 15.4-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan ağır cinayətlər sırasından çıxarılması avtomatik olaraq belə əməllərin təsnifatına görə az ağır cinayətlər sırasına aid olunması deməkdir. Qanunda müvafiq dəyişikliklər edildikdə isə məhkumlar təsnifatına görə az ağır cinayətlər törətmiş şəxslər üçün qanunda göstərilən güzəştlərdən istifadə etmək imkanına malik olacaqlar. Yəni onlar təsnifatına görə az ağır cinayət törətmiş şəxslər kimi cinayətin residivinin müəyyən edilməsi (18.3-cü maddə), əməlin cinayətə hazırlıq mərhələsində başa çatması (28.2-ci maddə), ağır cinayətlərin

törədilməsi məqsədilə sabit mütəşəkkil qrup yaradılması (34.4-cü maddə), azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilən şəxslər üçün cəzaçəkmə müəssisəsinin növünün müəyyən edilməsi (56-cı maddə), cəzanı yüngülləşdirən halların cəza təyini zamanı nəzərə alınması (59.1-ci maddə), residivə görə cəza təyin edilməsi (65-ci maddə), cinayətlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsi (61.1 və 66.2-ci maddələr), cinayət məsuliyyətindən azad etmə (74, 75.1.2 və 75.1.3-cü maddələr), cəzadən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə (76.3.1 və 76.3.3-cü maddələr) cəzanın çəkilməmiş hissəsini daha yüngül cəza növü ilə əvəz etmə (77-ci maddə), hamilə qadınlar və az yaşlı uşaqları olan şəxslər tərəfindən cəzanın çəkilməsinin təxirə salınması (79.1-ci maddə), ittiham hökmünün icrası müddəti ilə əlaqədar cəza çəkmədən azad etmə (80-ci maddə) və cəzadan azad edilmiş şəxsin məhkumluğunun ödənilməsi, yaxud götürülməsi məsələlərinin həlli (83-cü maddə) zamanı qanunvericilikdə müəyyən edilən güzəştlərdən yararlanmaq imkanına malik olacaqlar.

Cinayət Məcəlləsinin cinayətlərin təsnifatından bəhs edən 15-ci maddəsinin təshih edilməsinə zərurət yaranması mübahisəsizdir. Düzəliş zamanı bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 30 may tarixli qanununa əsasən CM-nin 55-ci maddəsində müəyyən edilmiş müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın həddi 15 ildən 20 ilə qaldırılmışdır. Bu dəyişiklik şübhəsiz ki, cinayətlərin təsnifatına görə yeni qaydada fərqləndirilməsi hallarına öz təsirini göstərməlidir. Bu səbəbdən CM-nin 15.2-ci maddəsinin müddətlə bağlı müddəsinə də müdaxilə etmək məsələsi meydana çıxır. Öz tərəfimizdən CM-nin 15-ci maddəsində aşağıdakı məzmununda dəyişiklik edilməsini təklif edirik:

1. CM-nin 15.2-ci maddəsinin ikinci hissəsindəki “iki” sözü “üç” sözü ilə əvəz edilsin.
2. 15.3 və 15.4-cü maddələr aşağıdakı məzmununda verilsin:

15.3. Bu Məcəllə ilə qəsdən törədilməsinə görə nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının yuxarı həddi dörd ildən artıq olmayan əməllər, yaxud ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə nəzərdə tutulan azadlıqdan məhrum etmə cəzasının aşağı həddi üç ildən yuxarı olan əməllər az ağır cinayətlər hesab edilir.

15.4. Bu Məcəllə ilə qəsdən törədilməsinə görə nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının yuxarı həddi on iki ildən artıq olmayan əməllər ağır cinayətlər hesab olunur.

Cinayətlərin təsnifatından bəhs edən Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 15-ci maddəsində də maraqlı müddəalar var. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 15-ci maddəsi təkmilləşdirilərkən həmin ölkənin cinayət qanunundan da istifadə etmək olar.

BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR, GÖRÜŞLƏR VƏ QƏBULLAR

Ali Məhkəmə sədrinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti Sloveniyada rəsmi səfərdə olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Rzayevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti 2021-ci il oktyabrın 17-dən 20-dək Sloveniya Respublikasının Ali Məhkəməsi və “CEELI Institute”-nin birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri Ali Məhkəmə sədrlərinin 11-ci Konfransında iştirak etmək üçün Sloveniyanın Bled şəhərində rəsmi səfərdə olmuşdur.

Konfransın keçirilməsində əsas məqsəd məhkəmə sədrləri üçün ümumi maraq kəsb edən mövzular ətrafında fikir mübadiləsi aparmaq, məhkəmələrin üzləşdiyi mövcud problemlərin həlli ilə bağlı təcrübələri paylaşmaq olmuşdur.

Konfransın təntənəli açılış mərasimindən sonra hakimlər və məhkəmə şurasının rolu, məhkəmə müstəqilliyi, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi və əlçatanlığı, COVID-19 sonrası tədbirlər və nəticələr mövzularında məruzələr dinlənilmişdir.

Konfransda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Rzayev ”Ədalət mühakiməsinin əlçatanlığı” mövzusunda çıxış etmişdir.

Ali Məhkəmənin sədri son zamanlar ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sistemində köklü islahatların həyata keçirilməsi barədə konfrans iştirakçılarına məlumat vermişdir. Kassasiya məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra məsələləri də əhatə edən həmin islahatlar ölkəmizdə ədalət mühakiməsinin inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələ kimi qəbul edilir. Yeni islahatlara əsasən bu ilin oktyabr ayından etibarən ölkəmizdə kassasiya məhkəməsi işlərə müstəsna hallar istisna olmaqla, ancaq yazılı icraat qaydasında baxır. Bu qaydanın tətbiqi ilə artıq formal xarakter alan şifahi məhkəmə iclaslarının keçirilməsinə ehtiyac olmur, Ali Məhkəmə özünün işini daha səmərəli qurmaq və hüquq məhkəməsi kimi daha keyfiyyətli

fəaliyyət göstərmək imkanı əldə edir. Ali Məhkəmənin sədri vurğulamışdır ki, son zamanlar aparılmış islahatlar nəticəsində ölkəmizdə elektron məhkəmə informasiya sistemindən istifadə imkanları daha da genişləndirilir.

Ali Məhkəmənin sədri ölkəmizdə kassasiya məhkəməsinin daha səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün bir sıra vəzifələrin həyata keçirilməsindən söz açmışdır. Bu vəzifələr sırasında məhkəmə təcrübəsini yaratmaq və onun vahidliyini təmin etmək, məhkəmələrin və hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş sistemli və davamlı işlər görmək, ədalət mühakiməsinin keyfiyyətini artırmaq üçün məhkəmə sisteminin səmərəli idarəçiliyinə nail olmaq, hüquq və ədalət mühakiməsi ilə bağlı məsələlərdə davamlı təlim və tədris təşkil etmək, ədalət mühakiməsinin nüfuzunun artırılması üçün ictimaiyyətlə səmərəli əməkdaşlıq prioritet istiqamətlərdir.

Ali Məhkəmənin sədri səfər çərçivəsində ikili görüşlər keçirərək qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında səmərəli fikir mübadiləsi aparmışdır.

Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Direktoratlığının nümayəndə heyəti Ali Məhkəmənin sədri ilə görüşmüşdür.

2021-ci il oktyabrın 27-də ölkəmizdə səfərdə olan Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Direktoratlığının rəhbəri Xristos Cakoumopoulosun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayevlə görüşmüşdür.

Görüşdə Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Direktoratlığının rəhbəri Xristos Cakoumopoulosu və nümayəndə heyətinin üzvlərini Azərbaycanda salamlamaqdan məmnun olduğunu bildirən Ali Məhkəmənin sədri ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə məhkəmə-hüquq sistemində aparılan islahatlardan, “İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasından irəli gələn öhdəliklərin icrası üzrə görülmüş işlərdən və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi və tətbiqi barədə qonaqlara ətraflı məlumat vermişdir.

Son zamanlar ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sistemində köklü islahatların həyata keçirilməsi barədə söz açan Ali Məhkəmənin sədri bildirmişdir ki, kassasiya məhkəməsinin fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra məsələləri də əhatə edən həmin islahatlar ölkəmizdə ədalət mühakiməsinin inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələ kimi qəbul edilir. Yeni islahatlara əsasən bu ilin oktyabr ayından etibarən ölkəmizdə kassasiya məhkəməsi işlərə müstəsna hallar istisna olmaqla, ancaq yazılı icraat qaydasında baxır. Bu qaydanın tətbiqi ilə Ali Məhkəmə özünün işini daha səmərəli qurmaq və hüquq məhkəməsi kimi daha keyfiyyətli fəaliyyət göstərmək imkanı əldə edir. Ali Məhkəmənin sədri Avropa Şurasının təsisatları ilə işgüzar əlaqələrə, Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrlə məhkəmə-hüquq sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xüsusi önəm verildiyini qeyd etmişdir.

Xristos Cakoumopoulos məhkəmə-hüquq sahəsində həyata keçirilən islahatları yüksək dəyərləndirmiş, ölkəmizlə Avropa Şurası arasında əlaqələrin böyük əhəmiyyət daşıdığını və bu əlaqələrin birbaşa dialoq formasında daha da inkişaf etdirilməsi zərurətindən və bunun İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarlarının icrasına töhfə verəcəyindən danışmışdır.

Səmərəli fikir mübadiləsi şəraitində keçən görüşdə insan haqlarının təmin olunması və bu sahədə məhkəmələr qarşısında duran vəzifələrlə bağlı faydalı müzakirələr aparılmışdır.

Ali Məhkəmənin sədri Avropa Şurasının İnsan Hüquqları və Qanunun Aliliyi Direktoratlığının rəhbəri Xristos Cakoumopoulosun və nümayəndə heyətinin üzvlərini maraqlandıran suallara cavab vermişdir.

Ali Məhkəmədə tələbələr arasında bilik yarışması keçirilmişdir.

2021-ci il 13 noyabrda Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən ölkəmizdə inzibati məhkəmələrin yaranmasının 10 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər çərçivəsində ali təhsil müəssisələrinin hüquq fakültələrinin tələbələri arasında onların inzibati hüquqa və inzibati prosesə dair biliklərini daha da təkmilləşdirmək, eləcə də bu sahələrə olan marağını artırmaq məqsədilə bilik yarışması keçirilmişdir.

Yarışmada Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, ADA Universiteti, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsinin Akademiyası, Milli Aviasiya Akademiyası və Naxçıvan Dövlət Universiteti öz komandaları ilə təmsil olunmuşlar.

Yarışmadan əvvəl iştirakçılarla görüşdə çıxış edən Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının sədri Xəqani Məmmədov ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sahəsində həyata keçirilən köklü islahatlar və görülən geniş həcmli əməli işlər, eləcə də inzibati məhkəmələrin 10 illik fəaliyyəti və əldə edilmiş nəticələr, inzibati məhkəmə icraatının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin daha da artırılmasına nail olmaq məqsədilə gələcəkdə həyata keçirilməli olan işlər barədə ətraflı məlumat vermiş, iştirakçıları maraqlandıran sualları cavablandırmışdır. Tədbirdə həmçinin Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının sədri Sənan Hacıyev, İnzibati Kollegiyanın hakimi Səyyad Kərimov, Ali Məhkəmənin Aparat rəhbəri Elvin Hətəmzadə və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının hüquq kafedrasının müdiri professor İsxan Vəliyev çıxış etmişlər.

Yarış zamanı iştirakçıların inzibati hüquqa və inzibati məhkəmə icraatına dair təməl biliklərinin ölçülməsi məqsədilə bütün komandalara eyni bir kəzəs verilmiş və onun həlli ilə bağlı qoyulmuş suallar komandalər tərəfindən yazılı qaydada cavablandırılmışdır. Yarışmanın nəticələri yaxın vaxtlarda elan olunacaqdır.

Ali Məhkəmədə “Məhkəmə-hüquq islahatları mövzusunda gənclərin maarifləndirilməsi” layihəsi çərçivəsində təlim keçirilmişdir.

“Avropa Hüquqşünas Tələbələr Assosiasiyası - Bakı” İctimai Birliyinin (ELSA Azərbaycan) təşkilatçılığı, Ali Məhkəmənin, Vəkillər Kollegiyasının və Azərbaycan Respublikası Gənclər Fondunun dəstəyi ilə reallaşdırılan “Məhkəmə-hüquq islahatları mövzusunda gənclərin maarifləndirilməsi” layihəsi çərçivəsində dekabrın 3-də Ali Məhkəmədə təlim keçirilmişdir.

Təlimin məqsədi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2019-cu il aprelın 3-də imzaladığı “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərmanının icrası istiqamətində məhkəmə-hüquq sistemində reallaşdırılan islahatlar barədə hüquqşünas tələbələri və gənc hüquqşünasları maarifləndirməkdir.

Tədbirdə məhkəmə hakimləri, vəkillər, gənc hüquqşünaslar və tələbələr iştirak etmişdir.

Tədbirin açılışında çıxış edən Ali Məhkəmənin sədr müavini Çingiz Əsgərov gənc hüquqşünasları və tələbələri Ali Məhkəmədə salamlamış, onlara uğurlar arzulamışdır. Çingiz Əsgərov dövlətimizin başçısının 2019-cu il aprelın 3-də imzaladığı “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərmanın icrası istiqamətində görülən işlərdən, Ali Məhkəmənin fəaliyyəti və məhkəmə-hüquq sahəsində islahatların dərinləşdirilməsi istiqamətində gördüyü tədbirlər barədə danışmış, tədbirin təşkilinə verdiyi dəstəyə görə Gənclər Fonduna minnətdarlığını bildirmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, Ali Məhkəmənin binasında keçirilən təlim gələcək hüquqşünasların hazırlanması və məhkəmə hakimiyyəti barədə məlumatlarının artırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov ELSA Azərbaycan təşkilatının son illər uğurla fəaliyyət göstərməsini qeyd etmişdir. ELSA ilə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən hüquq təsisatları arasında işgüzar əməkdaşlıq münasibətləri qurulmuşdur. Vəkillər Kollegiyası 2018-ci ildən hüquqşünas tələbələrlə sıx, çoxşaxəli və davamlı əməkdaşlıq edir, bu təşkilatın bir çox təşəbbüslərini dəstəkləyir.

Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının sədri Sənan Hacıyev təlim sessiyasında “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatlar” mövzusunda təqdimatla çıxış edərək son illər ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları barədə məlumat vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Gənclər Fondunun icraçı direktoru Fərid Cəfərov bildirib ki, Fond ELSA Azərbaycan təşkilatının bir neçə layihələrini, ideyalarını, təşəbbüslərini dəstəkləyib və bu iş davam etdirilir. 2019-cu ildə təşkilatın beynəlxalq tədbirinin keçirilməsinin Azərbaycanın gənclər siyasəti üçün əlamətdar hadisə olduğunu vurğulamışdır.

Milli Məclisin deputatı Kamal Cəfərov bildirmişdir ki, bu gün Azərbaycanın müasir, müstəqil düşüncəli, dövlət siyasətinə sadıq, peşəkar, gənc hüquqşünaslara, kadrlara ehtiyacı var. Kamal Cəfərov ELSA Azərbaycan təşkilatının tədbirlərinin Ali Məhkəmənin binasında keçirilməsinin müsbət təcrübə olduğunu demişdir və layihəyə dəstək verdiyi üçün Gənclər Fonduna təşəkkür etmişdir.

Sonda ELSA Azərbaycan təşkilatının üzvləri Ali Məhkəmənin binasında yaradılan iş şəraitlə tanış olmuşdurlar.

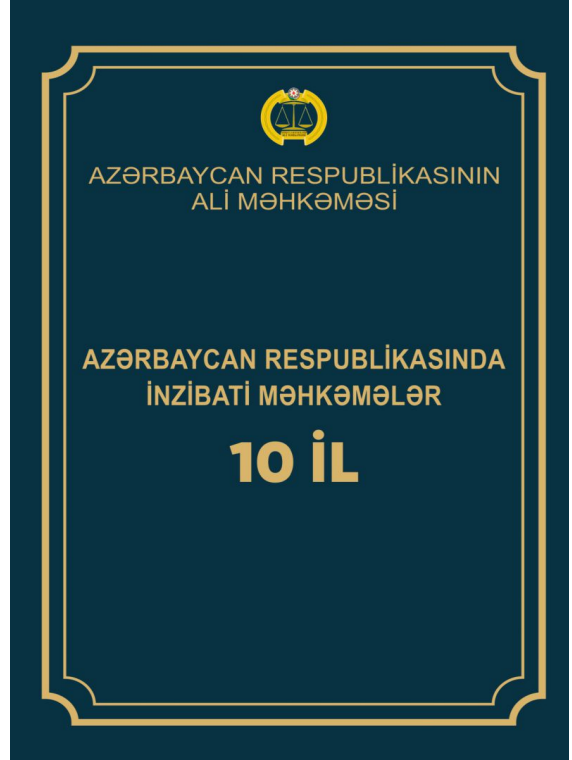

“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNZİBATİ MƏHKƏMƏLƏR - 10 İL” kitabı çapdan çıxmışdır.

Azərbaycan Respublikasında inzibati məhkəmələrin fəaliyyətə başlamasının 10 illiyi münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində “AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA İNZİBATİ MƏHKƏMƏLƏR - 10 İL” kitabı nəşr olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin və “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2011-ci il 01 yanvar tarixdən etibarən eyni anda qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycanda inzibati orqanların qərar və hərəkətlərinə (hərəkətsizliyinə) qarşı hüquqi müdafiənin yeni təkmil mexanizmlərinin tətbiqinə başlanılmışdır. Ötən 10 il ərzində ölkəmizdə inzibati məhkəmə icraatı sahəsində normativ bazanın formalaşdırılması prosesi daim təkmilləşdirilmiş, məhkəmə sistemində mərhələli şəkildə keçidlə tam ixtisaslaşmanın yaradılması təmin edilərək inzibati münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə inzibati məhkəmələrdə baxılması qaydası təsbit olunmuşdur.

Kitabda Azərbaycanda məhkəmə hakimiyyətinin tarixi və dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra məhkəmə-hüquq sahəsində həyata keçirilən köklü islahatlar və görülən geniş həcmli əməli işlər barədə məlumat verilir, inzibati ədliyyənin ötən 10 illik tarixinə ətraflı nəzərə salınaraq bu sahədəki inkişaf və qazanılmış nailiyyətlər göstərilir, inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti və əldə edilmiş nəticələr təhlil olunur, inzibati məhkəmə icraatının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin daha da artırılmasına nail olmaq məqsədilə gələcəkdə həyata keçirilməli olan işlərdən bəhs edilir.

Azərbaycan Respublikasında İnzibati Məhkəmələr - 10 il” kitabının təqdimatı olub.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində “Azərbaycan Respublikasında İnzibati Məhkəmələr - 10 il” adlı kitabın təqdimat mərasimi keçirilib.

Kitab ölkəmizdə inzibati məhkəmələrin fəaliyyətə başlamasının 10 illiyi münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində nəşr olunub.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin və “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2011-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycanda inzibati orqanların qərar və hərəkətlərinə (hərəkətsizliyinə) qarşı hüquqi müdafiənin yeni təkmil mexanizmlərinin tətbiqinə başlanılıb. Ötən 10 il ərzində ölkəmizdə inzibati məhkəmə icraatı sahəsində normativ bazanın formalaşdırılması prosesi təkmilləşdirilib, məhkəmə sistemində mərhələli keçidlə tam ixtisaslaşmanın yaradılması təmin edilib.

Kitabda Azərbaycanda məhkəmə hakimiyyətinin tarixi və dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra məhkəmə-hüquq sahəsində həyata keçirilən köklü islahatlar və görülən genişhəcmli əməli işlər barədə məlumat verilir, inzibati ədliyyənin ötən 10 illik tarixinə ətraflı

nəzər salınaraq bu sahədəki inkişaf və qazanılmış nailiyyətlər göstərilir, inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti və əldə edilmiş nəticələr təhlil olunur. İnzibati məhkəmə icraatının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin daha da artırılmasına nail olmaq məqsədilə gələcəkdə həyata keçiriləcək işlərdən bəhs edilir.

Kitab bu il “Elm və təhsil nəşriyyatında nəfis tərtibatda çap olunub. Buraxılışa məsul Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayev və Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının sədri Xəqani Məmmədovdur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Rzayev nəşrin təqdimat mərasimində çıxış edərək bildirib ki, 10 il bundan əvvəl ölkəmizdə inzibati məhkəmə icraatının tətbiqinə başlanılıb. Bu önəmli hadisə Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində həyata keçirilən islahatların növbəti mühüm mərhələsini təşkil edib. İnzibati Prosesual Məcəlləsinin və “İnzibati icraat haqqında” Qanunun tətbiqi ilk növbədə Konstitusiyada təsbit edilmiş qanunun aliliyinin təmin edilməsi və hüquqi dövlət quruculuğu məqsədlərinə xidmət edib, bununla bağlı səmərəli mexanizmləri təmin etməyə yönəlib. Yeni inzibati hüquq modelinin qəbulu ölkəmizdə dövlət-vətəndaş münasibətlərinə tamamilə yeni yanaşma gətirib.

Ölkəmizdə inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti ilk gündən inzibati orqanların qərarlarına və hərəkətlərinə qarşı hüquqi müdafiənin ədalətli mübahisələndirilməsinə və obyektiv hüquqi qiymət verilməsinə əsaslanır. Bunun nəticəsi olaraq, inzibati orqanlarla fiziki və ya hüquqi şəxslər arasındakı münasibətləri tənzimləyən normativ bazanın formalaşdırılması prosesi yekunlaşdırılıb, inzibati münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə inzibati məhkəmələrdə baxılması qaydası təsbit edilib. Artıq mülki prosesdən fərqli olaraq inzibati məhkəmə icraatında məhkəmənin yardım etmək vəzifəsi, işin hallarını xidməti vəzifəsinə görə araşdırmaq borcu və s. kimi yeni prosesual qayda və prinsiplər tətbiq olunur.

Azərbaycan Prezidentinin “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanı ilə ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafında yeni mərhələnin başladığını və bu sahədə islahatların dərinləşdirilməsinin təməlinin qoyulduğunu vurğulayan Ali Məhkəmənin sədri bildirib ki, sənəddə ədalət mühakiməsi sahəsində ixtisaslaşmanın dərinləşdirilməsi həlledici vasitələrdən biri kimi müəyyənləşdirilib. Buna uyğun olaraq Azərbaycan Prezidentinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən islahatlar nəticəsində 2020-ci il yanvarın 1-dən etibarən mövcud inzibati-iqtisadi məhkəmələr sistemi ləğv edilib, bu sahədə ölkəmizdə ixtisaslaşmış məhkəmələrin iki sistemi – inzibati məhkəmələr və kommersiya məhkəmələri yaradılıb. Bununla da, həm ixtisaslaşmanın artırılmasına şərait yaradılıb, məhkəmə quruluşu optimallaşdırılıb, eləcə də məhkəmə sistemində iş yükünün daha balanslaşdırılmış bölgüsü təmin edilib.

Ali Məhkəmənin sədri qeyd edib ki, inzibati məhkəmələr ötən on il ərzində ölkəmizdə həyata keçirilən davamlı islahatlar nəticəsində məhkəmə sistemindəki layiqli yerini tuta bilib. Təqdimatı keçirilən bu kitabda inzibati məhkəmələrin fəaliyyətinə dair toplanmış məlumatlar fikrimizi möhkəmləndirən yetərli mənbədir. İnzibati məhkəmələrdə baxılan işlərin təhlili göstərir ki, bu məhkəmələrdə baxılan işlərin sayı ildən-ilə artır. İnzibati məhkəmələrin timsalında vətəndaşlarımız səmərəli və işlək hüquqi müdafiə imkanını əldə ediblər.

“Məhkəmə təcrübəsinin öyrənilməsi bu qənaətə gəlməyə əsas verir ki, vətəndaşların hüquqlarının daha səmərəli və vaxtında təmin edilməsinə dair ümumi məqsədə nail olmaq üçün inzibati məhkəmə icraatı ilə yanaşı, paralel olaraq inzibati orqanlardakı icraatın qanunvericiliyin tələblərinə uyğun aparılması işi də daim təkmilləşdirilməlidir. İnzibati orqanlar öz fəaliyyətlərində inzibati mübahisələrə baxılması gedişində məhkəmələr tərəfindən formalaşdırılmış hüquqi mövqeləri nəzərə almalıdırlar. Hesab edirik ki, məhkəmə-hüquq sistemində aparılan davamlı islahatlara uyğun olaraq inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti də daim yeni dövrün tələblərinə və çağırışlarına uyğun qurulmalı, insan hüquqlarının yeni standartlara uyğun daha yaxşı təmin edilməsinə nail olmaq üçün məhkəmə icraatının səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılması prioritet olmalıdır. İnanırıq ki, inzibati məhkəmələr bundan sonra da yaradılma məqsədlərinə uyğun fəaliyyətlərini məsuliyyətlə davam etdirəcək və ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquqlarının qorunması işinə öz layiqli töhfələrini verəcəklər”, - deyərək Ali Məhkəmənin sədri bildirib.

Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının sədri Xəqani Məmmədov İnzibati hüquq sahəsində həyata keçirilən islahatların məqsədindən, İnzibati məhkəmələrin 10 illik fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş uğurlardan və problemlərdən, həmçinin yeni çağırışlardan danışmışdır.

İnzibati məhkəmələrin tarixinə toxunan Kollegiya sədri Azərbaycanda “İnzibati icraat haqqında” qanun qəbul edilənədək inzibati orqanlarda icraat qaydalarının ayrı-ayrı qanunlarda nəzərdə tutulmuş normalar və çoxsaylı normativ hüquqi aktlar əsasında tənzimləndiyini və fraqmental xarakter daşdığını vurğulayıb. Bu sahədə vahid qanun olmadığından müxtəlif dövlət orqanlarında icraat qaydalarının müxtəlif olmasının vətəndaşların hüquqlarının pozulmasına yol açdığını qeyd edən kollegiya sədri bildirib ki, bu baxımdan vətəndaş və dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin daha demokratik, şəffaf və konstitusion təminatlarla uyğun icraat qaydalarının müəyyənləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi.

Ölkəmizdə inzibati hüquq sahəsində həyata keçirilən islahatların məqsədi məhz bu halları aradan qaldırmaq üçün idarəçilik fəaliyyətinə hüquqi dövlət prinsipinin tələblərinə uyğun tamamilə yeni konseptual yanaşma gətirməkdən ibarət olub. İslahatların konsepsiyası ona əsaslanıb ki, məhz konstitusiyaya prinsipləri əsasında nizama salınan icraat qaydalarının vahidliyi, şəffaflığı və sadəliyi vətəndaşları inzibati orqanların və vəzifəli şəxslərin özbaşınalığından, süründürməçiliyindən qoruya bilər. Digər tərəfdən isə belə vahid icraat prosedurları dövlət orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin və faydalı iş əmsalının, idarəçilik funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı onların məsuliyyətinin artırılmasını təmin edirdi. İnzibati orqanların idarəçilik fəaliyyəti üzrə icraat qaydalarının vahid qanun səviyyəsində nizama salınmasının əhəmiyyəti bir çox demokratik, hüquqi dövlətlərdə artıq çoxdan birmənalı qəbul olunub.

Təqdimat mərasimində İnzibati məhkəmələrin yaranmasının 10 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər çərçivəsində ali təhsil müəssisələrinin hüquq fakültələrinin tələbələri arasında keçirilən bilik yarışmasına yekun vurulub, qaliblərə sertifikatlar verilib.

Sonda tədbir iştirakçıları inzibati məhkəmələr barədə qısa təqdimatı izləyiblər.

Qazaxıstan Respublikası Ali Məhkəməsi hakimlərinin Azərbaycana işgüzar səfəri

Qazaxıstan Respublikası Ali Məhkəməsinin bir qrup hakimi Azərbaycana işgüzar səfərə gəlib.

Dekabrın 20-də Qazaxıstan Ali Məhkəməsinin hakimləri Şəhidlər xiyabanını ziyarət ediblər. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və müstəqilliyi uğrunda canlarından keçmiş qəhrəman övladlarımızın xatirəsi ehtiramla yad edilib, onların məzarları üstünə gül-çiçək düzülüb. Qonaqlar “Əbədi məşəl” abidəsinin önünə əklil qoyublar.

Həmin gün Qazaxıstan Ali Məhkəməsinin hakimləri Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Rzayevlə görüşüblər.

Hörmətli qonaqları Azərbaycanda salamlamaqdan məmnun olduğunu bildiren Ali Məhkəmənin sədri məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi, ədalət məhkəməsinin səmərəliliyinin artırılması, qanunun aliliyinin təmin olunması sahəsində görülən işlər barədə məlumat verib, bütün bunların insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsinə xidmət etdiyini vurğulayıb. Məhkəmə sistemində ən yeni informasiya texnologiyalarından istifadə edildiyini, hakim vəzifəsinə seçim prosedurlarının müasir standartlara uyğunlaşdırıldığını diqqətə çatdıran Ali Məhkəmənin sədri beynəlxalq nüfuzlu hüquq təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq etdiklərini söyləyib.

Ali Məhkəmənin sədri deyib ki, 10 il bundan əvvəl ölkəmizdə inzibati məhkəmə icraatının tətbiqinə başlanılıb. Bu önəmli hadisə Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində həyata keçirilən islahatların növbəti mühüm mərhələsini təşkil edib. Yeni inzibati hüquq modelinin qəbulu ölkəmizdə dövlət-vətəndaş münasibətlərinə tamamilə yeni yanaşma gətirib.

Ölkəmizdə inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti ilk gündən inzibati orqanların qərarlarına və hərəkətlərinə qarşı hüquqi müdafiənin ədalətli mübahisələndirilməsinə və obyektiv hüquqi qiymət verilməsinə əsaslanır. Bunun nəticəsi olaraq, inzibati orqanlarla fiziki və ya hüquqi şəxslər arasındakı münasibətləri tənzimləyən normativ bazanın formalaşdırılması prosesi yekunlaşdırılıb, inzibati münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrə inzibati məhkəmələrdə baxılması qaydası təsbit edilib. Artıq mülki prosesdən fərqli olaraq inzibati məhkəmə icraatında məhkəmənin yardım etmək vəzifəsi, işin

hallarını xidməti vəzifəsinə görə araşdırmaq borcu və sair kimi yeni prosessual qayda və prinsiplər tətbiq olunur.

Ali Məhkəmənin sədr müavini Çingiz Əsgərov ölkəmizdə inzibati hüquq sahəsində həyata keçirilən islahatların məqsədinin idarəçilik fəaliyyətinə hüquqi dövlət prinsipinin tələblərinə uyğun tamamilə yeni konseptual yanaşma gətirməkdən ibarət olduğunu vurğulayıb. Qeyd edib ki, islahatların konsepsiyası ona əsaslanıb ki, məhz konstitusiyə prinsipləri əsasında nizama salınan icraat qaydalarının vahidliyi, şəffaflığı və sadəliyi vətəndaşları inzibati orqanların və vəzifəli şəxslərin özbaşnalığından, süründürməçiliyindən qoruya bilər. Digər tərəfdən isə belə vahid icraat prosedurları dövlət orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin və faydalı iş əmsalının, idarəçilik funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı onların məsuliyyətinin artırılmasını təmin edir.

Qazaxıstan Ali Məhkəməsinin hakimləri ötən il 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan möhtəşəm qələbəyə görə Azərbaycan xalqını təbrik ediblər. Qazaxıstanlı hakimlər Azərbaycanın müasir tələblərə cavab verən qanunvericilik bazasına xüsusi maraq göstərdiklərini, Azərbaycanda məhkəmə fəaliyyətinin təşkilati-hüquqi təminatının, xüsusən inzibati sahədə məhkəmə fəaliyyətinin müsbət təcrübəsinin öyrənilməsi məsələlərinə xüsusi önəm verdiklərini vurğulayıblar. Qarşılıqlı əlaqələrin böyük əhəmiyyət daşıdığını və bu əlaqələrin bundan sonra da davam etdiriləcəyini qeyd ediblər.

Görüşdən sonra İnzibati Kollegiyanın hakimlərinin və qonaqların iştirakı ilə geniş iclas keçirilib. İclasda “Azərbaycan Respublikasında İnzibati Məhkəmələr - 10 il” adlı kitabın təqdimatı olub. Azərbaycanda inzibati məhkəmələrin inkişaf yolunu əks etdirən film nümayiş etdirilib.

İclasda inzibati icraat və inzibati prosessual hüququn islahatları, yeni inzibati hüququn tətbiqi və inkişafı ilə bağlı Azərbaycan təcrübəsi müzakirə olunub, xüsusilə, inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti və bu sahədə mövcud məhkəmə təcrübəsi barədə geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Qonaqlar Ali Məhkəmənin inzibati binası ilə tanış olub, Məhkəmə tarixi muzeyinə baxıb, Xatirə kitabına ürək sözlərini yazıblar.

